

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF REPUBLIC OF ARMENIA
INSTITUTE OF LANGUAGE AFTER H. ACHARYAN

DIRECTORY
OF INSTITUTE OF LANGUAGE AFTER H. ACHARYAN

2023

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИИ
ИНСТИТУТ ЯЗЫКА ИМЕНИ Р. АЧАРЯНА

ВЕДОМОСТИ
ИНСТИТУТА ЯЗЫКА ИМЕНИ Р. АЧАРЯНА

2023

Yerevan 2024
Ереван 2024

ՀՀ ԳԱԱ Հ.ԱՃԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԼԵԶՎԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՀՀ ԳԱԱ Հ.ԱՃԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԼԵԶՎԻ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՔ

2023

ԵՐԵՎԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ ԼԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

2024

ՀՏԴ 030

ԳՄԴ 92

Հ 247

Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ Հ.Աճառյանի անվան
լեզվի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ:

Կազմողներ՝ Վ. Կատվալյան, Ն. Հովհաննիսյան, Գ. Մխիթարյան

Պատասխանատու խմբագիր՝ Ն. Հովհաննիսյան

ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի տեղեկա-
Հ 247 զիրք 2023.– Եր.: ՀՀ ԳԱԱ ԼԻ հրատարակչություն, 2024.-
248 էջ:

Տեղեկագիրքը ընդհանուր գծերով ներկայացնում է 2023 թ. ՀՀ ԳԱԱ Հրաչյա Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի գիտական աշխատանքները, աշխատակիցների հրապարակումների հիմնական բովանդակությունը և ձեռք բերված արդյունքները՝ ըստ հաստատության հիմնարար գիտական հետազոտությունների ուղղությունների:

Գիրքը տեղեկատվական բնույթ ունի, նախատեսված է մասնագետների, լեզվաբանությամբ հետաքրքրվողների, գիտական լայն հանրության համար:

ՀՏԴ 030

ԳՄԴ 92

ISBN 978-9939-970-03-5

© ՀՀ ԳԱԱ լեզվի ինստիտուտ, 2024

Երկու խոսք

Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտը ՀՀ ԳԱԱ կազմում հայերենագիտության ոլորտի գիտահետազոտական հաստատություն է, որը նաև կազմակերպում է հետբուհական կրթություն: Հայոց լեզվի ուսումնասիրությունը ընթանում է գիտական չորս ուղղություններով՝ ա) արդի արևելահայերենի և արևմտահայերենի ուսումնասիրման և կանոնարկման խնդիրներ, բ) հայոց լեզվի պատմական զարգացման հարցեր, գ) հայ բարբառների ուսումնասիրություն, դ) ընդհանուր ու համեմատական և կիրառական լեզվաբանության հարցեր: Ըստ այդմ՝ ինստիտուտի գործունեության հիմնական նպատակներն են հայոց լեզվի շարունակական և համակողմանի ուսումնասիրությունը, ընդհանուր, համեմատական և կիրառական լեզվաբանական հետազոտություններ ծավալելը, լեզվաքաղաքական ու լեզվամշակութային, գրական լեզվի կանոնարկման խնդիրներ արծարծելը և դրանց լուծմանը նպաստելը, ինչպես նաև գիտական կադրեր պատրաստելը:

Իր գոյության ութ տասնամյակների ընթացքում լեզվի ինստիտուտը գիտական արժեքավոր բազում հետազոտություններով համալրել է հայերենագիտությունը, կիրառել լեզվաբանական հետազոտության նորագույն մեթոդներ, էական դերակատարում ունեցել հայերենագիտության և ընդհանրապես լեզվաբանության գիտակարգերի ուսումնասիրության մեջ, եղել հայերենագետներին և հայերենագիտական կենտրոնները համախմբող, լեզվի ուսումնասիրության խնդիրները համակարգող հաստատություն: Ինստիտուտը ձգտում է նպաստել հասարակության լեզվամշակութի մակարդակը բարձրացնելուն, լեզվի վերաբերյալ ճիշտ պատկերացումներ ձևավորելուն, մայրենին պահպանելուն և տարածելուն, լեզվաքաղաքական խնդիրներ լուծելուն:

Հայոց լեզվի ուսումնասիրությունը Հայաստանի Հանրապետությունում գիտության գերակա ուղղություն է, իսկ ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտը երկրում հայերենի հե-

տագոտությամբ զբաղվող հիմնական հաստատությունն է: Այսօր էլ ինստիտուտի գիտական արդյունքները կարևոր ներդրում են հայերենագիտության մեջ, դրանք նաև կարևոր նյութ և աղբյուր են օտար հայագետների, հնդեվրոպաբանների համար:

Լեզվի ինստիտուտը գիտական հանրությանը, կրթական ոլորտի աշխատողներին և սովորողներին, առհասարակ հաստատության գիտահետազոտական արդյունքներով հետաքրքրվողներին իր հրապարակած գիտական աշխատանքների վերաբերյալ ամբողջական տեղեկություններ տրամադրելու նպատակով շարունակում է «Տեղեկագրքի» ամենամյա հրապարակումը: Շարքի չորրորդ հատորը ընդհանուր տեղեկություններ է պարունակում 2023 թվականին ինստիտուտի ձեռք բերած կարևորագույն, բազային և թեմատիկ ֆինանսավորմամբ ստացված, ինչպես նաև կիրառական աշխատանքների արդյունքների վերաբերյալ: Տրվում է 2023 թ. հրապարակումների ցանկը: Ըստ գիտահետազոտական աշխատանքների վերոհիշյալ չորս ուղղությունների՝ ներկայացվում են տարվա ընթացքում հրապարակված գրքերի և հոդվածների համառոտ ամփոփագրերը՝ նախ հայերեն, ապա անգլերեն և ռուսերեն: Հոդվածների օտարալեզու համառոտ ամփոփագրերը նույնությամբ արտատպվում են համապատասխան գիտական հանդեսներից:

«Տեղեկագրքի» հատորների բովանդակային և մատենագիտական տեղեկությունները կարևոր աղբյուր կծառայեն ինստիտուտի աշխատանքներին անդրադարձողների համար:

Կազմողներ

ՄԱՍ I

ՀՀ ԳԱՍԱ Հ. ԱՃԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԼԵԶՎԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ 2023 Թ. ԳԻՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

Ա. ԿԱՐԵՎՈՐԱԳՈՒՅՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

2023թ. ընթացքում լեզվի ինստիտուտում զգալի արդյունքներ են ձեռք բերվել գրաբար-բարբառ առնչությունների քննության ուղղությամբ: «Հայոց լեզվի պատմական զարգացման հարցեր» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Թ. Գ.Մխիթարյան) դիտարկվել են գրաբարին բնորոշ բառաքերականական մի շարք իրողությունների համապատասխանություններ, նաև նախագրաբարյան որոշ երևույթների արձագանքներ Ղարաբաղի բարբառում, որը վկայում է հնագույն ժամանակներից Արցախում հայերենի գործածության մասին: Հետազոտությունները որոշակի նյութ են տալիս ոչ միայն բարբառային հայերենի, այլև հայոց լեզվի պատմության որոշ հարցերի պարզաբանման, քերականական տարբեր կարգերի զարգացման յուրահատկությունների լուսաբանման համար: Հետազոտվել են բառապաշարի թեմատիկ մի շարք խմբերի արտահայտություններ հայերենի զարգացման տարբեր փուլերում: Նկարագրվել են բառամիավորների իմաստները, կառուցվածքը և արտահայտման յուրահատկությունները: Բառապաշարի թեմատիկ խմբերի քննությունը կատարվել է լեզվաբանական արդի մոտեցումներով ու եղանակներով: Բառամիավորների՝ որպես օբյեկտիվ իրականության արտահայտման բազմազան ձևերի մեկնաբանությունը ունի նաև ճանաչողական նշանակություն:

«Հայ բարբառների ուսումնասիրություն» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Դ. Վ. Կատվալյան) ուշագրավ արդյունքներ են ձեռք բերվել հայերենի բարբառային միավորների ու հատկանիշների համաժամանակյա հետազոտության ուղղությամբ: Հայ բարբառների

ուսումնասիրությունը համալրվել է Սուրմալուի, Սներեկի, Բասենի, Նախիջևանի խոսվածքների հետազոտությամբ ու նկարագրությամբ, ներկայացվել է Շիրակի մարզի բարբառային խոսքի ընդհանուր բնութագիրը: Էական դիտարկումներ են կատարվել բարբառային առանձին միավորների հնչյունական համակարգերի վերաբերյալ: Մեծ ծավալի աշխատանք է կատարվել բառապաշարի իմաստաբանական, բառակազմական իրողությունների վերհանման ու նկարագրության, բառիմաստային թեմատիկ խմբերի ուսումնասիրության ուղղություններով: Հետաքրքրական դիտարկումներ են կատարվել արդի բարբառային լեզվի բայական համակարգի, շարահյուսական իրողությունների վերաբերյալ:

Բ. ԲԱԶԱՅԻՆ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՄԱՄԲ ՍՍՏՅՎԱԾ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

«Հայ բարբառների ուսումնասիրություն» թեմայի շրջանակում (դեկ.՝ Բ.գ.դ. Վ. Կատվայան) քննության են առնվել շարահյուսական մի շարք իրողություններ բարբառային հայերենում: Նկատվել է, որ բարբառային խոսքում շարահյուսական իմաստների արտահայտությանը գրական լեզվի համեմատությամբ ավելի գործուն մասնակցություն ունեն այլ միջոցներ ևս (բանաձևային կառույցներ, հնչերանգ, ժխտում և այլն): Կատարվել է «Սասնա Ծռեր» էպոսի՝ Մշո բարբառով գրանցված պատումների բառապաշարի քննություն, արձանագրվել են ժամանակի ընթացքում բարբառի բառապաշարում տեղի ունեցած էական տեղաշարժեր, դիտարկվել են էպոսում ազգային լեզվամտածողության դրսևորման առանձնահատկություններ:

Քննվել են Համշենի բարբառի բառապաշարային որոշ առանձնահատկություններ, անդրադարձ է կատարվել առավել ուշագրավ բաղադրյալ բառերին, իրականության յուրօրինակ ընկալմամբ պայմանավորված բառանուններին: Դիտարկվել են Մշո և Սասնո բարբառների բառանվանողական և բառիմաստային, Շիրակի մարզի խոսվածքների դարձվածքային որոշ իրողություններ:

«Բուսանուններ» իմաստային խմբի ուսումնասիրության շրջանակում կատարվել է Սյունիքի ժողովրդական երգերում, ինչպես նաև տարբեր երկերում գործածված բուսանունների իմաստային-գործառական առանձնահատկությունների քննություն: Կատարվել են տեղանունների և անձնանունների ստուգաբանություններ: Հնչյունական իրողություններ են դիտարկվել գրաբարի, բարբառների, գրական արևելահայերենի համակարգերի համատեքստում: Հետազոտությունների արդյունքները հրապարակվել են մեկ ժողովածուում և շուրջ չորս տասնյակ հոդվածներում ու զեկուցումներում:

«Հայոց լեզվի պատմական զարգացման հարցեր» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Թ. Գ.Մխիթարյան) վեր են հանվել ու մեկնաբանվել լեզվի զարգացման տարբեր փուլերում հայերենի բառային կազմի և քերականական կառուցվածքի մի շարք փոփոխություններ և դրանց կատարման օրինաչափությունները: Կատարվել է XII-XVI դարերի երկերում գործածված օտար ծագման բառերի դասակարգում և ուսումնասիրություն: Դիտարկվել է լատիներենի քերականության ազդեցությունը Ոսկան Երևանցու քերականության մեկնությունների վրա, կատարվել են բնագրային համեմատություններ: Քննվել է միջին հայերենի մասնագիտական բառապաշարը (միջնադարյան բժշկարաններ): Հետազոտությունների արդյունքները ամփոփվել են երեք ժողովածուներում և երկու տասնյակից ավելի հոդվածներում:

«Ընդհանուր ու համեմատական և կիրառական լեզվաբանության հարցեր» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Դ. Վ. Համբարձումյան) ուսումնասիրություններ են կատարվել ընդհանուր ու կիրառական և համեմատական ու տիպաբանական լեզվաբանության ոլորտներում: Հետազոտողներն անդրադարձել են լեզվամշակութաբանական հարացույցին և լեզվաբանական նորագույն ուղղություններին: Շարունակվել է հայերենի և տարածաշրջանի լեզուների համեմատական և տիպաբանական ուսումնասիրությունը, կատարվել են բառաքննական և ստուգաբանական ճշգրտումներ ու լրացումներ ստուգաբանական բառարանների մեջ: Հետազոտ-

վել են հայերենի արաբական՝ թուրքերենով միջնորդավորված փոխառությունները: Մատնացույց են արվել հայերենագիտական աշխատություններում արաբական փոխառությունների բնորոշման որոշ անճշտություններ: Կիրառական լեզվաբանության բնագավառում կատարվել է կիրառական և համակարգչային լեզվաբանական խնդիրների քննություն: Շարունակվել են հետազոտությունները հայերենի փորձառական հնչյունաբանության բնագավառում: Աշխատանքներ են տարվել երկլեզվության, նյարդալեզվաբանության խնդիրների հետազոտության ուղղությամբ: Հետազոտությունների արդյունքները արտացոլվել են երկու մենագրության մեջ և մեկ տասնյակից ավելի հոդվածներում:

«Արդի արևելահայերենի և արևմտահայերենի ուսումնասիրման և կանոնարկման խնդիրներ» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ բ.գ.թ. Թ. Ասոյան) ուսումնասիրություններ են կատարվել հայերենի ոլորտային տերմինաբանության ուղղությամբ, քննվել են արդի հայերենի ձևաբանության ու շարահյուսության մի շարք հարցեր՝ արդի հայերենի լեզվական կանոնի (նորմի) շրջանակում դրանց կազմության և կիրառության առանձնահատկությունների հաշվառմամբ: Քննվել է Մխիթարյանների հայերենագիտական գործունեությունը: Հետազոտվել են հատկական փոխառությունները, հայերենի բժշկագիտական տերմինները, բառապաշարի շերտերի ոճական կիրառությունները: Կատարվում է չբառարանագրված բառերի հավաքման աշխատանք, պատրաստվել են «Նոր բառեր»-ի արևելահայերեն և արևմտահայերեն պրակները: Ուսումնասիրվել են իմաստային նորաբանությունները գրական արևմտահայերենում: Շարունակվում են մշակվել արևմտահայերենի կանոնարկման և հատուկ անունների տառադարձման սկզբունքները: Աշխատանքներ են տարվել ՀՀ ուսումնական հաստատություններում (տարրական դասարաններում) ներգաղթյալների ուսուցման խնդիրները ուսումնասիրելու ուղղությամբ: Հետազոտությունների արդյունքները ամփոփվել են մեկ մենագրության մեջ և մոտ մեկ տասնյակ գիտական հոդվածներում:

Գ. ԹԵՄԱՏԻԿ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՄԱՄԲ ՄՏԱՑՎԱԾ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

«Շիրակի մարզի բարբառային համապատկեր» թեմատիկ ծրագրով (ղեկ.՝ Բ.Գ.Պ. Վ.Կատվայան) իրականացվել են դաշտային աշխատանքներ Շիրակի մարզի 60 բնակավայրերում, հավաքվել է ուսումնասիրության համար անհրաժեշտ բավականաչափ նյութ: Շիրակի մարզի բնակավայրերի խոսվածքներում դիտարկվել են հնչյունաբանական, բայական հիմքակազմության, բայասեռերի դրսևորման մի շարք հետաքրքրական իրողություններ: Կատարված աշխատանքների արդյունքները ներկայացվել են թեմատիկ ծրագրի շրջանակում կազմակերպված «Շիրակը հայոց բառ ու բանի գանձարան» միջազգային գիտաժողովում:

«Հայերենի դերը և ուսուցման խնդիրները բազմալեզու միջավայրում» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Թ. Մ. Սարգսյան) ուսումնասիրվել են բազմալեզու միջավայրում լեզուների ուսուցմանը վերաբերող հարցերը, քննվել են հայերենը՝ որպես երկրորդ կամ օտար լեզու ուսուցանելու խնդիրները Լեհաստանում և Փարիզում, մշակվել են հայերենի իմացության մակարդակների վերջնարդյունքներ՝ ըստ միջազգային ընդունված ստանդարտի (A, B, C):

«Հայերենի բառապաշարի ձևային նկարագրություն և համապատասխան էլեկտրոնային շտեմարանի ստեղծում» թեմատիկ ծրագրով (ղեկ.՝ Բ.Գ.Թ. Մ. Սարգսյան) խմբագրվել և սրբագրվել է նախորդ փուլերում մշակված տվյալների շտեմարանը և համապատասխան ծրագրաշարը, վերջնական տեսքի է բերվել <https://formlang.am/hy> համացանցային կայքը: Մշակվել է կայքի վերլուծական համակարգ, ներդրվել է Google որոնողական համակարգի վերլուծական ծառայություն, որը հավաքում է կայքի այցելուների մասին վիճակագրությունը: Նախագծի շրջանակում տպագրվել է «Հայերենի ածանցների բառարանը»:

Դ. ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիայի և Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի հիմնադրման 80-ամյակի առիթով «Հայոց լեզվի պատմական զարգացման հարցեր» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Թ. Գ.Մխիթարյան) կազմվել է «Հայոց պատմության դրվագներ (V-VII դարեր)» ժողովածուն: Այն ներկայացնում է հայ պատմիչների երկերում արձանագրված իրադարձությունները, որոնք վճռորոշ են եղել մեր ժողովրդի պատմության համար: Գրաբար-աշխարհաբար զուգահեռ տարբերակներով գիրքը ունի ինչպես ճանաչողական, այնպես էլ կրթադաստիարակչական կարևոր նշանակություն:

«Հայ բարբառների ուսումնասիրություն» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Դ. Վ. Կատվալյան) թվայնացվել են Թումանյանի «Սուտասանը» հեքիաթի շուրջ 500 բարբառային տարբերակներ, որոնք ներառված են Հայերենի բարբառագիտական ատլասի նյութերի հավաքման ծրագրով անցյալ դարի վերջին քառորդում և 21-րդ դարի սկզբներին կատարված գրանցումներում: Հրապարակման պատրաստվող գիրքը ունի գիտական, կրթական, ճանաչողական մեծ կարևորություն:

«Արդի արևելահայերենի և արևմտահայերենի ուսումնասիրման և կանոնարկման խնդիրներ» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Թ. Թ. Ասոյան) հրապարակման են պատրաստվել «Նոր բառեր»-ի մեկական պրակներ՝ արդի գրական արևելահայերենի և արևմտահայերենի գործառական տարբերակներից քաղված նյութի ընդգրկումով:

Հրապարակվել է «ՀՀ ԳԱԱ ԼԻ Տեղեկագիրք 2022» գիրքը, որը ներկայացնում է 2022թ. ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի աշխատակիցների հրապարակած գիտական աշխատանքների մատենագիտական ցանկերը և հրապարակումների ընդհանուր բովանդակությունը (հայերեն, անգլերեն, ռուսերեն):

Ե. ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

ՄԵՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆԵՐ, ԲԱՌԱՐԱՆՆԵՐ

1. Թելյան Լ. Գ., Հայերենագիտական ուսումնասիրություններ: Հոդվածների ժողովածու, ԼԻ հրատ., 2023, 186 էջ:
2. «Լեզու և լեզվաբանություն», 1(28), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 122 էջ:
3. Համբարձումյան Վ.Գ., Հայ միջնադարյան երկլեզվյան բառացանկերի նմուշների լեզվի քննություն, Ե., «Էդիթ Պրինտ» հրատ., 2023, 198 էջ:
4. Նոր բառեր, պրակ Ը (Կազմողներ՝ Գալստյան Ա.Ս., Բաղդասարյան Վ.Մ., Հակոբյան Ֆ.Ա., Հովսեփյան Գ.Կ., Մարգարյան Ի.Ա., Մկրտումյան Ա.Ա., Սարգսյան Ն.Ս.), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 140 էջ:
5. «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 1 (19), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 113 էջ:
6. «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 2 (20), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 113 էջ:
7. Գրիգոր Տաթևացի, «Գիրք հարցմանց» (աշխարհաբար թարգմանություն), Երուսաղեմ, Սրբոց Յակոբեանց տպարան, 2023, 1010 էջ:
8. ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվ. լեզվի ինստիտուտի Տեղեկագիրք 2022, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 255 էջ:
9. Kumunts M.S., The Historical and Cultural Heritage of the Nagorno-Karabakh Conflict Zone, Yerevan, "VoskanYerevantsi" pub., 2023, 263 p.
10. Սարգսյան Մ.Ա., Համբարձումյան Վ.Գ., Միքայելյան Ս.Ա., Բաղդասարյան Ս.Ե., Հայերենի դերը և ուսուցման խնդիրները բազմալեզու միջավայրում, Ե., «Արմավ» հրատ., 160 էջ:
11. Սարգսյան Մ.Ա., Ասիլբեկյան Շ.Հ., Բաղդասարյան Ս.Ե., Խաչիբաբյան Ն.Պ., Հայերենի ածանցների բառարան, Ե., «Արմավ» հրատ., 102 էջ:

ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆԵՐ

Արդի հայերենի հետազոտություններ (գիտական հոդվածների ժողովածու) Պրակ Բ, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 91 էջ

<https://language.sci.am/hy/electronic-publications/ardi-hayereni-hetazotowtyownner-gitakan-hodvatsneri-zhoghovatsow-prak-b.html>

Բառագիտության արդի խնդիրներ, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 110 էջ
<https://language.sci.am/hy/electronic-publications/barhagitowtyan-ardi-khndirner.html>

Բարբառագիտական հետազոտություններ, Պրակ Բ, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 293 էջ

https://language.sci.am/sites/default/files/barbarhagitakan_hetazotowtyownner_prak_b.pdf

Գիտական հոդվածների ժողովածու (2013-2023), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 125 էջ

<https://language.sci.am/hy/electronic-publications/gitakan-hodvatsneri-zhoghovatsow-2013-2023.html>

Գրիգոր Նարեկացի, Տաղեր և զանձեր, Բնագրային համաբարբառ, Կազմ. Օ. Խաչատրյան, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 458 էջ

<https://language.sci.am/hy/concordance/grigor-narekatsi-tagher-ew-gandzer.html>

Խաչատրյան Օ.Մ., Գրիգոր Նարեկացու «Տաղեր և զանձեր»-ի հաճախականության բառարան, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 71 էջ:

https://language.sci.am/sites/default/files/grigor_narekatsow_tagher_ew_gandzer_1.pdf

Կիրառական լեզվաբանության հարցեր, պրակ Բ, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 160 էջ

https://language.sci.am/sites/default/files/kirarhakan_levabanowtyan_hartser_prak_b.pdf

Հայերենի պատմական ուսումնասիրության հարցեր, պրակ Բ, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 173 էջ <https://language.sci.am/hy/news/hayots-lezvi-patmakan-owsowmnasirowtyan-hartser-prak-b.html>

«Հայոց լեզվի պատմության հիմնախնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութեր, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 183 էջ
https://language.sci.am/sites/default/files/hlp_-_gitazhoghovi_nyowter_07.12.pdf

Հայոց լեզվի ուսումնասիրության և ուսուցման արդի խնդիրներ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Է. Աղայանի ծննդյան 110-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութեր, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 278 էջ:

https://language.sci.am/sites/default/files/hayots_lezvi_owsowmnasirowtyan_ardi_khndirner.pdf

Հայոց պատմության դրվագներ (V-VI դարեր), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 134 էջ

https://language.sci.am/sites/default/files/book/hayoc_patmutyan_dr_vagner.pdf

«Շիրակը հայոց բառ ու բանի զանձարան» միջազգային գիտաժողովի նյութեր, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 103 էջ

https://language.sci.am/sites/default/files/shirake_hayots_barh_ow_bani_gandzaran_1.pdf

ԳՐԱՆՈՍՎՈՂ ԱՄՍԱԳՐԵՐՈՒՄ ՈՒ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎՆԵՐԻ ԳՐԱՆՈՍՎՈՂ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆԵՐՈՒՄ ՏՊԱԳՐՎԱԾ ՀՈՂՎԱԾՆԵՐ

1. Առաքելյան Կ.Լ., Արշակ Չոպանյանի դիմանկարի լեզուն, «Էջմիածին», Գ, 2023, էջ 97-104:
2. Առաքելյան Կ.Լ., Սուրբ Ներսես Շնորհալու «Հաւատով խոստովանիմ» աղոթքի լեզվաոճական առանձնահատկությունները, «Էջմիածին», Ը, 2023, էջ 163-176:

3. Առաքելյան Կ.Լ., Ժողովրդական հեքիաթները Հովհաննես Թումանյանի և Նշան Պեշիկթաշյանի մշակումներում, Հովհ. Թումանյանի հիշատակի 100-րդ տարելիցին նվիրված հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Երևան, «Հայկառլի» հրատ., 2023, էջ 265-280:
4. Ասոյան Թ.Ա., Ժողովրդական էպոսը որպես ազգային լեզվամտածողության արտահայտման հիմնական միջոց, Գավառ, «Բանահյուսություն և գրականություն» միջազգային գիտաժողովի նյութեր, «Քոփի Փրինթ» հրատ., 2023, էջ 108-124:
5. Ասոյան Թ.Ա., Հայ մեծ հայագետ լեզվաբանը, Ե., «Գիտության աշխարհում», N 2, «Գիտություն» հրատ., 2023, էջ 22-29:
6. Avetyan S.R., Main Factors Conditioning the Absence of the Final *՛* and the Origin of the Final *՛* of the Imperative Singular in Armenian Dialects, Ե., «Բանբեր Երևանի համալսարանի. բանասիրություն», N1, ԵՊՀ հրատ., 2023., էջ, 68-78:
7. Avetyan S.R., On One Important Peculiarity of the Imperative Singular in the Dialect of Ararat Ե., «Բանբեր Երևանի համալսարանի. բանասիրություն», N3, ԵՊՀ հրատ., 2023, էջ 30-38:
8. Բարսեղյան Ա.Գ., Շարահյուսական կապակցության եղանակները Հ. Էդոյանի պոեզիայում, «Բանբեր հայագիտության», 1(31), «Գիտություն» հրատ., Ե., 2023, էջ 184-193:
9. Բարսեղյան Ա.Գ., Բանաստեղծական խոսքի կապակցման միջոցների դրսևորումները Հ. Էդոյանի պոեզիայում, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N3 (669), «Գիտություն» հրատ., 2023, էջ 190-198:
10. Գևորգյան Գ.Գ., Հայերենի եղանակային իմաստների դրսևվորումները՝ ըստ արտահայտության և բովանդակության պլանների փոխհարաբերության, Վիեննա, «Հանդես ամսօրեայ», թիվ 1-12, Մխիթարեան հրատ., 2023, էջ 57-66:
11. Gevorgyan G. G., Observations on Synchronous and Diachronic Manifestations of Constructions of the Present Tense, Gori, N 6, "Philological Researches", 2023, p. 54-58.

12. Grigoryan S. M., Meaning Movementsof Legal Concepts (Narrowing, Expanstoin or Individual Application) in the Works of Grigor Tatevatsi, Kutaisi, "Language and Culture", N 28, 2023, p. 39-42:
13. Դալալյան Ս.Ս., Դավթյան Դ.Հ., Արեւիքի (Մեղրու շրջանի) տեղանունները/ գյուղանունները. աղբյուրագիտական և լեզվական դիտարկումներ, ««Արեւիք» Մեղրի պատմամշակութային ժառանգություն և միջմշակութային կապեր» միջազգային գիտաժողովի նյութեր, Ե., ՀԱԻ հրատ., էջ 49-51:
14. Դալալյան Ս., Ղոեջյան Լ., Ռոզա Գրիգորյան. կյանքը և գիտական գործունեությունը, Ե., ԼՀԳ, 2023, թիվ 3 (667), էջ 146-158:
15. Թորոսյան Հ.Վ., Անձի հատկանիշ արտահայտող հաղորդակցական դարձվածքների կառուցվածքային-քերականական առանձնահատկություններն արդի հայերենում և պարսկերենում, Ե., Հանրապետական գիտաժողով՝ նվիրված հայագիտության հարցերին և միջմշակութային հաղորդակցությանը, Հանրապետական գիտաժողովի նյութեր, ՀՊՄՀ հրատ., 2023, էջ 93-99:
16. Խաչատրյան Ա.Ս., ՍԹԵՄ կրթությունը դպրոցից բուհ համակարգում. Որակի բարելավման մեխանիզմները, Ե., «Կրթությունը 21-րդ դարում», հ. 2(10), ԵՊՀ հրատ., 2023, էջ 18-25:
17. Խաչատրյան Հ.Ռ., Բարբառային որոշ իրողություններ «Սասնա Ծռեր» վիպերգի պատումներում, Գավառ, «Բանահյուսություն և գրականություն» միջազգային գիտաժողովի նյութեր, «Քոփի Փրինթ» հրատ., 2023, էջ 274-295:
18. Катвалян В.Л., Хачатрян Л.М., Основные направления развития современной армянской лингвистики, Москва, "Филологические науки. Научные доклады высшей школы", вып. 4, 2023, с. 3-9.
19. Հովհաննիսյան Լ.Շ., Մանուկ Աբեղյանը և հայերենի ուղղագրության հարցը, Ե., Հուշարձան Մանուկ Աբեղյանին, ԵՊՀ հրատ., 2023, էջ 182-186:

20. Հովհաննիսյան Ն.Գ., Նորակազմ բայեր ԺԲ.-ԺԶ. դարերից ասանդուած ձեռագիր բառարաններում, «Էջմիածին», Է, 2023, էջ 65-78:

21. Հովհաննիսյան Ն.Գ., Հումանշությունն ըստ միջնադարի հայ քերականների, Ե., «Բանբեր Երևանի համալսարանի. բանասիրություն», N 2 (41), Ե., ԵՊՀ հրատ., 2023, էջ 75-82:

22. Մեսրոպյան Հ.Հ., Սյունիքի ժողովրդական երգերում գործածված բուսանունների իմաստային-գործառական առանձնահատկությունները, Ե., «Սյունիքը կրթության և մշակույթի օջախ», Գորիսի պետական համալսարանի հիմնադրման 50-ամյակին նվիրված գիտաժողովի նյութեր, «Արմավ» հրատ., էջ 348-357:

23. Մեսրոպյան Հ.Հ., Արևիքի տարածաշրջանի բույսերի անուններն ըստ Ղևոնդ Ալիշանի «Սիսական» տեղագրության և դրանց բարբառային համարժեքները, «Արևիք» Մեղրի պատմամշակութային ժառանգություն և միջմշակութային կապեր» միջազգային գիտաժողովի նյութեր, ՀԱԻ հրատ., էջ 76-77:

24. Մեսրոպյան Հ. Հ., Նոր Զուղայի հայկական գրադարանների մասին, Ե., «Բանբեր Հայաստանի գրադարանների», N 1, ՀԱԳ հրատ., 2023, էջ 53-56:

25. Մեսրոպյան Հ.Հ., Բարբառային նիւթերը «Արարատ» հանդեսի էջերում, «Էջմիածին», Դ., 2023, էջ 101-113:

26. Մեսրոպյան Հ. Հ., Գարեգին Հովսեփյան կաթողիկոսի հայերենագիտական գործունեությունը, Ե., «Կիլիկիո հայոց կաթողիկոսությունը պատմության քառուղիներում. Սսից մինչև Անթիլիաս», ՀՊՄՀ հրատ., 2023, էջ 293-307:

27. Մեսրոպյան Հ. Հ., Ներսես Շնորհալու հանելուկներում գործածված բուսանունների իմաստային-այլաբանական առանձնահատկությունները, «Էջմիածին», Ը, 2023, էջ 84-105:

28. Մեսրոպյան Հ.Հ., Խաչատուր Թամրազի «Համշենի բարբառի Զենիկի խոսվածքը» գրքի ներածություն, «Լուսակն» հրատ., 2023, էջ 1-38:

29. Միքայելյան Ս., Արաբերենի՝ որպես երկրորդ օտար լեզվի դասավանդումը ըստ լեզուների ուսուցանման արդի հայեցակարգի, Բանբեր Վ. Բյուսովի անվան պետական համալսարանի, 2 (65), Ե., 2023, էջ 155-164:

30. Մկրտչյան Մ.Ս., Թարգմանության հաղորդակցական կերպը (Յուրի Լոտմանի հաղորդակցության տեսության լույսի ներքո), Բանբեր Վ. Բյուսովի անվան պետական համալսարանի», 1 (66), Ե., 2023, էջ 101-115:

31. Մկրտչյան Մ.Ս., Սուբյեկտիվն ու օբյեկտիվն իբրև հակադրության դրսևորում. նոր հայացք դասական մոտեցումներին, Ե., «Բանբեր Երևանի համալսարանի. բանասիրություն», N 3 (42), ԵՊՀ հրատ., 2023, էջ 110-122:

32. Մկրտումյան Ա.Ա., Բառակերտումները Թադևոս Տոնոյանի չափածո գործերում, Ստեփանակերտ, «Արցախի պետական համալսարանի գիտական տեղեկագիր. Հասարակական գիտություններ», պրակ 1, ԱրՊՀ հրատ., 2023, էջ 37-45:

33. Մկրտումյան Ա.Ա., *ԱԳԸ(Ո)-, ԷԿ(Ո)-, ԷՆ(Ո)-* օտար բաղադրատարրերով կազմությունները հայերենում, Վանաձոր, ՎՊՀ «Գիտական տեղեկագիր. հումանիտար և հասարակական գիտություններ», N1, ՎՊՀ հրատ., էջ 38-52:

34. Ներսիսյան Վ.Ա., Հինհայերենյան լեզվական իրողությունների ուսումնասիրման նշանակությունը բուհի տարրական մանկավարժության և մեթոդիկայի բաժնում, Ե., «Բարձրագույն մանկավարժական կրթության հիմնախնդիրները և զարգացման հեռանկարները» միջազգային գիտաժողովի նյութեր, ՀՊՄՀ հրատ., 2023, էջ 993-1000:

35. Պապիկյան Ս.Վ., Ռուսերենից և ռուսերենի միջնորդությամբ հայերենին անցած հատկական փոխառությունների քննություն, ՎԷմ, 4, Ե., 2023, էջ 325-338:

36. Sargsyan M.A., Digital Linguistics as a new Direction in Language Study: Development Prospects, Yerevan, "Kachar", N 2, «Արթուր Գրիգորյան» ԱԶ հրատ., 2023, p. 36-47:

37. Sargsyan N.M., Noun Forming Affixes in Modern Armenian, Ստեփանակերտ, «Արցախի պետական համալսարանի գիտական տեղեկագիր. հասարակական գիտություններ», պրակ 1, ԱրՊՀ հրատ., 2023, էջ 109-116:
38. Վարդանեան Ա.Վ., Խաչատրեան Ա.Ս., *Հերիքնագ* անձնանունան ստուգաբանությունը, Վիեննա, «Հանդես ամսօրեայ», հ. 1-12, Միխիթարեան հրատ., 2023, էջ 67-72:
39. Vardanyan A.V., Review of the Book by V.Katvalyan "Dictionary of Bayazet", Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», հ. 1, «Գիտություն» հրատ., 2023, էջ 271-273:
40. Վարդանյան Ա.Վ., Փահլևանյան Ա., Ժողովրդական «Սարի աղջիկ» երգի ազգային պատկանելության շուրջ, Արվեստագիտական հանդես, 1, 2023, էջ 137-150:
41. Քումունց Մ.Ս., Նախահայերենի «Ժամանակ» հասկացության բառաիմաստաբանական խմբի բառերի քննություն (ըստ Սյունիք-Արցախի բարբառների), Ե., «Դպրատուն. հասարակական գիտություններ», N 1 (15), «Դիզակ պլուս» հրատ., 2023, էջ 100-111:
42. Քումունց Մ.Ս., Ներսիսյան Լ.Ռ., Մկրտումյան Ա.Ս., Արաբական ծագմամբ փոխառյալ բառերով բայերի տեսական և կիրառական հարցեր, Ե., ՀՊՄՀ «Գիտական տեղեկագիր», N 2 (45), ՀՊՄՀ հրատ., 2023, էջ 67-70:
43. Kumunts M.S., Margaryan I.A., Nersisyan L.R., Semantic and Formal Image of Concepts Related to "Sensory Perceptions" Preserved from the Indo-European Language in the Dialect Area, Yerevan, "Wisdom", N 1 (25), ASPU pub., 2023, p. 189-202.
44. Ֆելեքյան Մ.Հ., Տիոյան Ս.Կ., Արևմտահայերենի նորաբանությունների բառարանագրման առանձնահատկությունները, Ե., ՀՊՄՀ «Հայագիտական հանդես», N 1 (60), ԵՊՄՀ հրատ., 2023, էջ 14-24:

***Հոդվածները հրատարակվել են «Լեզու և լեզվաբանություն» գիտական հանդեսում, 1 (28), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 83 էջ:**

Սարգսյան Մ.Ա., Էդուարդ Աղայանը արդի հայագիտության նվիրյալ, էջ 3-10:

Սիմոնյան Ն.Մ., Բ.Աղայանը բառագետ, ստուգաբան, էջ 11-17:

Սարգսյան Մ.Ա., Համբարձումյան Վ.Գ., Միքայելյան Ս.Ա., Բաղրամյան Ս.Ե., Հայոց լեզվի ուսուցման առանձնահատկությունները Լեհաստանի հայ համայնքում, էջ 87-96:

Միքայելյան Ս.Ա., Հայերենում պարսկերենի միջնորդությամբ կատարված փոխառությունների հնչյունական առանձնահատկություններ, էջ 64-76:

Գրիգորյան Գ.Գ., Հայերենի ուժգնության և տևողության փոփոխությունները խոսքի տարբեր ոճերում, էջ 77-86:

Խաչատրյան Հ.Ռ., Համշենի բարբառին նվիրված ուշագրավ ուսումնասիրություն (գրախոսություն), էջ 97-101:

***Հոդվածները հրատարակվել են «Ձահուկյանական ընթերցումներ» գիտական հանդեսում, 1 (19), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 113 էջ.**

<https://language.sci.am/hy/jahukyan-readings/jahowkyanakan-entertsowmner-2023-19.html>

1. Grigoryan G.G., Changes of the Duration, Intensity and Pitch of the Definite Article [ə] in Spoken Language, p. 5-13.

2. Խաչատրյան Հ. Ռ., Մկրտումյան Ա.Մ., Սահակյան Ն.Գ., Համշենի բարբառի բաղադրյալ կազմությունների իմաստային դրսևորումները, էջ 14-32:

3. Կատվալյան Վ. Լ., Սուրմալուի գավառի հայերենի խոսվածքների մասին, էջ 33-44:

4. Հովհաննիսյան Լ.Շ., Ղարաբաղի (Արցախի) բարբառի մի քանի բառերի ստուգաբանություն, էջ 45-49:

5. Ներսիսյան Վ. Ա., Բառակազմության հարցերի քննությունը Գուրգեն Սևակի աշխատություններում, էջ 50-69:

6. Վարդանյան Ա. Վ., Նախիջևան քաղաքի խոսվածքը, էջ 70-82:
7. Mkhitarian G. M., The Researchers of the H. Acharyan Institute of Language of NAS RA at the XII International Conference of Armenian Linguistics (Boston, May 31 to June 2), p. 99-101.
8. Katvalyan V. L., About 500 Dialect Versions of H. Tumanyan's Fairy Tale "The Liar" in One Book, p. 102-103.
9. Mkhitarian G. M., A Compendium of Armenian Bibliography (V-VII Centuries), p. 104-106.
10. Tioyan S. K., Kheblikian Z. G., Western Armenian in Armenia, p. 107-108.

***Հոդվածները հրատարակվել են «Ջահուկյանական ընթերցումներ» գիտական հանդեսում, 2 (20), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 113 էջ.**

<https://language.sci.am/hy/jahukyan-readings/jahowkyanakan-entertsowmner-2023-20.html>

1. Katvalyan V. L., Gharibyan A. K., Some Peculiarities of Manifestation of National Language Thinking in the Epic "Sasna Tsrer", p. 5-12.
2. Mkhitarian G. M., The Influence of Bible Translation in the Preservation and Development of the Armenian Language, p. 13-25.
3. Gevorgyan G. G., General Characteristics of the Language Features of the City of Sebastia, p. 26-34.
4. Khachatryan H. R., Lexical Features of Hamshen Dialect, 35-49.
5. Vardanyan A. V., Armenian-Iranian Language Correlations in the Agulis Dialect and Etymology of the Name of the Armenian Ethnic Group "Zok", p. 50-64.
6. Վարդանյան Ա.Վ., Նախիջևանի բարբառային համապատկերը, էջ 65-76:

***Հոդվածները հրատարակվել են «Շիրակը հայոց բառ ու բանի զանձարան» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 103 էջ.**

https://language.sci.am/sites/default/files/shirake_hayots_barh_ow_bani_gandzaran_1.pdf

1. Բառնասյան Ջ. Ա., Շիրակի բարբառային խոսքի դարձվածքների շուրջ, էջ 11-16:
2. Խաչատրյան Հ. Ռ., Կարնո բարբառի Բասենի խոսվածքի մի դրսևորում Շիրակի մարզում (հնչյունական համակարգ), էջ 26-36:
3. Կատվալյան Վ. Լ., Շիրակի մարզի բարբառային խոսքի ընդհանուր բնութագիրը, էջ 67-74:
4. Վարդանյան Ա. Վ., Ժողովրդական «Սարի աղջիկ» երգը որպես Կարնո թուրքալեզու հայ բանահյուսության նմուշ, էջ 94-101:

***Հոդվածները հրապարակվել են ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Է. Աղայանի ծննդյան 110-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 278 էջ.**

https://language.sci.am/sites/default/files/hayots_levi_owsowmnasir_owtyan_ardi_khndirner.pdf

1. Սուքիասյան Հ.Վ., Հետաձգված խոսք ուսուցչիս, էջ 3-8:
2. Ասոյան Թ.Ա., Էդուարդ Աղայանը և հայերենի հոլովման համակարգի հարցերը, էջ 47-53:
3. Բառնասյան Ջ. Ա., Էդ. Աղայանի դիտարկումները հայոց հին ամսանունների հարցի շուրջ, էջ 64-69:
4. Գալստյան Ա. Ս., Արդի հայերենի նորակազմ բառերի դասակարգման և իմաստակառուցվածքային քննության հարցեր, էջ էջ 70-73:

5. Թելյան Լ. Գ., Շարահյուսության հիմնական միավորը է. Աղայանի մեկնաբանությամբ, էջ 106-113:
6. Խաչատրյան Վ. Մ., Գոյականի հոգնակիակազմության շեղումներն արդի հայերենում. կանոնարկման առաջարկներ, էջ 131-144:
7. Կատվալյան Վ. Լ., Է. Աղայանը բարբառների մասին, էջ 145-152:
8. Հակոբյան Ֆ. Ա., Էլեկտրոնային բառարանագրության արդի խնդիրներ, էջ 153 -161:
9. Ներսիսյան Վ. Ա., Բատիկյան Թ., Օտարաբանությունների և փոխառությունների գնահատման հարցը Էդուարդ Աղայանի «Հայ լեզվաբանության պատմություն» աշխատության էջերում, էջ 197-205:
10. Պապիկյան Ս. Վ., Ժամանակակից հայերենի բառապաշարի քննությունն ըստ Էդ. Աղայանի «Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն» աշխատության, էջ 215-220:
11. Վարդանյան Ա. Վ., *Լաչին* տեղանվան ստուգաբանությունը, էջ 254-259:

***Հոդվածները հրապարակվել են «Հայոց լեզվի պատմության հիմնախնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 173 էջ.**

https://language.sci.am/sites/default/files/hlp_-_gitazhoghovi_nyowter_07.12.pdf

1. Կատվալյան Վ. Լ., Հայերենի Ը ձայնավորի մասին, էջ 5-10:
2. Մխիթարյան Գ. Մ., Գոյականի սեռի քերականական կարգին առնչվող իրողություններ հայերենում, էջ 11-18:
3. Հովհաննիսյան Լ. Շ., Ղարաբաղի (Արցախի) բարբառի գործիական հոլովի շուրջ, էջ 19-20:

4. Գրիգորյան Ս.Մ., Գրիգոր Տաթևացու գրական ժառանգության մի շարք իրավական հասկացությունները հայերենի բառարաններում, էջ 58-67:
5. Թադևոսյան Հ.Մ., Դիտարկումներ միջնադարյան բժշկարաններում կիրառված որոշ իմաստային դրսևորումների վերաբերյալ, էջ 78-86:
6. Խաչատրյան Վ.Ս., Բարբառային բառեր Փավստոս Բուզանդի «Պատմութիւն Հայոց» երկում, էջ 87-103:
7. Hakobyan F. A., Corpus Linguistics in the Study of Old Armenian, p. 104-110.
8. Հովհաննիսյան Լ.Շ., Ղարաբաղի (Արցախի) բարբառի ցուցական դերանունները, էջ 121-122:
9. Հովհաննիսյան Ն.Գ., Նորակազմ բառեր XII- XIII դարերից ավանդված ձեռագիր բառարաններում, էջ 123-132:
10. Մարաշլեան Յ.Գ., Խալիկեան Զ.Գ., Արեւմտահայերէն խօսքը Հայաստանի մէջ, էջ 133-136:
11. Վարդանյան Ա.Վ., Ժողովրդական ստուգաբանությամբ հնչյունափոխված անձնանուններ հայերենի բարբառներում, էջ 173-182:

***Հոդվածները հրապարակվել են Գավառի պետական համալսարանի գիտական հոդվածների ժողովածուում, Ե., N 14, «Քոփի Փրինթ» հրատ., 2023, 511 էջ:**

1. Ասոյան Թ.Ա., Լեզվի հարցերը Մխիթարյանների «Եւրոպա» պարբերականում, էջ 217-233:
2. Ղամոյան Լ.Ա., Բառաբարդումը «Հագուստ» իմաստային դաշտում, էջ 297-309:
3. Ներսիսյան Վ.Ա., Բաղադրյալ բառերի դասակարգումը Մանուկ Աբեղյանի աշխատություններում, էջ 249-268:
4. Պապիկյան Ս.Վ., Թյուրքական ծագման հասկական փոխառությունների քննություն, էջ 310-320:

***Հոդվածները հրապարակվել են Գավառի պետական
համալսարանի գիտական հոդվածների ժողովածուում, Ե.,
N 15, «Քոփի Փրինթ» հրատ., 2023, 557 էջ:**

1. Ասոյան Թ.Ա., Մխիթարյանների հայերենագիտական գործունեությունը Էդ. Աղայանի գնահատմամբ, էջ 282-298:
2. Ասոյան Թ.Ա., Միակազմ նախադասությունների ոճական արժեքը Համո Սահյանի «Ինձ բացակա չղնեք» ժողովածուում, էջ 299-309:
3. Կատվայան Վ.Լ., Բարբառային հայերենի շարահյուսական որոշ առանձնահատկությունների շուրջ, էջ 310-320:
4. Ներսիսյան Վ.Ա., Ավետիսյան Ե., Նախադասության ուսումնասիրման դերը կրտսեր դպրոցականների խոսքի զարգացման գործում, էջ 321-322:
5. Ներսիսյան Վ.Ա., Իգնաթևոսյան Ն., Բառակազմության ուսումնասիրումը որպես կրտսեր դպրոցականների բառապաշարի հարստացման միջոց, էջ 333-344:

ՄԱՍ II

**ՀՀ ԳԱԱ Հ. ԱՃԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԼԵԶՎԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
2023 Թ. ԳԻՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ՝
ԸՍՏ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ**

**Ա. ԱՐԴԻ ԱՐԵՎԵԼԱՀԱՅԵՐԵՆԻ ԵՎ ԱՐԵՎՄՏԱՀԱՅԵՐԵՆԻ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ ԵՎ ԿԱՆՈՆԱՐԿՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ**

2023 թվականին հրատարակվել են հետևյալ աշխատանքները:

ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Թեյյան Լ.Գ., Հայերենագիտական ուսումնասիրություններ:
Հոդվածների ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 186 էջ:

ԲԱՌԱՐԱՆ

Նոր բառեր, պրակ Ը (Կազմողներ՝ Գալստյան Ա.Ս., Բաղդասարյան Վ.Ս., Հակոբյան Ֆ.Ա., Հովսեփյան Գ.Կ., Մարգարյան Ի.Ա., Մկրտումյան Ա.Ա., Սարգսյան Ն.Ս.), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 140 էջ:

ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆԵՐ

Արդի հայերենի հետազոտություններ (գիտական հոդվածների ժողովածու) Պրակ Բ, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 91 էջ:
Բառագիտության արդի խնդիրներ, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 110 էջ:
Գիտական հոդվածների ժողովածու (2013-2023), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 125 էջ:

ՀՈԴՎԱԾՆԵՐ

1. Առաքելյան Կ.Լ., Արշակ Չոպանյանի դիմանկարի լեզուն, «Էջմիածին», Գ, 2023, 97-104:

2. Առաքելյան Կ.Լ., Սուրբ Ներսես Շնորհալու «Հաւատով խոստովանիմ» աղոթքի լեզվաոճական առանձնահատկությունները, «Էջմիածին», Ը, 2023, էջ 163-176:

3. Առաքելյան Կ.Լ., Ժողովրդական հեքիաթները Հովհաննես Թումանյանի և Նշան Պեշիկթաշյանի մշակումներում, Հովհ. Թումանյանի հիշատակի 100-րդ տարելիցին նվիրված հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., «Հայկառլի» հրատ., 2023, էջ 265-280:

4. Ասոյան Թ.Ա., Ժողովրդական էպոսը որպես ազգային լեզվամտածողության արտահայտման հիմնական միջոց, Գավառ, «Բանահյուսություն և գրականություն» միջազգային գիտաժողովի նյութեր, «Քոփի Փրինթ» հրատ., 2023, էջ 108-124:

5. Ասոյան Թ.Ա., Հայ մեծ հայագետ լեզվաբանը, Ե., «Գիտության աշխարհում», N 2, «Գիտություն» հրատ., 2023, էջ 22-29:

6. Ասոյան Թ.Ա., Էդուարդ Աղայանը և հայերենի հոլովման համակարգի հարցերը, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Է. Աղայանի ծննդյան 110-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 47-53:

7. Ասոյան Թ.Ա., Լեզվի հարցերը Մխիթարյանների «Եւրոպա» պարբերականում, Գավառի պետական համալսարանի գիտական հոդվածների ժողովածու, Ե., N 14, «Քոփի Փրինթ» հրատ., 2023, էջ 217-233:

8. Ասոյան Թ.Ա., Մխիթարյանների հայերենագիտական գործունեությունը Էդ. Աղայանի գնահատմամբ, Գավառի պետական համալսարանի գիտական հոդվածների ժողովածու, Ե., N 15, «Քոփի Փրինթ» հրատ., 2023, էջ 282-298:

9. Ասոյան Թ.Ա., Միակազմ նախադասությունների ոճական արժեքը Համո Սահյանի «Ինձ բացակա չդնեք» ժողովածուում, Գավառի պետական համալսարանի գիտական հոդվածների ժողովածու, Ե., N 15, «Քոփի Փրինթ» հրատ., 2023, էջ 299-309:

10. Բարսեղյան Ա.Գ., Շարահյուսական կապակցության եղանակները Հ. Էդոյանի պոեզիայում, Ե., «Բանբեր հայագիտության», 1(31), «Գիտություն» հրատ., 2023, էջ 184-193:

11. Բարսեղյան Ա.Գ., Բանաստեղծական խոսքի կապակցման միջոցների դրսևորումները Հ. Էդոյանի պոեզիայում, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N3 (669), «Գիտություն» հրատ., 2023, էջ 190-198:

12. Գալստյան Ա. Ս., Արդի հայերենի նորակազմ բառերի դասակարգման և իմաստակառուցվածքային քննության հարցեր, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Է. Աղայանի ծննդյան 110-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., էջ 70-73:

13. Թեյլան Լ. Գ., Շարահյուսության հիմնական միավորը Է. Աղայանի մեկնաբանությամբ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Է. Աղայանի ծննդյան 110-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., էջ 106-113:

14. Խաչատրյան Ա.Ս., ՍԹԵՄ կրթությունը դպրոցից բուհ համակարգում, որակի բարելավման մեխանիզմները, Ե., «Կրթությունը 21-րդ դարում», հ. 2(10), ԵՊՀ հրատ., 2023, էջ 18-25:

15. Հակոբյան Ֆ. Ա., Էլեկտրոնային բառարանագրության արդի խնդիրներ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Է. Աղայանի ծննդյան 110-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 153-161:

16. Ղամոյան Լ.Ա., Բառաբարդումը «Հագուստ» իմաստային դաշտում, Գավառի պետական համալսարանի գիտական հոդվածների ժողովածու, Ե., N 14, «Քոփի Փրինթ» հրատ., 2023, էջ 297-309:

17. Մարաշլեան Յ.Գ., Խալիկեան Զ.Գ., «Արեւմտահայերէն խօսքը Հայաստանի մէջ, «Հայոց լեզվի պատմության հիմնա-

խնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 133-136:

18. Մկրտումյան Ա.Ա., Բառակերտումները Թադևոս Տոնոյանի չափածո գործերում, Ստեփանակերտ, «Արցախի պետական համալսարանի գիտական տեղեկագիր. Հասարակական գիտություններ», պրակ 1, ԱրՊՀ հրատ., 2023, էջ 37-45:

19. Մկրտումյան Ա.Ա., *ԱԳՆ(Ո)-, ԷԿ(Ո)-, ԷՆ(Ո)-* ժտար բաղադրատարրերով կազմությունները հայերենում, Վանաձոր, ՎՊՀ «Գիտական տեղեկագիր. հումանիտար և հասարակական գիտություններ», N1, ՎՊՀ հրատ., էջ 38-52:

20. Ներսիսյան Վ. Ա., Բառակազմության հարցերի քննությունը Գուրգեն Սևակի աշխատություններում, «Զահուկյանական ընթերցումներ», 1 (19), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 50-69:

21. Ներսիսյան Վ.Ա., Հինհայերենյան լեզվական իրողությունների ուսումնասիրման նշանակությունը բուհի տարրական մանկավարժության և մեթոդիկայի բաժնում, Ե., «Բարձրագույն մանկավարժական կրթության հիմնախնդիրները և զարգացման հեռանկարները» միջազգային գիտաժողովի նյութեր, ՀՊՄՀ հրատ., 2023, էջ 993-1000:

22. Ներսիսյան Վ. Ա., Բատիկյան Թ., Օտարաբանությունների և փոխառությունների գնահատման հարցը Էդուարդ Աղայանի «Հայ լեզվաբանության պատմություն» աշխատության էջերում, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Է. Աղայանի ծննդյան 110-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., էջ 197-205:

23. Ներսիսյան Վ.Ա., Բաղադրյալ բառերի դասակարգումը Մանուկ Աբեղյանի աշխատություններում, Գավառի պետական համալսարանի գիտական հոդվածների ժողովածու, Ե., N 14, «Քոփի Փրինթ» հրատ., 2023, էջ 249-268:

24. Ներսիսյան Վ.Ա., Ավետիսյան Ե., Նախադասության ուսումնասիրման դերը կրտսեր դպրոցականների խոսքի զարգացման գործում, Գավառի պետական համալսարանի գիտական

հոդվածների ժողովածու, Ե., N 15, «Քոփի Փրինթ» հրատ., 2023, էջ 321-322:

25. Ներսիսյան Վ.Ա., Իզնաթևոսյան Ն., Բառակազմության ուսումնասիրումը որպես կրտսեր դպրոցականների բառապաշարի հարստացման միջոց, Գավառի պետական համալսարանի գիտական հոդվածների ժողովածու, Ե., N 15, «Քոփի Փրինթ» հրատ., 2023, էջ 333-344:

26. Պապիկյան Ս.Վ., Ժամանակակից հայերենի բառապաշարի քննությունն ըստ Էդ. Աղայանի «Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն» աշխատության, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Է. Աղայանի ծննդյան 110-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., էջ 215-220:

27. Պապիկյան Ս.Վ., Թյուրքական ծագման հատկական փոխառությունների քննություն, Գավառի պետական համալսարանի գիտական հոդվածների ժողովածու, Ե., N 14, «Քոփի Փրինթ» հրատ., 2023, էջ 310-320:

28. Պապիկյան Ս.Վ., Ռուսերենից և ռուսերենի միջնորդությամբ հայերենին անցած հատկական փոխառությունների քննություն, ՎԷԼ, 4, Ե., 2023, էջ 325-338:

29. Սուքիասյան Հ.Վ., Հետաձգված խոսք ուսուցչիս, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Է. Աղայանի ծննդյան 110-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 3-8:

30. Sargsyan N.M., Noun Forming Affixes in Modern Armenian, Ստեփանակերտ, «Արցախի պետական համալսարանի գիտական տեղեկագիր. հասարակական գիտություններ», պրակ 1, ԱրՊՀ հրատ., 2023, էջ 109-116:

31. Tiouyan S. K., Kheblikian Z. G., Western Armenian in Armenia, «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 1(19), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, p. 107-108.

32. Ֆելեքյան Մ.Հ., Տիոյան Ս.Կ., Արևմտահայերենի նորաբանությունների բառարանագրման առանձնահատկությունները, Ե.,

ՀՊՄՀ «Հայագիտական հանդես», N 1 (60), ԵՊՄՀ հրատ., 2023, էջ 14-24:

ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ԱՄՓՈՓԱԳՐԵՐ

Առաքելյան Կ., Արշակ Չոպանյանի դիմանկարի լեզուն (հոդված)

Հոդվածում ներկայացվում են ժանրի առանձնահատկությունները: Նշվում է, որ գրական դիմանկարը ինչպես համաշխարհային, այնպես էլ հայ գրականության մեջ ունի ուրույն դեր, նշանակություն և հետաքրքիր զարգացում: Արևմտահայ բազմաթիվ գրողներ ու բանաստեղծներ անդրադարձել են այս ժանրին: Արևմտահայ գրականության մեջ այն ունեցել է մեկ այլ ուղղվածություն՝ երգիծական, իսկ երգիծական դիմանկարը կատարելության են հասցրել արևմտահայ ականավոր երգիծաբաններ Հակոբ Պարոնյանը և Երվանդ Օտյանը:

Հոդվածագիրը փաստում է, որ արևմտահայ գրողների, նաև երգիծաբանների ավանդները շարունակել է ֆրանսահայ անվանի գրող Նշան Պեշիկթաշյանը, որն առավել հայտնի է իբրև երգիծաբան: Ի թիվս բազմաթիվ այլ ստեղծագործությունների՝ Պեշիկթաշյանը նոր շունչ է հաղորդել գրական - երգիծական դիմանկարին, որի ապացույցն են նրա հեղինակած հարյուրից ավելի դիմանկարները, որոնց մեջ իր առանձնահատուկ տեղն ունի անվանի հրապարակախոս, քննադատ Արշակ Չոպանյանի դիմանկարը: Այն ինքնատիպ է տարբեր առումներով: Ճնշող մեծամասնությամբ ծաղրանկարների հերոսները՝ երգիծվող անձինք, արժանանում են հեղինակի քննադատությանը, հաճախ շատ սուր և կծու հեզմանքին, մինչդեռ Չոպանյանի դիմանկարում առկա է հումորային տրամադրություն և խորին հարգանք ու հիացմունք բազմաթիվ գործչի հանդեպ: Չոպանյանի դիմանկարը բավական ծավալուն է և աչքի է ընկնում մի շարք արժանիքներով, որոնցից մեկն էլ ճոխ

լեզուն է և զարմանալի պատկերավոր խոսքը. դրան նպաստել են լեզվական տարբեր միջոցների հմուտ կիրառությունները:

Հոդվածում քննվում են դիմանկարում առկա չափազանցությունները, փոխաբերությունները, կրկնությունները, համեմատությունները, դարձվածքները՝ իրենց տարբերակներով, արժևորվում են դրանց ոճական արժեքը և երգիծաստեղծ դերը: Նշվում է, որ ոճական առումով այս միավորների հնարավորություններն ահռելի են, և հաճախ սրանց առկայությամբ են պայմանավորվում խոսքի արտահայտչականությունը, հագեցվածությունը, ազդեցիկությունը և այլն:

**Առաքելյան Կ., Սուրբ Ներսես Շնորհալու «Հաւատով
խոստովանիմ» աղոթքի լեզվաոճական
առանձնահատկությունները (հոդված)**

Հոդվածագրի հավաստմամբ՝ չափազանց մեծ է հայ հոգևոր, գիտական, գրական, երաժշտական մտքի ամենապայծառ ներկայացուցիչներից մեկի՝ Սուրբ Ներսես Շնորհալու գրական վաստակը. նա եղել է բազմաժանր ստեղծագործող, հարազատ ժողովրդին ժառանգություն է թողել բանաստեղծություններ, պոեմներ, տաղեր, գանձեր, շարականներ, հանելուկներ, թղթեր և այլն: Շնորհալու աղոթքների մեջ առավել հայտնի ու առանձնահատուկ սիրված է «Հաւատով խոստովանիմ»-ը, որը մաս է կազմում Հանգրստյան ժամերգության:

Հոդվածում նշվում է, որ աղոթքում բազմաթիվ են ավետարանական դրվագների հիշատակությունները. յուրօրինակ հետաքրքրություն են ներկայացնում Արարչի բնորոշիչները, որոնք արտահայտված են աղոթքի տասնինը՝ վեցից քսանչորսերորդ տնեքում: Դրանց մեծ մասը սերտորեն առնչվում է Աստվածաշնչին: Թեև աղոթքը բաղկացած է քսանչորս տնից և ծավալային առումով մեծ չէ, սակայն առկա են բառեր, որոնք ունեն ավելի հաճախակի կիրառություն, ու նաև այդպես է շեշտվում դրանց արտահայտած հասկացությունների կարևորությունը: «Հաւատով խոստովանիմ»

աղոթքը հարուստ է լեզվական ու խոսքային հականիշներով, որոնք նպաստում են ասելիքի ամբողջացմանը: Շնորհալի՜ն կիրառում է տարբեր խոսքի մասերի պատկանող հականիշներ, աղոթքի մեկ տան մեջ երբեմն երկու կամ երեք հականշային գույգեր՝ բոլորը ծառայեցնելով հստակ նպատակի՝ խոսքն առավել ազդեցիկ ու պատկերավոր դարձնելուն: Աղոթքի կարևոր բաղկացուցիչ մաս են խնդրանքներն ու աղաչանքները, և այս առանձնահատկությամբ պայմանավորված՝ առավել գործածական է բայի հրամայական եղանակը. բուն և արգելական հրամայականների միջոցով ստեղծվում են ինքնատիպ հակադրություններ:

Հեղինակի կարծիքով՝ խորը, բազմաշերտ, հարուստ բովանդակությունը արտահայտվում է աղոթքի մատչելի, միաժամանակ ճոխ ու գեղեցիկ լեզվով, պատկերավորման տարբեր միջոցների հմուտ ու տեղին կիրառություններով՝ ստեղծելով ձևի ու բովանդակության կատարյալ ներդաշնակություն: Պատահական չէ, որ այն թարգմանվել է հիսուն լեզուներով և իր մնայուն, անխախտ տեղն ունի համաշխարհային հոգևոր մշակույթի գանձարանում:

**Առաքելյան Կ., Ժողովրդական հեքիաթները
Հովհաննես Թումանյանի և Նշան Պեշիկթաշյանի
մշակումներում (հոդված)**

Հոդվածում տեղեկություններ են տրվում հեքիաթի և հեքիաթագիրների մասին: Հայ գրականության մեջ հեքիաթներ մշակել է Հովհաննես Թումանյանը, որի արձակում դրանք ունեն իրենց ուրույն տեղն ու դերը: Հեքիաթների մշակմամբ զբաղվել է նաև սփյուռքահայ անվանի գրող Նշան Պեշիկթաշյանը, որն առավել հայտնի է իբրև երգիծաբան: Պեշիկթաշյանը հեքիաթները մշակել է հիմնականում չափածո՝ երգիծաբանի իր տաղանդն ամբողջությամբ ի սպաս դնելով այս ոչ դյուրին գործին և ստեղծելով հեքիաթի երգիծական մշակման անկրկնելի նմուշներ: Ընդ որում Պեշիկ-

թաշյանը մշակել է մի քանի հեքիաթ, որոնք իրենից առաջ մշակել է Թումանյանը:

Հոդվածն անդրադառնում է այն հեքիաթներին, որոնք մշակել են երկու հեղինակները՝ նպատակ ունենալով վերհանել դրանց նմանություններն ու տարբերությունները: Նկարագրական-վերլուծական ու համեմատական մոտեցումներով քննվում են «Անհաղթ աքլորը», «Ոսկու կարասը», «Ձախորդ Փանոսի հեքիաթը» և «Քեֆ անողին քեֆ չի պակսի» հեքիաթների դիպաշարային առանձնահատկությունները, սրանցում առկա լեզվական տարբեր իրողությունների, բառապաշարային շերտերի, պատկերավորման և արտահայտչական միջոցների կիրառությունները, իմաստային և ոճական զանազանությունները:

Ըստ հոդվածագրի՝ Թումանյանը վերցրել է ժողովրդական հեքիաթի նյութը, մշակել այն և ստեղծել գեղարվեստական, փիլիսոփայական, բարոյագիտական բարձր արժեք: Պեշիկթաշյանը, մշակելով նույն հեքիաթները և վստահաբար օգտվելով Թումանյանի մշակումներից, ամենևին չի կրկնել նրան, այլ ստեղծել է հեքիաթի իր չափածո տարբերակը, որում իշխողը երգիծական տարրն է. երգիծանքի միջոցով են վերհանվում և անխնա քննադատվում հասարակության արատները:

Հոդվածագիրը նշում է, որ Թումանյանի լեզվին հատուկ է սեղմությունը. այն հետազոտողներն ընկալել են որպես խոսքը ժողովրդականացնելու կարևոր գործոն: Պեշիկթաշյանի խոսքն ավելի ծավալուն է, և դրանում առկա լեզվառճական տարբեր իրողությունների, մասնավորապես պատկերավորման տարբեր միջոցների շնորհիվ հեղինակը ստեղծում է երգիծական տրամադրություն՝ հումորայինից մինչև կծու հեգնանք:

Աստյան Թ., Լեզվի հարցերը Մխիթարյանների «Երոպա» պարբերականում (հոդված)

Հոդվածագիրը, ներկայացնելով Մխիթարյանների՝ պարբերական ստեղծելու ուղղությամբ գործադրած ջանքերը, նշում է, որ

նրանց հրատարակած «Բազմավեպ», «Հանդես ամսօրեայ» պարբերականները լույս են տեսնում մինչ օրս: «Եւրոպա» պարբերականը Վիեննայի Մխիթարյանները հրատարակել են 1847-1863 թվականներին:

Հոդվածի նպատակը «Եւրոպա» պարբերականում արծարծված այն հարցերի քննությունն է, որոնք առնչվում են լեզվական խնդիրների: Հոդվածագիրը նկատում է, որ «Եւրոպա»-ն այդպիսի հարցերի անդրադարձել է առաջին շրջանում (1847-1857), իսկ երկրորդում (1858-1863) այդպիսի նյութեր չեն հանդիպում:

Ըստ հոդվածագրի՝ ազգային լեզվին վերաբերող դիտարկումները հաճախ ներկայացվում են հայոց պատմականորեն ձևավորված վիճակի, դաստիարակության, ուսուցման, լեզվի նշանակության, պահպանման և զարգացման, գիտության խնդիրներին զուգահեռ: Կարևորվում են ազգային լեզվի մշակման, մաքրության, հարստացման և կանոնարկման խնդիրները: Անդրադարձ կա նաև ազգային լեզվի նկատմամբ հասարակության դրսևորած անտարբերությանը: Այդ իրողությունը բացատրվում է ժողովրդի ցրվածությամբ, այլոց քաղաքական գերիշխանության ներքո գրտնըվելու հանգամանքով: Գնահատվում են քերականական աշխատությունները, նորատիպ մատյանները, հին ձեռագրերը, սեպագիր արձանագրությունները, հայ մատենագրությունը և այլն: Շատ դեպքերում դիտարկումները կատարվում և անհրաժեշտաբար հիմնավորվում են համեմատական վերլուծություններով:

Հոդվածագրի կարծիքով՝ Մխիթարյաններն իրենց հրապարակումներում ցուցաբերում են հավասարակշռված դիրքորոշում՝ հաշվի առնելով քննվող նյութի առանձնահատկությունը, բնույթը, հասարակական հնչեղությունը, արվում են ողջամիտ և իրատեսական առաջարկություններ՝ ազգային լեզուն սովորելու, գիտությունները զարգացնելու, դասագրքեր կազմելու, դպրոցներ հիմնելու և մայրենի լեզվի հարգը բարձրացնելու նպատակով:

**Ասոյան Թ., Մխիթարյանների հայերենագիտական
գործունեությունը Էդ. Աղայանի գնահատմամբ (հոդված)**

Հոդվածում ներկայացվում են Էդուարդ Աղայանի դիտարկումները Մխիթարյանների հայերենագիտական գործունեության վերաբերյալ հայ լեզվաբանական մտքի պատմության համատեքստում: Նշվում է, որ Էդ. Աղայանը Մխիթարյանների և մասնավորապես նրանց լեզվաբանական գործունեության մասին առանձին ուսումնասիրություն չի հրապարակել, սակայն իր «Հայ լեզվաբանության պատմություն» աշխատության մեջ հանգամանորեն անդրադարձել է Մխիթարյաններին՝ ներկայացնելով և գնահատելով նրանց հայերենագիտական աշխատանքները հայերենի զարգացման և հայ լեզվաբանության պատմության տեսանկյուններից: Աշխատության 1-ին հատորում ներկայացված հայ հեղինակների մեծ մասը Մխիթարյան միաբանության վենետիկյան և վիեննական դպրոցների ներկայացուցիչներ են:

Հոդվածում ուշադրություն է դարձվում այն հանգամանքին, որ Մխիթարյանները հայոց լեզվի ուսումնասիրությունը կատարում էին ոչ միայն հետապնդելով գիտակրթական նպատակ, այլև ունեին պետական-քաղաքական հայտնի ձգտում, այն է՝ պաշտպանել հայության և հայ պետականության գոյությունը այդ բախտորոշ ժամանակաշրջանում:

**Ասոյան Թ., Միակազմ նախադասությունների ոճական արժեքը
Համո Սահյանի «Ինձ բացակա չդնեք» ժողովածուում (հոդված)**

Հոդվածի ներածական մասում խոսվում է գրավոր և բանավոր հաղորդակցման առանձնահատկությունների մասին: Նշվում է, որ հաղորդակցումը հիմնականում իրականացվում է այնպիսի նախադասություններով, որոնց ընդունված է անվանել երկկազմ, և որոնցում առկա են նախադասության գլխավոր անդամները՝ ենթական և ստորոգյալը: Սակայն հաղորդակցումը կարող է իրականանալ նաև այնպիսի կառույցներով, որոնցում ենթակա և

ստորոգյալ չկան, կա ուղղակի գլխավոր անդամ: Դրանք կոչվում են միակազմ, միաբնեռ կամ միակենտրոն: Հոդվածագիրն ուշադրություն է հրավիրվում այն հանգամանքին, որ թեև միակազմ նախադասությունների կիրառությունը խոսքում անհամեմատ սահմանափակ է, սակայն դրանք հետաքրքրություն են ներկայացնում թե՛ լեզվական, թե՛ ոճական-կիրառական առումներով: Նշվում է, որ, խոսքային իրավիճակով պայմանավորված, միակազմ կառույցները մեծ հնարավորություն ունեն արտահայտելու մարդկային ապրումներն ու զգացմունքները, ստեղծելու կերպարներ, վիճակներ, բնապատկերներ: Այս առումով միակազմ նախադասությունները ուսումնասիրության նյութ են դառնում տարբեր ստեղծագործությունների հենց լեզվաոճական առանձնահատկությունները բացահայտելու տեսանկյունից:

Հոդվածի նպատակն է ցուցադրել միակազմ նախադասությունների լեզվաոճական հնարավորությունները և կարևորությունը՝ ըստ Համո Սահյանի «Ինձ բացակա չդնեք» բանաստեղծական ժողովածուի:

Ասոյան Թ., Ժողովրդական էպոսը որպես ազգային լեզվամտածողության արտահայտման հիմնական միջոց (հոդված)

Հոդվածագիրը նշում է, որ լեզուն ոչ միայն գիտությունները ներկայացնելու միակ լիարժեք միջոցն է, այլև ժողովրդի հոգեբանության, պատմության, մշակույթի, ազգային նկարագրի և գոյության արտահայտիչը: Ժողովրդին, ազգին առնչվող այդ իրողությունները կարելի է ցուցադրել լեզվի և մտածողության սերտ միասնության՝ լեզվամտածողության միջոցով:

Հոդվածում քննվում են ազգային լեզվամտածողությանն առնչվող որոշ հարցեր ժողովրդական էպոսների համատեքստում: «Մասնա ծռեր» էպոսը ներկայացվում է որպես ազգային լեզվամտածողության լավագույն և լիարժեք արտահայտություն: Նրա առանձնահատկությունները քննվում են աշխարհի տարբեր ժողո-

վուրդների էպոսների համեմատությամբ: Յույց են տրվում ժողովրդական և հեղինակային էպոսների տարբերությունները՝ դրանք պայմանավորելով երևույթների ժողովրդական և անհատական ընկալումների օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ բնույթներով:

Ասոյան Թ., Էդ. Աղայանը և հայերենի հոլովման համակարգի հարցերը (հոդված)

Հոդվածում ներկայացվում է Էդ. Աղայանի տեսակետը ժամանակակից հայերենի հոլովման համակարգի վերաբերյալ: Նշվում է արևելահայերենի հոլովի քերականական կարգի շուրջ բանավեճերի մասին, որոնք շարունակվում են արդեն մեկ դարից ավելի: Հոլովական ձևի և իմաստի, դրանց շարահյուսական հարաբերություններին առնչվող հարցերը միանշանակ լուծումներ չեն ստացել և տարակարծությունների տեղիք են տվել:

Հոդվածագիրն անդրադառնում է հարցի շուրջ ծավալված բանավեճի հակիրճ պատմությանը, որ սկսվել է 1906 թվականից Մ. Աբեղյանի «Աշխարհաբարի քերականություն» աշխատության հրատարակմամբ: Նշվում է, որ հոլովների շուրջ տարակարծությունները վերաբերում են նաև գրաբարին և միջին հայերենին այն տարբերությամբ միայն, որ քննարկումները նման հրապարակային բնույթ չեն կրել, այլ արտացոլվել են գրաբարի քերականական կառուցվածքին նվիրված աշխատություններում:

Ըստ հոդվածագրի՝ հոլովման համակարգի շուրջ քննարկումներում շոշափվում է միայն 5 թե 7 հոլով հարցադրումը, չի դիտարկվում 6 հոլովի տեսությունը, որի հեղինակը Էդ. Աղայանն է: Մինչդեռ հոդվածագրի կարծիքով՝ Աղայանի տեսակետը փաստարկված է և ընդունելի կարող է լինել երկու կողմերի համար էլ: Հեղինակը հանգամանորեն ներկայացնում է Աղայանի դիրքորոշումը՝ ցույց տալով լեզվաբանի տեսակետի ձևավորման ոչ միանշանակ ընթացքը:

Աստյան Թ., Հայ մեծ հայագետ լեզվաբանը (հոդված)

Հոդվածը մեծ հայագետ, լեզվաբան Էդուարդ Աղայանի գիտական գործունեության սեղմ բնութագրումն է: Նշվում է, որ նա հսկայական ավանդ ունի հայ լեզվաբանության զարգացման մեջ: Նրա գիտական գործունեությունը, կատարած ուսումնասիրությունները լեզվաբանության տարբեր բնագավառներում նշանավորել են հայ լեզվաբանության զարգացման նոր աստիճան: Զբաղվելով ընդհանուր լեզվաբանության, հայ լեզվաբանության պատմության, բարբառագիտության, ստուգաբանության, գրաբարի, ժամանակակից հայերենի, համեմատական քերականության, նախամաշտոցյան գրի ու դպրության գոյության, Արևելքի գրականության պատմության և հարակից այլ հարցերով՝ Էդ. Աղայանը մշտապես ինքնատիպ մոտեցում է ցուցաբերել լեզվական-լեզվաբանական երևույթները քննելիս՝ նորովի մեկնաբանելով բազմաթիվ հնչյունական, բառապաշարային, քերականական իրողություններ, այլ տեսանկյունից դիտարկելով լեզվական փաստերը: Հոդվածում նշված ուսումնասիրությունները ներկայացվում են ըստ առանձին ոլորտների:

Բառագիտության արդի խնդիրներ (հոդվածների ժողովածու)

Ժողովածուն ընդգրկում է բառարանագրության բաժնի աշխատակիցների՝ տարբեր գիտական պարբերականներում 2021-2023 թթ. լույս տեսած հոդվածները: Դրանցում արծարծվում են բառագիտության արդի վիճակը քննող մի շարք հարցեր՝ նվիրված մասնավորապես իմաստաբանության, բառակազմության, նորակազմ բառերի բառաքաղման, բառընտրության առանձնահատկություններին և տարբեր դրսևորումներին հայերենի զարգացման արդի փուլում: Անդրադարձ է կատարվում բառակազմության և նոր բառիմաստների առաջացման տեսական և գործնական հար-

ցերին և հայերենի զարգացման արդի փուլում ի հայտ եկող՝ բառիմաստի փոփոխության առանձնահատուկ դրսևորումներին:

Բարսեղյան Ա., Շարահյուսական կապակցության Եղանակները Հ.Էդոյանի պոեզիայում (հոդված)

Հոդվածում քննվում են շարահյուսական կապակցության եղանակների՝ համաձայնության, խնդրառության, առդրության դրսևորումները Հ. Էդոյանի պոեզիայում:

Փաստական հարուստ նյութի քննությամբ պարզվում է, որ Հ. Էդոյանի պոեզիայում համաձայնության դրսևորումները համապատասխանում են գրական հայերենի օրինաչափություններին: Հոդվածագիրը նշում է, որ Հ. Էդոյանի պոեզիայում առդրության դրսևորումները հաճախ հանդես են գալիս շրջուն շարադասությամբ՝ հատկացուցիչը հատկացյալից, որոշիչը որոշյալից հետադաս են: Դա պայմանավորվում է բանաստեղծական խոսքի առանձնահատկությամբ:

Բարսեղյան Ա., Բանաստեղծական խոսքի կապակցման միջոցների դրսևորումները Հ. Էդոյանի պոեզիայում (հոդված)

Հոդվածագիրը նշում է, որ խոսքի մեջ նախադասությունների կապակցման միջոցներն ըստ բնույթի բաժանվում են երկու խմբի՝ բառական (շաղկապներ, շաղկապական բառեր) և այլ խոսքի մասերի պատկանող բառեր:

Հոդվածում դիտարկվում են բանաստեղծական խոսքի կապակցման միջոցները Հ. Էդոյանի «Ընտրանի» գրքում զետեղված տասը ժողովածուների, ըստ հոդվածագրի, լավագույն բանաստեղծություններում:

**Գալստյան Ա., Արդի հայերենի նորակազմ բառերի
դասակարգման և իմաստակառուցվածքային քննության հարցեր
(հոդված)**

Հոդվածագիրը նշում է, որ «Նոր բառեր»-ում ընդգրկված բառապաշարը՝ մոտավորապես տասներկու հազար բառ, կարող է դիտարկվել մի շարք դասակարգումներով: Դրանք նա ներկայացնում է ըստ՝ բառաքաղման աղբյուրների, նորաստեղծ բառերի կազմության, դրանց կիրառության ոլորտների, և բառերը խմբավորում մի շարք հիմքերով՝ ըստ՝ ա) նորաստեղծ բառի խոսքիմասային պատկանելության, բ) բառի բաղադրիչների խոսքիմասային պատկանելության, գ) բառաստեղծման, բառակերտման տեխնիկայի, դ) կազմության, ե) առավել հաճախ հանդիպող սերող և բաղադրող հիմքերի, զ) բաղադրատարրերի ծագման (օտարալեզու կամ հայերեն), է) նորակազմ բառի բաղադրիչների շարահյուսական հարաբերության, ը) թեմատիկ խմբերի և ենթախմբերի:

Հոդվածագրի կարծիքով՝ բառերի նշված դասակարգումներն ուսումնասիրություններում հստակ չեն առանձնացվում և հաճախ միատեղ են քննվում: Անդրադարձ է կատարվում այսօր բառակազմությանն առավել հաճախ մասնակցող սերող և բաղադրող հիմքերին: Քննության են առնվում նաև պոտենցիալ բառապաշարի որոշակի միավորների ակտիվանալու առանձնահատկությունները: Արձանագրվում է մի շարք ածանցների և ածանցակերպների ակտիվացում:

Հոդվածում դիտարկվում են բժշկական տերմինաբանության ոլորտում մի շարք կազմությունների գործունացման երևույթը, նաև հայերեն և օտար միավորների մրցակցության կամ հայերեն մի քանի բառերից որևէ մեկի տերմինացման ընթացքը: Ներկայացվում են նորաստեղծ գունանվանումների կազմության առանձնահատկությունները. դրանք խմբավորվում են ըստ կառուցվածքային կաղապարների:

Թելյան Լ., Հայերենագիտական ուսումնասիրություններ
(հոդվածների ժողովածու)

Ժողովածուում ընդգրկված հոդվածները վերաբերում են ժամանակակից հայերենի շարահյուսության, բառագիտության և ոճագիտության արդիական խնդիրներին: Հիմնական մասն առնչվում է հայերենի պարզ և բարդ նախադասության կառուցվածքի տարբեր կողմերի, շարահյուսական կապակցության միջոցների՝ կապերի, շաղկապների կիրառության, շարահյուսական միավորների և դրանց կապակցության եղանակների հարաբերակցության, արդի հայերենի շարահյուսական նորմի սահմանման, դրա շրջանակում գործող զուգաձևերի, ինչպես նաև նորմից շեղվող, սխալակազմ և օտարաբան կառույցների քննությանը: Այս վերջին կարգի ուսումնասիրությունները մեծ մասամբ հիմնված են զանգվածային լրատվության միջոցների լեզվական նյութի վերլուծության վրա:

Ժողովածուի երկու հոդվածներ վերաբերում են հայերենի տերմինաբանության, մասնավորապես բառային պատճենումների և տերմինային բառապաշարի զարգացման ներքին և արտաքին գործոնների քննությանը: Բավական հանգամանակից ուսումնասիրություն վերաբերում է հայերենի գործառական ոճերից մեկին՝ գիտական ոճին:

Ժողովածուում գետեղված հոդվածները (բացի մեկից՝ «Գոյականական լրացումների բնույթի ու կապակցության մասին») հրատարակվել են գիտական տարբեր պարբերականներում: «Գոյականական լրացումների բնույթի ու կապակցության մասին» հոդվածում նշվում է, որ արդի հայերենի նախադասության կազմում առանձնացվող գոյականական անդամի լրացումները՝ որոշիչը, հատկացուցիչը, բացահայտիչը, ներկայացվում են հիմնականում կառուցվածքային շարահյուսագիտության մեջ ընդունված մոտեցումով: Որոշիչը և հատկացուցիչը՝ որպես գոյականական բառակապակցության լրացական անդամներ, իրենց շարահյուսական արժեքով նույնական են և տարբերվում են արտա-

հայտության ձևաբանական միջոցներով, որոնք գործառական տեսակետից երկրորդական արժեք ունեն: Այս մեկնակետից էլ հոդվածում գնահատվում է նաև այդ լրացումների և գերադաս գոյականի շարահյուսական կապակցության եղանակը, որը հիմնականում առդրությունն է: Ուշադրության առարկա է դարձել նաև այդ անդամների շարադասությունը՝ որպես լեզվի շարահյուսական տիպը բնորոշող հատկանիշ: Հոդվածագիրը հետևում է բացահայտիչ լրացման այն մեկնաբանությանը, ըստ որի բացահայտիչը դուրս է բերվում գոյական անդամի լրացումների կազմից և ներկայացվում որպես նախադասության տարբեր անդամների հետ գործածվող համանշանակ (նույնադաս) բացահայտական անդամ:

Թեյյան Լ., Շարահյուսության հիմնական միավորը Էդ. Ադայանի մեկնաբանությամբ (հոդված)

Ըստ հոդվածագրի՝ հայերենի նախադասության տեսության հարցերը լուսաբանվել են Էդ. Ադայանի «Լեզվաբանության հիմունքներ» աշխատության մեջ և բանավիճային բնույթի հոդվածներում:

Հոդվածում նշվում է, որ նախադասության տարբերակիչ հատկանիշը Էդ. Ադայանը համարում է ստորոգումը, որը հայերենում պարտադրաբար արտահայտվում է դիմավոր բայով. ստորոգման արտահայտության մյուս միջոցները (հնչերանգ, շարադասություն և այլն) հայերենում (ի տարբերություն, օրինակ, ռուսերենի) նախադասություն ձևավորելու գործառույթ չունեն: Հաղորդակցային այն միավորները, որոնք զուրկ են դիմավոր բայից և ավանդաբար նախադասություն են համարվում, Ադայանն առանձնացնում և բնորոշում է *ասություն* տերմինով: Հոդվածագրի կարծիքով՝ ինքնատիպ են նաև նախադասության գլխավոր անդամների մեկնաբանությունները, ասությունների դասակարգումը և այլն:

**Խաչատրյան Ա., ՍԹԵՄ կրթությունը դպրոցից բուհ
համակարգում. Որակի բարելավման մեխանիզմներ (հոդված)**

Հոդվածագրի ուսումնասիրության նպատակն է հստակորեն սահմանել ՍԹԵՄ կրթության նպատակներն ու թիրախները, իրականացման փուլերն ու կիրառման առանձնահատկությունները հայաստանյան իրականությունում: Ուսումնասիրության խնդիրն է բացահայտել ՍԹԵՄ կրթության՝ դպրոցից բուհ համակարգում դրսևորվող խնդիրները, սահմանափակումներն ու դրանք լուծելու ուղիները:

Թեմայի շրջանակում առաջադրված խնդրի համապարփակ ուսումնասիրության ընթացքում կիրառվել են գիտական ընդհանուր՝ տրամաբանական, ինչպես նաև մասնավոր կամ հատուկ՝ վերլուծության, համեմատության, վիճակագրության մեթոդներ: Նշվում է, որ ՍԹԵՄ կրթությունը տեխնոլոգիաների դարաշրջանում մրցունակ մասնագետի բացակայության խնդիրը լուծելուն ուղղված նախաձեռնություն է: Հանրակրթության բնագավառում ՍԹԵՄ կրթության հնարավորությունների կիրառումը մեծապես կգարգացնի նաև մասնագիտական կրթության գործընթացը բուհերում:

Իրականացնելով ուսումնասիրությունը՝ հոդվածագիրը հանգել է այն եզրակացության, որ ՍԹԵՄ կրթությունը ժամանակի մարտահրավեր է, որի հաջող իրացումը ոչ միայն որակական նոր նշաձողի կբարձրացնի կրթությունն ու գիտությունը, այլև կձևավորի այնպիսի մասնագետներ ու քաղաքացիներ, որոնց գործունեությունը կնպատակաուղղվի հասարակական կյանքը բարելավելուն, պետությունը զարգացնելուն: Իսկ ՍԹԵՄ սկզբունքների ստեղծած սահմանափակումները հնարավոր է վերացնել ուսուցման թեմային ու խնդրին համապատասխան տեխնոլոգիաների ու մեթոդների կիրառմամբ, որակյալ կրթությամբ, որին ձեռնամուխ է եղել Երևանի պետական համալսարանն իր ՍԹԵՄ դպրոցով:

Հակոբյան Ֆ., Էլեկտրոնային բառարանագրության արդի խնդիրներ (հոդված)

Հոդվածագրի կարծիքով՝ հայերենը համացանցային լեզու դարձնելու, այն տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բնագավառում հաջողությամբ գործածելու համար առաջին հերթին անհրաժեշտ է նկարագրել և ներկայացնել հայերենի բառապաշարը՝ օգտագործելով ժամանակակից վեբ տեխնոլոգիաների շարունակական զարգացումները: Պետք է կարևորել Էլեկտրոնային բառարանագրության ոլորտում տարվող աշխատանքների արդիականացումը, Էլեկտրոնային բառարանների, բառային հենքերի կամ շտեմարանների կազմության ժամանակ վեբ տեխնոլոգիաների և ԱԲ համակարգերի կիրառությունը:

Հոդվածագիրը նշում է, որ այդպիսով հնարավոր կլինի մի կողմից՝ դյուրացնել բառարանագրական աշխատանքները (բառացանկի մշակում, բառի գործածության օրինակների, նոր բառերի մեքենական եղանակով առանձնացում և այլն), մյուս կողմից՝ առավել ամբողջական նկարագրել ընդհանուր և մասնագիտական բառապաշարը, ներկայացնել բառի՝ լեզվի իմաստային հիմնական միավորի իմաստային-հասկացական կապերը:

Հոդվածում ներկայացվում է նաև հեղինակի ստեղծած նոր բառերի մեքենական որոնման համակարգը, որը կարող է դյուրացնել Էլեկտրոնային աղբյուրներից նոր բառերն առանձնացնելը: Հոդվածագիրը նշում է, որ նման համակարգի միայն լեզվական նյութի մշակման համար հարկ է եղել արդի հայերենի բացատրական, հոմանիշների, հականիշների, նոր բառերի կամ նորաբանությունների բառարանների սկանավորված տարբերակները թվայնացնել, բառահոդվածում առանձնացնել գլխաբառերը, ձևաբանական փոփոխությունների ենթարկվող բառերի դեպքում կազմել դրանց հոլովման և խոնարհման հարացույցը, այդ կերպ ստանալ արդի հայերենի բառապաշարի բառածների ամբողջական ցանկը:

**Հակոբյան Ֆ., Կորպուսային լեզվաբանության
հետազոտական մեթոդների կիրառությունը գրաբարի
ուսումնասիրության մեջ (հոդված/անգլերեն)**

Հոդվածում ներկայացվում են կորպուսային լեզվաբանության մեջ կիրառվող լեզվի ուսումնասիրության մեթոդները և եղանակները: Հոդվածագիրը հանգամանալից անդրադառնում է լեզվի ուսումնասիրության մեջ լեզվական կորպուսների ունեցած դերին, լեզվական կորպուս ստեղծելու ուղղությամբ կատարված աշխատանքներին: Ներկայացվում են լեզվական այն աշխատանքները, որոնք անհրաժեշտ են գրաբարի կորպուս ստեղծելու համար: Այնուհետև նշվում է, թե կորպուսային լեզվաբանության մեջ կիրառվող լեզվի ուսումնասիրության մեթոդները ինչպես կարող են նպաստել գրաբարի լեզվական համակարգի առավել ամբողջական և լիակատար քննությանը, հայոց լեզվի պատմության տարբեր փուլերում գրաբարի բառապաշարի, քերականական իրողությունների փոփոխությունների ուսումնասիրությանը:

**Ղամոյան Լ., Բառաբարդումը «Հագուստ» իմաստային
դաշտում (հոդված)**

Հոդվածում դասակարգվում են «Հագուստ» իմաստային դաշտի բարդ բառերը՝ ըստ բարդությունների տեսակների, ըստ բաղադրական հիմքերի և դրանց միջև առկա ներքերականական հարաբերությունների: Հոդվածագիրը նկատում է, որ ըստ բարդությունների խոսքիմասային արտահայտության՝ բուն կամ իսկական բարդությունների կառուցվածք-բանաձևերում ակտիվություն դրսևորող երեք անուն խոսքի մասերից (գոյական, ածական, բայ) առաջին հերթին առանձնանում է գոյականը: Կան նաև բայարմատ գերադաս անդամով բազմաթիվ բարդ բառեր. դրանց բաղադրիչները իմաստային առումով արտահայտում են խնդրային և պարագայական շարահյուսական հարաբերություններ:

Առանձնացվում են՝ ա) բարդություններ, որոնք ունեն և՛ հոդակապով, և՛ անհոդակապ գուգահեռ ձևեր, բ) բարդություններ, որոնց բաղադրիչներից մեկը բարբառային, արևմտահայերեն կամ փոխառյալ բառ է, գ) բարդություններ, որոնք առկա են և՛ հնչյունափոխված, և՛ անհնչյունափոխ տարբերակներով և այլն:

Անիսկական բարդությունների բաղադրիչների բառակազմական, իմաստային, շարահյուսական էական առանձնահատկություններով դասակարգվում են հարադրական և կցական բարդություններ: Հարադրական բարդություններն իրենց հերթին դաս դասվում են ըստ անվանական (կրկնավոր, բաղիյուսական) և բայական հարադրությունների: Պարզվում է, որ «Հագուստ» իմաստային դաշտում առկա կցական բարդությունները, որոնք ծագել են կրկնավորներից և բաղիյուսական հարադրություններից, առավել հաճախակի են բարբառներում:

Հոդվածում քննվում են նաև նորակազմ բարդությունները:

Մկրտումյան Ա., Մահակյան Ռ., Բառակերտումները Թադևոս Տոնոյանի չափածո գործերում (հոդված)

Հոդվածում քննվում են Թադևոս Տոնոյանի բանաստեղծական ժողովածուներում առկա նորակազմությունները: Հոդվածագիրը նշում է, որ գրողը մտածումներն արտահայտելու և ընթերցողին փոխանցելու նպատակով կերտում է նոր բառեր, որոնք ամբողջովին բացահայտում են բանաստեղծ-գիտնականի լեզվամտածողական համակարգը: Նա սիրում է իր խոսքը համեմել խորհրդանիշ-պատկերներով, գրաբարաբանություններով՝ հմտորեն օգտվելով մեր լեզվի բառակազմական հնարավորություններից:

Ըստ հոդվածագրի՝ Թ. Տոնոյանը ընթերցողին ներկայանում է բառաստեղծման իր հնարամտություններով, նորակազմությունների դիպուկ և տեղին կիրառություններով, որոնց մի մասը համագործածական դառնալու հավանականություն ունի:

**Մկրտումյան Ա., *ԱԳՆ(Ո)-, ԷԿ(Ո)-, ԷՆ(Ո)-* օտար բաղա-
դրատարրերով կազմությունները հայերենում** (հոդված)

Հոդվածում քննվում են *ագր(n)-, էկ(n)-, էն(n)-* օտար բաղադ-
րիչներով կազմությունները՝ ըստ հրապարակում եղած մի շարք
բացատրական, ուղղագրական-ուղղախոսական, տերմինաբանա-
կան, թարգմանական, օտար բառերի, նորաբանությունների բա-
ռարանների և համացանցային տվյալների: Ներկայացվում են
գյուղատնտեսական գիտությունների բառապաշարի՝ նոր բառե-
րով համալրման գործընթացը, տերմինային նորակազմություննե-
րի՝ օտար կամ հայերեն համարժեքների գործածությանն առնչվող
խնդիրները և դրանց բառակազմական հնարավորությունները:

Ուսումնասիրությամբ պարզվում է, որ *ագր(n)-, էկ(n)-, էն(n)-*
օտար բաղադրատարրերով կազմությունները երբեմն զուգահե-
ռաբար գործածվում են հայերեն և օտար տարբերակներով:
Ագր(n)- բաղադրիչով բառերը ներկայումս հայերենացվելու փու-
լում են, *էկ(n)-*ով կազմությունների գործածությունը ակտիվացել է
լեզվում, քանի որ հաճախացել են *էկ(n)-* բաղադրիչի հավելումով
այս կամ այն առարկան, երևույթը, իրողությունն արտահայտելը,
իսկ *էն(n)-*ով կազմություններն ավելի քիչ են՝ պայմանավորված
գյուղատնտեսության համեմատաբար երիտասարդ ոլորտ լինե-
լով: Բառակազմական մեկ կամ մի քանի քայլերով կազմվող *ագ-
ր(n)-, էկ(n)-, էն(n)-* սկզբնաբաղադրիչներով բառերում սերող և
բաղադրող հիմքերը կարող են փոխել իրենց տեղերը: Տերմինային
նորակազմությունների մի մասը բառարաններում չի վկայվում և
կարող է նպաստել տերմինային նոր (ինչպես նաև՝ միջգիտակար-
գային տերմինների) բառարաններ կազմելու աշխատանքներին:

**Ներսիսյան Վ., Բաղադրյալ բառերի դասակարգումը Մանուկ
Աբեղյանի աշխատություններում** (հոդված)

Ըստ հոդվածագրի՝ արդի հայերենի համաժամանակյա բա-
ռակազմության ոլորտում առկա մի շարք խնդիրների լուծման

ուղիներ փնտրելու նպատակով պայմանավորված՝ անհրաժեշտություն կա անդրադառնալու տարբեր լեզվաբանների համապատասխան ուսումնասիրություններին, տեսական վերլուծություններին: Ուստի սույն ուսումնասիրությամբ հոդվածագիրը փորձել է բացահայտել Մանուկ Աբեղյանի ընդհանուր մոտեցումներն ու սկզբունքները բառակազմության հարցերում, ներկայացնել բաղադրյալ բառերի, մասնավորապես բարդությունների դասակարգման վերաբերյալ նրա ըմբռնումներն ու սկզբունքները: Անդրադարձ է կատարվել նաև այլ հետազոտողների ուսումնասիրություններին, ըստ անհրաժեշտության՝ ներկայացվել են նրանց հիմնական եզրահանգումներն ու գնահատականները:

Հոդվածագրի դիտարկմամբ՝ Մ.Աբեղյանը բառերն ըստ կազմության բաժանում է երկու տեսակի՝ պարզ և բաղադրյալ, բաղադրյալ բառերը՝ բարդ և ածանցական տեսակների: Բարդ բառերը սահմանում է որպես երկու բառից, ածանցական բառերը՝ մի բառից կամ արմատից և մի ածանցից կազմված բառեր: Աբեղյանը բարդ բառերը բաժանում է հարադրական (հարադրական բայեր, բաղիյուսական հարադրություններ, կրկնավորներ), կցական և իսկական բարդությունների՝ ամեն մեկը ենթարկելով մանրակրկիտ վերլուծության, համապատասխանաբար ներկայացնելով բազմաթիվ օրինակներ: Առանձնացնում է նաև «առաջադիրներով բաղադրություններ» տեսակը՝ նկատի ունենալով մի քանի մակբայով կամ դրանց արմատներով և մի քանի բայարմատով ու մասնիկով բաղադրությունները:

Հոդվածագիրն անդրադառնում է նաև Աբեղյանի՝ հոդակապի ծագմանը և գործածությանը վերաբերող հանգամանալից քննությանը: Մասնավորապես ցույց է տրվում, որ Աբեղյանը հոդակապը ներկայացնում է որպես բառաբնի «ա» ձայնավոր, որը համաբանությամբ անցել է և այնպիսի բառերի բարդության, որոնք «ա» ձայնավորով բուն չունեն:

Ներսիսյան Վ., Հինհայերենյան լեզվական իրողությունների ուսումնասիրման նշանակությունը բուհի տարրական մանկավարժության և մեթոդիկայի բաժնում (հոդված)

Հոդվածագիրը նշում է, որ սույն հետազոտության նպատակն է եղել ներկայացնել հինհայերենյան լեզվական իրողություններն ուսումնասիրելու նշանակությունը ՀՀ բուհերի տարրական մանկավարժության և մեթոդիկայի բաժնում, որը կրտսեր դպրոցում մայրենի լեզու դասավանդող ուսուցիչ պատրաստող ստորաբաժանում է:

Հոդվածագրի դիտարկմամբ՝ հին հայերենի՝ գրաբարի հընչյունական և քերականական իրողությունները ներկայացնող դասընթացը, որը տարիներ շարունակ ընդգրկված է եղել ՀՀ մանկավարժական բուհերի վերոհիշյալ մասնագիտության կրթական ծրագրերում, վերջին մի քանի տարում (շուրջ մեկ տասնամյակ) դուրս է մղվել՝ տեղը զիջելով մասնագիտությանն առնչվող «առավել արդիական և արդյունավետ ծրագրերի»: Որոշ բուհերում հարցը լուծվել է՝ առարկան մագիստրոսական կրթական ծրագրերի ընտրովի դասընթացների ցանկում ներառելով, որը, ըստ հոդվածագրի, ժամանակավրեպ է և ոչ արդյունավետ:

Հոդվածագիրը համապատասխան օրինակներով փաստում է, որ գրաբարի դասավանդումը նպատակ ունի ընդլայնել ուսանողների մասնագիտական հմտությունների և գիտելիքների շրջանակը՝ արդի գրական հայերենի լեզվաքերականական բազմաթիվ երևույթներ ընկալելու և մեկնաբանելու առումով: Ուստի այն իբրև պարտադիր առարկա պետք է դասավանդվի նշված մասնագիտությամբ բակալավրական կրթական ծրագրի առաջին կուրսում՝ որպես ժամանակակից հայերենի բուհական դասընթացի նրբություններն ու օրինաչափությունները համակողմանիորեն բացահայտելու և յուրացնելու հիմք:

Նշվում է, որ գրաբարի ուղղագրական, արտասանական, քերականական առանձնահատկությունների բավարար իմացությունը հիմք է բանահյուսական մի շարք ստեղծագործություններին,

ուսկեդարյան և միջնադարյան գրականության լավագույն նմուշներին բնագրային օրինակներով ծանոթանալու, ինչպես նաև արևմտահայերեն երկերի ընթերցանության համար (դասական հայերենի ուղղագրությունը գործում է ժամանակակից արևմտահայերենում)՝ դրանցով կրթելու և հարուստ արժեհամակարգով հայ ուսուցիչ ձևավորելու նպատակով:

Ներսիսյան Վ., Բառակազմության հարցերի քննությունը Գուրգեն Սևակի աշխատություններում (հոդված)

Հոդվածում ներկայացվում են Գուրգեն Սևակի՝ հայերենի բառակազմության տարբեր հարցերի վերաբերող մոտեցումներն ու տեսական հիմնավորումները: Հոդվածագիրը նշում է, որ Գ. Սևակը բառերն ըստ կազմության բաժանում է չորս տեսակի՝ պարզ, ածանցավոր, բարդ, բարդաձանցավոր: Առանձնացնում է բառակազմության տեխնիկայի՝ հնչյունափոխության միջոցով արմատների ստեղծման, նույն արմատի կրկնությամբ բարդ բառեր ստեղծելու, իսկական բարդությունների, ածանցումների փոփոխությունները: Թերևս Սևակն առաջիններից է, որ հատուկ ուսումնասիրության նյութ է դարձնում հապավումները՝ *բառակազմության նոր տեխնիկա* համարելով նորագույն հապավումները, բառապատճենումները, ինչպես նաև փոխառությունները: Գ. Սևակը մշակում և զարգացնում է ձևային տեսությունը: Հոդվածում նշվում է նաև, որ *հնչույթի* և *ձևույթի* մասին հայ իրականության մեջ առաջին անգամ խոսել է Գր. Ղափանցյանը (նա հայերեն առանձին տերմին դեռ չի ստեղծում և ձևույթի համար գործածում է «մորֆեմա» միջազգային տերմինը), սակայն հետագայում դրանք խորությամբ քննել է հատկապես Սևակը:

Հոդվածագիրը կարևորում է, որ, բացի թեքման վերջավորություններից, Սևակը բառահարաբերական է համարում նաև *և*, *ու*, *իսկ*, *բայց* և այլ շաղկապներ: Ածանցումը համարում է բառակազմության տեխնիկայի զարգացման համեմատաբար բարդ աստի-

Ճան, որը, որպես կանոն, հաջորդել է անիսկական (կրկնավոր, հարադիր ու կցական) և իսկական բարդություններին:

Ներսիսյան Վ., Բատիկյան Թ., Օտարաբանությունների և փոխառությունների գնահատման հարցը Էդուարդ Աղայանի «Հայ լեզվաբանության պատմություն» աշխատության էջերում (հոդված)

Հոդվածում ներկայացվում են օտարաբանությունների, փոխառությունների վերաբերյալ հայ լեզվաբանության պատմության ընթացքում ի հայտ եկած տեսակետներն ու ձևակերպումները՝ ըստ Էդ. Աղայանի «Հայ լեզվաբանության պատմություն» երկհատոր աշխատության: Հայտնի է, որ Աղայանն իր «Հայ լեզվաբանության պատմություն» երկհատոր աշխատությունը գրելիս հիմք է ընդունել հայերենի ծագման և ցեղակցության վերաբերյալ տեսությունները: Սակայն խոսելով առանձին լեզվաբանների՝ այդ ոլորտում կատարած աշխատանքների մասին՝ անդրադառնում է հարակից այլ թեմաների ևս: Այդ առումով, ըստ հոդվածագիրների, հետաքրքրական է Աղայանի վերաբերմունքը՝ հայերենի և այլ լեզուների փոխազդեցությանն առնչվող դիտարկումներին՝ արտացոլված տարբեր հայագետների, հայերենագետների աշխատություններում: Դրանցում ներկայացված կարծիքները, որոնք վերաբերում են փոխառությունների և օտարաբանությունների գործածությանն ու գնահատմանը, արդիական են նաև մեր օրերում, ուստի սույն հետազոտության մեջ փորձ է արվել ներկայացնելու հայ լեզվաբանական մտքի պատմության ընթացքում թեմային վերաբերող տեսակետներն Է. Աղայանի գնահատմամբ:

Հոդվածագիրները նկատում են, որ լեզվաբանը, քննելով փոխառությունների, այլ լեզուների՝ հայերենի վրա ունեցած ազդեցությունների պատճառները և դրանց գործածելիության սահմանները, համակարծիք է նրանց հետ, ովքեր դեմ են բոլոր օտար բառերն անխտիր թարգմանելուն: Հոդվածում նշվում է, որ Աղայանի մոտեցումը միանգամայն արդարացված և արդիական է նաև մեր օրերում: Միջազգային գործածություն և համընդհանուր

տարածում ունեցող բառերը պետք չէ ամեն գնով թարգմանել՝ դրանց հայերեն համարժեքներն ստեղծելով, հատկապես գիտաբառերի դեպքում: Այլապես երբեմն ստեղծվում և գործածության մեջ են դրվում բաղադրյալ բառեր, որոնց բուն նշանակությունը բացահայտելը դժվարություններ է հարուցում, երբեմն էլ բազմիմաստ բառերի գործածության շփոթ է առաջանում, մինչդեռ ընդունված օտար տարբերակն ավելի հասկանալի և գործածական է լինում:

**Ներսիսյան Վ., Ավետիսյան Ե., Նախադասության
ուսումնասիրման դերը կրտսեր դպրոցականների խոսքի
զարգացման գործում (հոդված)**

Ըստ հոդվածագիրների՝ տարրական դասարաններում լեզվական գիտելիքները, այդ թվում նախադասությունն ուսումնասիրելը գրական լեզուն ճիշտ հասկանալու, շարահյուսորեն ճիշտ, սահուն խոսք կառուցելու միջոց է: Ուստի նախադասությունն ուսումնասիրելով կրտսեր դպրոցականի խոսքը զարգացնելը ժամանակակից կրթական գործընթացում կարևոր մարտահրավերներից է, որով էլ պայմանավորվում է հետազոտության թեմայի արդիականությունը:

Հոդվածագիրների նպատակն է եղել ցույց տալ տարրական դասարաններում նախադասությունն ուսումնասիրելու արդյունավետությունը, նրա կարևորությունը կրտսեր դպրոցականի կապակցված խոսքը, լեզվական, տրամաբանական և ստեղծագործական մտածողությունը զարգացնելու համար, կատարել եզրահանգումներ, անել առաջարկություններ նախադասության ուսուցման և գրավոր ու բանավոր խոսքը զարգացնելու արդյունավետությունը բարձրացնելու համար:

Ուսումնասիրության թեմայի նորույթը պայմանավորվում է նրանով, որ հիմնախնդրի շուրջ կատարված մի շարք ուսումնասիրությունների արդյունքներն ընդհանրացվում են, նորովի է

ներկայացվում տարրական դասարաններում նախադասության ուսուցման անհրաժեշտությունը, որոշարկվում է նրա տեղն ու դերը կրտսեր դպրոցականի խոսքը զարգացնելու գործում:

**Ներսիսյան Վ., Իգնատյան Ն., Բառակազմության
ուսումնասիրումը որպես կրտսեր դպրոցականների
բառապաշարի հարստացման միջոց (հոդված)**

Ըստ հոդվածագիրների՝ բառակազմության ուսումնասիրումը բառապաշարի հարստացման հիմնական աղբյուրներից մեկն է, և այն շարունակ պետք է լինի ուսուցչի ուշադրության կենտրոնում: Առանց հարուստ և ակտիվ բառապաշարի չի կառուցվում պատկերավոր, դիպուկ և գեղեցիկ խոսք: Սրանով է պայմանավորվում ուսումնասիրության թեմայի արդիականությունը: Հոդվածագիրների նպատակն է եղել բացահայտել տարրական դպրոցում բառակազմության ուսումնասիրման առանձնահատկությունները, ցույց տալ բառակազմության դերը աշակերտների բառապաշարը հարստացնելու գործընթացում, հետազոտական աշխատանքների միջոցով նպաստել խոսքը զարգացնելու մեթոդները կատարելագործելուն:

Հոդվածում ներկայացվում է ժամանակակից հայերենի բառակազմության վերաբերյալ տեսական գրականության, ինչպես նաև տարրական դասարաններում բառակազմության ուսումնասիրման գիտամեթոդական համակարգի համառոտ վերլուծությունը: Նշվում է, որ բառակազմական միավորների ուսուցումը, բառակազմական եղանակների գործածությունը և բառակազմական վերլուծությունը մեծ ու կարևոր դեր են կատարում նոր բառեր կազմելու կարողություն ձևավորելու և բառիմաստն ընկալելու գործում՝ երկրորդաբար դառնալով բառապաշարի հարստացման հիմք: Առաջարկվում է բառակազմական առաջադրանքներ կատարել մյուս լեզվական նյութերի հետ համատեղ, որը նաև բառապաշարը հարստացնելու և զարգացնելու հնարավորություն է:

Նոր բառեր, պրակ Ը (բառարան)

«Նոր բառեր. Ը պրակ»-ը պարունակում է մամուլում, գեղարվեստական և գիտական գրականության մեջ շրջանառվող շուրջ 1000 բառամիավոր, որոնք վկայված չեն հայոց լեզվի բացատրական և նորաբանությունների բառարաններում: Գլխաբառից հետո նշվում են խոսքիմասային պատկանելությունը, բառի բացատրությունը, բնագրային օրինակը, աղբյուրը: Առկա են նաև բառագիտական և ոճական նշումներ: Բառի բացատրությունը ըստ տվյալ տեքստում ունեցած նշանակության է:

Պապիկյան Ս., Թյուրքական ծագման հատկական փոխառությունների քննություն (հոդված)

Հոդվածում նշվում է, որ փոխառությունների մեջ առանձնանում են հատկական փոխառությունները (էկզոտիզմներ, տարաշխարհիկ բառեր, օտար բառեր), որոնք հատկապես շատ են թարգմանական գրականության մեջ, մամուլում՝ տեղական միջավայրի, կոլորիտի պահպանման, օտար իրությունները (ռեալիաներ) նկարագրելու համար:

Հոդվածագրի նպատակն է եղել քննել թյուրքական լեզուներից փոխառված որոշ հատկական փոխառություններ և դասակարգել դրանք ըստ իմաստային խմբերի: Նյութը հավաքվել է տարբեր աղբյուրներից՝ բառարաններ, մամուլ, գեղարվեստական գրականություն, հեռուստաերթեր և այլն:

Ըստ հոդվածագրի՝ հատկական փոխառությունները կարելի է քննել տարբեր տեսանկյուններից՝ ըստ ծագման, բառիմաստի փոփոխության, ժամանակաշրջանի, իմաստային խմբերի և այլն:

Ինչպես հայտնի է, հայերը երկար ժամանակ, սկսած 11-րդ դարից, եղել են թուրք-թաթարական զանազան ցեղերի՝ սելջուկների, թաթարների, թուրքմենների, օսմանյան թուրքերի տիրապետության ներքո: Բնականաբար փոխադարձ շփումների հետևան-

քով կատարվել են կյանքի տարբեր բնագավառներն ընդգրկող բազմաթիվ փոխառություններ: Դրանք հատկապես շատ են բարբառներում, և որոնց մի մասը պահպանվել է մինչև հիմա: Թյուրքական լեզուները իրենց հերթին բազմաթիվ փոխառություններ են կատարել արաբերենից և իրանական լեզուներից, որ հայերենին են անցել թուրքերենի միջնորդությամբ, միջնորդավորված փոխառություններ են: Սակայն որոշ բառերի դեպքում դժվար է որոշել՝ դրանք հայերենին անցել են անմիջականորեն, թե՞ միջնորդավորված:

Թուրքերենից կամ թուրքերենի միջնորդությամբ հայերենին անցած հատկական փոխառությունները հոդվածում դասակարգվում են հետևյալ կերպ. *կրոնական բառեր, տիտղոս- կոչում- դիմելաձև, զենք-զինվոր, հագուստ, կացարան-տարածք, ընդհանուր բառեր*: Բառերի՝ միջնորդավորված փոխառություն լինելու դեպքում փակագծերում տրվում է նաև փոխաստու լեզուն:

Հոդվածագիրը եզրակացնում է, որ դիտարկված հատկական փոխառություններից՝ ա/ հագուստի անվանումները հիմնականում թուրք - թաթարական են, բ/ կրոնական բնույթի բառերը միջնորդավորված փոխառություններ են արաբերենից և իրանական լեզուներից, գ/ բառերի մի մասը ունեցել է բառիմաստի ընդլայնում տարբեր հիմունքներով, ձեռք է բերել նոր իմաստներ՝ *աղա, բաշիբոզուկ, ենիչերի, մանկուրտ, փաշա* և այլն (ընդ որում, դրանց փոխաբերական գործածությունն ավելի հաճախադեպ է. հոդվածագիրն առանձնակի ուշադրության է արժանացնում *մանկուրտ* բառը), դ/ թյուրքական ծագման հատկական փոխառությունների մի մասը պահպանված է հայերենի բարբառներում, գեղարվեստական ստեղծագործություններում:

**Պապիկյան Ս., Ժամանակակից հայերենի բառապաշարի
քննությունը՝ ըստ Էդ. Աղայանի «Ընդհանուր և հայկական
բառագիտություն» աշխատության (հոդված)**

Հոդվածագիրն անդրադառնում է Էդ. Աղայանի «Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն» աշխատությունում բառապաշարի ծագումնաբանական դասակարգմանը: Նշվում է, որ աշխատության մեջ նոր են ժամանակակից հայերենի ուսումնասիրության բնագավառում բառապաշարի դասակարգմանը, տերմինագիտությանը, ինչպես նաև բառապաշարի ներքին զարգացմանը, մշակմանը և կատարելագործմանը վերաբերող գլուխները:

Հոդվածագիրը դիտարկում է աշխատության «Ժամանակակից հայերենի բառապաշարը» գլխի երկրորդ ենթագլուխը՝ «Բառապաշարի ծագումնաբանական դասակարգությունը», որում հեղինակը, վերանալով բառապաշարի զարգացման պատմական ընթացքից, այն քննում է որպես մի կայուն ամբողջություն՝ ներառելով բոլոր այն բառերը, որոնք գործածվել կամ գործածվում են աշխարհաբար գրված ողջ գրականության և մամուլի մեջ՝ անկախ գործածականության աստիճանից, գործառական ոլորտից, տարբերակային բնույթից և այլն:

Ըստ Աղայանի՝ բառապաշարի ծագումնաբանական դասակարգությունը կատարվում է առաջին անգամ: Նրա կարծիքով՝ դասակարգության մեջ ներկայացված կարգերը վերջնական չի կարելի համարել, կարելի է դրանց բնութագրությունը փոխել, ավելացնել կամ պակասեցնել: Հոդվածագիրը նշում է, որ, ըստ Աղայանի, դասակարգությունը ճշգրտելու համար պետք է ունենալ գրաբարի լիակատար պատմական բառարան, աշխարհաբարի (խոսակցական և գրական), միջին հայերենի, բարբառային լիակատար բառարաններ, և միայն դրանց համակողմանի ուսումնասիրությունը հնարավորություն կտա ներկայացնելու աշխարհաբար գրական լեզվի բառապաշարի սպառիչ ծագումնաբանական դասակարգությունը:

Հոդվածագիրը նշում է, որ հետագայում, օգտվելով նաև Էդ. Ադայանի դասակարգումներից, հայ լեզվաբանները կատարել են այլ դասակարգումներ ևս (Հ.Պետրոսյան, Ա.Սուքիասյան, Ալ. Մարգարյան): Հոդվածում Էդ. Ադայանի դասակարգումները համեմատվել են մյուս լեզվաբանների դասակարգումների հետ:

**Պապիկյան Ս., Ռուսերենից և ռուսերենի միջնորդությամբ
հայերենին անցած հատկական փոխառությունների քննություն
(հոդված)**

Հոդվածում նշվում է, որ մեծ է ռուսերենի ազդեցությունը հայերենի վրա հատկապես 1828 թ. Արևելյան Հայաստանի՝ Ռուսաստանին միավորվելուց հետո: Ժողովրդի և նրա պատմության կապն անուրանալի է, և յուրաքանչյուր ժողովրդի պատմություն իր կնիքն է դնում լեզվի վրա: Կարևոր են հարևան ժողովուրդների հետ քաղաքական, տնտեսական, մշակութային փոխհարաբերությունները, որոնց հետևանքով լեզուները միմյանցից փոխառում են բազմաթիվ բառեր: Փոխառյալ բառերի մեջ որոշակի քանակ կազմող հատկական փոխառությունները ցույց են տալիս այս կամ այն ժողովրդին, երկրին հատուկ առարկաներ, երևույթներ, սովորույթներ և գործածվում են, երբ խոսքը վերաբերում է տվյալ ժողովրդին բնորոշ իրույթներին (ռեալիաներ): Ռուսերենի միջնորդությամբ հայերենը բազմաթիվ բառեր է փոխառել լատիներենից, հունարենից, անգլերենից, ֆրանսերենից, գերմաներենից, իտալերենից, ֆիններենից և այլ լեզուներից, որոնք հիմնականում միջազգային բառեր են: Ռուսաստանը, լինելով բազմազգ պետություն, ունի բազմաթիվ հատկական փոխառություններ իր կազմում գտնվող ժողովուրդների լեզուներից, որոնք հայերենը փոխառել է ռուսերենի միջնորդությամբ:

Տարբեր աղբյուրներից (գեղարվեստական գրականություն, բառարաններ, մամուլ, հեռուստատեսքեր) հավաքած նյութը հոդվածագրին հնարավորություն է տվել ռուսերենից և ռուսերենի միջնորդությամբ հայերենին անցած հատկական փոխառությունները

դասակարգելու հետևյալ իմաստային խմբերում՝ *կացարան-բնակավայր-տարածք, արվեստ-գրականություն, քաղաքական ուղղություններ, հագուստ, ընդհանուր անվանումներ*:

Հոդվածագիրը եզրակացնում է, որ ռուսերենից և ռուսերենի միջոցով հայերենին անցած հատկական փոխառությունների մի մասը բնիկ ռուսերեն է և անմիջական փոխառություն հայերենում՝ *բոլշնիկ, դեկաբրիստ, մենշնիկ, մուժիկ* և այլն, մի մասն ընդհանրապես դուրս է եկել գործածությունից և համալրել հնաբանությունների շարքը՝ *բատրակ, բուռլակ, խոլոպ* և այլն, ռուսերենից փոխառյալ հատկական փոխառությունների մի մասի ծագումը հայտնի չէ, ռուսերենի միջնորդությամբ եվրոպական լեզուներից հայերենին անցած հատկական փոխառությունները հիմնականում միջազգային բառեր են, ռուսերենից անցած հատկական փոխառություններից շատերը պատմական զարգացման ընթացքում հայերենում ձեռք են բերել նաև այլ իմաստներ:

Սարգսյան Ն., Արդի հայերենի գոյականակերտ ածանցները (հոդված/անգլերեն)

Հոդվածագիրը նպատակ է ունեցել բացահայտելու բառա-ծանցման ժամանակակից միտումները՝ համասեռ, տարասեռ կադապարները, ածանցման ժամանակ հաճախակի և սահմանափակ գործածվող ածանցները: Հոդվածում գոյականների կազմությունը դիտարկվել է՝ վերջին քայլում ավելացող բաղադրիչը հիմքում ունենալով: Փաստացի նյութ են ծառայել «Նոր բառեր»-ի 6-րդ և 7-րդ պրակներում ընդգրկված համապատասխան բառերը: Առանձնացվել են առավել հաճախ հանդիպող ածանցները՝ *գեր-, հակա-, համա-, նախա-, վերա-* նախածանցները, *-անոց, -ություն, -ուհի, -ում* վերջածանցները: Նախածանցման քայլն իրականացվում է անփոփոխ սերող հիմքերով՝ *գերերազանք, հակաթուրմ* և այլն, վերջածանցման քայլը՝ շեշտով պայմանավորված հնչյունափոխված հիմքերով՝ *առևտրայնացում, հասակակցուհի* և այլն:

Հոդվածագիրը նշում է, որ տարասեռ կադապարներում գերակշռում են ածական սերող հիմքով կազմությունները:

Սուքիասյան Հ., Էդ. Աղայան. Հետաձգված խոսք ուսուցչիս

Անվանի գիտնականին ուղղված հարգանքի և երախտագիտության խոսքը սկսվում է հարցադրումով. ի վերջո, ով էր այդ զարմանահրաշ մարդը՝ լոկ ականավոր լեզվաբան, ընդհանուր լեզվաբանության խոշոր տեսաբան, անգուգական բառարանագիր, մեղվաջան բարբառագետ, հայոց լեզվի պատմահամեմատական քննության ոլորտում նոր լայնահուն ուղիներ բացած խոշոր գիտնական, Երևանի պետական համալսարանի բանիբուն դասախոս, Հրաչյա Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի բազմագետ գիտաշխատող, մեծահամբավ ակադեմիկոս, թե՛ մի այնպիսի անհատականություն, որին շատերը տակավին չեն հասցրել ամբողջապես ճանաչել: Հոդվածագրի կարծիքով՝ անհրաժեշտ է մի կողմ տանել տասնամյակների վարագույրը և մի այլ, փոքր-ինչ անսովոր լույսի ներքո ավելի տեսանելի ու շոշափելի դարձնել Էդուարդ Աղայան մարդու կերպարը:

Իր իսկ հարցադրումներին հեղինակը պատասխանում է՝ ներկայացնելով Էդուարդ Աղայանի կյանքի և գործունեության կարևորագույն իրադարձությունները:

Ֆելեքյան Մ., Տիտյան Ս., Արևմտահայերենի նորաբանությունների բառարանագրման առանձնահատկությունները (հոդված)

Հոդվածում համառոտ արծարծվում են նորաբանությունների սահմանման և ընտրության սկզբունքները: Արևմտահայերենի նորաբանությունների համար ընտրված բառանյութը պետք է արձանագրված չլինի հայերենի նախորդ, այդ թվում նաև արևելահայերենի բառարաններում: Բառարանում ընդգրկվում են նաև լեզվում վաղուց գոյություն ունեցող այն բառերը, որոնք երբևէ չեն

բառարանագրվել: Բացառություն է արվելու միայն արևելահայերենի նորաբանությունների նորագույն բառարանների համար, քանի որ այժմ երբեմն դժվար է ստույգ որոշել՝ նորաբանությունն առաջինն ստեղծվել է արևելահայերենում, թե՞ արևմտահայերենում: Բառարանում իբրև գլխաբառ ներկայացվելու են ոչ միայն նորակերտ բառերը և նորագույն փոխառությունները, այլև իմաստային նորաբանությունները: Գլխաբառերը տրվելու են բնագրերի ուղղագրությամբ: Բացատրվում են նորաբանությունների՝ միայն բնագրային օրինակում ունեցած նշանակությունները: Բնագրային վկայությամբ չհաստատված հնարավոր նշանակությունները բացատրություններում չեն ընդգրկվում: Այսպիսի բառարաններում լուսաբանող նյութը պետք է ունենա խիստ փաստական սկզբնաղբյուր՝ համապատասխան հղումով իրական բնագրին: Փոխառյալ բառերի բացատրությունը նկարագրական-տրամաբանական է, իսկ բաղադրյալ բառերինը՝ հղումային-բառակազմական: Հումանիշները ծառայում են իբրև բացատրության օժանդակ միջոց:

Բ. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՈՒ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԵՎ ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

2023 թվականին հրատարակվել են հետևյալ աշխատանքները:

ՄԵՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Համբարձումյան Վ.Գ., Հայ միջնադարյան երկլեզվյան բառացանկերի նմուշների լեզվի քննություն, Ե., «Էդիթ Պրինտ» հրատ., 2023, 198 էջ:

Սարգսյան Մ.Ա., Համբարձումյան Վ.Գ., Միքայելյան Մ.Ա., Բաղրամյան Ս.Ե., Հայերենի դերը և ուսուցման խնդիրները բազմալեզու միջավայրում, Ե., «Արմավ» հրատ., 160 էջ:

ԲԱՌԱՐԱՆ

Սարգսյան Մ.Ա., Ասիլբեկյան Շ.Հ., Բաղրամյան Ս.Ե., Խաչիբաբյան Ն.Պ., Հայերենի ածանցների բառարան, Ե., «Արմավ» հրատ., 102 էջ:

ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄ ԵՎ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Կիրառական լեզվաբանության հարցեր, պրակ Ա, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 160 էջ:

Խաչատրյան Օ.Մ., Գրիգոր Նարեկացու «Տաղեր և գանձեր»-ի հաճախականության բառարան, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 71 էջ:

Գրիգոր Նարեկացի, Տաղեր և գանձեր, Բնագրային համաբարբառ, Կազմ.՝ Օ. Խաչատրյան, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 458 էջ:

ՀՈԴՎԱԾՆԵՐ

1. Avetyan S.R., Main Factors Conditioning the Absence of the Final *Ը* and the Origin of the Final *Ի* of the Imperative Singular in Armenian Dialects, Ե., «Բանբեր Երևանի համալսարանի. բանասիրություն», N1, ԵՊՀ հրատ., 2023., էջ 68-78:

2. Avetyan S.R., On one Important Peculiarity of the Imperative Singular in the Dialect of Ararat Ե., «Բանբեր Երևանի համալսարանի. բանասիրություն», N3, ԵՊՀ հրատ., 2023, էջ 30-38.

3. Grigoryan G.G., Changes of the Duration, Intensity and Pitch of the Definite Article [ə] in Spoken Language, «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 1 (19), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, p. 5-13.

4. Գրիգորյան Գ.Գ., Հայերենի ուժգնության և տևողության փոփոխությունները խոսքի տարբեր ոճերում, «Լեզու և լեզվաբանություն», 1 (28), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, Ե., էջ 51-57:

5. Դալայան Ս.Ս., Դավթյան Դ.Հ., Արևիքի (Մեղրու շրջանի) տեղանունները/ գյուղանունները. աղբյուրագիտական և լեզվական դիտարկումներ, ««Արևիք» Մեղրի պատմամշակութային ժառանգություն և միջմշակութային կապեր» միջազգային գիտաժողովի նյութեր, Ե., ՀԱԻ հրատ., էջ 49-51:

6. Միքայելյան Ս., Արաբերենի՝ որպես երկրորդ օտար լեզվի դասավանդումը ըստ լեզուների ուսուցանման արդի հայեցակարգի, Բանբեր Վ. Բրյուսովի անվան պետական համալսարանի, 2 (65), Ե., 2023, էջ 155-164:

7. Միքայելյան Ս.Ս., Հայերենում պարսկերենի միջնորդությամբ կատարված փոխառությունների հնչյունաբանական առանձնահատկություններ, «Լեզու և լեզվաբանություն», 1 (28), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 43-50:

8. Մկրտչյան Մ.Ս., Թարգմանության հաղորդակցական կերպը (Յուրի Լոտմանի հաղորդակցության տեսության լույսի ներքո),

Բանբեր Վ. Բրյուսովի անվան պետական համալսարանի», 1 (66), Ե., 2023, էջ 101-115:

9. Մկրտչյան Մ.Ա., Սուբյեկտիվն ու օբյեկտիվն իբրև հակադրության դրսևորում. նոր հայացք դասական մոտեցումներին, Ե., «Բանբեր Երևանի համալսարանի. բանասիրություն», N3 (42), ԵՊՀ հրատ., 2023, էջ 110-122:

10. Սարգսյան Մ.Ա., Էդուարդ Աղայան. հայագիտության նվիրյալներից մեկը, «Լեզու և լեզվաբանություն», 1 (28), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 3-8:

11. Սարգսյան Մ.Ա., Համբարձումյան Վ.Գ., Միքայելյան Մ.Ա., Բաղդամյան Ս.Ե., Հայոց լեզվի ուսուցման առանձնահատկությունները Լեհաստանի հայ համայնքում, «Լեզու և լեզվաբանություն», 1 (28), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 56-64:

12. Սիմոնյան Ն.Մ., Է. Աղայանը բառագետ և ստուգաբան, «Լեզու և լեզվաբանություն», 1 (28), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 9-12:

ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ԱՍՓՈՓԱԳՐԵՐ

Ավետյան Ս., Եզակի հրամայականի վերջահանգ *բ*-ի բացակայությունը և վերջահանգ *հ*-ի ծագումը պայմանավորող հիմնական գործոնները հայերենի բարբառներում
(հոդված/անգլերեն)

Ըստ հոդվածագրի՝ եզակի հրամայականը, որը հին հայերենում կազմվում էր մի քանի եղանակով, հայերենի հետագա զարգացման ընթացքում ձևային միասնականացման ընդհանուր միտում է ցուցաբերել: Այդ առումով հատկապես նշանակալից է *է* և *ի* խոնարհման պարզ բայերի հրամայականի ձևերի համաբանական փոխներգործությունը: Եթե մի շարք բարբառներում սկզբնական ներգործաձև և կրավորաձև խոնարհումների հակադրությունը պահպանվել է, ապա այլ բարբառներում նախկին *է* և *ի* խոնարհման պարզ բայերը լիովին կամ մասնակիորեն համընկել են՝ միա-

վորվելով մեկ միասնական խոնարհման տիպի մեջ, որի դեպքում համաբանական ընդլայնմամբ ընդհանրացել է հրամ. եզ. 2-րդ դեմքի կա՛մ *-/ը/* վերջավորությունը, կա՛մ *-է* (<հ. հայ. *-էա՛*)-ն: Բացի այդ՝ մի կողմից մի շարք բարբառներում եզակի հրամայականի *-/ը/* վերջավորության վերջահանգ *ը*-ն անհետացել է հնչյունափոփոխությամբ կամ համաբանությամբ, մյուս կողմից՝ եզակի հրամայականի վերջահանգ *-է* ձայնավորը (< հ. հայ. *-էա՛* երկբարբառից) հետագա *է>ի* հնչյունական զարգացման է ենթարկվել այդ նույն բարբառային տարածքներում: Հետևաբար այդպիսի դեպքերում եզակի հրամայականի վերջահանգ *ի*-ն սկզբունքորեն կարող է առաջացած լինել կա՛մ *-/ը/* վերջավորության վերջահանգ *ը*-ի հնչյունական կամ համաբանական անկմամբ, կա՛մ էլ *է>ի* հնչյունափոխությամբ: Եվ երբեմն դժվար է միանշանակ ասել, թե վերոնշյալ երկու զարգացումներից որ մեկն է հանգեցրել տվյալ ձևի առաջացմանը: Բացի այդ՝ երբեմն այնքան էլ պարզ չէ՝ արդյոք տվյալ բարբառում *-/ը/* վերջավորության վերջահանգ *ը*-ի անհետացումը հնչյունական, թե՞ համաբանական պայմանավորվածություն ունի: Այդ առումով անկանոն բայերի հրամ. եզ. 2-րդ դ. ձևում վերջահանգ *ը*-ի պահպանված կամ չպահպանված լինելը հիմնականում կողմնորոշիչ միջոց է կանոնավոր բայերի հրամ. եզ. 2-րդ դ. ձևում վերջահանգ *ը*-ի բացակայության իրական պատճառը (այն է՝ հնչյունական կամ համաբանական պայմանավորվածությունը) վերհանելու հարցում, թեև առանձին դեպքերում որոշ անկանոն բայերի հրամ. եզ. 2-րդ դ. ձևի վերջահանգ *ը*-ն, հավանաբար, վերականգնվել է երկրորդաբար՝ հրամ. հոգ. 2-րդ դ. ձևի համաբանությամբ:

Ավետյան Ս., Արարատյան բարբառում եզակի հրամայականի մեկ կարևոր առանձնահատկության շուրջ (հոդված/անգլերեն)

Արարատյան բարբառում հրամայականի կազմության ձևաբանական կանոնները հիմնականում համապատասխանում են

արդի գրական արևելահայերենի խոսակցական տարբերակում գործող կանոններին: Այդուհանդերձ, որոշ խոսվածքներ ունեն մի կարևոր առանձնահատկություն, մասնավորապես՝ *է* (< հ. հայ. *ե* և *ի*) խոնարհման անցողական պարզ բայերի եզակի հրամայականում ոչ թե *ի*, այլ *ա* հանգով ձև (ինչպես, օրինակ՝ *ուզա՛, վառա՛, գըրա՛*), որը, որքանով մեզ հայտնի է, մինչև օրս պատշաճ կերպով չի բացատրվել ո՛չ տարածամասնակյա, ո՛չ էլ համաժամանակյա տեսանկյունից: Փաստարկվում է, որ տվյալ ձևը առաջացել է բարձր կիրառահաճախականություն ունեցող երեք անցողական բայերի (այն է՝ *ասել*, եզ. հրամ. *ասա՛, ածել*, եզ. հրամ. *աժա՛, անել*, եզ. հրամ. *աբա՛*) հրամայականի ձևերի համաբանությամբ: Ուստի պատահական չէ, որ սովորաբար միայն *է* խոնարհման անցողական պարզ բայերն են եզակի հրամայականում հանդես բերում *ա* վերջավորությունը, մինչդեռ նույն խոնարհման անանցողականները պահպանել են կանոնիկ *ի* վերջավորությունը, որն էլ, իր հերթին, ծագում է հ. հայ. *իք* վերջավորությունից կամ, հնարավոր է, հիմքավերջյան *եա՛* երկբարբառից՝ անցնելով է միջակա աստիճանով (այսինքն՝ *եա՛ > է > ի*): Ավելի ուշ եզակի հրամայականի *ա* վերջավորությունը որոշ խոսվածքներում է խոնարհման անցողական պարզ բայերից համաբանությամբ տարածվել է նաև պատճառական բայերի վրա (առավել կանոնավոր կերպով Վաղարշապատի (Էջմիածնի) խոսվածքում, որում այն դարձել է բացառություն չճանաչող գործուն ձևաբանական կանոն):

**Գրիգորյան Գ., Ը հոդի տևողության, ուժգնության և
հիմնական տոնի հաճախականության փոփոխությունները
բանավոր խոսքում (հոդված/ անգլերեն)**

Հոդվածում քննվում են ժամանակակից արևելահայերենի բանավոր խոսքում *ը* հոդի տևողության, ուժգնության և հիմնական տոնի հաճախականության փոփոխությունները՝ պայմանավորված մի շարք գործոններով: Ուսումնասիրության նպատակն է ցույց տալ բանավոր խոսքում ի հայտ եկած ոչ ցանկալի, արա-

տավոր հնչողությունը, որը վերջին տարիներին առկա է բանավոր խոսքում: Մասնավորապես խոսվում է սխալ շեշտադրության մասին և փորձ է արվում հասկանալու, պատճառաբանելու և հիմնավորելու տվյալ երևույթի առաջացման պատճառները: Ներկայացվում է ը հոդի տևողության, ուժգնության և հիմնական տոնի հաճախականության տվյալների հարաբերակցությունը՝ պարզաբանելով և ճշտելով ը ձայնավորի ֆիզիկական բնութագրերը հնչունական տարբեր կառույցներում: Ուսումնասիրման նյութ են եղել վերջին 2 տարիների ընթացքում հավաքած ձայնագրությունները ԶԼՄ-ների մի շարք աղբյուրներից՝ յուրօրյան հարցազրույցներ, համացանցային սոցկայքեր, հեռուստատեսություն, ռադիո և այլն: Դրանք վերցված են հանրային գործիչների, լրագրողների, քաղաքագետների, պատգամավորների բանավոր խոսքից:

Ուսումնասիրության արդյունքում հոդվածագիրը հանգել է հետևյալ եզրակացություններին.

1. Խոսակցական լեզվում ը հոդի շեշտադրումը կատարվում է առավելապես տևողության միջոցով. շեշտված ը հոդի տևողությունը 3 անգամ մեծ է անշեշտ հոդի տևողությունից:

2. Շեշտված ը հոդի դեպքում հայերենի ուժային շեշտը փոխակերպվում է տևական շեշտի, քանի որ շեշտադրումն իրականացվում է տևողության հաշվին, որն ապացուցում են տևողության թվային արժեքները: Սա կարելի է բացատրել շեշտադրման արհեստականությամբ, երբ խոսողը տևական է արտաբերում հոդը, որը հարիր չէ հայերենի նորմատիվ արտասանական կանոններին:

3. Ը հոդի սխալ շեշտադրման և դրանով իսկ ֆիզիկական չափերերի փոփոխության պատճառներն են՝ անհարկի կամ իներցիոն շեշտադրումը, կապակցության ապահովումը շեշտադրության հաշվին, թվարկումը և այլն:

**Գրիգորյան Գ., Հայերենի ուժգնության և տևողության
փոփոխությունները խոսքի տարբեր ոճերում (հոդված)**

Հոդվածում անդրադարձ է կատարվում խոսքի հնչամիավորների ուժգնությանն ու տևողությանը, քանի որ դրանք խոսքի արդյունավետության և ազդեցության երկու կարևոր տարրերն են: Խոսքի զանազան ոճերում այս չափանիշները տարբեր են:

Քննվող թեման արդիական է. հետազոտվում են ժամանակակից արևելահայերենի բանավոր խոսքում տարբեր ոճերի խոսույթների տևողության և ուժգնության փոփոխությունները, որոնք ստեղծում են խոսքի հնչողության զանազանություններ: Առաջին անգամ ներկայացվում է տարբեր ոճերում տևողության և ուժգնության տվյալների հարաբերակցությունը՝ պարզաբանելով և ճշտելով հնչամիավորների ֆիզիկական բնութագրերը ոճային տարբեր միջավայրերում: Ուսումնասիրության նպատակն է ցույց տալ, թե խոսքում որքա՛ն կարևոր են ուժգնության և տևողության փոփոխությունները, որոնք ապահովում են հաղորդակցության նպատակայնությունը: Մասնավորապես խոսվում է պաշտոնական և ոչ պաշտոնական ոճերի մասին, փորձ է արվում հասկանալու, թե տարբեր ոճերում ո՛ր չափանիշներն են առավել գործունե՝ տևողությո՞ւնը, թե՞ ուժգնությո՞ւնը, կամ գուցե երկուսի համակցությո՞ւնը:

Ըստ հոդվածագրի՝ ուսումնասիրության արդյունքներով պաշտոնական խոսքն ունի վերահսկվող ուժգնություն և ավելի երկար տևողություն: Ոչ պաշտոնական խոսքը ներառում է ուժգնության և տևողության բնական տատանումներ: Հրապարակային խոսքն օգտագործվում է հանդիսատեսին գրավելու և համոզելու համար՝ ուժգնության տատանումների և ճիշտ դադարների ապահովմամբ:

**Դալայյան Տ., Դավթյան Դ., Արևիքի (Մեղրու շրջանի)
տեղանունները/գյուղանունները. աղբյուրագիտական
և լեզվական դիտարկումներ (հոդված)**

Հոդվածում նշվում է, որ Արևիքը Մեծ Հայքի 9-րդ աշխարհի՝ Սյունիքի ամենահարավային գավառն էր, որն առաջին անգամ հիշատակվում է «Աշխարհացույց» երկում (5-7-րդ դդ.): Հետագոտողների մեծ մասն ընդունում է Դ. Ալիշանի կարծիքը, որ Արևիքի տարածքը սկզբնապես Վասպուրականի Գողթն գավառի մաս է կազմել, հետագայում անջատվել է նրանից և որպես ինքնուրույն գավառ ընդգրկվել Սյունիքի մեջ: Արևիք անվան ստուգաբանությունը նույնպես ցույց է տալիս, որ այն չունի ցեղանվանական ծագում և կազմության ձևով առավել մոտենում է միջնադարյան տեղանուններին, քան նախագրաբարյաններին: Ավելի ուշ Արևիքը տրոհվել է երկու գավառակի՝ հարավային Մեղրի/Մեղրոյ ձոր և հյուսիսային Դաշտոն/Գենվազ. Մեղրու շրջանի արդի սահմանները, սակայն, մոտավորապես համընկնում են պատմական Արևիք գավառին:

Ըստ հոդվածագրի՝ Արևիքի (Մեղրու շրջանի) տեղանուն/գյուղանունները կարելի է բաժանել չորս խմբի.

1. առավել մեծ հավանականությամբ՝ վաղ միջնադարում կազմված անուններ, որոնք հստակ բացատրելի են գրաբարյան բառակազմական կաղապարներով՝ Մեղրի, Լիճք, Կարճաւան/Կարճւան, Կուրիս, Շրուանիձոր/Շվանիձոր, Վարդանաձոր/Վարդանիձոր, Տաղամայրի/Թաղամայրի, Տաշտուն ևն:

2. նախագրաբարյան անուններ, որոնց ստուգաբանությունը բավական մութ է, մի քանիսի դեպքում հնարավոր են մարական արմատներով կազմություններ՝ Գենվազ, Մալունո/Մալվոլան/Մալև, Լեհվազ, Վահրավար, Տեհի/Թեյ;

3. նոր ժամանակների հայակազմ անուններ՝ Ագարակ, Այգեձոր, Թխկուտ, Կալեր, Նոնաձոր, Վանք;

4. անհայտ ծագման անուններ, որոնք հին աղբյուրներում վկայված չեն՝ Ալվանք, Գուղեմնիս/Գիղեմնաս, Էրնաձոր, Փուշկազ:

Հոդվածում փորձ է արվում համապարփակ աղբյուրագիտական վերլուծության ենթարկելու նշված չորս խմբերի տեղանուն/գյուղանունները՝ թե՛ պատմագիտական, թե՛ լեզվաբանական տեսանկյուններից, նաև համեմատելով դրանք և Տաթևի վանքին հարկատու գյուղերի անունները:

Խաչատրյան Օ., Գրիգոր Նարեկացի «Տաղեր և գանձեր» (բնագրային համաբարբառ)

Բնագրային համաբարբառները մեծապես նպաստում են մատենագրական հուշարձանների լեզվի, հատկապես բառապաշարի ուսումնասիրությանը. համաբարբառում հավաստի փաստերով և համակարգված արտացոլվում են տվյալ ստեղծագործությանը վկայված լեզվական իրողությունները: Մույն բնագրային համաբարբառն ընդգրկում է մոտ 13000 բառ ու բառակապակցություն:

Խաչատրյան Օ., Գրիգոր Նարեկացու «Տաղեր և գանձեր»-ի հաճախականության բառարան

Գրիգոր Նարեկացու «Տաղեր և գանձեր» ի հաճախականության բառարանում ներառված են «Տաղեր և գանձեր» ժողովածուի մոտ 13000 բառ և բառակապակցություն, որոնք տրվում են նախ նվազող, ապա այբբենական հաջորդականությամբ:

Կիրառական լեզվաբանության հարցեր, Պրակ Բ (Գիրք)

Գիրքը պարունակում է ՀՀ ԳԱԱ Հ.Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի կիրառական լեզվաբանության բաժնի աշխատակիցների աշխատանքները, որոնք 2016-17թթ. հրապարակվել են

տարբեր հանդեսներում, ժողովածուներում: Պրակում ընդգրկված նյութերը վերաբերում են կիրառական լեզվաբանության ուսումնասիրության խնդիրներին:

**Համբարձումյան Վ., Հայ միջնադարյան երկլեզվյան
բառացանկերի նմուշների լեզվի քննություն (մենագրություն)**

Մենագրությունը բաղկացած է երեք մասից: Առաջին մասում քննվում է այն հարցը, թե միջնադարյան գրավոր մշակույթի մաս կազմող ոչ ծավալուն, համառոտ տեղեկատուների անդրադառնալն առհասարակ ինչ կարևորություն ունի հայոց լեզվի ընդհանուր պատմության համար: Երկրորդում կատարվում են նոր, ավելի մանրամասն՝ բնագրագիտական-ձեռագրագիտական, դիտարկումներ 10-րդ դ. հայտնի Օտունի բառացանկի վերաբերյալ: Երրորդում քննվում են հայերեն-լատիներեն երկլեզվյան ոչ ծավալուն («մանր») բառացանկեր, լեզուների հնչյունական մակարդակում:

Բոլոր դեպքերում նկատի է առնվել այն, թե հիշյալ հարցերը ինչքանով են քննության առարկա եղել անցյալում, այլև համեմատաբար նոր ժամանակներում, իսկ դա, բնականաբար, անհրաժեշտ է ամեն մի խնդիր փոքրիշատե ամբողջական լուծելու համար:

Ուսումնասիրությունը կատարված է հայտնի տպագիր և ձեռագիր նյութերի օգտագործմամբ, որոնք տեղ են գտել միջնադարյան տարբեր կարգի ձեռագրերում՝ իբրև երկլեզվյան բառացանկեր, և որոնք բնավ ուսումնասիրված չեն: Դրանցում բավականին ուշագրավ տվյալներ կան գրական հայերենի, բարբառների վերաբերյալ:

**Միքայելյան Ս., Հայերենում պարսկերենի միջնորդությամբ
կատարված արաբական փոխառությունների հնչյունական
առանձնահատկություններ (հոդված)**

Ամեն մի լեզու գոյության և զարգացման տարբեր փուլերում կատարում է փոխառություններ. սա օրինաչափություն է՝ լեզվական ու արտալեզվական բազմաթիվ գործոններով պայմանավորված:

Հոդվածագիրը նշում է, որ հայերենի արաբական փոխառությունների տարբեր բառաշերտեր, փոխառվելու ժամանակագրությամբ, տարածքային կիրառման բնույթով պայմանավորված, անմիջական կամ միջնորդավորված են: Հայերենագիտական ուսումնասիրություններում, սակայն, նման տարբերակում գրեթե չկա. նշվում է միայն, թե որ լեզվից են ծագում՝ հաճախ շրջանցելով, թե որ լեզվի միջոցով են թափանցել գրական լեզու կամ տվյալ տարածքային տարբերակ (բարբառ): Նկատելի է նաև հակառակ երևույթը. բառային միավորը նշվում է ըստ փոխառության միջնորդ լեզվի՝ առանց ծագման մասին հիշատակելու:

Հոդվածագիրն արձանագրում է, որ հայերենի արաբական փոխառությունների միջնորդ հիմնական լեզուները, պատմական հանգամանքներով պայմանավորված, պարսկերենը, թուրքերենը և ռուսերենն են: Հաճախ այս կամ այն փոխառությունը նշվում է որպես ընդհանուր՝ «արաբապարսկաթուրքական»՝ չհստակեցնելով փոխատու լեզուն: Քանի որ արաբերեն միննույն բառն առկա է այդ լեզուներում, երբեմն իրավամբ դժվար է հստակ նշել հայերեն (բարբառ) ներթափանցման ուղին:

Հոդվածում փորձ է արվում մասամբ տարբերակելու հայերենի (բարբառի)՝ պարսկերենի միջնորդությամբ կատարված արաբական փոխառությունները: Զուգադրական մեթոդի կիրառմամբ ներկայացվում են պարսկերենի և հայերեն բարբառների արևելյան խմբակցության Երևանի (Արարատյան) բարբառի արաբական փոխառությունների հնչյունական համակարգերը, վերհանվում դրանց համապատասխանություններն ու տարբերությունները:

Հոդվածագրի կարծիքով՝ մասամբ փոխառվել են բառային միավորների պարսկերեն տարբերակները, մասամբ էլ դրանք հնչյունափոխվել են Երևանի (Արարատյան) բարբառի ազդեցությամբ: Մասնավորապես՝ արաբերեն ծագման միջնորդավորված փոխառություններում, ի տարբերություն բարբառում առկա ավելի վաղ շրջանի փոխառությունների, շնչեղ ձայնեղ բաղաձայնները չեն հնչյունափոխվել, և այդ առումով նմանվում են պարսկերենում գործածվող բառաձևերին: Բարբառի հնչյունական ազդեցություն է շնչեղ խուլ հպական *ք*-ի քմայնացումը բառակցի դիրքում: Չայնեղ և խուլ շփականները, ինչպես նաև ձայնորդները պարսկերենում և Երևանի (Արարատյան) բարբառում ունեն նույն համապատասխանությունները: Այս շարքից տարբերվում է միայն հայերեն բարբառում *ը* և *ռ* բաղաձայնների՝ ոչ հնչյութային արժեքով կիրառությունը:

Հոդվածագիրը, զուգադրելով Երևանի բարբառի, արաբերենի և պարսկերենի հնչյունական համակարգերը, եզրակացնում է, որ և՛ Երևանի (Արարատյան) բարբառում, և՛ պարսկերենում արաբերենի հնչյունական համակարգը, առանձին տարբերություններով հանդերձ, հիմնականում արտահայտվել է նույն կերպ. հնչյունների մեծ մասը համապատասխանել է տվյալ լեզվի (բարբառի)՝ հնչարտաբերական հատկանիշներով մոտ հնչյուններին, իսկ այն հնչյունները, որոնք չունեն համարժեքներ, կրել են համապատասխան հնչյունական համակարգերի ազդեցությունները:

Միքայելյան Ս., Արաբերենի՝ որպես երկրորդ օտար լեզվի դասավանդումը ըստ լեզուների ուսուցանման արդի հայեցակարգի (Մ1-Մ2 մակարդակ) (հոդված)

Հոդվածում ներկայացվում են օտար լեզուների ուսուցանման ավանդական և արդի մի քանի մեթոդներ՝ պայմանավորված դրանց կիրառման նպատակահարմարությամբ: Տրվում են օտար

լեզվի իմացության միջազգային չափանիշները, ուսուցանման արդի հայեցակարգի սկզբունքները:

Հոդվածագիրը, դասավանդման իր փորձից ելնելով, այն կարծիքին է, որ բազմաթիվ առավելություններով հանդերձ, այդ հայեցակարգի՝ սկզբնական փուլի համար ոչ այնքան արդյունավետ տարրերից են միալեզու ուսուցանումը և թարգմանական վարժությունների բացակայությունը: Միալեզու ուսուցանման առավելությունը լսելու հմտությունները զարգացնելն է բնական պայմաններում, որն ավելի նպատակահարմար է կիրառել աստիճանաբար: Ինչ վերաբերում է թարգմանական վարժություններին, դրանք պետք է կազմվեն և տրվեն հընթացս՝ ամեն մի թեմային համապատասխան:

Հոդվածագիրն օտար լեզուների ուսուցանման արդի հայեցակարգի համատեքստում քննում է արաբերենի՝ որպես երկրորդ օտար լեզվի դասավանդման սկզբունքները, նշում ակնկալվող վերջնարդյունքները: Արաբերենը, պատկանելով սեմական լեզվաընտանիքին, ունի լեզվամտածողության և կառուցվածքային տիպաբանական առանձնահատկություններ, որոնք դրսևորվում են լեզվի բոլոր մակարդակներում, գրի համակարգում և պահանջում են ուսուցանման արդյունավետ մեթոդների համալիր կիրառում: Եվ հաճախ դրանց զուգադրումը ծանոթ լեզուների պարագայում տարբերությունները վերհանելու և արձանագրելու միջոց է:

Հոդվածագիրը արաբերենի դասավանդման գործընթացում կարևորում է ընկալման հմտությունները ձևավորելն ու զարգացնելը, որոնք օտար լեզվի ուսումնառության վերջնարդյունքների կարևոր և անհրաժեշտ բաղադրիչներից են: Այսինքն՝ ուսուցանման արդյունավետությունը գնահատվում է լեզվական գիտելիքների և համապատասխան հաղորդակցական կարողությունների համակցված ձեռքբերմամբ: Արձանագրվում է, որ արաբերենի՝ որպես երկրորդ օտար լեզվի դասավանդումը, հատկացված դասաժամերի պարագայում, իբրև ուսումնառության վերջնարդյունք ներառում է Ա2+ լեզվամակարդակի համար անհրաժեշտ գիտելիքների, հմտությունների և կարողունակությունների համալիրը:

**Մկրտչյան Մ., Սուրբեկտիվն ու օբյեկտիվն իբրև հակադրության
դրսևորում. նոր հայացք դասական մոտեցումներին (հոդված)**

Հոդվածագիրը նշում է, որ սուրբեկտիվ իմաստը տարբեր լեզվաբաններ տարբեր կերպ են մեկնաբանում: Տարբեր են նաև այն տեսակետները, թե լեզվաբանական տեսանկյունից ով է առաջինը ձևակերպել սուրբեկտիվ իմաստի մասին գաղափարը: Ընդ որում՝ իմաստի սուրբեկտիվ և օբյեկտիվ լինելը երբեմն բացահայտ, երբեմն էլ ոչ այդքան բացահայտ առկա է այն աշխատություններում, որոնք քիչ թե շատ վերաբերում են բառի գործածությանը: Թերևս Էդ. Ադայանն այն սակավաթիվ հայ լեզվաբաններից է, որոնք անդրադարձել են բառի սուրբեկտիվ իմաստին՝ տարանջատելով այն դեպքերը, երբ օբյեկտիվ հասկացություն նշանակող բառի իմաստը ձեռք է բերում սուրբեկտիվ իմաստ կամ իմաստային երանգավորում: Ըստ այդմ՝ սույն հոդվածի նպատակն է նախ՝ քննել սուրբեկտիվ իմաստի ըմբռնումը լեզվաբանության մեջ, նկարագրել Վ. ֆոն Հուսթոլդտի, Շ. Բալիի և Է. Բենվենիստի մոտեցումները խնդրի շուրջ, այնուհետև՝ սուրբեկտիվի ու օբյեկտիվի, սուրբեկտիվության և միջսուրբեկտիվության հարաբերությունները ճանաչողական լեզվաբանության տեսանկյունից (Լանգակեր, Նույց) և վերջապես՝ ներկայացնել բառի սուրբեկտիվ իմաստի դրսևորման մասին Էդ. Ադայանի տեսակետները, որոնք արտացոլվել են նրա տարբեր տարիների աշխատություններում:

**Մկրտչյան Մ., Թարգմանության հաղորդակցական կերպը
(Յուրի Լոտմանի՝ հաղորդակցության տեսության լույսի ներքո)
(հոդված)**

Հոդվածում ներկայացվում է Տարտու-մոսկովյան նշանագիտական դպրոցի համահիմնադիր, նշանագետ, մշակութաբան և բանասեր Յու. Լոտմանի աշխատություններում «հաղորդակցություն» հասկացության դրսևորումները թարգմանաբանության

լույսի ներքո: Մասնավորապես, համադրության միջոցով անդրադարձ է կատարվում Յու. Լոտմանի վերջին երկու գրքերում՝ «Внутри мыслящих миров» և «Культура и взрыв» «հաղորդակցություն» հասկացության ձևակերպումներին: Հոդվածում փորձ է արվում նկարագրելու Յու. Լոտմանի աշխատություններում «հաղորդակցություն» հասկացության ձևավորմանը նպաստող տեսությունները, ինչպես նաև ընդգծվում են այդ հասկացության յուրահատկությունը, նմանություններն ու տարբերությունները՝ Ֆ. դը Մոսյուրի, Ռ. Յակոբսոնի «հաղորդակցություն» հասկացության տեսություններից: Հոդվածում մանրամասն քննվում են Լոտմանի առաջարկած հաղորդակցության «Ես-Նա» և «Ես-Ես» հաղորդակցական կաղապարները, դրանց առանձնահատկությունները, ինչպես նաև այդ հաղորդակցական կաղապարների կիրառության հնարավոր շրջանակը: Այստեղ կարևորվում են ինչպես հաղորդակցության մեջ երկխոսության ու թարգմանության գործոնը, այլ նաև ինքնահաղորդակցության ունեցած դերն ու դրսևորման հնարավոր ձևերը: Մասնավորաբար, քննելով թարգմանությունը որպես հաղորդակցություն դիտարկող որոշ տեսություններ, ընդգծվում է Լոտմանի մոտեցումը խնդրին, և առաջ է քաշվում այն դրույթը, որ հաղորդակցությունը Լոտմանի համար թարգմանության տարատեսակ է, թարգմանության մի ուրույն դրսևորում, դրա անբակտելի մասնիկը:

**Սարգսյան Մ., Համբարձումյան Վ., Միքայելյան Ս.,
Բաղդասարյան Ս., Հայերենի դերը և ուսուցման խնդիրները
բազմալեզու միջավայրում (մենագրություն)**

«Հայերենի դերը և ուսուցման խնդիրները բազմալեզու միջավայրում (Լեհաստանի խոշոր քաղաքների և Փարիզի հայկական համայնքների օրինակով)» ուսումնասիրության նպատակն է ներկայացնել բազմալեզու միջավայրում Լեհաստանի խոշոր քաղաքների և Փարիզի հայկական համայնքների հայերենի լեզվավիճակը, ինչպես նաև հայերենը կիրառական լեզվաբանության հա-

մատեքստում որպես երկրորդ կամ օտար լեզու դասավանդելու խնդիրները:

Հետազոտական աշխատանքի խնդիրներն են.

1. ուսումնասիրել լեզու և հասարակություն փոխհարաբերությունը (լեզվի և հասարակության փոխհարաբերության բոլոր տարատեսակները՝ լեզու և պատմություն, լեզու և մշակույթ, լեզու և քաղաքականություն, լեզու և դպրոց, լեզու և եկեղեցի և այլն), Լեհաստանի խոշոր քաղաքների և Փարիզի հայկական համայնքների օրինակով վեր հանել հասարակական, քաղաքական, տնտեսական և մշակութային պայմանների ազդեցությունը լեզվավիճակի վրա,

2. ուսումնասիրել բազմալեզվության և երկլեզվության պայմաններն ու առանձնահատկությունները, քննել բազմալեզու միջավայրում լեզուների ուսուցմանը վերաբերող խնդիրները՝ կիրառված սկզբունքներն ըստ անհրաժեշտության օգտագործելու նպատակով,

3. նշել լեզվակիրների հասարակական առանձնահատկությունները՝ կատարելով լեզվական հանրույթի (Լեհաստանի խոշոր քաղաքների և Փարիզի հայկական համայնքների օրինակով) հանրալեզվաբանական քննություն,

4. ուսումնասիրել հայերենը՝ որպես երկրորդ կամ օտար լեզու ուսուցանելու խնդիրները, առաջարկել հայերենը որպես երկրորդ կամ օտար լեզու դասավանդելու նոր սկզբունքներ և չափանիշներ,

5. առաջարկել հայերենի իմացության մակարդակների վերջնարդյունքներ՝ ըստ միջազգային ընդունված ստանդարտի (A, B, C):

Սույն ուսումնասիրությունը, ըստ էության, կիրառական լեզվաբանության և հանրալեզվաբանության միջգիտակարգային հետազոտություն է, որի համար որպես լեզվական հանրույթ ընտրվել են օտարախոս միջավայրում ապրող հայկական համայնքները: Հետազոտության ընթացքում կիրառվել է որակական և քանակա-

կան մեթոդաբանության գործիքակազմը՝ *խորքային հարցազրույցներ, փորձագիտական հարցումներ, փաստաթղթերի վերլուծություն, դիտարկումն հարցաթերթի* լրացում:

**Սարգսյան Մ., Ասիլբեկյան Շ., Բաղդասարյան Ս., Խաչիբաբյան Ն.,
Հայերենի ածանցների բառարան (բառարան)**

Բառարանի համար հիմք են ծառայել հետևյալ բառարաններն ու բառացանկերը՝ Է.Աղայան «Արդի հայերենի բացատրական բառարան», Ա. Սուքիասյան «Հայոց լեզվի հոմանիշների բացատրական բառարան», Ս. Գալստյան «Դպրոցական բառակազմական բառարան», «Նոր բառեր» Ա-Դ պրակներ, Փ. Մեյթիխանյան «Հայերենի ուղղագրական նոր բառարան», Ա. Հայրապետյան «Օտար բառերի բառարան», Ա. Սուքիասյան, Բ. Սուքիասյան «Արդի հայերենի ուղղագրական-ձևակազմական բառարան»:

Ածանցները և համապատասխան օրինակները քաղված են վերը նշված բառարանների նյութի ձևային նկարագրության «FormLang հայերենի բառակազմության էլեկտրոնային շտեմարան»-ից, որը գործում է <https://formlang.am/hy/> վեբ հասցեի ներքո:

**Սարգսյան Մ., Թվային լեզվաբանությունը որպես լեզվի
ուսումնասիրության նոր ուղղություն.
զարգացման հեռանկարներ (հոդված/անգլերեն)**

Հոդվածի նպատակն է ներկայացնել լեզվաբանական գիտական հարացույցի փոփոխությունները թվային տեխնոլոգիաների դարաշրջանում, անդրադառնալ այդ փոփոխությունների դրական և բացասական կողմերին, վեր հանել թվային լեզվաբանության առանձնահատկությունները և զարգացման միտումները, ցույց տալ լեզվաբանական գիտակարգերի համակարգի տեղաշարժերը, գիտակարգերի փոխակերպումները և զարգացման հեռանկարները:

Անդրադառնալով էվոլյուցիոն լեզվաբանության բնագավառում կատարված վերջին հետազոտությունների արդյունքներին, ինչպես նաև համեմատելով լեզվի զարգացման տարբեր փուլերում առկա լեզվաբանական գիտակարգերը՝ հոդվածագիրը նշում է, որ այժմ՝ թվային տեխնոլոգիաների մեծ հնարավորությունների դարաշրջանում, լեզվաբանական գիտակարգերը բավական հետաքրքիր փոխակերպումների են ենթարկվել, դրանց գերխնդիրը լեզուն համակողմանի ներկայացնելն է, լեզվի գործածության կողմը բացահայտելը, լեզվի, գիտակարգերի և այլ երևույթների կապերը բացահայտել և այլն: Այժմ լեզվաբանության զարգացման մեջ կարելի է տեսնել հիմնովին նոր որակ՝ թվային լեզվաբանության տեսքով, որը հանդես է գալիս արդեն նորացված և բոլորովին նոր գիտակարգերով: Թվային լեզվաբանությունը կարող է էական հեռանկարներ ստեղծել տարբեր լեզվաբանական կենտրոնների միջև կապերն ամրապնդելու և միջգիտակարգային համատեղ հետազոտություններ իրականացնելու համար: Այն հնարավորություն է տալիս ոչ միայն զբաղվելու առանձին որոշակի լեզուների նկարագրությամբ, այլև լուծելու տեսական և լեզվափիլիսոփայական խնդիրներ, հավասարապես զբաղվելու թե՛ ներլեզվաբանական, թե՛ արտալեզվաբանական խնդիրներով:

Սարգսյան Մ., Էդուարդ Աղայանը արդի հայագիտության նվիրյալ (հոդված)

Հոդվածում ներկայացվում են հայ լեզվաբանության նշանավոր ներկայացուցիչներից մեկի՝ Էդուարդ Աղայանի գիտական գործունեության առանցքային ուղղությունները՝ զուգակցված կենսագրական իրադարձություններով: Է. Աղայանը թողել է գիտական հարուստ ժառանգություն, անդրադարձել է լեզվաբանության գրեթե բոլոր ոլորտների քննությանը՝ ընդհանուր լեզվաբանություն, հայ լեզվաբանության պատմություն, հայոց լեզվի պատմություն, համեմատական քերականություն, բարբառագիտութ-

յուն, ժամանակակից հայոց լեզու, Արևելքի գրականության պատմություն և այլն: Նա, իսկապես, հայ լեզվաբանության մեծ երախտավորներ Հ. Աճառյանի, Մ. Աբեղյանի, Գր. Ղափանցյանի, Ստ. Մալխասյանցի գործը արժանավոր ու հետևողական շարունակողներից է, հայագիտության հայրենանվեր ավանդների անընդհատությունը սրբությամբ պահպանողներից մեկը: Աղայանի գիտական ժառանգությունը հավերժ լինելու է տարբեր սերունդների ուսումնասիրության և հետազոտության նյութ, լեզվաբանական նյութի աղայանական մատուցմամբ սկսնակ լեզվաբանները մուտք են գործելու լեզվաբանության մեծ աշխարհ:

**Սարգսյան Մ., Համբարձումյան Վ., Միքայելյան Ս.,
Բաղդամյան Ս., Հայոց լեզվի ուսուցման
առանձնահատկությունները Լեհաստանի հայ համայնքում
(հաղորդում)**

Բազմալեզու միջավայրում գործածվող լեզուն սովորաբար բավականին տարբերակված է ըստ խոսողների մասնագիտական և զբաղմունքային բնութագրերի. պետական լեզվից բացի՝ տեսակարար կշիռ ունեցող այլ լեզուներ նույնպես գործածում են, մայրենի լեզուն միայն մեկը չէ, կա նաև տարբեր քաղաքների ու վայրերի բնորոշ ընդգծված մասնագիտացում: Բազմալեզու միջավայրում լեզվավիճակը ոչ միայն ձեռք է բերում բնորոշ գծեր, այլև որոշակի ազդեցություն է ունենում տվյալ տեղանքից դուրս ապրող լեզվակիրների վրա:

Հոդվածագիրները քննում են լեհական համայնքում հայերենի ուսուցման առանձնահատկությունները և խնդիրները: Անդրադարձ է արվում ուսուցման գործընթացին և՛ դպրոցական, և՛ բուհական համակարգերում: Ինչպես հայկական մյուս, այնպես էլ լեհական համայնքում հայապահպանությունը եղել և շարունակում է մնալ սփյուռքի ամենագլխավոր խնդիրը: Չնայած կատարվող աշխատանքներին՝ նշելի է, որ հետպատերազմյան շրջանից սկսած՝ սկսվել է հայերի ուժացման գործընթաց: Այժմ այդ համայնքի

մեծ մասը հայերեն չգիտի, և նրանց կարելի է ամբողջովին ձուլված համարել լեհական հասարակության մեջ:

Միմոնյան Ն., Էդուարդ Աղայանը բառագետ, ստուգաբան
(հոդված)

Հոդվածը վերաբերում է հայ մեծանուն լեզվաբան Էդուարդ Աղայանի՝ «Բառաքնական և ստուգաբանական հետազոտություններ» ժողովածուում և «Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն» աշխատության մեջ ամփոփված բառագիտական-բառաքնական և ստուգաբանական ուսումնասիրություններին: Հոդվածագիրը նշում է, որ Էդ. Աղայանն առաջարկել է նոր ստուգաբանություններ հայերենի մի շարք արմատների համար (*աղատ, աղատ, պարեզոտ, տաղ* և այլն), որոնք համարվել են կա՛մ անհայտ ծագման, կա՛մ փոխառություններ: Ընդգծվում է, որ Էդ. Աղայանը կատարել է նաև որոշ հայերեն (*կատիկ, կարշն*) և բարբառային բառերի ստուգաբանություններ և ստուգաբանական ճշգրտումներ:

Գ. ՀԱՅ ԲԱՐԲԱՌՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

2023 թվականին հրատարակվել են հետևյալ աշխատանքները:

ՄԵՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Kumunts M.S., The Historical and Cultural Heritage of the Nagorno-Karabakh Conflict Zone, Yerevan, "VoskanYerevantsi" pub., 2023, 263 p.

ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՑԻՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Բարբառագիտական հետազոտություններ, Պրակ Բ, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 293 էջ:

ՀՈԴՎԱԾՆԵՐ

1. Բառնասյան Ջ. Ա., Շիրակի բարբառային խոսքի դարձվածքների շուրջ, «Շիրակը հայոց բառ ու բանի գանձարան» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 11-16:

2. Բառնասյան Ջ. Ա., Էդ. Աղայանի դիտարկումները հայոց հին ամսանունների հարցի շուրջ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Է. Աղայանի ծննդյան 110-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 64-69:

3. Գևորգյան Գ.Գ., Հայերենի եղանակային իմաստների դրսևավորումները՝ ըստ արտահայտության և բովանդակության պլանների փոխհարաբերության, Վիեննա, «Հանդես ամսօրեայ», թիվ 1-12, Մխիթարեան հրատ., 2023, էջ 57-66:

4. Gevorgyan G. G., Observations on Synchronous and Diachronic Manifestations of Constructions of the Present Tense, Gori, N 6, "Philological Researches", 2023, p. 54-58.

5. Gevorgyan G. G., General Characteristics of the Language Features of the City of Sebastia, «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 2 (20), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, p. 26-34.

6. Խաչատրյան Հ. Ռ., Մկրտումյան Ա.Մ., Սահակյան Ն.Գ., Համշենի բարբառի բաղադրյալ կազմությունների իմաստային դրսևորումները, «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 1(19), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 14-32:

7. Khachatryan H. R., Lexical Features of Hamshen Dialect, «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 2 (20), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, p. 35-49.

8. Խաչատրյան Հ. Ռ., Կարնո բարբառի Բասենի խոսվածքի մի դրսևորում Շիրակի մարզում (հնչյունական համակարգ), «Շիրակը հայոց բառ ու բանի գանձարան» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 26-36:

9. Խաչատրյան Հ. Ռ., Բարբառային որոշ իրողություններ «Սասնա ծռեր» վիպերգի պատումներում, Գավառ, «Բանահյուսություն և գրականություն» միջազգային գիտաժողովի նյութեր, «Քոփի Փրինթ» հրատ., 2023, էջ 274-295:

10. Խաչատրյան Հ.Ռ., Համշենի բարբառին նվիրված ուշագրավ ուսումնասիրություն (գրախոսություն), «Լեզու և լեզվաբանություն», 1 (28), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, Ե., էջ 65-67:

11. Катвалян В.Л., Хачатрян Л.М., Основные направления развития современной армянской лингвистики, Москва, "Филологические науки. Научные доклады высшей школы", вып. 4, 2023, с. 3-9.

12. Կատվալյան Վ.Լ., Հայերենի Ը ձայնավորի մասին, «Հայոց լեզվի պատմության հիմնախնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 5-10:

13. Կատվալյան Վ.Լ., Բարբառային հայերենի շարահյուսական որոշ առանձնահատկությունների շուրջ, Գավառի պետական համալսարանի գիտական հոդվածների ժողովածու, Ե., N 15, «Քոփի Փրինթ» հրատ., 2023, էջ 310-320:

14. Կատվալյան Վ.Լ., Է. Աղայանը բարբառների մասին, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Է. Աղայանի ծննդյան 110-ամյակին նվիրված

միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 145-152:

15. Կատվալյան Վ.Լ., Շիրակի մարզի բարբառային խոսքի ընդհանուր բնութագիրը, «Շիրակը հայոց բառ ու բանի զանձարան» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 67-74:

16. Կատվալյան Վ.Լ., Սուրմալուի գավառի հայերենի խոսվածքների մասին, «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 1 (19), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 33-44:

17. Katvalyan V. L., About 500 Dialect Versions of H. Tumanyan's Fairy Tale "The Liar" in One Book, «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 1 (19), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, p. 102-103.

18. Katvalyan V. L., Gharibyan A. K., Some Peculiarities of Manifestation of National Language Thinking in the Epic "Sasna Tsrer", «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 2 (20), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, p. 5-12.

19. Մեսրոպյան Հ.Հ., Սյունիքի ժողովրդական երգերում գործածված բուսանունների իմաստային-գործառական առանձնահատկությունները, Ե., «Սյունիքը կրթության և մշակույթի օջախ», Գորիսի պետական համալսարանի հիմնադրման 50-ամյակին նվիրված գիտաժողովի նյութեր, «Արմավ» հրատ., էջ 348-357:

20. Մեսրոպյան Հ.Հ., Արևիքի տարածաշրջանի բույսերի անուններն ըստ Ղևոնդ Ալիշանի «Միսական» տեղագրության և դրանց բարբառային համարժեքները, ««Արևիք» Մեղրի պատմամշակութային ժառանգություն և միջմշակութային կապեր» միջազգային գիտաժողովի նյութեր, ՀԱԻ հրատ., էջ 76-77:

21. Մեսրոպյան Հ. Հ., Նոր Զուղայի հայկական գրադարանների մասին, Ե., «Բանբեր Հայաստանի գրադարանների», N 1, ՀԱԳ հրատ., 2023, էջ 53-56:

22. Մեսրոպյան Հ. Հ., Բարբառային նիւթերը «Արարատ» հանդեսի էջերում, «Էջմիածին», Դ., 2023, էջ 101-113:

23. Մեսրոպյան Հ. Հ., Գարեգին Հովսեփյան կաթողիկոսի հայերենագիտական գործունեությունը, Ե., «Կիլիկիո հայոց կաթողի-

կոսությունը պատմության քառուղիներում. Սսից մինչև Անթիլիաս», ՀՊՄՀ հրատ., 2023, էջ 293-307:

24. Մեսրոպյան Հ. Հ., Ներսես Շնորհալու հանելուկներում գործածված բուսանունների իմաստային-այլաբանական առանձնահատկությունները, «Էջմիածին», Ը, 2023, էջ 84-105:

25. Մեսրոպյան Հ.Հ., Խաչատուր Թամրազի «Համշենի բարբառի Ջենիկի խոսվածքը» գրքի ներածություն, «Լուսակն» հրատ., 2023, էջ 1-38:

26. Վարդանյան Ա.Վ., Խաչատրեան Ա.Ս., *Հերիքնագ* անձնանունային ստուգաբանությունը, Վիեննա, «Հանդես ամսօրեայ», հ. 1-12, Մխիթարեան հրատ., 2023, էջ 67-72:

27. Vardanyan A.V., Review of the Book by V.Katvalyan "Dictionary of Bayazet", Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», հ. 1, «Գիտություն» հրատ., 2023, էջ 271-273:

28. Վարդանյան Ա. Վ., Նախիջևան քաղաքի խոսվածքը, «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 1 (19), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 70-82:

29. Vardanyan A. V., Armenian-Iranian Language Correlations in the Agulis Dialect and Etymology of the Name of the Armenian Ethnic Group "Zok", «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 2 (20), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, p. 50-64.

30. Վարդանյան Ա.Վ., Նախիջևանի բարբառային համապատկերը, «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 2 (20), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 65-76:

31. Վարդանյան Ա.Վ., Ժողովրդական «Սարի աղջիկ» երգը որպես Կարնո թուրքալեզու հայ բանահյուսության նմուշ, «Շիրակը հայոց բառ ու բանի գանձարան» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 94-101:

32. Վարդանյան Ա.Վ., Փահլևանյան Ա., Ժողովրդական «Սարի աղջիկ» երգի ազգային պատկանելության շուրջ, Արվեստագիտական հանդես, 1, 2023, էջ 137-150:

33. Վարդանյան Ա.Վ., Ժողովրդական ստուգաբանությամբ հնչյունափոխված անձնանուններ հայերենի բարբառներում, «Հա-

յոց լեզվի պատմության հիմնախնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 173-182:

34. Վարդանյան Ա.Վ., *Հաշին* տեղանվան ստուգաբանությունը, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Է. Աղայանի ծննդյան 110-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 254-259:

35. Քումունց Մ.Ս., Նախահայերենի «ժամանակ» հասկացության բառաիմաստաբանական խմբի բառերի քննություն (ըստ Սյունիք-Արցախի բարբառների), «Դպրատուն. հասարակական գիտություններ», N 1 (15), Ե., «Դիզակ պլուս» հրատ., 2023, էջ 100-111:

36. Քումունց Մ.Ս., Ներսիսյան Լ.Ռ., Մկրտումյան Ա.Ս., Արաբական ծագմամբ փոխառյալ բառերով բայերի տեսական և կիրառական հարցեր, Ե., ՀՊՄՀ «Գիտական տեղեկագիր», N2 (45), ՀՊՄՀ հրատ., 2023, էջ 67-70:

37. Kumunts M.S., Margaryan I.A., Nersisyan L.R., Semantic and Formal Image of Concepts Related to "Sensory Perceptions" Preserved from the Indo-European Language in the Dialect Area, Yerevan, "Wisdom", N 1 (25), ASPU pub., 2023, p. 189-202.

ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ԱՍՓՈՓԱԳՐԵՐ

Բառնապյան Ջ., Շիրակի բարբառային խոսքի դարձվածքների շուրջ (հոդված)

Հոդվածագրի հավաստմամբ՝ Շիրակի մարզի բազմաթիվ գյուղերում 19-րդ դարի կեսերին տեղաբնիկների կողքին բնակություն են հաստատել և առայսօր բնակվում են Արևմտյան Հայաստանի տարբեր գավառներից գաղթածների սերունդները՝ այս կամ այն չափով պահպանելով իրենց պապերի խոսվածքը: Հոդվածագիրը քննել է լեզվի ոճավորման հարցում շատ կարևոր և որոշակիորեն վերաիմաստավորված, արտահայտության պլանում գրեթե անփոխարինելի կայուն կապակցությունները՝ դարձվածքները,

որոնցով հարուստ են հատկապես բարբառները: Դարձվածային են այն բառակապակցությունները, որոնք իրենց առաջացմամբ կապվում են խոսքի հետ, այսինքն՝ նախապես եղել են սովորական շարահյուսական կապակցություններ և հետագայում, գործածվելով փոխաբերաբար, աստիճանաբար վերածվել են ինքնուրույն բառակապակցության ու ստացել բառային իմաստ՝ հենց այդ փոխաբերական նշանակությամբ ստանալով բառին հատուկ անվանողական դեր: Ըստ հոդվածագրի՝ շատ դեպքերում դրանք ներկայացնում են պատկերավոր լեզվամտածողության հիանալի նմուշներ:

Բառնապյան Ջ., Էդ. Աղայանի դիտարկումները հայոց հին ամսանունների հարցի շուրջ (հոդված)

Հոդվածում նշվում է, որհայոց տոմարը հնագույն ժամանակներից է գալիս: Հայոց հին ամսանունները՝ Նավասարդ, Հոռի, Սահմի, Տրե, Քաղոց, Արաց, Մեհեկի, Արեգ, Ահեկան, Մարերի, Մարգաց, Հրոտից և Ավելեաց, մշտապես բանագիտական վեճերի առարկա են եղել: Հայոց ամսանունների գիտական ստուգաբանությամբ զբաղվել են Հ.Աճառյանը, Ստ.Մալխասյանցը, Էդ. Աղայանը, Լ.Հովհաննիսյանը, որոնց հայտնած տեսակետները որոշ դեպքերում համընկնում են, իսկ մի քանի ամսանունների ծագման հարցում առկա են տարակարծություններ: Հարցի քննությանը հոդվածագիրն անդրադառնում է այն նկատառումով, որ այդ ստուգաբանությունների հավաստիության հարցում կոդմնորոշվելիս բերված լեզվական փաստերին կարելի է ավելացնել կամ հակադրել բարբառային տվյալները: Նրա կարծիքով՝ իզուր չէ, որ նշանավոր գիտնական Էդ. Աղայանը հայոց ամսանունները ստուգաբանելիս աղբյուրագիտական արժեք է վերագրում հայերենի բարբառների մատուցած փաստերին:

Բարբառագիտական հետազոտություններ. Պրակ Բ. (գիրք)

Գիրքը պարունակում է ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի բարբառագիտության բաժնի աշխատակիցների աշխատանքները, որոնք 2014 թ. հրապարակվել են տարբեր հանդեսներում, ժողովածուներում: Պրակում ընդգրկված նյութերը վերաբերում են բարբառների ուսումնասիրության ընդհանուր ու մասնավոր խնդիրների, ներկայացնում են բարբառային լեզվի հնչյունաբանության, բառապաշարի ու ձևաբանության ոլորտներում կատարված հետազոտությունների արդյունքներ, զուգադրահամեմատական բարբառագիտությանն առնչվող հարցեր:

Գևորգյան Գ., Սեբաստիա քաղաքի լեզվական յուրահատկությունների ընդհանուր բնութագիրը (հոդված/անգլերեն)

Սեբաստիան Փոքր Ասիայի հնագույն քաղաքներից էր: Առաջին համաշխարհային պատերազմը խաթարում է սեբաստացի հայերի կյանքը, և նրանց լեզուն դադարում է հաղորդակցման միջոց լինելուց որոշակի տարածքում՝ բնօրրանում, բայց գրավոր նմուշների և նկարագրության առկայության շնորհիվ Սեբաստիայի բարբառը չի վերանում: Սեբաստիա քաղաքի լեզվի առանձնահատկությունները համակողմանի չեն ուսումնասիրվել, մինչդեռ այն հատկապես բովանդակային առումով գիտական հետաքրքրություն է ներկայացնում: Նկատի ունենալով, որ այս կամ այն կերպ պահպանված բարբառային միավորների ուսումնասիրությունը այնուամենայնիվ կարող է որոշ չափով լրացնել բացը՝ հոդվածագիրն անդրադարձել է Սեբաստիա քաղաքի լեզվի առավել էական յուրահատկություններին: Հետազոտությունը կատարվել է Սեբաստիայի խոսվածքը ներկայացնող տետրի տվյալների հիման վրա, որը լրացվել է Հայերենի բարբառագիտական ատլասի նյութերի հավաքման ծրագրով: Խոսվածքը գրանցվել է Արևե-

լյան Հայաստանում ապաստանած սեբաստացի ամուսնական զույգի օգնությամբ: Գրանցված տվյալները դեռ գիտական շրջանառության մեջ չեն դրվել, և, ըստ հողվածագրի, ամփոփում են հարուստ փաստական նյութ, որը թույլ է տալիս հարազատորեն ներկայացնել Սեբաստիայի խոսքի բարբառային առանձնահատկությունները, ուսումնասիրել դրանց առնչվող մի շարք տեսական և գործնական խնդիրներ:

**Գևորգյան Գ.Գ., Դիտարկումներ ներկա Ժամանակի
կառուցատիպերի համաժամանակյա և տարժամանակյա
դրսևորումների մասին (հողված/ռուսերեն)**

Հողվածագիրը փաստում է, որ հայերենի բարբառներում ներկա ժամանակը դրսևորվում է կառուցվածքային և ձևաբանական զգալի տարբերություններով: Գրական լեզվի *գրում էմ, սիրում էմ* ձևերին բարբառներում համապատասխանում են հնչյունաքերականական բազմաթիվ տարբերակներով կառուցատիպեր: Պատահական չէ, որ բարբառների ձևաբանական դասակարգումը հիմնված է ներկա ժամանակի ձևերի վրա: Հին հայերենի ներկա ժամանակի և անկատարի ձևերի գործածությունը ստորադասական եղանակի իմաստով աստիճանաբար առաջ է բերել ներկա ժամանակի իմաստն արտահայտող հատուկ ձևերի ստեղծման անհրաժեշտություն: Նախապես այդ նպատակով գործածվել են անորոշ դերբայով և օժանդակ բայով ձևերը: Սկզբնական շրջանում անորոշով ներկան լայնորեն տարածվել է՝ ընդգրկելով հայոց լեզվի գրեթե բոլոր դրսևորումները: Հետագայում այն գործածվել է հայերենի բանավոր տարբերակների միայն մի մասում, մյուս մասում առաջացել է ներկայի նոր կազմություն, որը ձևավորվել է *կու* մասնիկով:

**Գևորգյան Գ., Հայերենի եղանակային իմաստների
դրսևորումները ըստ արտահայտության և բովանդակության
սլանների փոխհարաբերության (հոդված)**

Հոդվածագիրը նշում է, որ եղանակի քերականական կարգը դրսևորվում է բայի դիմավոր ձևերով. այն անմիջականորեն կապված է ժամանակի կարգին: Հայերենի բարբառներում միմյանց հակադրվում է 5 եղանակաձև՝ սահմանական, ըղձական, հարկադրական, ենթադրական և հրամայական: Դրանք, ինչպես նշում է հոդվածագիրը, հակադրվում են եղանականիչ մասնիկի առկայություն-բացակայություն հատկանիշով, կազմության վերլուծական կամ համադրական տիպով, ինչպես նաև արտահայտած իմաստներով: Հեղինակը փաստում է, որ արևելյան խմբակցության բարբառները, ի տարբերություն արևմտյանի, հատկանշվում են եղանակային այդ 5 ձևերի արտահայտության և բովանդակության սլանների համապատասխանությամբ:

Հոդվածագիրը նշում է, որ հայերենի բարբառներում գործածվող 5 եղանակաձևերից 4-ը՝ սահմանական, հարկադրական, ենթադրական, հրամայական, ըղձականին հակադրվում են եղանականիչ մասնիկի առկայություն-բացակայություն հատկանիշով, ինչպես նաև կազմության վերլուծական կամ համադրական տիպով:

**Գևորգյան Գ., Գյումրի քաղաքի խոսվածքը և նրա լեզվական
առնչությունները Կարևո բարբառի հետ (հոդված)**

Հոդվածագիրը բարբառագիտության և հայոց լեզվի պատմության կարևոր խնդիրներից է համարում բարբառային միավորների քննությունը, որը գիտական հետաքրքրություն է ներկայացնում հատկապես նյութի առումով: Նրա կարծիքով՝ բարբառախոսների նվազումը, լեզվական միասնական միջավայրի բացակայությունը, ինչպես և արտաքին ազդեցությունները սահմանափակում են խոսվածքների գործածության շրջանակները: Նը-

կատի ունենալով, որ միայն պահպանված միավորների քննությունը կարող է ինչ-որ չափով լրացնել բացը, հոդվածում ներկայացվում է Կարնո բարբառի դրսևորումներից մեկի՝ Գյումրու խոսվածքի նկարագիրը:

Գյումրի քաղաքի լեզվական բնութագիրը տրվում է ըստ Հայերենի բարբառագիտական ատլասի ծրագրով գրանցված «Լենինական քաղաքի խոսվածքը» աշխատանքի տվյալների: Գյումրու խոսվածքը, ըստ միահատկանիշ ձևաբանական դասակարգման, պատկանում է Կը ճյուղին, ըստ վիճակագրական-բազմահատկանիշ դասակարգման՝ Փոքր Ասիայի կամ արևմտյան բարբառախմբի Կարինի բարբառին: Գ.Ջահուկյանը Կարինի բարբառը ընդգրկել է հայ բարբառների արևմտյան խմբակցության Փոքր Ասիայի կամ արևմտյան բարբառախմբում և ներկայացրել ըստ 4 վայրերի՝ Կարին, Լենինական, Բաբերդ, Խնդաձոր:

Քննելով Գյումրու խոսվածքի քերականական իրողությունները մայր բարբառի համեմատությամբ՝ հոդվածագիրը փաստում է, որ Կարնո բարբառը և Գյումրու խոսվածքը դիտարկված 30 հրնչունական հատկանիշների շրջանակում ունեն 5 տարբերիչ հատկանիշներ, անվանական 26 հատկանիշներից տարբերիչ են 3-ը, իսկ բայական 40 հատկանիշներից՝ 2-ը: Եզրակացվում է, որ Գյումրու խոսվածքը բնութագրվում է արևմտյան խմբակցության բարբառային միավորներին հատուկ զուգաբանություններով, Կարնո բարբառի հետ ունեցած ընդհանրություններով ու հիմնականում խոսվածքային տարբերություններով:

Խաչատրյան Հ., Համշենի բարբառի բաղադրյալ կազմությունների իմաստային դրսևորումները (հոդված)

Հոդվածն անդրադառնում է Համշենի բարբառի բառակազմական յուրահատկություններին, որոնք դրսևորվում են բաղադրիչների հոմանիշային, շարադասական տարբերություններով, ինչպես նաև բառաբարդման և ածանցման միջոցներով: Հոդվածա-

գիրը քննում է բարբառի բառային բաղադրություններից հետաքրքրություն ներկայացնող հոմանիշային որոշ բարդություններ, «չղջիկ», «փայտփորիկ», «զատիկ միջատ», «քնատ» հասկացությունների բառանունները, *հոտ* և *համ* բառերից ձևավորված բարդությունները, հայրական և մայրական կողմի պապերին ու տատերին անվանող տարբեր բաղադրություններ, ինչպես նաև իրականության յուրահատուկ ընկալմամբ ձևավորված ուշագրավ այլ բարդություններ:

Խաչատրյան Հ., Բարբառային որոշ իրողություններ «Սասնա ծռեր» վիպերգի պատումներում (հոդված)

Հոդվածագիրը քննում է «Սասնա ծռեր» էպոսի պատումներում առկա բարբառային որոշ իրողություններ: «Սասնա ծռեր» դյուցազնավեպի գրականագիտական, բանահյուսական, առասպելաբանական քննությունից բացի՝ հեղինակը կարևորում է նաև դրա լեզվաբանական ուսումնասիրությունը: Ըստ հոդվածագրի՝ վիպերգի պատումների բառապաշարը բարբառագիտական ուսումնասիրությունների համար բարբառային նյութերի անսպառ շտեմարան է: Քննությունը կարևորվում է նրանով, որ վիպերգի պատումները, գրավելով 100-150 տարի առաջ, պահպանել են տվյալ ժամանակահատվածի Մշո բարբառի բարբառային համապատկերը: Եվ համեմատելով այսօր ՀՀ տարածքում գործածվող Մշո տարբեր խոսվածքների և էպոսի պատումների բառապաշարները, դրանց քերականական իրողությունները, հեղինակը նկատում է, որ բարբառը զգալի փոփոխություններ է կրել:

Ուսումնասիրելով պատումներում առկա բարբառային բառապաշարը՝ հոդվածագիրը առանձնացնում է այս բարբառին բնորոշ հնչյունական և ձևաբանական մի շարք յուրահատկություններ:

Ըստ հոդվածագրի՝ Մշո բարբառին բնորոշ ձևաբանական շատ հատկանիշներ, սակայն, այսօր կենսունակ չեն: Այսպես՝ գրաբարյան *զ* նախդրով ձևավորված գոյականի որոշյալ հայցա-

կան հոլովը և անձնական դերանունների *Գ*-ով հայցականը այժմյան Մշո խոսվածքներում գրեթե գործածական չեն: Գրաբարյան *ի* նախդրի կիրառությունը համարյա ամբողջովին դուրս է մղվել Մշո բարբառից, իսկ նախադաս կապերը կիրառությամբ աստիճանաբար զիջում են հետադրություններին:

Խաչատրյան Հ., Համշենի բարբառի բառապաշարային առանձնահատկությունները (հոդված/անգլերեն)

Հոդվածագրի հավաստմամբ՝ Համշենի բարբառը հայերենի ինքնատիպ բարբառներից է: Համշենահայերի մի մասը, փրկվելով Մեծ եղեռնից, հաստատվել է Սև ծովի կովկասյան առափնյա շրջաններում: Նրանք կարողացել են պահպանել մայրենի բարբառը և այսօր էլ գործածում են այն՝ իբրև կենդանի հաղորդակցման միջոց: Այս բարբառով շարունակում են խոսել նաև ներկայիս Թուրքիայի Խոփայի և Ռիզեի շրջաններում ապրող կրոնափոխ համշենահայերը:

Համշենի բարբառը ներկայանում է հարուստ ու բազմաշերտ բառապաշարով: Հոդվածագրի նպատակն է ներկայացնել այս բառապաշարի որոշ առանձնահատկություններ: Նա քննությունը կատարում է ըստ պատմական շերտերի, ինչպես նաև բառիմաստային զարգացումների:

Հոդվածում անդրադառնում է Համշենի բարբառում առկա որոշ հնաբանությունների՝ դրանք բաժանելով երկու խմբի՝ 1. գրաբարյան բառեր, որոնք գրական հայերենում այսօր գործածական չեն, սակայն պահպանվել են Համշենի բարբառում, 2. գրաբարում չվկայված հնդեվրոպական արմատներ, որոնք առ այսօր գործածում են Համշենի բարբառում:

Համշենի բարբառի բառապաշարում իբրև հնաբանություններ իրենց յուրահատկություններով առանձնացնում է ազգակցական հարաբերություններ արտահայտող որոշակի բառանուններ, որոնցից են *հօրու*, *մօրու*, *ներ*, *բուլիզ* և այլն:

Հողվածագիրը նշում է, որ Համշենի բարբառում բառանունները հաճախ բառիմաստային յուրահատուկ զարգացումներ են դրսևորում. բառի փոխաբերական և փոխանվանական գործածությունները առաջացնում են բառիմաստի զանազան փոփոխություններ, որոնք ժամանակի ընթացքում ամրակայվում են բառին՝ դառնալով նրա գլխավոր իմաստը:

Խաչատրյան Հ., Կարնո բարբառի Բասենի խոսվածքի մի դրսևորում Շիրակի մարզում (հնչյունական համակարգ) (հողված)

Բարբառագիտության խնդիրներից հողվածագիրը կարևոր է համարում բարբառների և խոսվածքների արդի վիճակի նկարագրությունը, քանի որ գաղթերն ու բռնագաղթերը, հատկապես 1915 թ. ցեղասպանությունը, նաև կենսական, կրթական միջավայրը, գրական լեզուն մեծապես ազդում են բարբառների և խոսվածքների հնչյունական, բառապաշարային, նաև քերականական առանձնահատկությունների վրա: Հողվածագիրը նշում է, որ հայ բարբառագիտության մեջ բավարար ուշադրության չեն արժանացել Շիրակի մարզի բարբառային միավորները: Շիրակի մարզ կատարած գիտարշավների ընթացքում նկատվել է, որ, չնայած այս մարզի Գյումրու և այլ խոսվածքների բառապաշարային և հնչյունական համակարգի ընդհանրություններին և օրինաչափություններին, առկա են նաև ձևաբանական տարբերություններ հատկապես սահմանական եղանակի խոնարհման համակարգում: Շիրակի մարզի բնակավայրերում շատ են Բասենից գաղթածները: Որպես Կարնո բարբառի Բասենի մի խոսվածքի դրսևորում՝ հողվածագիրը քննում է Արթիկի Մեծ Սանթաշ բնակավայրի բարբառային միավորը: Ըստ հողվածագրի՝ այս գյուղի բնակիչների գերակշռող մասը գաղթել է Բասենի Խորասան գյուղից: Նա անդրադառնում է սույն խոսվածքի հնչյունական համակարգին:

**Կատվայան Վ., Խաչատրյան Լ., Արդի հայ լեզվաբանության
զարգացման հիմնական ուղղությունները (հոդված/ռուսերեն)**

Հոդվածագիրները, դիտարկելով արդի հայ լեզվաբանության զարգացման հիմնական ուղղությունները, կարևորում են հայոց լեզվի ամբողջական բարբառագիտական աստլասի ստեղծման աշխատանքները, հայերենի գրական երկու տարբերակների հետագա կանոնարկման և միասնական զարգացման խնդիրները, տերմինաբանության ու տերմինաշինության, զուգադրական-տիպաբանական հետազոտությունների, տեղեկությունների ինքնաշխատ մշակման լեզվաբանական հիմքերի ստեղծման և այլ բնույթի հարցեր: Նշվում է, որ Թուրքիայի և Ադրբեջանի հայատյաց քաղաքականության պատճառով առավել կարևորվում են հայ ազգի և հայոց լեզվի ծագման խնդիրների լուսաբանումն ու հանրայնացումը: Այդ առումով մեծ նշանակություն է ձեռք բերել նաև հայերենի բարբառների հետազոտությունը: Հոդվածագիրները հարկ են համարում մատնանշելու, որ հայերենի արևմտյան և արևելյան բարբառախմբերի 44 բարբառներից շատերը օսմանյան կայսրությունում 1915 թ. հայերի ցեղասպանությունից հետո կորստի են մատնվել: Փաստվում է ՀՀ ԳԱԱ Հ.Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի աշխատակիցների կատարած մեծ աշխատանքը բարբառագիտական հետազոտությունների ոլորտում (մասնավորաբար՝ հիշատակվում են ավելի քան 500 բնակավայրերի բնակիչների խոսքի գրանցումները, «Հայաստանի Հանրապետության բարբառային համապատկեր» ծրագրի իրականացումը): Նշվում է ներկայիս Ադրբեջանի տարածքում գործածված շատ բարբառային միավորների կորստի, մյուսների՝ վերացման վտանգի առաջ կանգնած լինելու մասին՝ կապված վերջին իրադարձությունների հետ: Ընդգծվում է նաև Արցախի պետական համալսարանի մասնագետների աշխատանքի կարևորությունը արցախյան բարբառների ուսումնասիրության հարցում: Հոդվածագիրները փաստում են, որ ներկայում առաջնահերթ խնդիրներից են գրական հայերե-

նի նորմավորման կանոնների ճշգրտումը, զարգացման ընթացքի դիտարկումն ու տեսական հիմնավորումները, որոնցով զբաղվում են հատկապես ԵՊՀ հայերենագետները: Լեզվաբանները դժվարություններ ունեն արևմտահայերենի միասնական քերականության ստեղծման և կանոնարկման հարցերում. դա պայմանավորվում է գրական արևմտահայերենի՝ տարբեր երկրներում տարատեսակ դրսևորումներ ունենալու հանգամանքով: Քննվում են հայոց լեզվի տիպաբանության, տերմինաբանության, նորագույն լեզվաբանական տեսությունների վերլուծության հարցեր (Լ. Խաչատրյան): Առանձնացվում են ինքնաշխատ թարգմանության, տեղեկության մշակման լեզվաբանական հիմքերի ստեղծման ուղղությամբ աշխատանքները (Վ. Մադոյան, Մ. Սարգսյան): Ըստ հոդվածագիրների՝ հատկապես էական են հայերենի և ռուսերենի զուգադրական քննության ուղղությամբ կատարված աշխատանքները: Վերջին շրջանում ստեղծված արժեքավոր գործերից է Վ. Մադոյանի հեղինակած երկհատոր «Լիակատար ռուս-հայերեն բառարանը», որը որոշակիորեն մասնագիտական ուղղվածություն ունի: Լույս են տեսել նաև չեխերեն-հայերեն, լեհերեն-հայերեն, ուկրաիներեն-հայերեն բառարաններ և այլն: ԵՊՀ-ի, ԵԲԼՀ-ի, ՀՊՄՀ-ի, ՎՊՀ-ի լեզվական ամբիոնները ստեղծել են քերականությանը վերաբերող գրքույկներ՝ զուգադրահամեմատական մեթոդի կիրառումով: Նշվում է նաև, որ Հայաստանում ավանդաբար կա արևելյան լեզուների ուսումնասիրության դպրոց, 20-րդ դարի վերջերից մեծ ուշադրություն է դարձվում չինարենի և հինդի լեզվի ուսումնասիրությանը:

Կատվայան Վ., Սուրմալուի գավառի հայերեն խոսվածքների մասին (հոդված)

Սուրմալուի գավառի խոսվածքներին իր անդրադարձը հոդվածագիրը պայմանավորում է երկու հանգամանքով. նախ՝ տարածքի բարբառային խոսքը ամբողջական ուսումնասիրության ենթարկված չէ, և ապա՝ կան տարբեր տեսակետներ այդ խոս-

վածքների վերաբերյալ: Ուսումնասիրությունը կատարվել է Սուրմալուի գավառի հայաբնակ տասը գյուղերի լեզվական փաստերի քննությամբ՝ օգտագործելով ՀՀ ԳԱԱ լեզվի ինստիտուտի բարբառագետների՝ 20-րդ դարի վերջին քառորդին ՀԲԱ ծրագրով կատարած գրանցումները: Ընդգրկվել են գավառի Ալիջան, Բլուր, Էվջիլար, Կողբ, Կուլաբ, Հախվերիս, Ղազուկշլաղ, Մոլլաղամար, Տաշբուռուն և Փանիկ գյուղերի խոսվածքներին վերաբերող՝ լեզվի ինստիտուտում առկա նյութերը: Հոդվածագիրը նշում է, որ հայ բարբառագիտության մեջ Սուրմալուի խոսակցական լեզուն մի դեպքում վերագրվել է Արարատյան բարբառին, մյուս դեպքում՝ Բայազետի բարբառին: Այդ նկատի ունենալով՝ հետազոտության բուն նպատակն է եղել ներկայացնել Սուրմալուի գյուղերի խոսվածքների ընդհանուր բնութագիրը և նրանց հարաբերությունները Արարատյան և Բայազետի բարբառների հետ: Հոդվածագիրը, կատարելով զուգադրահամեմատական քննություն, կիրառելով վիճակագրական մեթոդ, հանգում է այն եզրակացության, որ Սուրմալուի գավառի բնակավայրերը լեզվական առումով համասեռ չեն եղել, դրանց խոսվածքները չեն կարող համարվել մեկ միասնական բարբառային միավոր՝ Սուրմալուի խոսվածք անվանումով: Հիշյալ գավառի դիտարկված գյուղերը լեզվական հատկանիշով բաժանվում են երեք խմբի.

ա) Արարատյան բարբառի խոսվածքներով հաղորդակցվող գյուղեր (Փանիկ, Բլուր, Էվջիլար, Հախվերիս, Ալիջան, Կողբ).

բ) Բայազետի բարբառի խոսվածքներով հաղորդակցվող գյուղեր (Մոլլաղամար, Կուլաբ).

գ) խառը տիպի խոսվածքներով հաղորդակցվող գյուղեր (Տաշբուռուն, Ղազիկշլաղ):

Հոդվածագրի կարծիքով՝ Սուրմալուի տարածաշրջանի բոլոր խոսվածքներն էլ, գտնվելով Արարատյան և Բայազետի բարբառների շփման գոտում, այս կամ այն չափով համատեղում են այդ բարբառների որոշ հատկանիշներ, ունեն նաև հատկանիշներ, որոնք ընդհանուր են այդ երկու բարբառների համար:

Կատվայան Վ., Հայերենի Ը ձայնավորի մասին (հոդված)

Հոդվածագիրը փաստում է, որ հայերենագիտության ոլորտում դիտարկել են Ը հնչյունի արտաբերական, ֆիզիկական, գործառական-դիրքային հատկանիշները, պատմական զարգացման յուրահատկությունները, առնչությունը հնչյունափոխական իրողություններին և այլն: Հնչյունի արտաբերական բնութագիրը տրվել է ըստ արտասանության ժամանակ լեզվի ուղղահայաց և հորիզոնական դիրքավորման: Ըստ այդմ՝ Ը-ն միջին շարքի միջին բարձրության ձայնավոր է: Հոդվածագրի կարծիքով՝ պետք է համարել, որ Ը-ն ինչ-որ իմաստով «չեզոք» հնչյուն է, և պատահական չէ, որ խոսողները հաճախ նոր բառ կամ միտք արտահայտելուց առաջ, իրենց կամքից անկախ, արտասանում են *ը* ձայն, որը, սակայն, լեզվի հնչյուն չէ, այլ ուղղակի խոսքին ուղեկցող, խոսքի մեջ որևէ դեր չունեցող ձայն: Ասվածին որոշակիորեն առնչվում է նաև այն իրողությունը, որ հայերենի որևէ բաղաձայն առանձին միշտ արտասանվում է *ը* ձայնով: Ըստ ֆիզիկական բնութագրի՝ Ը-ն ձայնավորների մեջ ամենից թույլ և կարճ հնչյունն է՝ և շեշտակիր վանկում երբեք չի հանդիպում: Այս առումով հոդվածագիրը հարկ է համարում փաստելու, որ Ը-ն միավանկ բառերում (բացառությամբ ձայնարկությունների և *ըստ*, *ընդ* նախդիրների) չի գործածվում:

Հոդվածագիրն անդրադառնում է նաև Ը հնչյունի գործառական-դիրքային առանձնահատկություններին՝ նշելով, որ հետազոտողները չեն փորձել պարզել, թե բառակզբում Ը-ն ինչու է հանդես գալիս հատկապես վերոնշյալ դեպքերում, և հնչյունահնչության փոխանակման վերլուծություններով փորձում է տալ այդ հարցի պատասխանը: Դիտարկվում է նաև Ը-ի գործածությունը այլ դիրքերում, մեկնաբանվում այդ ձայնավորի առնչությունը հնչյունափոխական իրողություններին և այլն: Հոդվածագիրն ընդգծում է, որ նկատելի է, թե ինչպես *ը* ձայնային միավորը իր նախնական՝ զուտ արտաբերությամբ պայմանավորված գործածությունից աստիճանաբար անցում է կատարում իմաստաբանորեն պայմանա-

վորված դերի՝ ձեռք բերելով հնչույթի արժեք: Նա համամիտ է Ա.Շ. Խաչատրյանի հետ, որ *բ*-ն միշտ չէ, որ հանդես է գալիս իբրև հնչույթ: Առաջարկվում է գրական արևելահայերենի *Ը* ձայնավորը բնութագրելիս նկատի ունենալ նաև հետևյալը.

1. *Ը*-ն միավանկ բառում հանդես չի գալիս (ձայնարկություններից բացի).
2. Ի տարբերություն հայերենի մյուս ձայնավորների՝ *Ը*-ն ինքնուրույն վանկ չի դառնում.
3. Բառասկզբում *Ը*-ն մեկ բաղաձայնից առաջ հանդես չի գալիս:

Կատվայան Վ., Բարբառային հայերենի շարահյուսական որոշ առանձնահատկությունների շուրջ (հոդված)

Հայ իրականության մեջ բարբառների շարահյուսական յուրահատկությունների ուսումնասիրություն ու նկարագրություն, ըստ հոդվածագրի, գրեթե չի կատարվել: Խնդրին չեն անդրադարձել ընդհանուր բարբառագիտական աշխատությունների հեղինակները, առանձին բարբառային միավորների նվիրված մենագրությունների հեղինակների մեծ մասը: Բարբառների դասակարգման ոչ մի տարբերակում անդրադարձ չկա շարահյուսական իրողություններին, այդպիսիք խիստ սակավ են ընդգրկված Հայերենի բարբառագիտական ատլասի նյութերի հավաքման ծրագրում: Հայերենի բարբառներին նվիրված որոշ մենագրություններում ընդամենը կարելի է գտնել ակնարկներ շարահյուսական որոշ իրողությունների վերաբերյալ: Անդրադառնալով Բայազետի բարբառի շարահյուսական համակարգին՝ հոդվածագիրը դիտարկում է խոսքի կապակցման միջոցները, նախադասության անդամների արտահայտությունը, բարդ նախադասության բաղադրիչների փոխհարաբերությունները, նախադասությունների, խոսքի ձևավորման ու շարահյուսական այլ իրողություններ և մեկնաբանում յուրահատկությունները: Առանձին դիտարկվում են բանաձևային կառույցները, որոնք մեծ գործածականություն ունեն բար-

բառային խոսքում: Մեկնաբանվում են նաև տարածված շարահյուսական-ոճական մի շարք միջոցներ, ինչպիսիք են կրկնությունը, հարցական հնչերանգը, ժխտական կառույցները և այլն: Նշվում է, որ բարբառային խոսքի անկաշկանդությունը երբեմն ի հայտ է բերում քերականական ընդունված կաղապարներով չբացատրվող իրողություններ, որոնք պետք է մեկնաբանվեն այլ միջոցներով ու տրամաբանությամբ:

Կատվայան Վ., Է.Աղայանը բարբառների մասին (հոդված)

Է. Աղայանի՝ հայերենի բարբառներին անդրադարձները, ըստ հոդվածագրի, կարելի է բաժանել երկու խմբի. ա) տեսական խնդիրների արծարծումներ, բ) բարբառագիտական հետազոտություններ: Աշխատանքում նախ վերլուծվում են տեսական խնդիրների աղայանական անդրադարձները: Նշվում է, որ Է. Աղայանը, բարբառը ներկայացնելով իբրև լեզվի տարածական տարբերակ, այն բնորոշում է իբրև ընդհանուր լեզվի ճյուղավորվող համակարգ, որն իր յուրահատկություններով ընդհանուր է հասարակության այս կամ այն հատվածին՝ որոշակի տարածքում: Հոդվածագրի կարծիքով՝ նման մեկնաբանությամբ երևույթը ներկայացվում է այլ, ավելի ընդհանուր, ինչպես նաև արտալեզվական (տարածություն) իրողությունների նկատմամբ ունեցած հարաբերությամբ: Նա բարբառը մեկնաբանում է իբրև տվյալ լեզվի՝ գիտակցական նորմավորման ու կարգաբերման չենթարկված, բնական գոյաձևը կամ վիճակը ներկայացնող համակարգ, որն իր հատկանիշների յուրահատուկ գուգորդումներով տարբերվում է նույն լեզվի՝ այլ տարածքներում դրսևորվող համանման համակարգային դրսևորումներից: Լինելով նույն լեզվի դրսևորումներ՝ բարբառները իրենց հիմնական հատկանիշներով նույնական են, սակայն ամեն մի դեպքում ընդհանուր հատկանիշները ուղեկցվում են մասնավոր հատկանիշների յուրահատուկ փնջերով, որոնցով էլ բարբառները դառնում են նույն լեզվի տարբեր գոյաձևեր: Հետևաբար, բարբառների գոյության բուն պատճառը լեզվի բնական

վիճակի անմիօրինակությունն է՝ պայմանավորված լեզուն կրողների և օգտագործողների բնական անմիօրինակությամբ և ապա նաև՝ բոլոր լեզվակիրների միասնական հաղորդակցման անհնարինությամբ: Անդրադարձ է կատարվում նաև բարբառների ծագման հարցի աղայանական մեկնաբանությանը: Է. Աղայանը համարում է, որ պետք է տարբերակել հին հայերեն բարբառներ և նոր հայերեն բարբառներ հասկացությունները: Հոդվածագիրը համարում է, որ հին հայերեն բարբառների միաձուլումով (հետևաբար՝ վերացումով) համաժողովրդական լեզվի առաջացման, ապա վերջինիս քայքայմամբ նոր բարբառների առաջացման աղայանական տեսությունը համոզիչ չէ: Հոդվածագիրը համամիտ է Գ. Զահուկյանի հետ, որ Է. Աղայանը տալիս է մոտավորապես նույն դասակարգումը, ինչ ավելի վաղ կատարել էր Ա. Ղարիբյանը:

Կատվայան Վ., Շիրակի մարզի բարբառային խոսքի ընդհանուր բնութագիրը (հոդված)

Հոդվածում ներկայացվում են «Շիրակի մարզի բարբառային համապատկեր» դրամաշնորհային ծրագրի շրջանակում 2022-2023 թթ. մարզի բնակավայրերում դաշտային հետազոտական աշխատանքների շնորհիվ ձեռք բերված արդյունքներով կատարված դիտարկումներ՝ հիմնականում ուշադրության կենտրոնում ունենալով մարզի խոսվածքների համար առավել բնութագրական իրողություններ: Շիրակի մարզը բարբառային խոսքի տեսանկյունից հետաքրքրական խճանկար է ներկայացնում, որում հաղորդակցվում են Կը և Ում ճյուղերի բարբառային միավորներով: Կը ճյուղի խոսվածքները, ըստ հոդվածագրի, կարելի է բաժանել երեք խմբի՝ ա) Կարնո բարբառի խոսվածքներ, բ) Մշո բարբառի խոսվածքներ, գ) Կարնո և Մշո բարբառների տարրերով խառը տիպի խոսվածքներ: Ում ճյուղը ներկայացնող բոլոր խոսվածքները խառը տիպի են, որովհետև չնայած ներկան կազմում են *ոււմ/ըմ* վերջավորությամբ անկատար դերբայով, սակայն առավել կամ պա-

կաս չափով ունեն Կարնո բարբառին բնորոշ հատկանիշներ: Նըշվում է, որ խոսվածքների խմբերը բաշխված չեն ըստ տարածաշրջանների. ամեն մեկում կողք կողքի գործածվում են տարբեր ճյուղերի կամ խառը տիպի խոսվածքներ: Հոդվածագիրը վկայում է, որ ողջ մարզում գերակա դիրք ունի Գյումրու խոսվածքը, որը մարզի բնակիչների շրջանում վերբարբառային, քաղաքային լեզվի համարում ունի և այդ իմաստով՝ գրեթե գրական լեզվի կարգավիճակ: Այդ է պատճառը, որ անկախ ճյուղային պատկանելությունից՝ գրեթե բոլոր խոսվածքների վրա նկատելի է Գյումրու խոսվածքի մեծ ազդեցությունը: Կարնո բարբառի Գյումրու խոսվածքին մերձավոր խոսվածքներ ավելի հաճախ հանդիպում են Գյումրիի մերձակայքի բնակավայրերում: Առանձնանում են Բասենի խոսվածքներով հաղորդակցվող բնակավայրերը, որոնցում բավականին հետաքրքրական և յուրօրինակ իրողություններ են առկա: Բնակավայրերի մեկ այլ խմբում իր հիմնական հատկանիշներով գործածվում է Մշո բարբառը: Կարնո և Մշո բարբառների տարբերով խառը տիպի խոսվածքներում հիմնականում գերիշխողը Կարնո բարբառն է: Ում ճյուղի խոսվածքներ գործածվում են հիմնականում կարսեցիների սերունդներով բնակեցված բնակավայրերում: Հոդվածագրի կարծիքով՝ Կարսի խոսվածքը դեռևս իր բնօրրանում է զուգադրել Կարնո և Արարատյան բարբառների հատկանիշներ՝ լինելով երկուսի սահմանագծում, ինչպես նաև այն պատճառով, որ Կարսը հանգամանքների բերումով ընդունել է արևմտահայ գաղթականության զանգվածներ: Հետագայում՝ նոր հայրենիքում, թերևս Կարնո բարբառի ազդեցությունը ավելի է մեծացել, և Արարատյան բարբառից հիմնականում մնացել է ներկայի կազմության եղանակը: Հոդվածում հանգամանորեն ներկայացվում են տարածաշրջանի բարբառային խոսքին բնորոշ հնչյունաքերականական ու բառապաշարային զգալի քանակության ընդհանուր հատկանիշներ:

**Կատվալյան Վ., Ղարիբյան Ա., Ազգային լեզվամտածողության
դրսևտրման որոշ յուրահասկություններ «Մասնա ծոեր» էպոսում
(հոդված/անգլերեն)**

Հոդվածագիրները նշում են, որ էպոսի պատումներին բնորոշ են բարբառային տարբերություններ, կառուցվածքի և պատմելաձևի զանազանություններ, որոնց հիմքում տեղային ավանդույթներն ու լեզվամտածողության յուրահասկություններն են: Նրանք արձանագրում են, որ էպոսում հասկացություններն ամբողջանում են իրենց իմաստային բաղադրիչների համադրությամբ, որոնք կարելի է դիտարկել տարբեր դրվագներում: «Մասնա ծոեր» էպոսը ներկայանում է ոչ միայն իբրև առասպելական ու գեղարվեստական մտածողության արդյունք, այլև իբրև ազգային գաղափարաբանության բազմաշերտ ու կուռ համակարգ: Կարևոր է, որ էպոսում հերոսների բնավորությունը բացահայտվում է ոչ թե պատմողի նկարագրությամբ, այլ նրանց արարքներով ու մտածմունքներով, խոսքով ու վարքով: Այդպես էպոսում դրսևտրվում են ոչ թե հորինված, այլ իրական պատկերացումներ, կենցաղի ու սովորույթների, բնության պատկերներ, մարդկային բնավորություններ ու հոգեբանություններ, և այդ ամենը արտահայտվում է բովանդակությանը հարազատ պարզ լեզվով, անկաշկանդ ու բնական լեզվամտածողությամբ, մանավանդ որ ասացողները սովորական գյուղացիներ են: Հոդվածում փորձ է արվում բացահայտելու էպոսում դրսևտրվող այն հասկացությունների իմաստային բաղադրիչներն ու կառուցվածքները, որոնք ներկայացնում են աշխարհի ընկալման յուրահասկությունները և իրենց արտահայտչական միջոցներով ազգային լեզվամտածողության ընդհանուր նկարագրի մաս են կազմում: էպոսի հերոսների և ասացողների աշխարհընկալմանը վերաբերող հասկացությունները, ըստ հոդվածագիրների, առնչվում են կենցաղին, աշխատանքին, սննդին, ամուսնությանը, ընտանիքին, զգացմունքին, զբաղմունքին, իդեալին, հերոսի հատկանիշներին, կենդանական աշխարհին, բնական միջավայ-

րին, հայրենիքին, ազգին, պատվին, վարքին, կովին, հագուստին, զենքին, կրոնին, հավատալիքին, ծննդին, մահին և այլն: Հասկացությունների իմաստային դաշտերը կարող են արտահայտված լինել տարբեր եղանակներով, ունենալ տարբեր ընդգրկումներ, սակայն ամեն մի կոնկրետ դեպքում դրանք դիտարկելը կարևոր է լեզվամտածողության յուրահատկությունները բացահայտելու առումով: Իբրև հասկացություններն արտահայտելու լեզվական միջոցներ ու եղանակներ դիտարկվում են բառերի ու բառակապակցությունների կիրառությունները, դարձվածքները, առածներն ու ասացվածքները, բանաձևային կառույցները, անեծքներն ու օրհնանքները, մակդիրները, կրկնությունն ու համեմատությունը, հականիշությունն ու չափազանցությունը և այլն: Մյուս կողմից՝ ամբողջության մեջ էպոսը բարբառագիտական հետազոտությունների համար հսկայածավալ և անգնահատելի նյութ է ներկայացնում:

Մեսրոպյան Հ., Հայ բարբառագիտության հարցերը «Արարատ» հանդեսի էջերում (հոդված)

Հոդվածում ներկայացված են Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի «Արարատ» պարբերականի էջերում զետեղված բարբառային նյութերը՝ համապատասխան լեզվական քննությամբ և դասակարգմամբ: Դրանք բաժանվում են երեք հիմնական բաժինների:

ա) Բարբառային քերականական ձևեր, բառեր և արտահայտություններ պարունակող քարոզներ, կրոնակեղեցական և այլ բնույթի հոդվածներ:

բ) Զուտ բարբառային բնագրեր կամ բարբառային ընդարձակ բնագրեր պարունակող ուսումնասիրություններ:

գ) Բարբառագիտական ուսումնասիրություններ և բարբառաբանության տեսությանը վերաբերող հարցեր արծարծող հոդվածներ:

«Արարատ» հանդեսն ամփոփում է հսկայածավալ բարբառային նյութ, որը կարող է դառնալ առանձին հետազոտության թեմա՝ նպաստելով արդի բարբառագիտության զարգացմանը:

Մեսրոպյան Հ., Գարեգին Հովսեփյան կաթողիկոսի հայագիտական գործունեությունը (հոդված)

Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոս Գարեգին Հովսեփյանը նշանավոր է նաև գիտակրթական գործունեությամբ: Անվանի աստվածաբանը բազմակողմանիորեն զարգացած անհատականություն էր: Լինելով Ղարաբաղի բարբառը կրող՝ տիրապետում էր ոչ միայն մի քանի օտար լեզուների, այլև Մոկսի և Մուշի բարբառներին: Իր գիտական գործունեության առաջին քայլը Գ. Հովսեփյանը կատարում է հայագիտության բնագավառում՝ երեք հիմնական ուղղություններով՝ ա) *բանահավաքչություն*, բ) *բանագիտություն* և գ) *լեզվաբանություն*:

Գ. Հովսեփյանի լեզվաբանական հետաքրքրություններն ընթանում են երկու ուղղությամբ: 1) *Լեզվի մասին ընդհանուր դրույթներ*: Նա նշում է, որ լեզվի զարգացումը թռիչքաձև չէ, և այն տեղի է ունենում աստիճանաբար՝ լեզվական օրենքների հիման վրա՝ լեզվաբանական գիտությամբ: 2) *Բարբառագիտություն*: Գ. Հովսեփյանը գրական լեզվի զարգացման պայման է համարում ժողովրդական բարբառների ուսումնասիրությունը և ժողովրդական բառերի և դարձվածքների բառարանի ստեղծումը: Այս առումով ընդգծում է համեմատական լեզվաբանության դերը, որը հնարավորություն է ընձեռում բարբառները համեմատելու և հայոց լեզվի տեղը հնդեվրոպական լեզվաընտանիքում որոշելու: Բարբառային լեզվի ուսումնասիրությունը կարևորվում է նաև ժողովրդական երգերի տաղաչափության և բանահյուսական տարբեր նմուշներ ուսումնասիրելու առումով:

**Մեսրոպյան Հ., Ներսես Շնորհալու հանելուկներում գործածված
բուսանունների իմաստային-այլաբանական
առանձնահատկությունները (հոդված)**

Հոդվածում ներկայացվում է հեղինակային հանելուկի ժանրի հիմնադիր Ներսես Շնորհալու հանելուկներում գործածված բուսանունների իմաստագործառական համապատկերը: Բուսական աշխարհի ներկայացնող բառաշերտը, կոնկրետ բուսատեսակ նշելուց բացի, գործածվում է փոխաբերացված, անձնավորված, բարառնաբար կամ դիմառնաբար, դրական կամ բացասական երանգավորումով: Կրոնական բովանդակություն ունեցող հանելուկներում բուսանուններ քիչ են գործածված: Տարբեր պտղանուններ, ծաղկանուններ, ծառանուններ և այլ բուսանուններ, ինչպես նաև այս բառափնջին հարիմաստ լեզվական միավորներ են հանդիպում հատկապես աշխարհիկ բնույթի հանելուկներում:

Բուսանուն բաղադրիչով հանելուկները բաժանված են երեք խմբի՝ 1) ըստ լուծմունքի, այսինքն՝ բացատրության ենթակա բուսանվան, 2) ըստ հանելուկի տեքստում գործածված բուսանվան և 3) ըստ նշված երկու հատկանիշը համատեղող բուսաբանների, երբ բուսատեսակ հատկանշող լուծմունքը մեկնաբանվում, ներկայացվում է այլ բուսանուններով:

Հոդվածագիրը նշում է, որ բուսանունը որպես առաջադրված լուծմունք խմբի մեջ են մտնում այն հանելուկները, որոնք որպես լուծմունք առաջադրում են բացատրության ենթակա բուսատեսակ, որի անունն էլ ընտրված է իբրև հանելուկի վերնագիր: Այսպիսի հանելուկների տեքստերում բուսանուններ գործածված չեն. այս հանելուկներում տվյալ պտուղի այլաբանական նկարագրությունն է:

Հանելուկի բանաստեղծական տողերում գործածված բուսանունները կամ բուսանվանը առնչակից բառերը օգնում են պարզելու լուծմունքը և գուշակելու առաջադրված խնդիրը:

Բուսանուն-լուծմունքը բուսանունով մեկնաբանվող խմբում դասվում են այն հանելուկները, որոնք համատեղում են վերը նըշ-

ված երկու հատկանիշները, այսինքն՝ իբրև վերնագիր ընտրված է մի բուսանուն, որը մեկնաբանվում, ներկայացվում է այլ բուսանվան կամ իմաստակից, առնչակից բառերի միջոցով:

Այլաբանորեն գործածված բուսանունների կիրառությունը պատճառաբանվում է երեք հիմքով՝ ա) ըստ արտաքին նմանության, բ) ըստ հանելուկային և այլաբանական առարկաների ֆունկցիոնալ նմանողության և գ) այլաբանություն հատկանիշների հալաբանական զուգորդմամբ:

**Մեսրոպյան Հ., Սյունիքի ժողովրդական երգերում գործածված
բուսանունների իմաստային- գործառական
առանձնահատկությունները (հոդված)**

Հոդվածում ներկայացվում են զանգեզուրյան ժողովրդական երգերում արտացոլված բարբառային բուսանունները, որոնց հիման վրա բացահայտվում է Սյունիքի բուսական աշխարհին վերաբերող բառաշերտը: Ըստ այդմ՝ կարելի է գաղափար կազմել Զանգեզուրի բուսապատկերի, Գորիսի խոսվածքի նախնական վիճակի, բանասացների լեզվամտածողության, ազգային ավանդույթների, տոների և ծեսերի խորհրդաբանության մասին:

Հոդվածագիրը պարզել է՝ 1) որոշ բառեր ու դարձվածային միավորներ բառարաններում վկայված չեն, կամ առկա են բառիմաստի մեկնաբանության տարբերություններ, 2) բուսանուն նշող փոխառյալ բառեր Սյունիքի ժողովրդական երգերում քիչ են հանդիպում, 3) գործածության հաճախականությամբ աչքի են ընկնում պարսկաբանությունները, 4) ժողովրդական խաղիկներում բուսաբառերն ունեն ոչ միայն լեզվաոճական արժեք, այլև բանաստեղծական երգատողը հանգավորելու նպատակ, 5) հայերենի բնիկ և փոխառյալ բուսանունների մի փոքր մասն է արտացոլված Սյունիքի ժողովրդական խաղիկներում, 6) համեմատությամբ պարզվել է, որ Շիրակի տարածքի ժողովրդական երգերն աչքի են ընկ-

նում բուսանունների բազմազանությամբ և տեսակային բաշխմամբ, որը չի կարելի ասել Սյունիքի բանաերգերի մասին:

**Մեսրոպյան Հ., Համշենահայության տեղաշարժերը և
բարբառային առանձնահատկությունները**
(«Համշենի բարբառի Ջենիկի խոսվածքը» գրքի առաջաբան)

Առաջաբանն ունի հոդվածաշար, որում ներկայացվում են Համշենի պատմաշխարհագրությունը, Համշենի բարբառի առանձնահատկությունները, «Համշենի բարբառի Ջենիկի խոսվածքը» գրքում համալրված բարբառային նյութերի համապատկերը, կատարված է Աբխազիայի հայերի խոսվածքների զուգադրական համեմատություն: Ներկայումս Թուրքիայի Հանրապետությունում բնակվող համշենահայերը, չնայած շրջապատում թուրքերենի լեզվական գերակայությանը, ազգակից համայնքում որպես հաղորդակցության հիմնական միջոց գործածում են Համշենի բարբառը: Համշենահայերը Հայաստան չեն ներգաղթել, առանձին բնակավայրեր չունեն, այդ իսկ պատճառով ՀՀ տարածքում Համշենի բարբառը չի գործածվում և անհասկանալի է հայրենաբնակների համար: Հ. Աճառյանը 20-րդ դարի առաջին կեսին Համշենի տարածքում գործածված խոսվածքները բաժանում է երեք հիմնական մասի՝ ա) *Համշենի* կամ *Ճանիկի*, բ) *Տրապիզոնի* և գ) *Օրդուի*: *Համշենի* կամ *Ճանիկի* խոսվածքով հաղորդակցվել են տարբեր ժամանակներում Արևմտահայաստանի տարբեր վայրերից Համշենում ապաստանած հայերը: *Տրապիզոնի* բարբառով խոսել են Համշենը լքած և Տրապիզոնի շրջակա գյուղերում ապաստանած հայերը, որոնք հետագայում անցնում են Կովկաս և Կուբան: Հին Համշենի սերունդների հաղորդակցության միջոցը *Օրդուի* խոսվածքն է:

Համշենի բարբառի խոսվածքային տարբերակների մասին գաղափար կազմելու համար ներկայացվում և քննվում են Ջենիկի, Տրապիզոնի Ծինգեր և Միմեր, Օրդուի Չիբուխլու գյուղերի, Օրդուի, Մամսոն գավառի, Տրապիզոն քաղաքի լեզվական հաղորդակցության միջոցի իմաստային տարբեր խմբերի պատկանող

հասկացական-բառանվանողական մի շարք գուգաբանություններ: Առաջաբանի հեղինակը փաստում է, որ 20-րդ դ. երկրորդ կեսին, նաև 21-րդի սկզբին Համշենի խոսվածքների տարբերություններն առանձնակի որակ չեն կազմում: Հ. Աճառյանի նշած բաղաձայնական տարբերությունները գրեթե վերացել են:

Մեսրոպյան Հ., Նոր Զուղայի հայկական գրադարանների մասին (հոդված)

Հոդվածագիրն անձնական դիտարկման հիման վրա տեղեկություններ է հայտնում ԻԻՀ Սպահան քաղաքի պարսկահայ համայնքի կրթամշակութային կյանքի մասին: Գրադարան հաստատության կայացման համար անհրաժեշտ է երեք կարևոր նախադուր՝ ա) *կրթօջախ*, բ) *տպարան* և գ) *տպարանի արդյունք գիրք*: Հոդվածագիրը մանրամասնորեն ներկայացնում է դրանք:

Հոդվածագրի հավաստմամբ՝ *դպրոց*, *տպարան*, *գիրք* եռաչափ հիմքով ստեղծված՝ Նոր Զուղայի գրադարանները՝ դարձել են ապահով ապաստան հայության հոգեմտավոր ճգնության արգասիքի՝ կրոնական, դավանաբանական, բարոյախրատական, պատմական, տեղագրական, բանահյուսական, գեղարվեստական և այլ բնույթի բազմաբովանդակ գրքերի համար: Նոր Զուղան այսօր ունի երեք մեծ գրադարան: Առաջինը 18-րդ դարի սկզբում Վանքի տարածքում հիմնադրված գրադարանն է՝ «Ս. Ներսէս Շնորհալի Մատենադարանը», որը ներկայումս ունի շուրջ 25.000 հայերեն և օտարալեզու գրքեր, ինչպես նաև մամուլի հարուստ հավաքածու: Երկրորդ կարևոր գրադարանային կենտրոնը պատկանում է համալսարանի հայագիտության բաժնին, հայերեն գրքեր կան նաև պետական համալսարանի հանրային կենտրոնական գրադարանում: Նշանակալից է նաև «Արարատ» միության գրադարանը, որը դարձել է ազգային, կրթամշակութային հավաքատեղի վերջին տարիներին Նոր Զուղայում բնակություն հաստատած Փերիայից, Չարմահալից, Բուրվարից տեղափոխված հայերի համար: Նոր

Ջուղայի հարուստ գրադարաններում պահվում են Փերիայի, Չարմահալի, Բոլորմակի և պարսկահայ այլ խոսվածքներին վերաբերող արժեքավոր բարբառագիտական մենագրություններ:

Վարդանյան Ա., Նախիջևան քաղաքի խոսվածքը
(հոդված)

Հոդվածագիրը նախ անդրադառնում է պատմական Հայաստանի նշանավոր մշակութային կենտրոններից մեկի՝ Վասպուրական աշխարհի Նախիջևան քաղաքի անվանման նախնական ձև համարվող *Նախճավան* (*Նախճաւան*) տարբերակին, որից էլ ժողովրդական ստուգաբանությամբ ածանցյալ տարբերակ է համարվել *Նախիջևան* ձևը: Ըստ հեղինակի՝ տարածքի տեղաբնիկ բարբառների ընձեռած նյութը չի բացառում այդ վարկածը, քանի որ ոչ շեշտակիր վանկում *ի* հընչյունի անկման հետևանքով *Նախիջևանը* կարող էր դառնալ *Նախջևան*, ապա կից բաղաձայների փոխադրեցական հնչյունափոխությամբ՝ *Նախճևան*, այնուհետև՝ ձայնավորների ներդաշնակությամբ՝ *Նախճավան* (*Նախիջևան* > *Նախջևան* > *Նախճևան* > *Նախճավան*):

Պատմական հանգամանքների բերումով բազմիցս ենթարկվելով բնակչության զանգվածային տեղաշարժերի, ասպատակությունների և ավերումների՝ Նախիջևանի տարածքի բնակավայրերը, այդ թվում նաև Նախիջևան քաղաքը, ձեռք են բերել բարբառային բազմաշերտություն: 20-րդ դարում քաղաքը մշտապես ունեցել է առավել կամ նվազ թվով հայ բնակչություն: 1988 թվականի վերջնական հայաթափման նախօրյակին Նախիջևանն ուներ շուրջ 500 հայ բնակիչ: Հայ բնակչությունը բաղկացած էր ոչ միայն հնաբնակների, այլև Խոյ-Սալմաստից, Թավրիզից, մերձակա Աստապատ գյուղից, շրջակա տեղաբնիկ գավառներից 19-րդ դարում ներգաղթածների սերունդներից:

Հոդվածագիրը, ուսումնասիրելով խոսվածքի հնչյունաբանական, ձևաբանական, բառագիտական հատկանիշները, պարզել է, որ Նախիջևանի խոսվածքը, ընդհանուր առմամբ ունենա-

լով Արարատյան բարբառի հատկանիշներ, բարբառների փոխազդեցությամբ պայմանավորված՝ ձեռք է բերել նաև Խոյի, Թավրիզի բարբառների, Հյուսիսային Գողթնի միջբարբառի հնչյունաբանական, ձևաբանական և բառագիտական որոշ հատկանիշներ: Այս առումով՝ Նախիջևանի խոսվածքը հեղինակը առավելապես համարում է խառը (անցումային) խոսվածք:

Վարդանյան Ա., Խաչատրյան Ա., Հերիքնազ անձնանունան ստուգաբանությունը (հոդված)

Հայկական որոշ անձնանուններ, ենթարկվելով բարբառների հնչյունափոխական օրենքներին, երբեմն անճանաչելիորեն հեռանում են բնօրինակ ձևերից, և դրանց նախնական ձևի վերականգնումը գրեթե անհնարին է թվում:

Հոդվածագիրներն անձնանունների այս շարքում են դասում նաև հայկական ավանդական *Հերիքնազ* անձնանունը՝ նշելով, որ թեև Հ. Աճառյանը այն ստուգաբանել է որպես «հերիք ինչքան նազ ես անում» բառակապակցության ամփոփված ձև, այնուամենայնիվ, առաջարկում են անձնանվան ծագման այլ վարկած:

Ուսումնասիրելով *նազ* վերջավորությամբ հայկական և պարսկական անձնանունները՝ հոդվածագիրները նշում են՝ կարելի է համոզվել, որ *Հերիքնազ* անձնանվան նախնական ձևը եղել է *Հիրիկնազ*-ը՝ «հիրիկի նազ(անք) ունեցող» իմաստով: Ժամանակի ընթացքում հայերենի ժողովրդական տարբերակներում մթագնելով *հիրիկ* ծաղկանվան իմաստը՝ անձնանունը առավել ուշ շրջանում ժողովրդական ստուգաբանությամբ ստացել է *Հերիքնազ* ձևը:

Ըստ հոդվածագիրների՝ այս վարկածի օգտին է խոսում նաև *հ>խ* հնչյունափոխություն ունեցող Վանի, Խոյի, Ջուղայի, Մարաղայի և այլ բարբառներում *հերիք* («բավական») բառի *խերիք*, *խերիք*, *խերիչ* ձևերի կողքին անձնանվան բացառապես *Հերիքնազ*, *Հերիքնազ* ձևերի, իսկ Ջուղայի բարբառում՝ *Յիրիկնազ* ձևի առկայությունը:

**Վարդանյան Ա., Հայ-իրանական լեզվական առնչությունները
Ագուլիսի բարբառում և հայկական «գոկ» ցեղանվան
ստուգաբանությունը (հոդված/անգլերեն)**

Հոդվածը վերաբերում է Ագուլիսի բարբառում առկա հայ-իրանական լեզվական առնչություններին և այդ դիտարկումների լույսի ներքո՝ հայկական *գոկ* ցեղանվան ստուգաբանությանը:

Հոդվածագիրը նշում է, որ *գոկ* ցեղանվան ստուգաբանությամբ զբաղվել են հայ և օտարագրի բազմաթիվ ուսումնասիրողներ: Հոդվածագիրը նկատում է, որ *գոկ* անվանումը իրականում ոչ թե այլոց կողմից Ագուլիսի բարբառը կրողներին տրված մականուն է եղել, այլ ցեղանուն, որով առաջին հերթին հենց իրենք՝ բարբառը կրողներն են ինքնանվանվել: Վերջինիս վկայությունն են, օրինակ, այն փաստերը, որ Թիֆլիսում անցյալ դարասկզբին լույս տեսնող գոկական պարբերականը կրել է «*Ջոկի ճրոյզը*» անունը, Ագուլիսի բարբառով պահպանված բանահյուսական նմուշներում և գրական ստեղծագործություններում գողթնեցիները բացառապես *գոկեր* են անվանվել, իսկ իրենց բնօրրանը՝ *Ջոկստուն*: Հաշվի առնելով, որ իրանական լեզուների շարքին դասվող մարերենից չի պահպանվել գրավոր որևէ հիշատակություն (հայտնի են միայն սահմանափակ թվով բառեր), իսկ իրանական լեզուները ներկայացնում են լեզվական սերտ առնչություն, հոդվածագիրը փորձել է համեմատել Ագուլիսի բարբառի և մարերենին ցեղակից լեզուների հատկանիշները:

Մի շարք հատկանիշների համեմատությամբ, ինչպես նաև հաշվի առնելով, որ բարբառում *Ջահակ (Ջոհակ)* հատուկ անունը գոկերենում կարող էր դառնալ *Ջրհոկ*, համեմատելով առկա բոլոր ենթադրություններն ու վարկածները, հիմք ընդունելով հատկապես պատմահայր Մովսես Խորենացու համապատասխան վկայությունն ու անվանի հայագետ Մանուկ Աբեղյանի կարծիքը, ուսումնասիրելով բարբառի ընձեռած նյութը, իրանական լեզուների հետ ակնհայտ հնագույն առնչությունները, հոդվածագիրն առավել հավանական վարկած է համարում գոկերի ցեղանվան (ինքնան-

վանման)՝ Ածդահակ-Ձոհակի անունից բխելու վարկածը՝ նշելով, որ այն, անշուշտ, ընդամենը խոսում է հինավուրց հայկական այս ցեղում որոշակի մարական շերտի ներթափանցման պատմական հիշողության մասին:

Վարդանյան Ա., Նախիջևանի բարբառային համապատկերը (հոդված)

Հոդվածում ներկայացված է անցյալ դարի Նախիջևանի տարածքի բարբառային համապատկերը: Նշվում է, որ պատմական Հայաստանի Վասպուրական, Այրարատ և Սյունիք աշխարհների նշանավոր խաչմերուկ Նախիջևանի տարածքը, լինելով տարբեր ազգագրական շրջանների խաչմերուկ, բազմիցս ենթարկվելով բնակչության զանգվածային տեղաշարժերի, ձեռք է բերել բարբառային խիստ բազմազանություն: 1918-1920թթ. Իրադարձությունների նախօրյակին, երբ բնակչության բացարձակ մեծամասնությունը կազմում էին հայերը, Նախիջևանի տարածքն ընդգրկում էր շուրջ յոթ տասնյակ հայաբնակ քաղաքներ և գյուղեր: Բնակչության գերակշիռ մասը խոսում էր 1828 թվականից տարածքում հաստատված վերաբնակների՝ Խոյի բարբառով (33 բնակավայր), ինչպես նաև Մարաղայի բարբառով (3 բնակավայր): Պահպանվել էին նաև տարածքի տեղաբնիկ բարբառները՝ Ագուլիսի բարբառը (7 բնակավայր), Ջուղայի բարբառը (1 բնակավայր), Արարատյան բարբառը (4 բնակավայր), Ճահուկ-Վայքի միջբարբառը (2 բնակավայր), Արցախ-Սյունիքի բարբառի խոսվածքները (7 բնակավայր), Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքները (6 բնակավայր): Ըստ հայ բարբառների ավանդական միահատկանիշ դասակարգման՝ Նախիջևանի բարբառները պատկանում են հայերենի բարբառների «ում» և «լիս» ճյուղերին՝ երկաստիճան, եռաստիճան և քառաստիճան բաղաձայնական համակարգերով, իսկ ըստ Գևորգ Ջահուկյանի մշակած բազմահատկանիշ վիճակագրական դասակարգման՝ պատկանում են հայերենի բարբառների արևելյան խմբակ-

ցության արևելյան (Ագուլիս-Մեղրու), հարավարևելյան (Խոյ-Մարադայի), հյուսիսարևելյան (Արարատյան) և ծայրիյուսիսարևելյան (Արցախ-Շամախու) բարբառախմբերին: Ըստ հոդվածագրի՝ բարբառային այս բազմազանության մեջ իր հատկանիշներով առանձնանում է բազմաթիվ ուսումնասիրողների ուշադրությունը գրավող Ագուլիսի բարբառը (գոկերենը), որը վերջնականապես մարեց 1989 թվականին, երբ իրենց բնօրրանից՝ պատմական Գողթն գավառի Յդնա գյուղից արտաքսվեցին բարբառը վերջին կրողները:

Վարդանյան Ա., Լաչին տեղանվան ստուգաբանությունը (հոդված)

Հոդվածագիրը հնչյունաբանական և իմաստաբանական վերլուծությամբ հայտնում է այն կարծիքը, որ *Լաչին* տեղանունը ուղիղ կապ ունի պատմական Հայաստանի Սյունիք աշխարհի *Աղահեճ* կամ *Աղահեճք* գավառանվան հետ, թեև իր տարածքով Աղահեճք գավառին համապատասխանող *Լաչինի* շրջանի և համանուն շրջկենտրոնի անունը մեր իրականության մեջ նախկինում առանց որևէ հիմնավորման համարվել է օտար տեղանուն:

Տեղանունը, ըստ հեղինակի, հնչյունափոխվել է Արցախ-Սյունիքի բարբառի հնչյունափոխության օրենքներով՝ հնչյունափոխությունների հետևյալ շղթայով՝ Աղահեճ > *Ալահեճ* > *Լահեճ* > *Լահեճ(ին)* > *Լահճ(ին)* > *Լաճ(ին)* > *Լաչին*: Հնչյունափոխության միջին աստիճանում տեղանվան ուղիղ ձևի վրա ազդեցություն է գործել սեռական հոլովը, իսկ վերջին աստիճանը թեև կարող է պայմանավորված լինել նաև ժողովրդական ստուգաբանությամբ՝ թուրքերեն *laçın* («բազե») բառի և Արցախ-Սյունիքի բարբառում առկա համանուն *լաչին* («բարձրահասակ, պլացիկ») բառերի նմանությամբ, այնուամենայնիվ առկա է հայկական ավանդական տեղանվան միտումնավոր աղավաղման և թուրքականացման երևույթ:

Հոդվածագիրը նշում է նաև, որ հայկական տեղանունների թուրքականացման ամենատարածված ձևերից մեկը, թերևս, տեղանունների այնպիսի միտումնավոր խեղաթյուրումն է, որը, անկախ նրա արտահայտած իմաստից, ինչ-որ նշանակություն է ունենում թուրքերենում կամ աղբբեջաներենում, ուստի, խեղաթյուրողների կարծիքով, դա «ապահովում է» տվյալ տեղանվան «թյուրքական ծագում» ունենալու տպավորությունը:

Հոդվածում նշվում է նաև *Աղահեճ-Լաչին* անցման հավաստիության մասին վկայող՝ միևնույն հնչյունափոխական կաղապարով հնչյունափոխված հայկական տեղանունների մի ամբողջ շարք կազմող համանման նախադեպերի մասին՝ *Եղեգիս-Ալայազ, Ողոհի (Աղահեցիկ)-Ալահի, Ուղտիք (Ոքաղե)-Օլթի* և այլն:

Վարդանյան Ա., Ժողովրդական «Սարի աղջիկ» երգը որպես Կարևոր թուրքալեզու հայ բանահյուսության նմուշ (հոդված)

Հոդվածը վերաբերում է բազմաթիվ բանավեճերի և բուռն վեճերի առիթ դարձած ժողովրդական «Սարի աղջիկ» երգի հայկական լինելու խնդրին:

Հոդվածագիրը նշում է, որ հայկական ժողովրդական «Սարի աղջիկ» (թուրքերեն՝ "Sarı gelin", աղբբեջաներեն՝ "Sarı gəlin" («Շեկ նորահարս», «Շեկլիկ աղջիկ») երգը տարածված է ոչ միայն հայերի, թուրքերի և աղբբեջանցիների շրջանում, այլև որպես հայկական ժողովրդական երգ՝ թարգմանված, փոխադրված կամ բնօրինակով երգում են տարածաշրջանի այլ ժողովուրդներ՝ պարսիկները, քրդերը, հույները և այլք: Աղբբեջանցիները, սակայն, շարունակում են նկրտումներ դրսևորել նաև ժողովրդական հանրահայտ այս ստեղծագործության հանդեպ և երգը աղբբեջանական համարել:

Երգի թուրքերեն տարբերակը վերլուծելուց առաջ հոդվածագիրը հիշեցնում է պատմական իրողությունների թելադրանքով հայ իրականության մեջ դարեր շարունակ ստեղծված, գոյատևած

և մինչև մեր օրերը հասած՝ հայկական թուրքալեզու բանահյուսության՝ ասացվածքների, հանելուկների, երգերի, մասնավորապես՝ ողբերգերի և ժողովրդական երգարվեստի բազմաթիվ այլ նմուշների մասին, որոնց թվին կարելի է դասել նաև քննարկվող երգը: «Մարի աղջիկ» («Մարի գյալին») երգի թուրքերեն տարբերակի բնագրի քննությունը ակնհայտորեն վկայում է, որ այն երգ է կարնեցի հայուհու մասին, ստեղծվել է հայկական միջավայրում՝ հայ հեղինակի կողմից:

Հաշվի առնելով նաև այն հանգամանքը, որ հայ երաժշտագետների և ողջ երաժշտասեր հասարակության շրջանում երբեք կասկած չի հարուցել այս երգի մեղեդու հայկական լինելու հանգամանքը, դեռևս 1891 թ. այն գրանցել է Կոմիտասը. մեղեդին հարազատ է հայկական ժողովրդական երգամտածողությանը, հայկական ֆոլկլորում ունի բազմաթիվ տարբերակներ, ակնհայտ է դառնում երգի հայկական լինելու հանգամանքը:

Ամեն մի ժողովրդական երգ, եթե սիրվել և տարածվել է նաև հարևան ժողովուրդների մեջ, չպետք է հիմք դառնա ուրիշի մշակույթը յուրացնելու նկրտումների համար:

**Վարդանյան Ա., Ժողովրդական ստուգաբանությամբ
հնչունափոխված անձնանուններ հայերենի բարբառներում
(հոդված)**

Հոդվածագիրը նախ նշում է հայերենում և այլ լեզուներում առկա ժողովրդական ստուգաբանության բազմաթիվ օրինակներ: Որպես առանձնահատուկ հնչունափոխական երևույթ են ներկայացվում հայկական որոշ անձնանունների՝ ժողովրդական ստուգաբանությամբ հնչունափոխված ձևերը, որոնք երբեմն անճանաչելիորեն հեռանում են բնօրինակներից, ուստի դրանց նախնական ձևը վերականգնելը կամ ստուգաբանությունը դժվարանում է: Հոդվածագիրը ներկայացնում է այդպիսի օրինակներ՝ հնչունափոխության դրսևորումները դիտելով որպես բարբառախոս ժողովրդի՝ անհասկանալի իմաստ ունեցող անձնանունների՝

ժողովրդական ստուգաբանությամբ վերաիմաստավորելու և առավել հասկանալի իմաստներով ընկալելու երևույթ:

Վարդանյան Ա., Փահլևանյան Ա., Ժողովրդական «Մարի աղջիկ» երգի ազգային պատկանելության շուրջ (հոդված)

Հոդվածագիրները բանագիտական և երաժշտագիտական քննության առարկա են դարձրել հայկական ժողովրդական «Մարի աղջիկ» (թուրքերեն՝ "Sarı gelin", ադրբեջաներեն՝ "Sarı gəlin" «Շեկ նորահարս», «Շեկլիկ աղջիկ») երգը, որ տարածված է ոչ միայն հայերի, թուրքերի և ադրբեջանցիների շրջանում, այլև որպես հայկական ժողովրդական երգ՝ թարգմանել, փոխադրել կամ բնօրինակով երգել և երգում են տարածաշրջանի այլ ժողովուրդներ՝ պարսիկները, քրդերը, հույները և այլք: Երգի ազգային պատկանելության շուրջ երկարատև և բուռն վեճեր են եղել հատկապես ադրբեջանցիների հետ, որոնք ժողովրդական հանրահայտ այս ստեղծագործությունը իրենցն են համարում, թեև նրա հայկականության մասին բարձրաձայնել են անգամ արվեստի թուրք հայտնի գործիչներ: Այդուհանդերձ, երգի թուրքերեն տարբերակի բնագիրն է նաև ակնհայտորեն վկայում, որ այն երգ է կարնեցի հայուհու մասին, որ հայկական միջավայրում ստեղծել է հայ հեղինակը: Ինչպես բնագրագիտական, այնպես էլ երաժշտագիտական քննությամբ հաստատվում է, որ մեղեդին հարազատ է հայկական ժողովրդական երգամտածողությանը, բազմաթիվ տարբերակներ ունի հայկական ֆոլկլորում, այդ են վկայում բերված հրապարակումները (ամենահինը գրանցել է Կոմիտասը՝ 1891 թվականին), ուստի ակնհայտ է երգի հայկական ազգային պատկանելության հանգամանքը:

**Քումունց Մ., Նախահայերենի «Ժամանակ» հասկացության
բառախմաստաբանական խմբի բառերի քննություն (ըստ
Սյունիք-Արցախի բարբառների) (հոդված)**

Պատմական բարբառագիտության համար արդիական թեմաներից մեկը բարբառային հայերենի բառապաշարի ստուգաբանական ուսումնասիրությունն է: Պատմահամեմատական մեթոդով հնարավոր է լինում բարբառային հայերենի բառապաշարում առանձնացնել հնդեվրոպական ծագման բառերի շերտը: Հոդվածագիրը փորձում է առանձնացնել «Ժամանակ» թեմատիկ խմբի՝ նախահայերենի բառաշերտի բառերը, համեմատել նախկինում կատարված ուսումնասիրությունների նյութը: Հայերենի ամենամեծ միջբարբառախմբում՝ Սյունիք-Արցախի բարբառային տարածքում, «Ժամանակ» բառախմաստային խմբում ընդգրկվում են 35 բառեր:

Ըստ հոդվածագրի՝ ուսումնասիրության արդյունքները ցույց են տալիս, որ Սյունիք-Արցախի բարբառների բառապաշարի հիմքը բնիկ է, բխում է ընդհանուր հայերենի հիմնական բառաշերտից: Հոդվածագիրը ենթադրում է, որ Սյունիք-Արցախի բարբառախմբի գոյությունը սկսվում է ոչ թե հայերենի գրավոր շրջանից, այլ այն ժամանակից, երբ հնդեվրոպական տարրը հաստատվել է Սյունիք-Արցախի պատմական տարածքում: Եզրակացվում է, որ Սյունիք-Արցախի բարբառային միավորները յուրահատուկ են ոչ միայն հնչյունական և քերականական ինքնուրույն համակարգերով, այլև բառապաշարով:

**Քումունց Մ., Մարգարյան Ի., Ներսիսյան Լ., Հնդեվրոպական
լեզվից բարբառային տարածքում պահպանված «Զգայական
ընկալումների» հետ կապված հասկացությունների իմաստային և
ձևական պատկերը (հոդված/անգլերեն)**

Սյունիքը և Արցախը (Ղարաբաղ) հայոց լեզվի բարբառային ամենամեծ տարածքներն են, որոնք հարուստ բառապաշար ունեն:

Հոդվածագիրների հավաստմամբ՝ բարբառային բառապաշարում կան մեծ թվով հնդեվրոպական ծագման բառեր, որոնք բացակայում են ոչ միայն այլ բարբառներում, այլև հնդեվրոպական ծագում ունեցող շատ լեզուներում: Համեմատական լեզվաբանության խնդիրներից մեկն այն է, որ ստուգաբանական ուսումնասիրությունները մեծ ուշադրություն չեն դարձնում բարբառների բառապաշարին: «Զգայական ընկալումներ» թեմատիկ խմբի բառերի ուսումնասիրությունը կարող է կարևոր նյութ տալ պատմական տարածքում ապրող ժողովուրդների կրոնափիլիսոփայական խնդիրների վերաբերյալ: Փորձ է արվել ուսումնասիրելու Սյունիքի և Արցախի բարբառային տարածքի հին բառերը, որոնք վերաբերում են «զգայական ընկալումներին»: Հոդվածում ստուգաբանվում է *շաղփաղփ* բառը՝ «1. անդրադարձ, փայլ, 2. լույս, պայծառ, փայլուն», որն Աստվածաշնչի հայերեն թարգմանության մեջ հընչյունական և իմաստային տարբերակ ունի: Պատմահամեմատական մեթոդով փորձ է արվել ստուգելու բառը և միաժամանակ բացահայտելու դրա ընկալումը Աստվածաշնչի թարգմանության ամենահին օրինակներում: Ըստ հոդվածագիրների՝ հաճախ լեզվում պահպանված արխաիզմների ստուգաբանության միջոցով արժեքավոր տեղեկություններ են ստացվում, և բացահայտվում են հին աշխարհի կրոնափիլիսոփայական ըմբռնումները:

**Քումունց Մ., Ներսիսյան Լ., Մկրտումյան Ա., Արաբական
ծագմամբ փոխառյալ բառերով բայերի տեսական և
կիրառական հարցեր (հոդված)**

Հոդվածագիրները նշում են, որ օտար արմատներով կազմված բայերի ուսումնասիրության ժամանակ տարբեր հարցեր են առաջանում: Դրանցից մեկն այն է, թե այդպիսի կազմությունները փոխառյալ են, թե ոչ: Լեզվաբանական գրականության մեջ այս հարցի վերաբերյալ կարծիքները տարբեր են: Հոդվածագիրները քննում են Սյունիք-Արցախի բարբառային տարածքի արաբական

ծագման փոխառությունները, անհրաժեշտության դեպքում դրանք գուգահեռում վաղ աշխարհաբարում և միջին հայերենում գոյություն ունեցող ձևերին: Հայերենում բայեր դարձած արաբական ծագման փոխառությունները տարբերվում են մյուս փոխառություններից. ինչպես օրինակ՝ բառերի հիմնական մասն ունի և՛ անկախ գործածություն, և՛ դառնում է բայական հարադրության անվանական բաղադրիչ, ի տարբերություն թյուրքական և պարսկական փոխառությունների, որոնցում ինչ-որ ձևով հասկացվում են փոխատու լեզվի քերականական կամ ածանցական ձևերը, արաբական փոխառություններում դրանք չեն ընկալվում: Հոդվածագիրների կարծիքով՝ բանավոր փոխառության քննության ընթացքում քիչ ուշադրություն է դարձվում փոխատու լեզվի քերականական և բառակազմական կաղապարների նշանակությանը: Երևույթը առավել նկատելի է արաբական այն փոխառություններում, որոնք միջնորդությամբ են անցել կամ ընդհանրապես տարածված են եղել արևելքի լեզուներում: Միայն բառաքնական վերլուծությամբ կարելի է հայտնաբերել փոխատու լեզվի քերականական կամ ածանցական ձևերը: Արաբական ծագման որոշ փոխառություններ անցել են այլ լեզուների միջոցով: Արաբերենից անմիջական կամ միջնորդությամբ անցած փոխառությունների մեծ մասը բայական հարադրություններ է կազմել:

**Քումունց Մ., Մարգարյան Ի., Ներսիսյան Լ., Պատմական
Հաբանդ գավառի Ակներ բնակավայրը (հոդված)**

Հայկական տեղանունների ուսումնասիրությունը հայագիտության կարևոր բնագավառներից է դարձել մասնավորապես վերջին շրջանում՝ տարածաշրջանի աշխարհաքաղաքական զարգացումներով պայմանավորված: Լեզվաբանության մեջ յուրահատուկ բնագավառ է հատկանունաբանությունը (օնոմաստիկա), որի ենթաբնագավառներից մեկը՝ տեղանվանագիտությունը (տոպոնիմիկա), ուղղակի կամ անուղղակիորեն առնչվում է այլ գի-

տակարգերի, նյութ է քաղում ոչ միայն լեզվաբանությունից, այլև պատմությունից, աշխարհագրությունից, ազգագրությունից:

Հոդվածագիրների նպատակն է անդրադառնալ ոչ միայն պատմական Հաբանդ գավառի բնակավայրերից մեկին՝ Ակներ-Բռունի հնավայրին, այլև տարածքի հիշարժան տեղանունների քննությամբ: Ակներ բնակավայրի «Խաչին օս» կոչված տարածքում է գտնվում ավանդազրույցներում պահպանված և այսօր էլ գոյություն ունեցող Սուրբ Կակոփի ժայռափոր սրբավայրը: Խնդիր է եղել պարզելու, թե մոտավորապես ո՞ր ժամանակաշրջանում է ձևավորվել սրբատեղին, ի՞նչ անուն կարող էր ունենալ նախաքրիստոնեական շրջանում, և ինչ պայմաններում է այն փոփոխվել ու հասել մեր օրերը:

Հոդվածի բարբառային նյութի համեմատական քննությունից պարզվում է, որ Կակոփ հատկանունը առաջացել է հասարակ անունից:

Քումունց Մ., Պատմական Միւնիքի Բաղ գաւառի Երիցվանք-Արծուանիկ վանական համալիրը եւ բնակավայրը. տեղանունան ստուգաբանութիւն (հոդված)

Հոդվածը վերաբերում է պատմական Մյունիքի Բաղք գավառի՝ ներկայիս Մյունիքի մարզի Կապանի տարածաշրջանի Երիցվանք բնակավայր-հուշարձանին, հատկանվան ծագմանը: Ըստ ավանդազրույցների՝ Երիցվանքից է առաջացել Արծվանիկ բնակավայրի անունը, որի վարչական տարածքում է Երիցվանքի եկեղեցական համալիրը: Պատմական և հնագիտական աշխատություններում նշվում է, որ Արծվանիկում պահպանվել են Ք. ա. II-I հազարամյակների հայկական բնակության հետքեր և հուշարձաններ: Պահպանվել են նաև ուրարտական ժամանակաշրջանի ամրոցի ավերակներ, դամբարանադաշտեր և այլն: Ըստ ավանդազրույցի՝ Երեցավանքն իր անունը ստացել է Երիցակ անունով հայ հոգևորականից: Հոդվածագիրը հնարավոր է համարում, որ տե-

ղանունը ժողովրդական ստուգաբանության ենթարկվել է քրիստոնեությունից հետո: Տեղանվան առաջացումը, ըստ ուսումնասիրության, առնչակցվում է *արծուհ-եւան-իք* կաղապարին, որը նույն ժողովրդական ստուգաբանությամբ կարող էր դառնալ *Երեծ*, ապա Երեծ վանք: Հողվածում ներկայացվում է ստուգաբանական երկու վարկած: Հողվածագրի կարծիքով՝ Հայաստանի տարբեր վայրերում հանդիպող ուրարտական *արծ* արմատը, որ առկա է տեղանուններում, մատնանշում է ոչ թե կոնկրետ քաղաքի անուն, այլ այդ վայրին բնորոշ անվանում, այսինքն՝ այդ տարածքի՝ «երկրի» ինչ-որ բանով հայտնի լինելը:

Դ. ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

2023 թվականին հրատարակվել են հետևյալ աշխատանքները:

ՄԵՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Գրիգոր Տաթևացի, «Գիրք հարցմանց» (աշխարհաբար թարգմանություն), Երուսաղեմ, Սրբոց Յակոբեանց տպարան, 2023, 1010 էջ:

ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Հայերենի պատմական ուսումնասիրության հարցեր, պրակ Բ, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 173 էջ:

Հայոց պատմության դրվագներ (V-VI դարեր), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, 134 էջ:

ՀՈՂՎԱԾՆԵՐ

1. Grigoryan S. M., Meaning Movements of Legal Concepts (Narrowing, Expansion or Individual Application) in the Works of Grigor Tatevatsi, Kutaisi, "Language and Culture", N 28, 2023, p. 39-42:

2. Գրիգորյան Ս.Մ., Գրիգոր Տաթևացու գրական ժառանգության մի շարք իրավական հասկացությունները հայերենի բառարաններում, «Հայոց լեզվի պատմության հիմնախնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 58-67:

3. Թադևոսյան Հ.Ս., Դիտարկումներ միջնադարյան բժշկաբաններում կիրառված որոշ իմաստային դրսևորումների վերա-

բերյալ, «Հայոց լեզվի պատմության հիմնախնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 78-86:

4. Թորոսյան Հ.Վ., Անձի հատկանիշ արտահայտող հաղորդակցական դարձվածքների կառուցվածքային-քերականական առանձնահատկություններն արդի հայերենում և պարսկերենում, Հանրապետական գիտաժողով՝ նվիրված հայագիտության հարցերին և միջմշակութային հաղորդակցությանը, Հանրապետական գիտաժողովի նյութեր, ՀՊՄՀ հրատ., Ե., 2023, էջ 93-99:

5. Խաչատրյան Վ. Մ., Գոյականի հոգնակիակազմության շեղումներն արդի հայերենում. կանոնարկման առաջարկներ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Է. Աղայանի ծննդյան 110-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 131-144:

6. Խաչատրյան Վ.Մ., Բարբառային բառեր Փավստոս Բուզանդի «Պատմութիւն Հայոց» երկում, «Հայոց լեզվի պատմության հիմնախնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 87-103:

7. Հովհաննիսյան Լ.Շ., Ղարաբաղի (Արցախի) բարբառի ցուցական դերանունները, «Հայոց լեզվի պատմության հիմնախնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 121-122:

8. Հովհաննիսյան Լ.Շ., Մանուկ Աբեղյանը և հայերենի ուղղագրության հարցը, Ե., Հուշարձան Մանուկ Աբեղյանին, ԵՊՀ հրատ., 2023, էջ 182-186:

9. Հովհաննիսյան Լ.Շ., Ղարաբաղի (Արցախի) բարբառի մի քանի բառերի ստուգաբանություն, «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 1 (19), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 45-49:

10. Հովհաննիսյան Լ.Շ., Ղարաբաղի (Արցախի) բարբառի գործիական հոլովի շուրջ, «Հայոց լեզվի պատմության հիմնախնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 19-20:

11. Հովհաննիսյան Ն.Գ., Նորակազմ բայեր ԺԲ.-ԺԶ. դարերից աւանդուած ձեռագիր բառարաններում, «Էջմիածին», Է, 2023, էջ 65-78.

12. Հովհաննիսյան Ն.Գ., Հոմանշությունն ըստ միջնադարի հայ քերականների, Ե., «Բանբեր Երևանի համալսարանի. բանասիրություն», N 2 (41), Ե., ԵՊՀ հրատ., 2023, էջ 75-82:

13. Հովհաննիսյան Ն.Գ., Նորակազմ բառեր XII- XIII դարերից ավանդված ձեռագիր բառարաններում, «Հայոց լեզվի պատմության հիմնախնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 123-132:

14. Mkhitaryan G. M., The Researchers of the H. Acharyan Institute of Language of NAS RA at the XII International Conference of Armenian Linguistics (Boston, May 31 to June 2), «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 1 (19), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, p. 99-101.

15. Mkhitaryan G. M., A Compendium of Armenian Bibliography (V-VII Centuries), «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 1(19), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, p. 104-106.

16. Mkhitaryan G. M., The Influence of Bible Translation in the Preservation and Development of the Armenian Language, «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 2 (20), Ե., ԼԻ հրատ., 2023, p. 13-25.

17. Մխիթարյան Գ.Մ., Գոյականի սեռի քերականական կարգին առնչվող իրողություններ հայերենում, «Հայոց լեզվի պատմության հիմնախնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2023, էջ 11-18:

ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ԱՄՓՈՓԱԳՐԵՐ

Ս. Գրիգորյան, Իրավական հասկացությունների իմաստային տեղաշարժեր (բառիմաստի նեղացում, ընդլայնում կամ ինքնատիպ կիրառություն) Գրիգոր Տաթևացու մի շարք աշխատություններում (հոդված/անգլերեն)

Հոդվածում քննվել են Գրիգոր Տաթևացու երկերում գործածված իրավական այն հասկացությունները, որոնք հետագայում դրսևորել են իմաստային տեղաշարժեր (բառիմաստի նեղացում, ընդլայնում կամ ինքնատիպ կիրառություն): Ըստ հոդվածագրի՝ այդպիսին է գրաբարում գործածվող *օժիտ* բառը, որ նախապես նշանակել է «փեսայի կողմից հարսին բերվող նվեր», իսկ հետագայում դարձել է հայրական տնից հարսի կողմից բերվող բաժին: Հոդվածագիրն անդրադարձել է անվանումների հեղինակային նոր կիրառություններին, որոնք գրաբարյան բառարաններում արձանագրված չեն, իսկ «Հայերեն արմատական բառարան»-ում Հ. Աճառյանը նշում է միայն Գ. Տաթևացու օրինակը: Այս հասկացությունների քննության ընտրությունը պայմանավորվել է դրանց աշխարհի շատ ժողովուրդների ծանոթ լինելով:

Ս. Գրիգորյան, Գրիգոր Տաթևացու գրական ժառանգության մի շարք իրավական հասկացությունները հայերենի բառարաններում (հոդված)

Իրավագիտական ուսումնասիրություններում, որպես կանոն, առանձնացվում է մի քանի աղբյուր՝ սովորութային իրավունք, եկեղեցական կանոններ, փոխառու օրենքներ, ազգային դատաստանագրքեր, մատենագիտական աշխատանքներ: Գ. Տաթևացու գործածած հասկացությունները մատենագիտական աշխատանքներից քաղվող տեղեկություններ են: Այդուհանդերձ, նրա հարցադրումները թե՛ սովորութային իրավունքից են, թե՛ ազգային դատաստանագրքերից և առավել ևս եկեղեցական կա-

նուններից: Թեպետ Գ. Տաթևացին իրավական կարգավորումներին նվիրված առանձին աշխատություն չի ստեղծել, սակայն նրա բազմաթիվ աշխատություններում արծարծված իրավական հարցադրումներում և վերլուծություններում գործածվում են հասկացություններ, որոնց մի մասը Հայոց Կանոնագրքից է և գրանցված է գրաբարի բառարաններում: Մյուս կողմից՝ հեղինակը, ըստ հոդվածագրի, ժամանակի թելադրանքով անդրադարձել է նաև իր օրերի խնդիրներին, և նրա հարցադրումները տեղեկություն են հաղորդում ոչ միայն առկա խնդիրների, այլև դրանց վերաբերյալ հեղինակի տեսակետի մասին: Այս դիտակետից հոդվածագիրն առանձնացնում է մի շարք նորակազմ հասկացություններ, համեմատում հայերենի բառարանների ընձեռած նյութը և նշում, որ դրանք երբեմն վկայված են նույն իմաստով, կան իմաստային տեղաշարժեր, բառեր էլ կան, որոնք վկայված չեն, այսինքն՝ նորակազմ են:

Բառիմաստի փոփոխության մասին ամբողջական պատկերացում տալու նպատակով հոդվածագիրը արձանագրել է նաև տվյալ բառի բարբառային տարբերակները:

Թաղևոսյան Հ., Միջնադարյան բժշկարաններում կիրառված բառիմաստային որոշ դրսևորումների շուրջ (հոդված)

Միջնադարյան բժշկարաններում (12-16-րդ դդ.) արձանագրված են ինչպես հին հայերեն, այնպես էլ միջին հայերեն բառերի՝ գրաբարին անծանոթ իմաստներով կիրառություններ: Այդ բառերը, պահպանելով իրենց գրաբարյան հիմնական իմաստները, գործածվել են նաև նոր նշանակությամբ:

Հոդվածում ներկայացվում են վեց բժշկարաններում («Ջերմանց մխիթարութիւն», «Յաղագս կազմութեան մարդոյն», «Քննութիւն բնութեան մարդոյ եւ նորին զանազան կրից և պատճառանաց ցաւոց, «Բժշկարան ձիոյ եւ առհասարակ գրաստնոյ», «Օգուտ բժշկութեան», «Անգիտաց անպէտ») ախտանվան կամ բժշկական

այլ տերմինի նշանակությամբ կիրառված որոշ գոյականներ և գոյականաբար գործածված դերբայական ձևեր (անորոշ, անցյալ, հարակատար և ենթակայական): Հոդվածագիրը դիտարկում է բժշկարաններում գործածվող բառիմաստի 21 նոր դրսևորումներ, որոնք, նրա կարծիքով, պայմանավորված են երեք հիմնական գործոնով՝ արաբերենի ազդեցություն, բժիշկ հեղինակների ստեղծած տերմիններ և ժողովրդախոսակցական լեզվի ազդեցություն: Այդ բառերը՝ արտահայտած տերմինային իմաստներով, հիմնականում բնորոշ են միջին հայերենին, թեև դրանցից ութը արձանագրված չեն «Միջին հայերենի բառարան»-ում:

Թորոսյան Հ., Անձի հատկանիշ արտահայտող հաղորդակցական դարձվածքների կառուցվածքային-քերականական առանձնահատկություններն արդի հայերենում և պարսկերենում (հոդված)

Հոդվածում նշվում է, որ հայերենի և պարսկերենի՝ անձի հատկանիշ արտահայտող հաղորդակցական դարձվածքներն անձին բնութագրում են տարբեր տեսանկյուններից՝ ֆիզիկական, զգացական, կենցաղային, հասարակական, բարոյահոգեբանական, աշխարհայացքի և այլն: Հաղորդակցական դարձվածքները լեզվում գոյություն ունեցող պատրաստի կապակցություններ են, ունեն նախադասությանը բնորոշ հատկանիշներ՝ ստորոգում, հնչերանգային ավարտվածություն:

Ձուգադրվող լեզուների տարբեր դարձվածաբանական բառարանների լեզվական նյութի հիման վրա հոդվածագիրը ներկայացնում է արդի հայերենի և պարսկերենի՝ անձի հատկանիշ արտահայտող հաղորդակցական դարձվածքների կառուցվածքային և քերականական հետևյալ առանձնահատկությունները.

ա) Ազատ կապակցության սկզբունքով կազմված դարձվածքներ, որոնց բայական բաղադրիչը հիմնականում արտահայտվում է երրորդ դեմքով:

բ) Բայ-ստորոգյալը հանդես է գալիս եղանակաժամանակային սահմանափակ ձևերով:

գ) Հաղորդակացական կապակցությունները հանդես են գալիս պատմողական, հարցական, մասամբ բացականչական երանգով:

Խաչատրյան Վ., Գոյականի հոգնակիակազմության շեղումներն արդի հայերենում, կանոնարկման առաջարկներ (հոդված)

Ըստ հոդվածագրի՝ գրական արևելահայերենում թեև գործում են գոյականի հոգնակիակազմության որոշակի կանոններ, բայց մի շարք բառերի դեպքում հոգնակիակազմիչները դեռևս հստակ չեն: Դրանով պայմանավորված՝ համապատասխան բառարաններում և քերականական աշխատություններում նույն գոյականների համար հաճախ նշվում են բոլորովին տարբեր հոգնակիակազմիչներ: Շեղումները պայմանավորված են տարբեր հիմքերի համաբանությամբ, բաշխական (ստացական) հոգնակերտմամբ, միավանկ արմատական վերջնաբաղադրիչի թե՛ գոյականական և թե՛ բայական իմաստով ընկալմամբ, վերջնաբաղադրիչների իմաստի մթագնմամբ և այլ գործոններով:

Հոդվածագիրը ներկայացնում է շեղումների բնույթը, այս կամ այն ձևի տարածվածությունը՝ հիմք ընդունելով արևելահայերենի ազգային կորպուսի տվյալները, նշում է նաև խրախուսելի ձևերը:

Խաչատրյան Վ., Բարբառային բառեր Փավստոս Բուզանդի «Պատմութիւն Հայոց» երկում (հոդված)

Հոդվածում քննվում են 5-րդ դարի պատմիչ Փավստոս Բուզանդի պատմական երկում վկայված այն բառերը, որոնք, ամենայն հավանականությամբ, նշված ժամանակաշրջանի համար բարբառային են: Դրանք, ըստ բառարանային տվյալների, հիմնականում եզակի վկայությամբ բառեր են, որոնք մասամբ աղերսվում են արդի բարբառային հայերենին: Դիտարկվում են նաև

գրաբարյան օրինաչափություններից շեղվող բառեր, որոնք հընչյունական և բառակազմական առումներով նույնպես առնչվում են ներկայիս բարբառներին: Քննությամբ պարզվում է, որ խնդրո առարկա բառերն առավելապես բնորոշ են Ղարաբաղի բարբառին:

Հայոց պատմության դրվագներ (V-VII դդ.)

(Էլեկտրոնային ժողովածու)

Հայոց պատմագրության հետազոտության ոլորտն ու ընդգրկման սահմանները, թվում է, վաղուց են ճշտվել, և անդրադարձը պատմիչների երկերին ասես կրկնություն է: Բայց դա միայն արտաքուստ: Այսօր Հայաստանի Հանրապետության առջև շատ բարդ ու բազմաշերտ մարտահրավերներ են ծառացել. XXI դարում Հայաստանը վերստին հայտնվել է տարածաշրջանային ռազմաքաղաքական գործընթացների կիզակետում: Արդի աշխարհաքաղաքական բուռն ընթացքները նույնքան մտահոգիչ են մեր ժողովրդի համար, ինչպես մեր հազարամյա պատմության ընթացքում: Դրանց դիմակայելու առաջին և անհրաժեշտ պայմանը այդ մարտահրավերները ճիշտ ընկալելն է և համարժեք արձագանքելը: Հայ պատմիչների երկերում արտացոլված են ինչպես հայոց արքաների դիվանագիտությունը՝ ճկուն, բայց ոչ պարտվողական, իրատես, բայց ոչ զիջող, այնպես էլ Հայաստանի գերիշխանության, տարածքային ամբողջականության ու անվտանգության պահպանումը, որը մեր ժողովրդի համար ազգային սրբություն է: Պատմությունը կրկնվելու հատկություն ունի: Գուցե դա առնչվում է մեր ժողովրդի հավաքական հիշողությանը և ազգային հոգեբանությանը, իսկ դրանք համարժեք ընկալելու և արձագանքելու համար պատմական հիշողությունը պարբերաբար թարմացնել է պետք: Մարդկային մտածողությունը երբեք նույն հարթության վրա չի մնում. մշտապես ընդլայնվում է մեր ճանաչողությունը շրջապատող աշխարհի վերաբերյալ, և ըստ այդմ՝ վերաիմաստավորվում են հայոց պատմության դեպքերը, իրադարձությունները, իսկ դրանք վերլուծելիս առաջանում են նոր տեսակետներ, նոր

վարկածներ, պատճառահետևանքային կապերի նոր մեկնություններ:

Հովհաննիսյան Լ., Ղարաբաղի (Արցախի) բարբառի ցուցական դերանունները (հոդված)

Քննության նպատակը բարբառի ցուցական դերանունների հնաբանության բացահայտումն է, որը, բնականաբար հոդվածագիրը քննում է գրաբար-բարբառ փոխհարաբերությունների շրջանակում: Վիճակագրական տվյալները վկայում են, որ դրանք V դ. թարգմանական գրավոր աղբյուրներում հաճախական չեն: Ըստ հեղինակի՝ քերականական մի շարք իրողություններ պարզաբանելու համար պետք է ուշադրություն դարձնել գրավոր և բանավոր հաղորդակցության առանձնահատկություններին:

Գրավոր և բանավոր խոսքը տարբերակելու վարկածը հիմնավորելու համար հոդվածագիրն անհրաժեշտ է համարում V դ. գրավոր աղբյուրների մանրագնին քննություն, համատեքստի պարզաբանում:

Հովհաննիսյան Լ., Մանուկ Աբեղյանը և ուղղագրության հարցը (հոդված)

Հոդվածում նշվում է, որ դասական (ավանդական) ուղղագրության խախտումներ նկատելի էին արդեն գրաբարում, ավելի ցայտուն ու բազմաբնույթ՝ միջին հայերենում և աշխարհաբարում: Ավելի ուշ՝ XIX դարի վերջերին, ուղղագրությանը անդրադարձել են Մխիթարյան միաբանները: 1913 թ. հոկտեմբերի 14-ին հայերեն գրերի գյուտի և տպագրության հոբելյանին նվիրված գիտաժողովում Մանուկ Աբեղյանը ներկայացրել է «Մեր ուղղագրութեան մասին» մի ընդարձակ զեկուցում-ծրագիր, մանրամասն, գիտականորեն հիմնավորված փաստարկներով նշել ուղղագրության փոփոխության սկզբունքները, փոփոխության անհրաժեշտություն-

նը: Զեկուցումը նույն թվականին տպագրվել է «Արարատ» ամսագրի 12-րդ համարում: Տարբեր լեզուներում կատարված բարեփոխումների հիմնական նպատակը հենց ուղղագրությունը պարզեցնելն էր, գրության և հնչման մեջ հստակություն մտցնելը: Հոդվածագիրը նշում է նաև մի գործող պարտադրանք, որը ո՛չ Աբեղյանը և ո՛չ էլ Աբեղյանի ծրագրի կողմնակիցները չէին կարող հաշվի չառնել: Իշխանության համար առաջնային էր քաղաքական դիրքորոշումը, որը որպես հրահանգ արձանագրված է 1921 թ. Լուսժողկոմիսարիատի հրատարակված ծրագրի առաջաբանում: «Լուսավորական նպատակի և կիրառման միջոցների տեսակետից ուղղագրութեան հարցը քաղաքական հարց է, և հայ լեզվի ուղղագրութեան ռեֆորմի խնդիրը Հայաստանի յեղափոխական իշխանութեան հերթական խնդիրներից մինը»: Ըստ հոդվածագրի՝ ուղղագրության բարեփոխման ծրագիրը գիտականորեն հիմնավորված էր, իսկ որոշ մերժելի դրույթներ՝ պարտադրված: Պետք չէ անտեսել, որ Աբեղյանը հայ իրականության մեջ այն եզակի գիտնականն է, որ սերունդներին է ավանդել գրականագիտական և լեզվաբանական անգնահատելի ժառանգություն՝ աշխարհաբարի ձևաբանության ու շարահյուսության հարցերին վերաբերող ուսումնասիրություններ՝ նոր մեթոդաբանությամբ ու հարցադրումներով, գիտական նոր տերմինների շրջանառությամբ:

Հովհաննիսյան Լ., Ղարաբաղի (Արցախի) բարբառի մի քանի բառերի ստուգաբանություն (հոդված)

Հոդվածագիրը նշում է, որ Ղարաբաղի (Արցախի) բարբառը հայերենի ամենատարածված ու կենսունակ բարբառներից է: Բարբառում գործածվում է 25 հազար բառ, բառային տարբերակներով՝ 40 հազար: Բնականաբար, կան բնիկ հնդեվրոպական ծագում ունեցող բառեր, հին փոխառություններ, որոնք ստուգաբանված են: Գ. Ջահուկյանը ըստ կարելիության քննել, ստուգաբանել է հայերենի բոլոր բարբառների հնդեվրոպական ծագում ունեցող բառերը: Հոդվածագիրը կարևոր է համարում հատկապես գրա-

բարում չվկայված հնդեվրոպական արմատների կամ արմատական բառերի դասակարգումը: Նրա հաշվումներով Ղարաբաղի (Արցախի) բարբառում գործածվող հնդեվրոպական ծագում ունեցող մոտ 100 բառ գրաբարում վկայված չեն:

Հոդվածում ստուգաբանվում է Ղարաբաղի (Արցախի) բարբառի մի քանի բառ: Բազմաթիվ բառեր դեռ ստուգաբանված չեն: Հայերենի բարբառների հնդեվրոպական ծագում ունեցող բառերի, հին փոխառությունների ստուգաբանությունները, ըստ հոդվածագրի, կարևոր են հայոց լեզվի, նաև հայոց պատմության որոշ իրողություններ լուսաբանելու տեսանկյունից:

Հովհաննիսյան Լ., Ղարաբաղի (Արցախի) բարբառի գործիական հոլովի շուրջ (հոդված)

Հոդվածում նշվում է, որ Ղարաբաղի (Արցախի) և Մեղրու բարբառներում գործիական հոլովը կազմվում է *-ալ/* ձևությամբ: Հոդվածագիրը ներկայացնում է այս յուրահատկության վերաբերյալ մի շարք դիտարկումներ, ըստ որոնց՝ բարբառային *-ալ/-*ը հնաբանություն է: Արցախ-Սյունիքի տարածքի բարբառներին հատուկ են տարբեր կարգի հնաբանություններ՝ բնորոշ եզերական բարբառներին:

Հովհաննիսյան Ն., Նորակազմ բայեր ԺԲ.-ԺԶ. դարերից ավանդված ձևազիր բառարաններում (հոդված)

Հոդվածագիրը նշում է, որ ըստ միջին գրական հայերենի բառապաշարը քննող, մասնավորապես բառակազմությանն անդրադարձող լեզվաբանների՝ այն «վկայում է գրաբարին անծանոթ բազմաթիվ պարզ բայեր, որոնց մի մասը նորակազմություն է»: Նորակազմ բայը քննելիս կարևորվում է՝ ո՞ր դարից ավանդված ՁԲ-ում է վկայվում. հոդվածում առանձնացվում են ամենավաղ ավանդված գրչագրում առկա բայերը:

Քննվում են նորակազմ *ամեղել, առագրել, բաժամտել, բացառոցել, բացիրել, գենգեզել, թնաձայնել, կոկոկտել, պսպուզել, հակատել, հանգուցել, սոսնձել, հիքել, քքել, մախացող, նկիրացող, աւղապարել* պարզ և բաղադրյալ բայերը:

Քննությամբ պարզվում է, որ ԺԲ.-ԺԶ. դարերից ավանդված՝ «Հանդէս բանաստեղծաց» խորագրով ձեռագիր բառարանի գրչագրերում առկա նորակազմ բայերը վկայում են Երեմիա Մեղրեցու (ԺԷ. դ.), Մխիթար Մեքաստացու (ԺԸ. դ.), Մխիթարյան հայրերի (ԺԹ. դ.) կազմած երկլեզվյան և եռալեզվյան բառարանները, տարբեր ժողովածուներ և քերականական աշխատություններ: Ասել է՝ դրանք գործածել են ժամանակակիցները. ըստ բառարանային տվյալների՝ մի քանիսը պահպանվել են հայոց լեզվի արևելահայ և արևմտահայ տարբերակներում:

Հովհաննիսյան Ն., Հոմանշությունն ըստ միջնադարի հայ քերականների (հոդված)

Հոդվածում ներկայացվում են «Արուեստ Դիոնիսեայ Քերականի» աշխատության հայ մեկնիչներից Գրիգոր Մագիստրոսի, Եսայի Նչեցու, Հովհաննես Երզնկացու, այլև Համամ Արևելցու, Հովհաննես Ծործորեցու, Վարդան Արևելցու, Հովհաննես Քոնեցու, Միմեոն Զուղայեցու, Բաղդասար Դպիրի, Դավիթ Զեյթունցու մեկնությունները, հոմանշային հարաբերություններին վերաբերող դիտարկումները այդ ժամանակաշրջանում ստեղծված հոմանիշների ձեռագիր բառարանների և բառաշարքերի կազմության սկզբունքները բացահայտելու տեսանկյունից: Նշվում է, որ միջնադարի հայ քերականները *հոմանիշ* հասկացության համար կիրառել են *փաղանուն*-ը՝ մեկնելով այն «ըստ իմաստասիրաց» (փիլիսոփաների) և «ըստ քերթողաց» (քերականների):

Ըստ հոդվածագրի՝ միջնադարի հայ քերականները որոշակիորեն (փոքր-ինչ տարբեր որակումներով) համակարծիք են՝ *փաղանուն* համարելով միևնույն հասկացությունը ցույց տվող, տարբեր արտասանություն ունեցող բառերը: Ասել է՝ հոմանիշ են

դիտվել ու համարվել երևույթը, իրողությունը, առարկան համակողմանի, բազմակողմանի բնութագրող բառերն առանց իմաստային սահմանափակման կամ «իմաստային-գործառական այլե-վայլ առնչակցությունների» տարբերակման, եթե համեմատվեն հետազայում առանձնացվող բացարձակ, լրիվ, մասնակի հոմանիշները:

Հովհաննիսյան Ն., Նորակազմ բառեր XII-XIII դարերից ավանդված ձեռագիր բառարաններում (հոդված)

Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի ձեռագրացուցակներով՝ «Հանդէս բանաստեղծաց» խորագրով ձեռագիր բառարաններն ամփոփված են XII-XVIII դարերից ավանդված ձեռագրերում: Այս ձեռագիր բառարանները քննող Հայկ Ամալյանը նշում է, որ բառարանը «կազմված է 10-11-րդ դարերում»:

Հետազոտողները հավաստում են, որ ձեռագիր բառարանների «մանրագնին ուսումնասիրությունն ի հայտ կրերի բավական նոր բառեր, որոնք ժամանակին գործածական են եղել մեր գրականության ու ժողովրդական խոսվածքի մեջ», հավելելով՝ միջինհայերենյան բնագրերում ավելի շատ են «հանդիպում նորաբնույթ կամ նորակազմ հոմանիշ բառեր»: Ասվածն անվերապահորեն վերագրելի է նաև հոմանիշների՝ «Հանդէս բանաստեղծաց» խորագրով ՁԲ-ներին, որոնցում առկա բառերը կարելի է նորակազմություններ դիտել: Ըստ հոդվածագրի՝ այս ՁԲ-ները չունեն բնագրային օրինակներ, հետևաբար փորձ է արվում այդ բառերի գոյությունը հաստատելու հետազայում լույս տեսած բառարաններով, հնարավորության դեպքում՝ բնագրային օրինակներով, այլև պարզելու և պարզաբանելու բառիմաստային անցումները և փոփոխությունները՝ նաև նկատի առնելով հայերենի բառակազմության առանձնահատկությունները: Նորակազմ բառը քննելիս կարևորվում է՝ ո՞ր դարից ավանդված գրչագրում է այն վկայվում: Քննվում են ամենավաղ՝ XII-XIII դարերից ավանդված ձեռագիր բառարանում առ-

կա հետևյալ նորակազմ բաղադրյալ բառերը՝ *գեղապար, երգաձայն, էապատիւ, հարթաքանդակ, անգուտ, գերամիտ, ծառանոց*։

Քննությամբ պարզվում է, որ XII-XIII դարերից ավանդված՝ «Հանդէս բանաստեղծաց» խորագրով ձեռագիր բառարանում առկա նորակազմ բառերը վկայվում են Եր. Մեղրեցու (XVII դ.), Մխիթար Սեբաստացու (XVIII դ.), Մխիթարյան հայրերի (XIX դ.) կազմած երկլեզվյան և եռալեզվյան բառարաններում, տարբեր հեղինակների երկերում և աշխատասիրություններում։ Ասել է՝ դրանք գործածվել են մատենագրության մեջ. ըստ բառարանային տվյալների, *էապատիւ*-ից բացի, առանձնացված բառերը պահպանվել են հայոց լեզվի արևելահայ և արևմտահայ տարբերակներում։

Մխիթարյան Գ., Գոյականի սեռի քերականական կարգին առնչվող իրողություններ հայերենում (հոդված)

Հոդվածում նշվում է, որ գոյականի սեռի քերականական կարգը հայերենին բնորոշ չէ, սակայն իբրև հնդեվրոպական լեզու հայերենը պետք է որ այն ժառանգեր նախալեզվից։ Այս քերականական կարգը բնորոշ է հնդեվրոպական շատ լեզուների, և այսօր էլ դրսևորվում է ինչպես երեք (արական, իգական, չեզոք), այնպես էլ երկու (արական, իգական) սեռերով։ Հետազոտողները նշում են, որ հնդեվրոպական նախալեզվում սեռը միանգամայն հասկանալի էր խոսողի համար, և կարիք չկար այն արտահայտելու որևէ նըշանով կամ վերջավորությամբ։ Սեռերի տարանջատումը (կին-տղամարդ, տղա-աղջիկ, արու-էգ) բնորոշ է մարդկության զարգացման ավելի ուշ շրջանի։

Գոյականի սեռի կարգը հետազոտողներին հետաքրքրում է հատկապես այն տեսանկյունից, թե ինչպես է այն անդրադառնում ճանաչողության վրա, այսինքն՝ սեռի վերագրումը գոյականին կամայական կամ տարերային բնույթ ունի՝, թե՞ պայմանավորված է ինչ-ինչ հատկանիշներով։ Եվ արդյոք գոյականի այս կամ այն սեռին պատկանելն ազդում է իրերի մասին ունեցած մարդկանց պատկերացումների վրա։ Գոյականի քերականական սեռի և ճա-

նաչողության հարաբերությունը, ըստ հողվածագրի, պայմանավորված է լեզուներում և մշակույթներում բնական ու քերականական սեռերի վերաբերյալ պատկերացումների բարդ ու բազմակողմանի կապերով: Որքան էլ անտրամաբանական թվա անշունչ առարկային սեռի կարգի վերագրումը, այնուամենայնիվ չի բացառվում, որ նախալեզվում կարող էին լինել ինչ-որ հիմնավորումներ, որոնք աշխարհի գերբնական կամ միստիկ ընկալման համակարգում ունեին որոշակի տրամաբանություն, որը հետո մոռացվել կամ անհետացել է:

Հողվածագիրը նշում է, որ քերականական կարգերը առանձին կամ տարանջատված իրողություններ չեն, այլ պայմանավորված են մեր ճանաչողությամբ և ազդում են տվյալ առարկայի մասին մեր ունեցած պատկերացումների վրա: Գոյականի սեռի քերականական կարգի հետազոտությունը կարևոր է ոչ միայն լեզվական նյութի քննության տեսակետից: Լեզուն մարդու իմացական-հասկացական գործունեության ամենաբնորոշ դրսևորումներից է, ուստի և լեզվական միավորների ուսումնասիրության հատկապես *ճանաչողական* մոտեցումները հնարավորություն են ընձեռում պարզելու, թե մարդն ինչպես է բացահայտում իրեն շրջապատող աշխարհը, ինչ սկզբունքներով է համակարգում տարբեր առարկաների տարաբնույթ կապերին ու փոխհարաբերություններին վերաբերող իրողությունները: Արդի ժամանակներում գոյականի սեռի քերականական կարգին վերաբերող հետազոտությունները բավականին շատ են, դրանք կրում են հիմնականում «գենդերային» անվանումը:

Հարցի քննությունը, կարելի է ասել, սպառված չէ, քանի որ լեզվաբանական նոր ուղղությունները նոր հնարավորություններ են ընձեռում հարցը քննելու այլ դիտանկյուններից. ներառել հանրալեզվաբանության, հոգելեզվաբանության, նյարդալեզվաբանության, ճանաչողական կամ կոգնիտիվ լեզվաբանության, մշակութաբանության հետազոտություն մեթոդները՝ իհարկե համադրելով արդեն իսկ եղած ուսումնասիրությունները:

ENGLISH SUMMARIES*

PROBLEMS OF STUDY AND REGULATION OF MODERN EASTERN AND WESTERN ARMENIAN

Actual problems of lexicology (collection of articles). - The book included articles by researchers of Language Institute named after H. Acharyan of NAS RA, which were published in 2021-2023. The articles consider a number of issues related to general and private problems of studying the vocabulary of the modern Armenian language. The results of studies in the field of word formation, semantics, lexical innovations, as well as questions related to the principles of selecting lexical material for a series of dictionaries of new words are presented.

Arakelyan K., The Language of Arshak Chopanian's Caricature.-The type of literary portrait has a unique role and interesting development in world and Armenian literature. It has passed through centuries, undergone various changes and reached an extremely important and interesting milestone in the Western Armenian literature of the 19th-20th centuries, and many Western Armenian writers and poets referred to this genre. Apart from all this, literary portrait had another direction, the satirical one, and the satirical portrait was brought to perfection by the prominent Western Armenian satirists Hagop Baronian and Yervant Odian.

The works of great Western Armenian writers were continued by Armenian writers of the Diaspora, including the famous French-Armenian writer Nshan Beshiktashlian, best known as a satirist. Beshiktashlian breathed new life into literary satirical portrait, as evidenced by his more than a hundred portraits, among which Arshak Chopanian's portrait has its special place.

Portrait stands out for various merits: ideological, artistic, etc. One of them is the magnificent language and the amazing figurative speech, which is greatly supported by the abundance of linguistic means of imagery, their correct and appropriate use.

* Reprinted from relevant scientific journals.

Arakelyan K., Linguistic-stylistic Peculiarities of the Prayer “I Confess with Faith” by St. Nerses the Graceful.- Saint Nerses Shnorhali is one of the brightest representatives of Armenian spiritual, scientific, literary and musical intellect. His merit in the literary field is too great: he was a highly multi-genre creator, left a legacy to his people poems, verses, riddles, songs, epistles, prayers, etc.. The most famous and especially popular among prayers is "I confess with faith", which is part of the church service. It consists of twenty-four strophes and corresponds to the twenty-four hours of the day. The deep, multi-layered, rich content is combined with the accessible yet opulent and beautiful language of prayer, with the skillful and appropriate use of various means of imagery, creating a perfect harmony of form and content.

Asoyan T., The folk epic as a national language thinking Main means of expression.- Linguistics as a separate science was formed in the 19th century. Over time, new linguistic trends and interdisciplinary disciplines emerged. Today, linguistics is not only concerned with the study of linguistic units and grammatical structure. It is not only the only complete way of presenting sciences, but also the expression of people's psychology, history, culture, national profile and existence. Those realities related to the people, the nation, can be demonstrated through the close unity of language and thinking-language thinking.

This article examines some issues related to national language thinking in the context of folk epics.

Asoyan T., The great armenologist linguist (dedicated to Ed. Aghayan's 110th birthday).- The 110th anniversary of the birth of the great armenologist linguist Eduard Bagrat Aghayan, who has a huge contribution to the development of Armenian linguistics, has been completed. His scientific activities and studies in various fields of linguistics marked a new stage in the development of Armenian linguistics. Ed. Aghayan always showed an original approach during the examination of linguistic phenomena, interpreting many phonetic, lexical, grammatical realities in a new way, presenting linguistic facts from a different point of view. The linguist also stood out for his organizational skills. Working as a scientific vice-rector, dean of the faculty, head of the department, head of

the language institute named after H. Acharyan, he showed obvious skills of science and organizer of scientific works. Ed: Aghayan has educated and brought up many generations during his scientific and pedagogical activity. many have become candidates of science and doctors under his skillful guidance and counseling. The scientist was also engaged in social activities: twice (1980, 1985) he was a deputy of the Supreme Council of the ASSR.

Ed. Aghayan created such values, which are rightfully achievements in the history of Armenian linguistics and will never lose their scientific significance in the future.

Asoyan T., Eduard Aghayan and Armenian case-formation system questions.- The debates about the number of syllables in modern Armenian began in 1906, when M. Abeghyan's work "Modern Armenian Grammar" was published. There were also debates in the 1930s and 1960s and continue to this day. Ed. Aghayan came up with a separate theory, making original analyses, observations, proposing a new solution to the problem. The article examines the above problems related to the new Armenian conjugation system.

Asoyan T., The stylist value of uniform predictions in Hamo Sahyan's "Don't miss me" poem.- Linguistic oral and written communication most often occurs in such sentences in which both members of the sentence are present: subject and predicate. Such proposals are called bipolar. But communication can also occur through sentences in which there is one main member. Such proposals are commonly referred to as unitary, unipolar, or unicentric. An essential feature of complex sentences is unipolarity, that is, the compilation of one part.

The usage of compound sentence in speech is more limited than two-part sentences, but they are rather interesting for both linguistic and stylistic point of views.

Such sentences can express emotions and feelings, create characters and scenery in communication. So this is the reason that compound sentences often become a topic of study from linguistic point of view and discover linguistic-stylistic characteristics of different compositions.

Though compound sentences have always been studied, nowadays its studies are still actual.

In this article we aim to show and indicate the usage of compound sentences, their importance in Hamo Sahyan's "Don't miss me" poem.

Methods of describing analyzing and watching are used in my article.

Asoyan T., Language issues in «Europa» periodical of the Mekhitaristes of Vienna.- The Mekhitarists' activities were also effective in the field of journalism. The first attempt to create a periodical dates back to the beginning of the 19th century. Two periodicals were established, but the great contribution of the Venetians to the history of Armenian journalism is connected with the publication of the journal «Bazmavep». The first attempt of the Mekhitarists of Vienna to publish a newspaper ended in failure, but in 1847, the publication of «Europa» periodical was launched. The purpose of the article is to examine those issues raised in the «Europa» periodical, which are related to language problems. It is noted that in the first period «Europa» referred to such issues, which were not found in the second period.

The materials published in «Europa» refer to various issues. Observations related to the national language are often presented in parallel with the problems of the historically formed state of the Armenians, education, teaching, language and science significance, preservation and development. Grammatical works, new books, old manuscripts, cuneiform inscriptions, Armenian bibliography, etc., are evaluated. In their publications, the Mekhitarists show a balanced position, taking into account the particularity, the nature, and public resonance of the discussed material.

Asoyan T., Armenological activities of the Mekhitarists according to Eduard Aghayan.- Great armenologist and linguist Eduard Aghayan made huge contribution to the development of Armenian linguistics. His scientific activities and studies in various fields of linguistics marked a new stage in the development of Armenian linguistics. Ed. Aghayan always showed an original approach during the examination of linguistic phenomena, interpreting many phonetic, lexical, grammatical realities in a new way, presenting linguistic facts from a different point of view.

In his work «The History of Armenian Linguistics» Ed.Aghayan paid a lot of attention to the Mkhitarians. He separately touched upon their linguistic heritage and assessed them as an achievement of Armenian studies.

Eduard Aghayan created enduring values that rightfully stand as milestones in the history of Armenian linguistics, maintaining their scholarly significance into the future.

Barseghyan A., Manifestations of Types of Syntactic Combinations in the Poetry of H. Edoyan.-The author of "Selected" considers poetry as "the highest level of language, the link that connects the spiritual and material worlds, which acts on an individual level (in the sphere of the self), giving face and individual features to the limitless essence of language".

The article examines the ways in which syntactic combinations (in this particular case, the relation between subject and predicate, control and adjunction) appear in the poetry of H. Edoyan. The study of the factual rich material has shown:

- (a) the coordination of the manifestations of syntactic modes of combination corresponds to the regularities of the Armenian literary language
- (b) the direction of syntactic combinations corresponds to the regularities of the Armenian literary language
- (c) the adjacency of positions of syntactic combination forms does not correspond to the literary linguistic regularities in the Armenian language (the qualifier is used before the qualifier in the reverse order, or other words are used between them). This is due to the peculiarities of poetic speech.

Barseghyan A., Manifestations of means of communication of poetic speech in the poetry of G. Edoyan.-Poetic speech is a coherent whole, realized by certain means and methods, completely conditioned by a material idea. Exploring the linguistic features of the structure of the latter, we noticed that the connections of sentences, constituent parts, are closer than the connections of individual chapters. This is due to the greater independence of the proposals.

Repetition in poetry, as a way of combination, is manifested by words, phrases, lines and parts. This is due to the integrity of the inner content of the poetic text.

Felekyan M., Tioyan S., Features of lexicography of Western Armenian neologisms.- This article briefly discusses the principles of definition and selection of neologisms. The words selected for Western Armenian neologisms should not be recorded in previous Armenian dictionaries, including Eastern Armenian dictionaries. An exception should be made only for the newest dictionaries of Eastern Armenian neologisms, because now it is sometimes difficult to determine exactly whether the neologism was first created in Eastern Armenian or in Western Armenian.

Semantic neologisms should also be presented as head words in the dictionary. Head words should be given in the original spelling which is mostly the traditional or old spelling. In the illustrative examples, the original punctuation is preserved.

Minimal information is given about grammar and stylistics of the Western Armenian neologisms. The meanings of neologisms mentioned in the original copy are explained only. Possible meanings not supported by the original evidence are not included in the dictionary. Examples given by the authors should be excluded in such dictionaries. The covered material must have a strictly factual source with specific reference to the original text.

Galstyan A., Questions of classification and semantic-structural analysis of new words in modern Armenian language. - In the article it is noted that the vocabulary "New words" /12000 words / can be classified according to several principles. The words are presented according to the source of their use, according to the structure of the word, according to the spheres of use. The words are grouped according to the following criteria; belonging of a new word to that or another part of speech, relevance of the components of the word to parts of the speech, technique of word formation, structure of the word, frequency of use of word-forming elements, etymology of the components of the word, syntactic relations of the components, thematic groups and subgroups.

The author of the article notes that these classifications in studies often don't differ from each other. The author also considers the activation

tendencies of some suffixes and suffixoids. The article uses factual material from the "New words" series.

Gamoyan L., Compoundings in the semantic field "clothes". - The purpose of this article is to present and classify compound words by types, constituent components, internal relations between them by considering the word-formation system of the semantic field "clothing". According to the grammatical expression of compoundings from the three parts of speech (noun, adjective, verb), acting in structures-formulas of initial or valid complications, first of all, the noun is distinguished according to the following patterns: noun + noun, adjective + noun, numeral + noun, adverb + noun, verb root + noun. There are many compound words with a predominant verb root, consisting mainly of noun + verb root. Their components semantically express additional-objective syntactic relations.

The following compoundings have been singled out:
 a) compoundings with or without synharmonisms, which have parallels;
 b) compoundings, in which one of the components is a dialectal, Western Armenian or a borrowed word, etc.

On the basis of the word-formation, semantic and syntactic essential features of the actual compounding, we identify relatively adjectival complications. Comparative complications, in turn, are classified according to noun (duplicative, syntactic) and verb relations. Adjectival compoundings in the semantic field of "clothes" emerged because of duplicates, which are more common in dialects.

Attention was also paid to newly-formed compoundings.

Hakobyan F., Modern Problems of Electronic Lexicography. - The article explores the intersection of web technologies and artificial intelligence in the context of advancing Armenian electronic lexicography. It delves into the potential of these innovations to change the compilation of dictionaries, particularly in creating modern electronic dictionaries that go beyond traditional definitions. The focus is on how web technologies and artificial intelligence can enhance the representation of words by incorporating phonological, semantic, and grammatical aspects. The article discusses the practical applications of these advancements, showcasing how they contribute to the evolution of language resources, making them more comprehensive and dynamic. Overall, it underscores the

transformative role of technology in shaping the future of lexicography and language representation, specifically in the Armenian context.

Hakobyan F., Corpus Linguistics in the study of Old Armenian. – The article is dedicated to the presentation of language study methods used in Corpus Linguistics. The author of the article, representing them in detail, notes how those methods can contribute to the most complete and comprehensive examination of the language system of Old Armenian. It will make great advances in the study of the vocabulary and grammatical changes of Old Armenian.

Khachatryan A., STEM (science, technology, engineering, mathematics) education from school to higher educational institution: mechanisms to improve quality. -The aim of the present research is to define the goals and targets, stages and specifics of implementation of STEM education in Armenian reality. The objective of the study is to reveal and to try to find solutions to the problems and restrictions, which arise within the system of STEM school and higher educational institutions. General scientific (logical) and specific (comparative and statistical) methods were used to carry out a comprehensive analysis. STEM education is an initiative to instruct competitive specialists in the era of technologies, and it will greatly contribute to professional education at university. STEM schooling can foster competitiveness to provide opportunities for learners to specialize in high technologies, and to become highly qualified IT specialists through realization of innovative ideas and developing high-tech products. Cooperation in science and innovative ideas provide effective solutions not only in educating and training specialists, but also in agriculture, ecology, sustainable energy, urban infrastructure, etc. STEM education opens perspectives for learners to easily find a job. While investigating the issue we came to the conclusion that STEM schooling is a challenge. Its successful realization will both boost the quality of education and science, and it will also contribute to raising citizens whose activities will improve social conditions and contribute to nation's development and prosperity. Principles of STEM instruction have brought about certain restrictions, which can be solved applying new methods of teaching, technologies, and quality education. Yerevan State University STEM school was founded to achieve these goals.

Mkrtumyan A., Sahakyan R., New formed words in poetical verses of Tadevos Tonoyan. - The article examines the new compositions in Tadevos Tonoyan's poetry collections ("Sermastgh", "Yerkric heto" (Beyond the Earth), "Yerknqic araj" (Before the Sky), "Sahmanumner Hayastani Hamar" (Definitions for Armenia). In order to express his thoughts and convey them to the reader, the writer creates new words, which fully reveal the system of the poet-scientist's linguistic thinking with their main word material, original word formation and variety of linguistic phenomena.

He likes to spice up his speech with symbols and images, old Armenian language forms and interesting word-formation denouement.

T. Tonoyan fascinates the reader with his creative inventiveness in word formation, precise and appropriate use of new formations, which is characteristic of the author's figurative thinking. He skillfully used the word formation possibilities of our language.

Some of Tonoyan's word formations, with their impressive formations and richness of meaning, have the possibility of becoming universally applicable and can enrich and improve the vocabulary of the Armenian language.

Mkrtumyan A., Word formation with the foreign compounds *agr(o)-*, *ec(o)-*, *en(o)-* in Armenian. - The article examines the formations with foreign components *agr(o)-*, *ek(o)-*, *en(o)-* according to a number of published explanatory, spelling-orthographic, terminological, translational, foreign words, neologism dictionaries and Internet data.

The formations with foreign compounds *agr(o)-*, *ec(o)-*, *en(o)-* contribute to the addition of the vocabulary of agricultural sciences, which are used in agriculture and related spheres and create interdisciplinary terminological system.

New words and terms with compounds *agr(o)-*, *ec(o)-*, and *en(o)-* are constantly entering the vocabulary of our language. Sometimes corresponding Armenian words are created for them, although it is not so easy to make Armenian terms. Due attention must be paid to peculiarities and characteristics of the sphere.

The words with the *agr(o)-* component are currently in the process of being Armenianized, the use of the formations with the *ek(o)-* has

become active in the language, and *en(o)-* are smaller due to the fact that it is a relatively young sector of agriculture.

The words with the compounds *agr(o)-*, *ec(o)-*, *en(o)-* are formed through derivation and lexicalization, using both Armenian and borrowed components.

In words with initial elements *agr(o)-*, *ek(o)-*, *en(o)-* formed in one or more word-building steps, generating and derived stems can change places.

Nersisyan V., Classification of coined words in the works by Manuk Abeghyan.—In order to find ways to solve the issues in the sphere of synchronous word-formation of the Armenian language there is a strong need to analyze relevant works and theoretical studies of various linguists. The author of the given paper has made an attempt to study Manuk Abeghyan's approaches and principles in the sphere of word-formation, to present his vision and principles of classifying the coined words, particularly compound words. In the framework of this paper the author studies the works by other scholars as well, presenting their findings and evaluation, if the need arises.

M. Abeghyan divides words into two types: simple and coined words. Coined words are classified into compound and affixal ones (words with affixes). According to Abeghyan compound words are those consisting of two words and affixal words are those consisting of one word or root and one affix. Abeghyan brings forward his own classification of compound words dividing them into *հարադրական* (*հարադրական բայեր, բաղիյուսական հարադրություններ, կրկնավորներ*), *կցական, իսկական բարդություններ*. He studies each type in detail giving numerous examples. Abeghyan distinguishes a particular type which he calls «*առաջադիրներով բաղադրություններ*». These are words coined with the help of several adverbs or their roots and several verb roots and particles, e.g. *անդր, առաջ, արտ, բաղ, բաց, գեր, դեմ, դեր, զույգ*, etc.

Nersisyan V., Study of word-formation issues in the works by Gurgen Sevak.—The given paper touches upon Gurgen Sevak's approaches and theoretical argumentation concerning various issues of word-formation of the Armenian language. As it is mentioned in the paper, Gurgen Sevak

distinguishes 4 types of words according to their morphemic structure: simple, affixational, compound, compound-affixational. Gurgen Sevak suggests 4 techniques of word building: the stage of forming roots by means of alteration, the stage of forming compound words by means of reduplication, the stage of forming compound words, the stage of affixation. In the works by G. Sevak abbreviation is viewed as a new technique. G. Sevak has also studied and completed the theory of the morpheme. According to his theory all morphemes fall into two groups: major and minor. Among minor morphemes he distinguishes inflectional and derivational morphemes. Several conjunctions are also inflectional morphemes according to Sevak's theory. Sevak considers affixation as a complex stage of word building. In the works by Gurgen Sevak all possible ways of forming affixes have been presented.

Nersisyan V., The importance of studying linguistic phenomena of the ancient Armenian language at the Department of Primary Pedagogy and Methodology in RA HEIs.— The goal of the given paper is to while training future teachers of the native language at primary schools.

The course which comprises phonetic and grammatical phenomena of grabar (Ancient Armenian), was incorporated in educational curricula in leading pedagogical universities for many years, but was eliminated recently in favour of “more up-to-date and efficient courses”. In several HEIs the problem was solved by incorporating the course as an elective one within master's educational curricula (it is obvious that not all students will elect the course), which is considered to be incorrect and inefficient.

Teaching the given course aims at enhancing students' knowledge and professional skills while perceiving and interpreting various phenomena of literary Armenian. Thus, we are convinced that the given course should be compulsory within the first year of the above mentioned bachelor program and should be the basis for the multifaceted study of patterns and nuances of the university course of Modern Armenian.

Nersisyan V., Batikyan T., Evaluation of Barbarisms and Borrowings in Eduard Aghayan's "History of Armenian Linguistics".—It is well-known that while writing his two-volume work “History of Armenian Linguistics”, Eduard Aghayan took as a basis the theories of the origin and genetic bonds of the Armenian language. However, speaking about the

works of particular linguists who have contributed to this field, Aghayan touches on other topics as well. In this sense, Aghayan's attitude to the studies of the Armenian linguists on the interaction of Armenian and other languages is of great interest. The opinions of the Armenian linguists regarding the evaluation and use of borrowings and barbarisms are still relevant today. Therefore, this paper attempts to present the perspectives of the Armenian linguists on the topic of research in Aghayan's assessment.

It should be noted that while studying the reasons for the influence of other languages on Armenian and the framework of the use of borrowings (loanwords), the great linguist shared the point of view of those researchers who were against the translation of all foreign words into Armenian.

Nersisyan V., Ignatevosyan N., The Study of Word Formation: Means of Enriching the Vocabulary among Students of Elementary School.—

The study of word formation being considered one of the main sources of vocabulary enrichment and teacher should pay a special attention on. Without a rich and active vocabulary, one cannot build a descriptive, accurate and beautiful speech. All this is due to the relevance of this topic. The goal of the present article is to reveal the features of the study of word formation in elementary school, to show the role of word formation in the process of enriching students' vocabulary, also, to contribute to the improvement of teaching methods in the process of speech development through research works.

The present article provides a brief analysis of the theoretical literature on word formation in modern Armenian, as well as the scientific methodical system of studying word formation in elementary school. It can be noted that vocabulary teaching in elementary school contributes to the enrichment of students' active and non-active vocabulary, helps to form their language thinking as well as develops logic.

Learning of lexical units, use of lexical methods and lexical analysis play a great and important role in the formation of the ability to form new words, while understanding of word meaning, secondarily, becomes the basis of vocabulary enrichment.

Nersisyan V, Avetisyan E, The Role of Sentence Learning in the Development of Speech of a Younger Schoolchildren.-The study of language knowledge, including the sentence, in elementary grades is a way to understand the literary language correctly and to build a syntactically correct, connected, fluent speech. Therefore, the development of the speech of a younger student through the study of a sentence is one of the important tasks in the modern educational process, which determines the relevance of the research topic.

The purpose of the study is to study the effectiveness of sentence teaching in elementary grades, to show the importance of sentence learning in the development of coherent speech, linguistic, logical and creative thinking of a younger student, to draw conclusions, to make suggestions to improve the effectiveness of sentence teaching and the development of oral and written speech.

The novelty of the topic of our research is due to the fact that the results of a number of studies conducted on the problem have been summarized, and within the framework of the study, the need for teaching a sentence in elementary grades is presented in a new way, its place and role in the development of speech of a younger student are determined. Studying the topic is important in the sense that students often make language mistakes in everyday life. We are talking about the disagreement of the sentence members, incorrect syntax, incorrect logical structure of speech, incorrect pronunciation of tone, incorrect punctuation in written speech, etc.

New words, Volume 8 (dictionary)

The volume 8 of "New Words" contents about 1000 words. The words presented in this volume are not included in other explanatory and new words Armenian dictionaries. The volume 8 of "New Words" will be useful for compiling explanatory dictionaries.

Papikyan S., Examination of some exotisms of turkish origin.-

In the language of each nation it is reflected its surrounding reality. Any change taking place in socio-political, economic life finds its expression in the vocabulary of a given language. In the course of their historical development, Armenians had political and cultural relations with different

nations and borrowed many words. Borrowing is one of the means of extending the vocabulary of a language. There is a layer in borrowings called exoticisms (alien words, foreign words) used a lot in translated literature and in the press to describe the local environment, the atmosphere of the time and to render foreign realias. The purpose of our study is to examine some exoticisms borrowed from the Turkic languages and to classify them in an attempt to show the changes they underwent. The material is collected from different sources: dictionaries, press, fiction, television, etc. The following thematic groups are emphasized: religious words, weapons-soldiers, clothes, dwelling-area, general words. The examination reveals that some exoticisms of Turkic origin are Turkish-Tatarian, some are mediated borrowings from other languages, and some have extended their meaning on various grounds.

Papikyan S., Examination of modern Armenian vocabulary based on Ed. Aghayan's work "General and Armenian lexicology".- Ed. Aghayan's work "General and Armenian lexicology" (1984) is the summary of author's many years of research results. This study discusses issues related to semantics, vocabulary, vocabulary development, terminology and lexicography.

In this article the genealogical classification of vocabulary according to selected groups by Ed. Aghayan is presented (common Armenian words, common literary words, Middle Armenian words, private literary words, New Armenian (Ashkharhabar) words, Old Armenian (Grabar) words, dialect words).

Papikyan S., Examination of exoticisms transferred from/through Russian to Armenian.-The Armenian language has been greatly influenced by Russian especially after the unification of Eastern Armenia with Russia in 1828. The connection between a nation and its history is unarguable and the history of any nation leaves its mark on the language. In this sense political, economic, cultural relations with neighboring nations are important, as a result of which languages borrow many words from each other. Among the borrowed words there are a certain number of exoticisms that indicate objects, phenomena and customs specific to a particular nation or country. Usually they are used when it comes to

culture-specific concepts (realias) characteristic of a given nation. The article considers some exoticisms transferred from/through Russian to Armenian, which are classified into the following semantic groups: *accommodation-residence-area, art-literature, mode of address-address, political directions, clothes, common words*.

From the examination it turns out that some exoticisms passed from/through Russian into Armenian are native Russian and direct borrowings in Armenian - *bolshevik, decembrist, menshevik, muzhik*, etc., some of them completely went out of use and joined the ranks of archaisms - *batrak, burlak, kholop*, etc., many of them acquired new meanings in the course of historical development resulting in polysemy of the word. The origin of some exoticisms from Russian is unknown.

A large number of borrowings passed from different languages into Armenian through the mediation of the Russian, such as *taiga* < *Rus. тайга* < *Turk. tundra* < *Rus. тундра* < *Fin.*, etc.

European borrowed words are mostly international words.

Sargsyan N., Noun-forming affixes of modern Armenian.- The article examines the newly created nouns formed by derivation, the study of which gives an opportunity to present the most active noun-forming affixes and derivation models in the modern stage of the language. The material for the examination was the nouns included in "New Words" issues 6 and 7. In this article, the composition of nouns was considered based on the component that is added in the last step. Accordingly, the words, considering new formations with the derivation of nouns, were formed by adding a noun-forming affix in the last step. Affixes are added both to changing bases: *գերերազանք, հակաթուրք* etc., and to unchanging bases: *առևտրայնացում, հասակակցուհի* etc. The examination of the nouns included in the mentioned issues showed that the prefixes *գեր-, հակա-, համա-, նախա-, վերա* and the suffixes *-անց, -ություն, -ուհի, -ում* are active in the modern period of the language.

The congeneric models with an adjectival base have functional activity.

Suqiasyan H., Delayed speech to my teacher.-In the article, Eduard Aghayan is introduced as a person and as a specialist. We highlighted

interesting details from his life and professional career, emphasizing the highest human values he demonstrated along the way.

Special attention is paid to Aghayan's sense of humor when he served as the chairman of the commission for the entrance exams, as well as his charm, extravagant character, and innate dedication to celebrating femininity.

Telyan L., Armenian studies (collection of articles).- The articles included in the collection refer to topical problems of syntax, lexicology and stylistics of the modern Armenian language.

The main part of the articles is devoted to the study of various issues of the structure of simple and complex sentences, the use of prepositions, postpositions and conjunctions, the relationship of syntactic units and methods of their syntactic connection, as well as the syntactic norms of the modern Armenian language, functioning in it parallel forms and deviations. Most of these studies are based on the analysis of the language material of mass communication.

Two articles in the collection refer to the examination of internal and external factors of Armenian terminology, particularly word copying and the development of term vocabulary.

A separate article is dedicated to the detailed study of one of the functional styles of the Armenian language-scientific style.

The articles included in the collection (except one, "On the nature and connection of noun complements") were published in various scientific publications.

Telyan L., On the nature and connection of noun complements.- The article discusses commonly distinguished complementary members of substantive word combinations - definition, non-agreed definition and apposition, which are always presented with theoretical positions of structural syntax. Definition, non-agreed definition differ not in their functional-syntactic characteristics, but only in the means of their morphological expression. Precisely from this position, the syntactic connection of these complementary members with the complementary noun is characterized as juxtaposition. The order of their arrangement is also considered in particular as a defining property of the syntactic type of the language.

The author of the article also adheres to the position, according to which the apposition excluded from the composition of the complementary members of the noun and is considered as a separate member of the sentence.

Telyan L., The basic unit of syntax in the interpretation of E. Aghayan.- The issues of Armenian sentence theory were covered by Acad. E. Aghayan's "Fundamentals of Linguistics" work and debate articles.

A distinctive feature of the sentence E. Aghayan considers attribute, which in the Armenian language is necessarily expressed using the conjugation verb, other means of expression with meaning (tone, syntax, etc.) in the Armenian language (unlike, for example, Russian) don't perform the function of forming a sentence. Those communicative units that are devoid of the personal verb and are traditionally considered a sentence, Aghayan identifies and calls the term saying.

Interpretations of the main members of the sentence, classification of sayings etc, are also original.

ISSUES OF GENERAL-COMPARATIVE AND APPLIED LINGUISTICS

Avetyan S., Main Factors Conditioning the Absence of the Final Բ and the Origin of the Final Ի of the Imperative Singular in Armenian Dialects. -The 2 sg. Imperative, which was formed in several ways in Old Armenian, has displayed a general tendency toward uniformity in the course of the further development of the Armenian language. In this respect, the strong analogical interaction between the imperative forms of simple verbs of the Է and Ի conjugations is especially remarkable. Whereas in some dialects the original distinction between active vs. medio-passive inflection has been preserved, in other dialects simple verbs of the former Է and Ի conjugations have coalesced into a single conjugation type partially or fully, whereby either the ending -իք or -ի (< Old Arm.-իւք) of the 2 sg. Imperative has been generalized as a result of analogical extension. Furthermore, on the one hand, the final ք of the Imperative sg. ending -իք has been lost either by phonetic change or by analogy in a

number of dialects, and on the other hand, the final vowel -*ɛ* (going back to the Old Armenian diphthong -*tu*) of the 2 sg. Imperative has undergone further change *ɛ* > *h* in the same dialectal areas. Hence, the final *h* of the 2 sg. Imperative in such cases may in principle have resulted either from the phonetic and/or analogical loss of the final *p* in the ending -*hp* or from the phonetic change *ɛ* > *h*. It is not infrequently hard to say unequivocally which of the two aforementioned developments is responsible for the appearance of the form in question. Besides, it is sometimes far from clear whether phonetic change or analogy has entailed the actual disappearance of the final *p* in the ending -*hp* in a particular dialect. In this respect, the retention vs. loss of the final *p* in the 2 sg. Imperative of irregular verbs mainly serves as a guideline for revealing the actual cause (namely, articulatory vs. analogical motivation) of the lack of the final *p* in the 2 sg. Imperative of regular verbs, though the final *p* of the 2 sg. Imperative of some irregular verbs is likely to have been restored secondarily by analogy with the 2 pl. Imperative in a few instances.

Avetyan S., On One Important Peculiarity of the Imperative Singular in the Dialect of Ararat. - Morphological rules of forming the Imperative in the dialect of Ararat mainly correspond to those applied in the colloquial speech of Literary Modern Eastern Armenian. Nonetheless, some subdialects have an important peculiarity – an *u* vowel-final rather than *h* vowel-final form in the Imperative singular of transitive simple verbs of the *ɛ* (< Old Arm. *t* and *h*) conjugation - which, to our knowledge, so far has not been explained properly from either a diachronic or synchronic perspective. It is argued that the form in question has been created through analogy with the Imperative singular of three high-frequency transitive verbs (namely, *ստել*, Imp. sg. *ստա՛ւ*, *ածել*, Imp. sg. *ածա՛ւ*, *անել*, Imp. sg. *աքա՛ւ*). Therefore, it is no accident that only transitive simple verbs of the *ɛ* conjugation usually show the ending *u* in the Imperative singular, whereas intransitive ones in the same conjugation class have regularly preserved the standard ending *h*, the latter, in its turn, dating back to the Old Arm. ending *hp*, or, possibly, the stem-final diphthong *tu* via the intermediate stage of *t* (that is, *tu* > *t* > *h*). Later the ending *u* of the Imperative singular has also been extended analogically from transitive simple verbs of the *ɛ* conjugation to causative verbs in some subdialects

(most regularly in the sub dialect of Vałaršapat (Ėjmiacin), where this has become a productive morphological rule that admits of no exceptions).

Dalalyan T., Davtyan D., Toponyms/village names of Arevik (Meghri district): remarks on historical sources and linguistics.-The southernmost region of Syunik, the 9th province of the Kingdom of Greater Armenia, was called Arevik and mentioned for the first time in “Ashkharhatsuyts” (Armenian Geography) of 5th-7th centuries. Most of researchers accept Ghevond Alishan’s opinion that Arevik’s territory was originally a part of Goghtn region of Vaspurakan, later separated from it and included in Syunik as a distinct region. The etymology of the name *Arewik* also shows that it has not come from an ethnonym, moreover from the point of view of its composition it is rather a medieval toponym than a Pre-Classical Armenian one. Later on Arevik was divided into two districts: southern one called *Meghri/Meghro-dzor* and northern one called *Dashton/Genvaz*. However, the boundaries of today’s Meghri region roughly coincide with the historical Arevik region.

Toponyms/village names of Arevik (Meghri region) can be divided into four groups:

1. Names probably composed in the early Middle Ages, which can be clearly explained by Grabar (Classical Armenian) word-formation patterns, such as *Meghri*, *Lichk*, *Karchawan/Karchevan*, *Kuris*, *Shrwanidzor/Shvanidzor*, *ardanadzor/Vardanidzor*, *Taghamayri/T‘aghamayri*, *Tashtun*, etc.;

2. Pre-Classical Armenian names with a rather obscure etymology, in some cases it is possible to suggest Median formations, such as *Genvaz*, *Malunu/Malvolan/Malev*, *Lehvaz*, *Vahravar*, *Tehi/Tey*;

3. Modern Armenian names such as *Agarak*, *Aygedzor*, *Tkhkut*, *Kaler*, *Nrnadzor*, *Vank*;

4. Names of unknown origin, which are not attested in ancient sources, such as *Alvank*, *Gudemnis/Gidemnas*, *Ernadzor*, *Pushkag*. Our presentation aims to comprehensively analyze the toponyms/ village names of the mentioned four groups from both historical and linguistic perspectives, comparing them with the medieval list of villages paying taxes to Tathev Monastery.

Grigoryan G., Changes of the Duration, Intensity and Pitch of the Definite Article *ը* [ə] in spoken language. - The article examines the changes in the duration, intensity and pitch of the definite article *ը* [ə] in the oral speech of the modern Eastern Armenian language under the influence of a number of factors. The purpose of the study is to show the undesirable, defective pronunciation that has appeared in oral speech, which has been expressed in spoken language in recent years. In particular, it is discussed about the incorrect accentuation of the definite article *ը* [ə] where the author tries to understand, argue and substantiate the causes of this phenomenon. The data correlation of duration, intensity and pitch is presented, which clarifies and refines the physical characteristics of the vowel [ə] in different phonetic structures. The materials of the study are the recordings, collected over the previous 2 years from a number of media sources: YouTube interviews, social networks, the Internet, television, radio, etc. They were taken from the oral speech of public figures, journalists, political scientists, deputies.

Grigoryan G., Intensity and Duration Changes in Different Styles of Speech. - Speech is the main means of communication, which serves as a powerful tool of transmitting information, communicating with people, and expressing emotions. Two important elements of speech effectiveness and impact are intensity and duration, which significantly affect speech design. These criteria are different in different styles of speech, so one can evaluate all the nuances of communication and use them for more effective transmission of the intended message. In this article, the intensity and duration of speech units are considered, examining them in different styles.

Issues of Applied Linguistics, Volume B.- The book contains the works of the scientific researchers of the Department of Applied Linguistics of the Institute of Language named after H. Acharyan of the NAS RA, which in 2016-17 were published in various magazines and journals. The materials included in the book relate to the problems of studying applied linguistics. The materials included in the book refer to the problems of studying applied linguistics.

Hambardzumyan V., Language examination of samples of Armenian medieval bilingual word lists.- In addition to the manuscripts Armenian

dictionaries and wordbooks that have come down to us, which have been the subject of more or less investigation, especially in the works dedicated to the dictionaries that are part of the medieval written culture, there are also non-extensive, brief directories: word lists, "book lists" etc., which, we believe, are also an important source for the historical phonology, vocabulary, and more for the complete history of the Armenian language.

Our aforementioned work consists of three parts. In the first part, we examine the question of the importance of addressing such lists in general for the general history of the Armenian language. In the second part, we make new, more detailed, ethnographical and orthographic observations of the 10th century. on the famous Otun vocabulary. In the third, we examined non-extensive ("small") bilingual Armenian-Latin vocabulary lists (10 in number), at the phonetic level of the languages.

And in all cases, we have kept in mind the extent to which the mentioned questions have been the subject of examination in the past, but also in relatively recent times, and this is, of course, necessary for a more or less complete solution of each problem.

The study was carried out using known printed and handwritten materials, which were found in various types of medieval manuscripts, such as bilingual word lists, which have not been studied at all. There are quite remarkable data on literary Armenian and dialects in them.

Khachatryan O. - Textual concordance of Grigor Narekatsi's "Tagher ev gandzer". - Textual concordances greatly contribute to the study of the language, especially the vocabulary, where the linguistic realities evidenced by the given creation are reflected with reliable facts and in a systematic way. This concordance contains around 13,000 words and phrases.

Khachatryan O. - Frequency dictionary of Grigor Narekatsi's "Tagher ev gandzer". - The frequency dictionary includes around 13,000 words and phrases, which are given with decreasing frequency.

Mikayelyan S., Phonetic features of indirect Arabic borrowings in Armenian from Persian.-The article deals with indirectly borrowed Arabic words of the Armenian language (dialect) from Persian. It compares the borrowings used in the Persian language and in the Armenian dialect. It gives their correspondences and differences in

phonetic level. Also, it considers those features that are conditioned by the intermediary language.

Mikayelyan S., Teaching Arabic as a second foreign language in accordance with modern concept of language teaching (A1-A2 levels).-

The article presents several traditional and modern methods of teaching foreign languages, their features and appropriate use.

In the context of the modern concept of language teaching, the principles, features and learning outcomes of teaching Arabic as a second foreign language are presented.

During teaching, due to the fact that Arabic is a language of different linguistic thinking, features characteristic of language levels are taken into account.

Often comparing with familiar languages is a way of highlighting and fixing differences.

Mkrtychyan M., Subjective and objective as a manifestation of opposition: a new perspective on classical approaches.-

The subjective and objective differentiation of human perception of the world has always interested philosophers, semioticians, and to some extent linguists. Moreover, subjective meaning is interpreted differently by different linguists, and as a consequence, the views of subjective meaning as a linguistic phenomenon take on a different character among different linguists. There are also different views on who first formulated the idea of subjective meaning from a linguistic point of view. At the same time, the subjective and objective nature of the meaning is sometimes explicitly and sometimes implicitly present in the works that more or less refer to the use of the word. Perhaps Eduard Aghayan is one of the few Armenian linguists who paid attention to the subjective meaning of the word from a semantic perspective and underlined the cases when the word meaning denoting an objective concept acquires subjective meaning and subjective semantic coloring. Accordingly, this article aims first to examine the understanding of subjective meaning in linguistics, then to describe V. Von Humboldt's, Charles Bali's, and Emile Benveniste's approaches to the problem, the relations between subjective and objective meaning, subjectivity and intersubjectivity from the point of view of cognitive linguistics (Langacker, Nuyts), and last but not least to present Eduard Aghayan's

views on the manifestation of the subjective meaning of the word, which was reflected in his works of different years.

Mkrтчhyan M., Communicative aspect of translation from the perspective of Juri Lotman's theory of communication. -This article is an attempt to describe the role of translation in the concept of communication in the works of Juri Lotman, co-founder of the Tartu Moscow Semiotic School. This article attempts not only to show the features of the concept of communication in the works of Juri Lotman, but also to refer to the theories that contributed to the formation of this concept, as well as to emphasize the originality of Lotman's concept of communication, its similarities, and differences in comparing the concepts of communications of Ferdinand de Saussure and Roman Jakobson. The article discusses the communicative models of communication "I-S/He" and "I-I", proposed by Lotman, their features, as well as the possible scope of these communicative models. This article also emphasizes the role of autocommunication in Lotman's communicative model and its possible forms of manifestation. In addition, a separate emphasis is placed on the role of dialogue and translation in Lotman's concept of communication. In particular, it is put forward that communication for Lotman is a kind of translation, a kind of manifestation of translation, which is its integral part.

Sargsyan M., Hambardzumyan V., Mikayelyan S., Baghramyan S., The role of the Armenian language and the problems of teaching in a multilingual environment. -The primary objective of this research endeavor, titled "The role of the Armenian language and the problems of teaching in a multilingual environment: following the example of the Armenian communities of large cities of Poland and Paris" is to present the language situation, development trends, and the pedagogical nuances pertaining to Armenian as a second or foreign language. This study is situated within the domain of applied linguistics and seeks to comprehensively examine the aforementioned facets by scrutinizing the experiences of Armenian communities residing in major metropolitan areas in Poland and Paris, with particular emphasis on the teaching problems encountered during the process of language instruction in a multilingual environment.

The research endeavor is anchored in the pursuit of several pivotal objectives, which serve as the foundational pillars of this study:

1. To investigate the intricate interplay between language and society, encompassing diverse facets of language-society relationships, including but not limited to the dynamics between language and ethnicity, language-history, language-culture, language-politics, language-school, and language-religion.

2. To elucidate the impact of socio-political, economic, and cultural conditions on the language situation, utilizing the Armenian communities in prominent urban centers of Poland and Paris as illustrative case studies.

3. To scrutinize the conditions and nuances of multilingualism and bilingualism, and to address issues germane to language pedagogy in a multilingual milieu, with the objective of applying pertinent pedagogical principles.

4. To indicate the sociolinguistic attributes of language speakers through a comprehensive sociolinguistic examination of the language community, exemplified by Armenian communities residing in major cities of Poland and Paris.

5. To delve into the challenges associated with the instruction of Armenian as a second or foreign language, and to proffer novel pedagogical tenets and standards tailored for the teaching of Armenian as a secondary or foreign language.

6. To delineate the ultimate outcomes of Armenian language proficiency, aligning with internationally recognized standards, denoted as levels A, B, and C.

This investigation constitutes an *interdisciplinary study*, encompassing the domains of applied linguistics and general linguistics. Within this context, the Armenian communities residing in non-native linguistic milieus have been selected as the focal language community for examination. In the course of this research, a combination of qualitative and quantitative research methodologies has been employed, including in-depth interviews, expert surveys, document analysis, observational techniques, and questionnaire administration.

Being addressed to the broad circles of society, this research holds significant relevance for multiple target audiences. It offers utility to our compatriots residing both in Armenia and abroad who prioritize the significance of Armenian language preservation and pedagogy within

foreign linguistic milieus. Furthermore, can be useful to foreigners and individuals from diverse backgrounds who express a keen interest in the acquisition and instruction of the Armenian language. Moreover, the findings of this research, alongside the principles and standards it has cultivated, present applicability not solely within foreign language educational institutions located in Armenia but also in multifaceted overseas environments and within Armenian diasporic communities worldwide.

Sargsyan M., Asilbekyan Sh., Baghranyan S., Khachibabyan N., Affix dictionary of the Armenian language.- "Affix dictionary of the Armenian language" can serve as a guide to explore and recognize the large "world" of Armenian affixes. The study is based on the following dictionaries and glossaries: E. Aghayan's "Explanatory Dictionary of Modern Armenian", A. Sukiasyan's "Explanatory dictionary of synonyms of the Armenian language", S. Galstyan's "School Vocabulary Dictionary", "New words" books A-D, compiled by the lexicography department of the H. Acharyan Language Institute of NAS RA, Meytikhanyan's "New Orthographic Dictionary of Armenian", A. Hayrapetyan's "Dictionary of Foreign Words", A. Sukiasyan, K. Sukiasyan's "Orthographic-formative Dictionary of Modern Armenian".

The affixes and corresponding examples are taken from the "**The FormLang** Armenian word formation electronic *database*" containing the word-formation analysis of the material of the above mentioned dictionaries. The database is available under the web address <https://formlang.am/hy/>.

This dictionary will contribute to the enrichment of the vocabulary, will help in language learning, will support the development of writing skills, and will deepen the understanding of word formation processes.

Sargsyan M., Digital Linguistics as a new Direction in Language Study: Development Prospects.- The aim of this article is to present the changes in the linguistic paradigm in the digital era, to comprehend the positive and negative aspects of these changes, to highlight the features and trends of digital linguistics, to show the shifts in the system of

linguistic disciplines, the transformation of disciplines and the prospects for development.

Referring to the results of recent studies in evolutionary linguistics, as well as comparing linguistic disciplines operating at different stages of language development, we can state that now, in the era of great possibilities of digital technology, linguistics has undergone quite interesting transformations, the main problem being the integrated representation of language, the discovery of the functional aspect of language, the discovery of links between language and other phenomena, etc. Today we see a completely new quality in the development of linguistics in the form of digital linguistics, which comes with already renewed and completely new disciplines. Digital linguistics can create significant prospects for strengthening links between different linguistic centers and for carrying out interdisciplinary collaborative research. It allows not only the description of individual specific languages but also theoretical and linguophilosophical problems, equally dealing with intralinguistic and extra-linguistic problems.

Sargsyan M., Eduard Aghayan: a distinguished altruist in the field of Armenian studies.- This article delineates the principal thematic domains of Eduard Aghayan's scientific pursuits, casting a comprehensive light on the career and biographical trajectory of this eminent figure in the field of Armenian linguistics. E. Aghayan left a rich scientific legacy, that encompasses a broad spectrum of linguistic subdisciplines, inclusive of general linguistics, the historical evolution of Armenian linguistics, the diachronic development of the Armenian language, comparative grammar, dialectology, modern Armenian language, and the historical trajectory of Eastern literature. In the annals of Armenian linguistics, Eduard Aghayan emerges as a steadfast and commendable inheritor of the profound contributions of notable luminaries such as H. Acharyan, M. Abeghyan, Gr. Ghapantsyan, and Malkhasyants, thereby exemplifying a reverent perpetuation of the hallowed tradition of Armenian scholarship. The scholarly opus left behind by Aghayan shall eternally remain a subject of scholarly inquiry and exploration across successive generations. Through his meticulous elucidation of linguistic materials, Eduard Aghayan opens the gateway for burgeoning linguists to embark upon the expansive realm of linguistics.

Sargsyan M., Hambardzumyan V., Mikayelyan S., Baghramyan S., Features of the Armenian language teaching in the Armenian community of Poland.- In a multilingual milieu, linguistic expression typically exhibits discernible distinctions based on the vocational and professional attributes of its speakers. Furthermore, apart from the dominant official language, various other significant languages find usage within the community, and the mother tongue, while important, does not stand as the sole linguistic vehicle. In this context, the linguistic landscape of a multilingual setting not only assumes distinct characteristics but also exerts a discernible influence upon language users residing beyond its geographical boundaries. The present study scrutinizes the idiosyncrasies and challenges associated with the pedagogical aspects of Armenian language instruction within the Polish diasporic community. This study explores the learning process within both the school and university systems. Similar to Armenian communities elsewhere and within the Polish diaspora, the preservation and safeguarding of Armenian identity have historically constituted a paramount concern for the diaspora. However, it is essential to acknowledge that despite persistent efforts in this regard, the process of assimilation among Armenians commenced during the post-war era. Presently, a significant proportion of this community no longer possesses proficiency in the Armenian language, and they can be regarded as fully integrated into Polish society.

Simonyan N., E. Aghayan – Lexicologist, Etymologist.- The article is devoted to the distinguished linguist E. Aghayan's lexicological and etymological researches, that are placed in the book "The Lexicological and Etymological Studies" and in "The General and Armenian lexicology". Heoffer IndoEuropean origin for number of Armenian roots, that were considered of unknown origin or borrowings. He also clarifies etymologies of some roots and dialectal words.

STUDY OF ARMENIAN DIALECTS

Barnasyan J., About phrases in Shirac's dialect speech.- When conducting research in a dialect-communicating environment, the researcher also writes down many used phraseological units in the dialect

speech, which were born during the long centuries of the people's life, representing people's perception of the world, ideas, and everyday life. Thus, idioms have not only a dialectological-linguistic meaning, but also a large cognitive meaning. In the article, phrases written down during the fieldwork carried out in Shirak marz, both at the end of the last century and in the last years, are considered.

Barnasyan J., Observations of Ed. Aghayan on the issue of old armenian names of months.- The scientific etymology of the ancient Armenian names of the months was studied by Hr. Acharyan, St. Malkhasyants, Ed. Aghayan, L. Hovhannisyan, whose points of view in some cases coincide, but there are disagreements on the issue of the origin of the names of some months. We apply to the the consideration of the issue with the intention that to the brought linguistic facts, taken into account when orienting to the question of the reliability of this etymology, we can add or compare the dialect data we have. It is not in vain that the famous scholar Ed. Aghayan, while analyzing the etymology of Armenian names, assigns sourceological value to the facts presented by the Armenian dialects.

Gevorgyan G., General characteristics of the language features of the city of Sebastia.- The dialect of Sebastia was used in the city of Sebastia, which was one of the ancient cities of Asia Minor. The First World War disrupted the life of Sebastien Armenians, and their language ceased to be a means of communication regarding territorial integrity, but thanks to writing and description, it did not disappear at once. The linguistic features of Sebastia city have not been comprehensively investigated, and it is of scientific interest, especially in terms of substance. Considering that only the study of preserved units can fill the gap to some extent, the linguistic characteristics of the city of Sebastia are presented in this work. The research was done on the basis of the data from the work "The speech of Sebastia" (no. 81) supplemented by the Armenian Dialectological Atlas program. The speech was recorded in the last quarter of the last century (1978) by Anahit Haneyan, an employee of the dialectology department, with the help of the Sebastian couple who took refuge in Eastern Armenia. Andranik Aleksanyan was born in 1881 in the city of Sebastia, from where he left in 1924, resettled in Gyumri, and in 1936 - in Yerevan.

The wife, Arshaluys Aleksanyan, was also born in the city of Sebastia, from where she in 1922 left Greece and in 1932 immigrated to Armenia. The newly discovered speech data have not yet been put into scientific circulation, and it is important to present the dialect peculiarities of speech of Sebastia within the limits of this rich factual material, to investigate a number of theoretical and practical problems related to them, which conflicting opinions are expressed in the linguistic literature.

Gevorgyan G. Observations on synchronous and diachronic manifestations of constructions of the present tense.- The grammatical structure of present tense verbs in the current dialects of the Armenian language reveals significant structural and morphological differences. Verbal forms of the literary language type *grum em, sirum em* in dialects correspond to constructions with numerous phonetic variants: *grel em, sirel em, grelis em, sirelis em, grum em, sirum em, ku grem, ku sirem, ka grem, ka sirem, ha grem, ha sirem*. **It is not accidentally** that the morphological classification of dialects is based on the forms of present time. Over time, the use of ancient Armenian present-time forms of the present tense and the imperfect (aorist) in the meaning of the subjunctive mood gradually led to the need to create special forms that express the original meaning of the present time. Initially, with this purpose, compound forms, including an infinitive with a preposition and an auxiliary verb, began to be used. As you can see from the negative constructions of the present time in the existing dialects, the infinitive present has spread widely, covering almost all manifestations of the Armenian language. At the same time, he could not replace the present grabber for a long time and was actually used in parallel with him. In the end, the infinitive present in the fight against the grabar present turned out to be the winner only in one part of the oral versions of the Armenian language, in the other part a new form of the present appeared, formed by the particle *ku*.

Gevorgyan G. Manifestations of the meanings of modal-temporal systems in the Armenian language according to the relationship between the plane of expression and content.- From the viewpoint of integral formal-semantic description of the verbal system of the Armenian language, the study of categorial forms of tense and mood in dialects, that in the course of the historical development underwent considerable

changes reflected in various territorial varieties of the language, is of central importance. In dialects there is the opposition of five moods: Indicative, Optative, Conditional/Subjunctive, Compulsive and Imperative. The first four moods are opposed to the Imperative Mood due to the presence of modal units (non-existent in the Imperative Mood) and differ from each other according to the analytical or synthetic ways of formation.

Gevorgyan G. The Speech of the City of Gyumri and Its Language Relations with Dialect Karno.-

The speech of the city of Gyumri is characterized by the peculiarities of dialect unit soft the western group with common features with the Karno dialect and, mainly, with speech distinctive features. The work is important for the preservation of the state of the dialectic unit and the fact that the dialectic material is saved from irreversible loss.

Katvalyan V., About Armenian Speech of Surmalu Region.-

The researchers attributed the dialect speech of the Surmalu region to either Ararat or Bayazet dialects, ignoring internal differences. Observation of the speeches of a dozen settlements of the region allows us to fix that the settlements of the province of Surmalu are not linguistically identical, their speeches cannot be considered a single dialect unit, called the Surmalu dialect. The mentioned settlements are divided into three groups according to language: a) villagers who speak the Ararat dialect, b) villagers who speak the Bayazet dialect, c) villagers who speak mixed speeches. All speeches that are in the zone of contact between the Ararat and Bayazet dialects, to a greater or lesser extent, combine some features of these dialects, and also have features common to both dialects.

Katvalyan V., About the vowel Է of the Armenian language .-

The vowel sound of the Armenian language Է deserves attention both for its phonetic and phonological features. Phonologists observed articulatory, physical, functional-positional characteristics of this sound, features of historical development, attitude to the realities of sound change, etc. But it seems some realities have escaped their view. The observations lead to the conclusion that the following should also be noted when characterizing the Է vowel of literary Eastern Armenian: 1. Է does not occur in a

monosyllabic word (except for interjections), 2. Unlike other vowels of the Armenian language, Է does not appear as a separate syllable, 3. At the beginning of a word, Է cannot appear before one consonant.

Katvalyan V., On some syntax characteristics of the dialect Armenian language.- Syntactic realities of dialectal Armenian are almost not studied. In separate monographs devoted to Armenian dialects, only some hints of syntactic realities can be found. In this work, we consider dialectal syntactic features on the example of Bayazet's dialect. In dialects, syntactic features are manifested both in the sphere of manifestation of the means of combination, and in the expression of sentence members and sentences. Compared with the literary language, other means (formula constructions, intonation, negation, etc.) take a more active part in the expression of syntactic meanings in dialect speech. The syntactic system of the dialect language has many interesting facts that require careful research.

Katvalyan V., E. Aghayan about dialects.- In his works, E. Aghayan addressed the most important theoretical issues of dialectology. He considered the dialect to be a branching system of the common language, which with its peculiarities is common to one or another part of the society in a certain area. In his opinion, the Armenian language first appeared as a set of dialects that died after the formation of a national language, and later new dialects of the Armenian language were formed. Regarding the classification of dialects, Aghayan gives approximately the same classification as A. Gharibyan did before him. In terms of dialectology, E. Aghayan's "Meghru Dialect" research is more important, in which the linguist interprets the dialect realities in the context of the historical development of the language, also in connection with similar phenomena of related dialects.

Katvalyan V., General characteristics of the dialect speech of the Shirak region.- The article presents the results of research works conducted in 2022-2023 within the framework of the grant program "Dialect panorama of Shirak region". Dialect units of Կր and Ում branches are used in the region. The speeches of Կր branch are divided into three groups: a) speeches of the Karin dialect, b) speeches of the Mush dialect, c) mixed-type speeches with elements of the Karin and Mush

dialects. All speeches of the ՈւՆ branch belong to the mixed type, since they also have the characteristics of the dialects of the Կր branch. The dialectal speech of the region is characterized by a significant number of general phonological, grammatical and lexical features, which is probably the result of the dominant position and great influence of the Karin dialect.

Katvalyan V., Gharibyan A., Some peculiarities of manifestation of national language thinking in the epic "Sasna tsrer".- The epic “Sasna Tsrer” is interesting in terms of perception of reality and interaction of linguistic means, manifestation of language thinking. In the epic, concepts are completed by the combination of their semantic components, which are considered in different episodes. In this work, an attempt is made to observe the stories of the epic with the aim of highlighting the manifestations of national language thinking, from a linguistic-dialectological point of view. Thus, the work has a dual nature: on the one hand, it refers to the folklore composition of the epic, the peculiarities of the perception of life and the world, on the other hand, to the means of their expression and language thinking.

Khachatryan L., Katvalyan V., Main directions of development of modern Armenian linguistics.- The paper examines the topical areas of research in the field of linguistics in modern Armenia. These include, first of all, the continuation of work on the creation of a dialectological atlas of the Armenian language. Today, the problems of Armenian ethno- and glottogenesis are of great importance, where theoretical developments related to the description of the development of the Armenian language are of great importance. Scientists of the Institute of Language of the National Academy of Sciences of Armenia are doing a great work on the development of modern Armenian lexicography and terminology. Collaborative work of Armenian scientists is also carried out on the creation of linguistic base for automatic translation, linguistic processing of information.

Khachatryan H., Semantic Manifestations of Compounds in the Hamshen Dialect.- In this article, we have examined the semantic manifestations of compounds in the Hamshen dialect. In Hamshen, the

word-building peculiarities of the dialects are manifested by the synonymic and syntactic differences of the components, as well as by means of compounding and derivation. Due to the unique perception of reality, the following dialectal compounds are particularly interesting: *օմռեղ* (omred - cloud + thunder), *մաշմուրք* (mashmurq - skin fruit - chestnut), *մայրօւիգ* (mayromig - ladybird), *քընախէծ* (kynakhets - sleepy), *վրրայքնէծ* (verayenets - coat), *ձաւնձրկօն* (dzardzkon - woodpecker), *մուգջինջուխկ* (mugjinhukhk - bat), *դաւլար* (dalar - sister-in-law's husband), *շէնկ շինուշ* (shenk shinush - needlework), *բաւար նարուշ* (bas udush - breaking the fast), etc.

Khachatryan H., Some dialectal realities in "Sasna Tsrer" epic stories.- In this article, we have examined some dialectal realities in the fairy tales of the Sasna Tsrer epic. As a study material, we took the 1977 volume compiled by Sargis Harutyunyan including four stories written in the dialect of Mush (storytellers: Krpo of Taron, Murad of Aparan, Manuk Toroyan of Alashkert, Hovhannes Hakobyan of Martuni) and the dialect vocabulary of the story told by Sedrak Abajyan of Alashkert included in volume C. The vocabulary of the epic tales is an inexhaustible repository of dialectal material for dialectological studies. They reflect the dialect of Mush of the 19th and 20th centuries which has undergone certain changes over time. Studying the dialect vocabulary in the mentioned stories, we identified a number of phonetic and morphological peculiarities characteristic of this dialect. The dialect of Mush is characterized by a four-level consonant system including aspirated voiced ones, as well as the voiced h'. Still M. Abeghyan noticed that when writing down the stories, the collectors "did not follow the dialectical sounds and grammatical forms of expression with scientific accuracy", which makes the dialectological examination of the epic novel difficult today. However, the story recorded in the village of Lanjik in the Shirak Region also has a recording in which the aspirated voiced consonant sounds characteristic of the Mush dialect are clearly demonstrated. This dialect has the diphthongs *n* [vo] and *h* [ye], which are documented to some extent in the stories. One of the important

features of the Mush dialect is the occurrence of one of the sounds [h] or [kh] in front of the Old Armenian [h]. Among the morphological features, we have referred to the plural forms used in Mush stories, the Grabarian accusative case stem with the preposition *q* [z], the use of the preposition *h* [i] with different meanings, the Grabarian 'petrified' forms of declined nouns, the prepositional and postpositional use of the indefinite article *one*, the unique forms of possessiveness, the prepositional use of a series of postpositions, etc:

Khachatryan H., Lexical Features of the Hamshen Dialect.- Having studied the vocabulary of the Hamshen dialect in this article, we noticed that in this dialect a number of original phrases from the rich ancient Armenian vocabulary have been preserved in their unchanged form. This work examines archaisms found in speeches of the Hamshen dialect. As such, the following Grabarian lexemes were considered: *hoppn* ([horu] – stepfather), *uoppn* ([moru] – stepmother), *uḥp* ([ner] – brother-in-law's wife), as well as some lexemes with Indo-European roots but non-evidenced in Grabar *ḥppu* ([vəra] rain), *pnuḥq* ([bulig] – little girl), existing in the Hamshen dialect to this day. Reference has also been made to the words *qḥḡ* [gej], *qḥu*, [giv], *qḥpnuuq* [germag] from Old Armenian vocabulary layer of the Hamshen dialect, which have their parallels in the Grabarian bibliography, but are not used in modern literary Armenian. In this dialect, there are lexical names with unique lexico-semantic radiations and developments, and the most interesting ones among them are following unique semantic developments: *pənl* [tok] “cough”, *uḥnu* [mrayl] “cloud”, *uḥin* [pet] “good, healthy, wait”.

Khachatryan H., A Manifestation of Bassen Speech of Karin Dialect in the Region of Shirak (Phonetic system).- In this article, the speech of Mets Mantash village, Artik region of Shirak Marz, was examined as a manifestation of the Bassen speech of the Karin dialect. This speech is characterized by the following phonetic features: 1. it has a four-level consonant system: *p'*, *p*, *u*, *ḥ*, *q'*, *q*, *ḣ*, *p*, etc., that is, voiced aspirated consonants are also in use; 2. one of the important phonetic features of the speech is the presence of the voiced consonant sound [h] in the initial

position: [h'arun], [h'arch], [h'ard], etc.. 3. This speech of Bassen is also characterized by the palatalization of r: [kashtal], [eshtal]. 4. The presence of [f] in the speech in front of the initial [h] in the words [fogh], [fort], [fod], [for]. 5. The presence of [y] before [h] in the middle and final positions as in the words [sayman], [payel], [bay], etc.

Kumunts M.-The study of the proto - armenian words of the lexical group of the concept "time" (according to the Syunik-Artsakh dialects)-One of the topical topics of historical dialectology is the etymological study of colloquial vocabulary. Using the historical-comparative method, it is possible to determine the words of Indo-European origin that are included in the dialect vocabulary. This article attempts to highlight the words of the pre-Armenian vocabulary of the thematic group "Time", to compare them with previous studies. In the largest inter-dialect group of the Armenian language, in the Syunik-Artsakh dialect area, 35 words are included in the semantic group "Time". Some words were considered separately or etymologically analyzed: **ti(k)** (**տի(ք)**) "age, height", **kut (քնիք)** 1: "bread baked from low quality flour; complete, not divided into parts" 1. "lazy; untrained slow-moving", **tor-tor (թոռ-թոռ)**, "weak, unstable; the word "fresh". The results show that the basis of the vocabulary of the Syunik-Artsakh dialects is formed by the indigenous ones, derived from the main vocabulary of the pan-Armenian language. There are words in the dialect vocabulary that have preserved the forms of the proto-Armenian language, the Indo-European period, for example: **tiv < ti** (**տիւ < տի**) "day" || **ti-zi** (|| **տի-զի**) < *dei- "shine, illuminate". From the consideration of these and similar questions, it can be assumed that the existence of the Syunik-Artsakh dialect group does not begin with the period of Armenian writing, but from the time when the Indo-European community settled in the historical territory of Syunik and Artsakh. In fact, the dialects of Syunik-Artsakh are unique not only for their independent phonetic and grammatical structure, but also for their basic vocabulary. Of course, foreign words also entered the lexicon from various contacts. A number of concepts common to the Armenian language have been replaced by borrowed words. Despite various external influences, the dialect vocabulary remained stable. This is due to the fact that the dialects of Syunik and Artsakh have existed for thousands of years

on the same territory, which is considered the native and historical environment of the interdialect group.

Kumunts M., Margaryan I., Nersisyan L, Semantic and formal image of concepts related to “Sensory perceptions” preserved from the indo-european language in the dialect area.- Syunik and Artsakh (Kharabagh) are the greatest dialectical areas in the Armenian language which has a rich vocabulary. In the dialectical vocabulary there are large number of words of Indo-European origin which are missing not only in other dialects but also in many languages of Indo-European origin. One of the problems of comparative linguistics is that etymological studies do not pay much attention to dialectical vocabulary. The study of the words of the thematic group “Sensory Perceptions” can provide important material on the religious-philosophical issues of the peoples living in the historical area. An attempt was made to study the old words of the dialect area of Syunik and Artsakh, which refer to “sensory perceptions”. In this work a new dialectical work is being etymologized: shapagh with the meaning “1. Reflexion, flash, 2. Radiant, bright, shiny” which has a different phonetical and semantical version in the Armenian translation of the “Bible”: shagh-paghp. An attempt was made to check the word simultaneously and to discover its perception in the most ancient examples of the translation of the Bible by using the historical-comparative method. Often, through the etymology of archaisms preserved in the language, valuable information is revealed about the religious-philosophical understandings of the ancient world. **Keywords:** dialect area of Syunik-Artsakh, sensory perception, thematic (lexical-semantic) group, etymology, vocabulary, “Bible”, translation.

Kumunts M., Nersisyan L., Mkrtumyan A., -On some theoretical and applied problems of verbs with borrowings of arabic origin.- When studying verbs with foreign roots, various questions arise. One of them is that these are loanwords or not? In the linguistic literature there are different opinions on this issue. To study the issue, we took borrowings of Arabic origin from the Syunik-Artsakh dialect region, which, if necessary, were compared with the forms that existed in the Early World and Middle Armenian languages. The borrowings of Arabic origin, which have become

verbs in the Armenian language, differ from other borrowings. Here are some of them: the main part of these words has both an independent use and becomes a nominal component of analytical verbs, in contrast to Turkic and Persian borrowings, in which grammatical or derivational forms of the borrowing language are somehow understood, in Arabic borrowings they are not understood. In oral borrowing, little attention is paid to the meaning of the grammatical and lexical patterns of the borrowed language. The phenomenon is more noticeable in those Arabic borrowings that were mediated or were generally widespread in the languages of the East. The grammatical or derivational form of a borrowed language can only be discovered through literal analysis. Some borrowings of Arabic origin have passed through other languages. Most direct or indirect borrowings from Arabic are formed by analytic verbs. This is probably one of the reasons why they were recognized as dialect borrowings and did not pass into the literary language. The group of borrowings does not have its substitutes in the Armenian language or does not fully express the concept, but they did not pass into the literary language either. Borrowings of this type can be called complete if they fill a gap in the expression of a concept in a borrowed language, for example, *munnat* (մոննաթ) “1. gratitude, 2. envy, 3. duty” > *minna*(t) مَنَّة > *manna* مَنَّ “mercy, mercy”. And those borrowings that have synonymous substitutes in a borrowed language can be considered partial, such as *zarar anel* (զարար անէլ) “harm”, *zararlu* (զարարլու) “harmful” < *zarar* ضَرَر “disable”. Despite all this, Arabic borrowings did not play a harmful role in our language, they did not affect the general structure of the Armenian language and its dialects. On the contrary, they enriched the vocabulary with the necessary concepts.

Kumunts M., Margaryan I., Nersisyan L.- Akner village in the historical province of Haband- The study of Armenian toponyms has become one of the important areas of Armenian studies, especially in recent times, in connection with the geopolitical events in the region. Onomastics is a special area of linguistics, one of its subfields, toponymy, directly or indirectly interacts with other disciplines, takes material not only from linguistics, but also from history, geography, ethnography. The purpose of our work is to address one of the settlements of the historical province of Khaband, Akner-Bruni settlement, and to consider

toponyms. The temple of St. Kakop is located in Khachin Os, Akner village. It has survived to this day and there are legends about it. The task is to find out approximately in what period the holy place was formed, what name it could have had in the pre-Christian period, and under what conditions it changed and reached our days. A comparative analysis of the dialect material shows that the name Kakop is derived from the common name **gab (qap)** (dialectal variants: **kyäp** || **kyep** || **kep** (**կյյափ** || **կյյըփ** || **կէփ**)): “1. a two-branched stick like hook, which is tied to one end of the leash, and the other end is passed through the hook for securing the load, 2. thigh.” In fact, the attribute of the entrance and exit deity was preserved in the name of the sanctuary.

Kumunts M., Yeritsvank-Artsuanik monastic complex and the settlement of Bagh in the historical Syunik province: etymology of the toponym-Yeritsavank is located in the Bagh province of historical Syunik, Kapan region of today's Syunik province. According to legend, the name of the village Artsuanik comes from Yeritsavank, the administrative territory of which includes the Yeritsavank monastic complex. Historical and archaeological works note that in Artsuanik there are traces and monuments of the Armenian settlement of the II-I millennia B.C. Ruins of a Urartian fortress, burial grounds, etc. are also preserved. Yeritsavank is mentioned in written sources by Movses of Kalankatu, Stepanos Orbelian, Ghukas of Sebastia and others. The only lithographic record mentioning Yeritsavank was preserved in Vahanavank (1102). According to the tradition, Yeretsavank (Երեցավանք) got its name from an Armenian clergyman named Yeritsak (Երիցակ). Perhaps, after the adoption of Christianity the toponym was subjected to folk etymology. The origin of the toponym is related to the pattern Artsui-evan-ik (արծուի-եւան-իք), which by the same folk etymology could become Yerets (Երեւ), and then Yerets vank (Երեւ վանք) monastery. The first etymological hypothesis is that the toponym derives from the Indo-European root *arg-, “shine”, “shine”, “shine”. The toponyms formed at the same time were widespread in the Armenian Highlands (Artsania-Aratsani, Artsn, Artsap, Artsk, Artsashku (Արծանիա-Արածանի, Արծն, Արծափ, Արծկե, Արծաշքո, etc.). According to the second hypothesis, the word Yeritsvank (> Artsuanik) (Երիցվանք (> Արծվանիկ)) is related to the root arts (արծ),

which is also mentioned in the Odzasar Urartian inscription. It is noted that the root of the name Artsine (Արծիւնէ) is associated with the Indo-European word arts (արծ), meaning “radiance”, the original meaning of which is “radiance, brightness, light”. In fact, the Urartian root արծ found in different regions of Armenia, which was given to toponyms, indicates not the name of a particular city, but the name that characterizes the specified place, i.e. what the place, the “country” is known for.

Mesropyan H., Questions of armenian dialectology on the pages of “Ararat” magazine.-

This article presents dialectal texts, publication related to the theory of dialectology, as well as publications of interest to Armenian dialectology, which found a place in the pages of “Ararat” journal. We have highlighted and classified the publications that were published in different issues of the spiritual-scientific journal. We have presented the various dialectal materials that exist in three main groups:

a) orthodox sermons, religious-ecclesiastical and other articles that use dialectal grammatical forms, words, phrases and expressions, b) purely dialectal texts or extensive dialectal passages in studies written in literal Armenian language, c) dialectological studies, articles that highlight the theoretical issues. The study shows that “Ararat” journal summarizes a huge dialectal material, which could become a separate important topic for the study of the Armenian dialects, as well as open a new path for the development of the Armenian modern dialectology. And as the authors of the editorial in the bibliography of this journal write, “Ararat” has played a prominent role in the development of Armenian philology and ecclesiastical literature. This journal can be included in the preferred list of important periodicals of Armenian studies.

Mesropyan H., Armenian studies of catholicos Garegin Hovsepyan.-

Catholicos of the Great House of Cilicia G. Hovsepyan is known for his scientific and educational activities. The famous theologian is also known as an art critic, bibliographer, lithographer, folklorist, linguist, etc. Being a native of Artsakh, he knew several foreign languages, as well as the dialects of Moks and Mush. Even in his years, G. Hovsepyan showed interest in science and in studies recent years he published several scientific articles in the journal «Ararat». But his serious scientific and dialectology works were Armenian epic “Sasma Crer” and “Crums from

folklore”, in which he made new discoveries in the field of Armenian studies. He is also the author of scientific and theoretical questions and dialectological conclusions. He considers the study of dialects and the creation of a dictionary of popular words and expressions as a condition for the development of a literary language. Compiled a dictionary of Moks vocabulary.

Mesropyan H., Semantic-allegorical features of plant names used in the riddles of Nerses Shnorali.- Nerses the Graceful is the founder of the genre of authorial riddles and puzzles. Riddles with plant names can be divided into three main groups: 1) the name of the plant, which is offered as a solution option, i.e. the title, 2) the name of the plant, which is used in the verse lines of the riddle and helps guessing, 3) a group of riddles, the title of which is the name of the plant, which guessed by the name of another plant. In the three groups, the words tree, fruit, flower, garden, field occur most often. Other plant names are mostly used in isolated cases. Plant names are often used with different stylistic considerations: adverb, comparison, personification, metaphor, exaggeration, rhyme of a poem line, etc. With the help of riddles, rich dialect material is added, as well as many names of plants that were not included in dictionaries and can become the subject of research. A number of plant names are used to rhyme a verse line. There are literary and dialectal names of plants, as well as Arabic Persian borrowings characteristic of the Middle Armenian language. Compound names of plants in riddles are rare. Most riddles have variants, in which the name of the same plant is not repeated.

The riddles contain mostly wellknown plant names, with a few exceptions. The number of words denoting the animal world exceeds the number of words denoting flora.

Mesropyan H., Functional and senior characteristics of plants names used in Syunik folk songs.- Considering the names of plants reflected in the Zangezur folk songs, we strive, on the basis of reliable dialect material, to identify the vocabulary that characterizes the flora of Syunik, with which you can get an idea of the landscape of Zangezur, the initial state of the dialect of Goris, the linguistic thinking of dialect speakers, national traditions, holidays and rituals. During the study, we found out: 1) some words and phrase units are not attested in dictionaries or there are

differences in the interpretation of the meaning of the word (hskhanatskir, tsakhkantsavinknel, orunkane, tsartsarut, mishabagh, nishanpah, shmal),²⁾ Syunik folk songs rarely contain borrowings denoting the name of a plant (gyul, bag, enja, kol);³⁾ according to the frequency of use, the Persian words khia, bag (bagcha),⁴⁾ in folk games, the names of plants have not only a stylistic meaning, but also the purpose of rhyming poetic lines (keh and beg, dzoran and khndzoran, nush and gush, dzun and hun, nrni and krni, shmal and chmal, pshat and shat, urma, burma and khurma),⁵⁾ only a small part of the original and borrowed Armenian names of plants is reflected in the folk games of Syunik,⁶⁾ we found out that the folk songs of the Shirak region are distinguished by the diversity and species distribution of plant names, which cannot be said about the folk songs of Syunik.

Mesropyan H., Removals of the Hamshens and Language features of the Hamshen dialect.-

The article presents the historical geography of Hamshen, the features of the Hamshen dialect, a review of the dialect materials included in the book by Khachatur Tahmaz "Dzhenik speech of the Hamshen dialect", and a comparative comparison of the speeches of the Armenians of Abkhazia. Within the Hamshen community there is still a division into Trebizondians, Ordutsians and Jenikians - according to the areas where their ancestors came from. These groups live mixed in Abkhazia, but have their own dialects (albeit mutually intelligible). The study confirms that in the second half of the twentieth century, also at the beginning of the twentieth, the differences between the dialects of the Hamshen dialect do not constitute a special quality. The phonetic differences mentioned by G. Acharyan no longer apply.

Mesropyan H., About armenian libraries in New Juga.- Based on personal observations, we presented the libraries of New Jugha, which were created at three important bases.

a) Educational center. In 1831, Khachatur Kesaratsi opened a monastery school, on the basis of which many schools were created. At present, there are "Armen," "Kananyan," "Katarinyan" schools, the Department of Armenian Studies of the University.

b) Typography. In 1637, Kesaratsi founded the first printing house in Persia, which printed educational, theological, moral, historical and folklore books.

c) A book. The Armenians of Jugha listed the manuscripts and books they brought from their homeland, as well as the books printed in their new place of residence.

Today there are three basic libraries in New Jugha: 1) the monastery library, 2) the state university library, 3) the “Ararat” union library, where there are also valuable dialectological monographs.

Vardanyan A., The Subdialect of City Nakhijevan.—The ancient written form of the Armenian toponym *Nakhijevan* is *Նախճաւան Naxčavan*, from which, according to traditional etymology, the form *Նախիջուան Naxijevan* (“the first refuge” of Noah) originated. However, the materials of local dialects do not exclude the version that the original form is *Նախիջուան*, and *Նախճաւան* is its modified form (like աղջիկ *ałjik* (“girl”) > *ախճիկ axčig*, աղաւն *alc’an* (“salad”) > *ախճան ahcan*, etc.). The city of Nakhijevan, which in the past was one of the prominent cultural, economic and political centers of Armenia, was repeatedly subjected to mass displacements of the population. In the 19th century, after the Turkmenchan Treaty of 1828, its population again became predominantly Armenian, and the dialect of the city was formed from the speech of the old-timers, who spoke the Ararat dialect, and from the dialects of those who migrated from Khoya, Salmast, Tabriz, as well as from the Gokhtn province and other surrounding areas. villages of Nakhijevan. Mainly having the features of the Ararat dialect, as a result of the interaction of dialects, the language acquired some phonetic, morphological and lexical features of the Khoy and Tabriz dialects, as well as the Northern Goghtn interdialect. Therefore, the speech of the city of Nakhijevan can be considered a mixed (transitional) subdialect.

Vardanyan A., Khachatryan A., Etymology of the Personal Name Heriknaz.—Some Armenian personal names, obeying the laws of the alternation of sounds of dialects, are sometimes so removed from the forms of the originals that the restoration or etymology of their original form becomes difficult or almost impossible. This series of personal names also includes the traditional Armenian personal name *Հերիքնազ Herik’naz*. Although R. Acharyan deduced its etymology as an abbreviated

form of the phrase "enough for you to charm", nevertheless, the article suggests a different version of the origin of this personal name. Exploring Armenian and Persian personal names with the ending *naz* (*Գոլնազ Golnaz*– "having the charm of a rose", from the Persian roots *gol* ("rose") and *nāz* ("charm"), *Արեգնազ Aregnaz*– "having the tenderness of the sun", from the Armenian root *արեգ(ակ) areg(ak)* ("sun") and *nāz* ("charm"), *Սալվինազ Salvinaz*– "having the tenderness of cypress", from the dialect form *սալվի salvi* ("cypress") and *nāz*, *Մահնազ Mahnaz*– "having the tenderness of the moon", from the Persian roots *māh* ("moon") and *nāz*, etc.), one can be convinced that the original form of this personal name was *Հիփհիկնազ Hiriknaz* – with the meaning "having the tenderness of an iris flower". Over time, the meaning of the name of the flower iris became obscured in the Armenian folk versions, and the personal name at a later time received the form *Հերիփնազ Herik'naz* by folk etymology. This version is also supported by the sound alternation *h > /u h > x* in Van, Khoy, Jugha, Maragha and other dialects, next to the form of the word *խերիք xerik* ("pretty"), the existence of an exclusively form of this personal name *Հերիփնազ Herik'na*,. and in the Djughha dialect even the form *Երիփնազ Yeriknaz*.

Vardanyan A., Armenian-Iranian Language Correlations in the Agulis Dialect and Etymology of the Name of the Armenian Ethnic Group "Zok".– The work is devoted to the Armenian-Iranian linguistic connections in the Agulis dialect and the etymology of the name of the Armenian ethnic group *Zok*. Many researchers have studied the etymology of the ethnonym *Zok* of the speakers of the Agulis dialect of the Armenian language. Nikolai Marr and Ararat Gharibyan derived this ethnonym from the ethnonym *Sak* Scythians. Kerovbe Patkanyan, Sargis Sargsyants, Argam Ayvazyan and Hrach Martirosyan believed that the ethnonym *zok* is just a nickname formed from the pronouns *hok*, *doc*, *nok* ("this", "this", "that"), used in the dialect with the definite article *z* - *zhok*, *zdoc*, *znok*. According to Manuk Abeghyan, the ethnonym *zok* comes from the form *Zohak* of the name of the mythical Median king Azhdahak. This version was defended by Leo and Sergey Umaryan. The material provided by the Agulis dialect, as well as the testimony of the father of Armenian history,

Movses Khorenatsi, suggests that this version can be considered the most probable.

Vardanyan A., The Dialectal Overview of Nakhijevan.– The territory of Nakhijevan covers the crossroads of historical ashkhars Vaspurakan, Ayrarat and Syunik of Great Armenia. This circumstance, as well as the mass migration of the population contributed to the dialectal diversity in the territory of Nakhijevan. On the eve of the events of 1918-1920, when the absolute majority of the population were Armenians, the territory of Nakhijevan covered about seven dozen Armenian-populated settlements, the overwhelming part of which spoke the Khoy dialect, as well as Maghara dialect. Indigenous dialects were preserved too – Agulis dialect, Jugha dialect, Chahuk-Vayk interdialect, subdialects of Ararat and Artsakh dialects, also Northern Goghtn interdialect. In the diversity of these 8 dialects Agulis (Zok) dialect stands out, the last speakers of it were expelled from the village of Tsghna of the historical province of Goghtn in 1989.

Vardanyan A., Etymology of the Toponym Lachin.– The article proves by phonetic and semantic analysis that the toponym Lachin has a direct connection with the name of the province *Աղսխանք Ալաեօ* or *Աղսխանք Ալաեօօ* of the Syunik ashkharh of historical Armenia. The toponym was phonetically changed according to the laws of alternation of sounds of the Artsakh-Syunik dialect by the following chain of phonetic changes: *Ալաեօ* > *Ալաեօ* > *Լաեօ* > *Լաեօ(ին)* > *Լաօ(ին)* > *Լաօ(ին)* > *Լաօ'ին*. Although the latter degree of change may also be due to folk etymology - similarity with the Turkic word *laçın* ("falcon") and the word of the same name *լաշին* *laç'in* ("tall, slender") of the Artsakh-Syunik dialect, nevertheless, the phenomenon is observed deliberate distortion and Turkization of the traditional Armenian toponym.

Vardanyan A., Folk song "Sari Aghjik" as an example of the Karim turkish-speaking Armenian folklore.–The Armenian folk song "Sari aghjik" ("Mountain girl") (in Turkish: "Sarı gelin", in Azerbaijani "Sarı gəlin") ("The blonde bride", "The blonde girl") is popular not only among Armenians, Turks and Azerbaijanis, but also as an Armenian other peoples of the region also sing a folk song in translation, transcription or in the

original: Persians, Kurds, Greeks, etc. There were long and sharp disputes around the national identity of the song with Azerbaijanis, who consider this popular work to be their own, although even well-known Turkish artists confirmed its Armenian origin. Nevertheless, the original text of the Turkish version of the song clearly proves that this is a song about an Armenian girl created in an Armenian environment by an Armenian author. Taking into account the musicological analysis, which confirms that the melody of the song is related to the Armenian folk song thinking, has many variants in Armenian folklore, as evidenced by the cited publications (the oldest of them was recorded by Komitas in 1891), it becomes obvious that the song is Armenian.

Vardanyan A., Personal Names Modified by Folk Etymology in Armenian Dialects.—Some Armenian personal names, subject to the laws of alternation of dialect sounds, by folk etymology are sometimes so removed from the forms of the originals that the restoration or etymology of their original form becomes difficult or almost impossible. The biblical personal name *Deborah*, which in Hebrew means “bee”, in the Dzahuk-Vayk interdialect received the form *Թեղնւր T’epur*— with the meaning “feather”. The personal name *Սանդուխտ Sanduxt* (“daughter of Sanatruk”) became *Սանդուղ Sandul* (“chest, casket”). The name of Iranian origin *Վահրիճ Vahrič* (“benevolent”) in the Kotayk dialects of the Mush dialect turned into *Վարիչ Vahrič* (“leader, manager”). The Armenian traditional personal name *Հերիքնազ Herik’naz*, which R. Acharyan, although interpreted as an abbreviated form of the phrase “stop being capricious”, previously had the form *Հիրիկնազ Hiriknaz* - with the meaning “having the tenderness of an iris flower”, but later became clouded in In Armenian folk versions, the meaning of the name of the flower is *հիրիկ hirik* (“iris”), and the personal name received the form *Հերիքնազ Herik’naz* by folk etymology. In fact, people who speak the dialect sometimes reinterpret personal names that have meanings incomprehensible to them with folk etymology and perceive them with other, understandable meanings.

Vardanyan A., Pahlevanyan A., Around the Nationality of the Folk Song "Sari Aghjik".—The Armenian folk song “Sari aghjik” (“Mountain

girl") (in Turkish and Azerbaijani: "Sarı gelin" ("The blonde bride", "The blonde girl") is popular not only among Armenians, Turks and Azerbaijanis, but also as an Armenian other peoples of the region also sing a folk song in translation, transcription or in the original: Persians, Kurds, Greeks, etc. There were long and sharp disputes around the national identity of the song with Azerbaijanis, who consider this popular work to be their own, although even well-known Turkish artists confirmed its Armenian origin. Nevertheless, the original text of the Turkish version of the song clearly proves that this is a song about an Armenian girl created in an Armenian environment by an Armenian author. Taking into account the musicological analysis, which confirms that the melody of the song is related to the Armenian folk song thinking, has many variants in Armenian folklore, as evidenced by the cited publications (the oldest of them was recorded by Komitas in 1891), it becomes obvious that the song is Armenian.

ISSUES OF HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE ARMENIAN LANGUAGE

A Compendium of Armenian Bibliography (V-VII Centuries). - The scope and boundaries of Armenian historiography research seem to have been determined a long time ago, and referring to the works of historians seems to be a repetition. But that's only outwardly. Today, the Republic of Armenia faces many complex and multifaceted challenges: In the XXI century, Armenia has again appeared in the focus of regional military and political processes. The turbulent current geopolitical processes are as worrying for our people as they have been throughout our thousand-year history. The first and necessary condition for facing them is to perceive these challenges correctly and respond adequately. The works of Armenian historians reflect both the diplomacy of the Armenian kings - flexible but not defeatist, realistic but not yielding, as well as the preservation of Armenia's sovereignty, territorial integrity and security, which is a national sacredness for our people. History has a tendency to repeat itself. Maybe it is related to the collective memory and national psychology of our people, and in order to adequately perceive and respond to them, the historical memory needs to be regularly updated. Human thinking never stays on the

same level: our knowledge of the world around us is constantly expanding, and according to that, the cases and events of Armenian history are reinterpreted, and when analyzing them, new points of view, new hypotheses, new interpretations of cause-and-effect relationships arise.

Grigoryan S., Meaning Movements of Legal Concepts (Narrowing, Expansion or Individual Application) in the Works of Grigor Tatevatsi.- Grigor Tatevatsi's works and analyzes in addition to being valuable source information, are also very remarkable in terms of the testimony of a contemporary, to what extent this or that regulation of law was preserved in his days. In the article, we tried to analyze the applications some of legal concepts in the works of Grigor Tatevatsi the differences in semantic applications compared to the Old armenian (grabar) word forms, the narrowing and expansion of the word meaning. We have tried to pay special attention to those idioms, which in this or that dialect appeared by narrowing or expanding the meaning of the word, or have original author's usage. Some legal concepts, as evidenced by the early grabar (ancient Armenian), later appeared with shifts in meaning, narrowing or expanding, often also moving away from the original meaning, as we have in the case of the word "ojit" ("dowry"), which originally meant a gift brought by the bridegroom to the bride, and later he became an inheritance from his father's house, brought by the bride. We fixed the author's new use of the word GITHWORN (githwor, Guilty), since the grabar (ancient Armenian) dictionaries do not testify, and Hr. Acharyan in "Armenian root dictionary" mentions only the use of Grigor Tatevatsi.

Grigoryan S., Applications of legal Concepts in Series of Armenian Dictionaries. - A comparison of some of the legal concepts considered by Grigor Tatevatsi with Armenian dictionaries shows that sometimes they are attested with the same meaning (for example, *qreakan* - criminal), there are cases of semantic shifts (for example, *ojit*-dowry, *orenq* -law), and there are cases that are not attested. in general, that is, we are dealing with newly formed words with (for example, *azgajinj*- genocide). That in order to give a complete picture of the change in the meaning of a word, sometimes we cited dialect realities.

Hovhannisyan L., Demonstrative pronouns in Karabakh (Artsakh) dialect. - The article discusses demonstrative pronouns of the Karabakh (Artsakh) dialect. The purpose of the study is to discover archaisms of demonstrative pronouns in the relations of the Old Armenian language (grabar) and dialect. Statistics show that they are infrequent in translated and written sources of the 5th century. To clarify a number of grammatical facts, you should pay attention to the features of written and oral communication.

To substantiate the hypothesis about the difference between written and oral speech, a careful study of written sources of the 5th century is necessary.

Hovhannisyan L., The Etymology of Some Words of Karabakh (Artsakh) Dialect. - Ist signifies “kidney”. In some Slavic languages such as old Slovenian and old Russian, the word “isto” is employed. Isto refers to kidneys. Lāluš means quarrel. In the dialect of Isfahan the word “Ālāluš” is employed. Henti describes an individual with a very dark face, having the same meaning as Hindi (Indian). Hindi was used to refer to Ethiopians as well. Sēt denotes being aware or informed, deriving from the root Setu of the Indo-European Steuwā.

Hovhannisyan L., About Instrumental Case of Karabakh (Artsakh) Dialect. – In the dialects of Karabakh, Artsakh, and Meghri, the instrumental case is formed with the case ending -av. The article presents some observations regarding this peculiarity, according to which the dialectal -av is an archaism.

The dialects of the Artsakh-Syunik region have various types of archaisms that are characteristic of the border dialects.

Hovhannisyan N., Newly created verbs in handwritten dictionaries, dated to the 12th-16th centuries. - While presenting the phonetic, morphological and syntactic features of the Middle Armenian literary language, linguists note many neologisms, new lexical methods, also noticing that "a detailed study of handwritten dictionaries will reveal many new words that were used at that time in our writing and in public speech ". In their opinion, there are more new or newly created synonyms

in the originals written in the Middle Armenian language. What has been said can be unconditionally attributed to handwritten dictionaries of synonyms dated to the 12th-16th centuries. There are no textual examples in these dictionaries; therefore, an attempt is made to confirm the existence of words by structures of the Armenian language formation, by dictionaries published later and textual examples as far as possible.

The verbs *ameghel*, *aragrel*, *arisheghel*, *bazhamtel*, *batsarotsel*, *batsirel*, *gengezel*, *tevadzaynel*, *kokovtel*, *pspuzel*, *hakatel*, *hangutsel*, *sosndzel*, *hikel*, *kkel*, *makhatsogh*, *nkiratsogh*, *odaparel* are examined.

Considering the aforementioned words, it turns out that scribes created or added words that were used by contemporaries: these words are testified in dictionaries of Y. Meghretsi (17th century), M. Sebastatsi (18th century), members of the Mekhitarist Congregation (19th century), in various collections and grammatical works, and according to dictionary data, some of these words are preserved in Eastern Armenian and Western Armenian languages.

Hovhannisyan N., Issues of Synonymy in the Works of Armenian Grammarians of the Middle Ages. - Synonymy is considered as an indicator of the development of a language, and is naturally characteristic of all languages. The problem of synonymy is one of the most important in modern linguistics: as noted in the linguistic literature, at the present stage in the new scientific paradigm, researchers again and again return to the analysis of synonymous relations. This is due to the fact that synonymy is the philosophical side of the language. And in this sense, the approaches of the Armenian grammarians of the Middle Ages to the problem are characteristic from the point of view of clarifying the principles for compiling the handwritten dictionaries of synonyms (and their synonymic rows) created at that time.

In the works of the Armenian grammarians of the Middle Ages, the term "estates" was used for the concept of "synonym", which is a literal translation from the Greek language, and the concept of "synonymy" has been explained based on the teachings of philosophers and grammarians. The Armenian interpreters of "The Art of Grammar" by Dionysius of Thrace (David the Philosopher, Grigor Magistros, Yesai Nchetsi, Hovhannes Yerznkatsi and others), distinguishing the grammatical and philosophical meanings of the word, note that grammarians call

"synonym" "verbosity", which is called the same subject in various words, and philosophers - "estates", which are the names of various homogeneous concepts. Having little disagreement regarding the definition, Armenian grammarians of the Middle Ages unanimously believe that synonyms are words that comprehensively characterize an object, a phenomenon without semantic restriction or differentiation of semantic-functional relations.

Hovhannisyan N., Newly created words, attested in handwritten dictionaries dating from the 12th-13th centuries.- Researchers of handwritten dictionaries note that their detailed study will reveal many new words that were used at that time in Armenian literature and in public speech, adding that "... in the originals written in the Middle Armenian language there are more new ones or newly created synonyms." What has been said can be unconditionally attributed to handwritten dictionaries of synonyms dating back to the 12th-13th centuries. They do not contain textual examples, so an attempt is made to establish the existence of the words in question using dictionaries published later, using textual examples whenever possible, as well as to clarify and clarify semantic transitions and changes, also taking into account the peculiarities of word formation of the Armenian language.

The words *geghapar*, *yergadzayn*, *eapativ*, *hartaqandak*, *anzut*, *geramit*, *tsaranots* are examined.

Considering the aforementioned words, it turns out that scribes and copyists created or added words that were used by contemporaries: these words are attested in the dictionaries of Yer. Megretsi (17th century), Mkh. Sebastatsi (18th century), members of the Mekhitarist Congregation (19th century), in various collections and works and according to dictionary data, except for *eapativ*, these words are preserved in the Eastern Armenian and Western Armenian versions of the Armenian language.

Khachatryan V., Deviations in the Formation of the Plural of Nouns in the Modern Armenian language, Regulatory Proposals.- In this article the deviations of the plural formation of the noun in modern Armenian were examined, the forms corresponding to the regularity were noted and proposals for regulation were made.

Khachatryan V. , Dialect Words in "History of Armenia" by Pavstos Buzand. - In this article, the words used in the story of Pavstos Buzand, which deviate from the ancient Armenian regularity, are examined. They are mostly words with unique usage, which are partially used in today's dialects, or they are dialectal from the phonetic and word formation points of view.

Mkhitaryan G., Facts Related to the Grammatical Category of Noun Gender in Armenian.- The grammatical category of noun gender is not typical for the Armenian language but as an Indo-European language, Armenian had to inherit it from its parent language. Researchers note that the genus in Proto-Indo-European languages was fully understood and did not need to express it with any signs or endings. The separation of the sexes (woman-man, boy-girl, man-woman) is characteristic of the late period of human development.

Grammar rules are not separate or discrete facts, but are conditioned by our knowledge and influence our understanding of the subject. The gender of a noun is of particular interest to researchers from the point of view of how it affects cognition, i.e., is the assignment of gender to a noun arbitrary or spontaneous in nature, or is it determined by some characteristics? And does the gender of a noun affect how people think about things? Can be assumed that the connection between the grammatical gender of a noun and its cognition is due to complex and multifaceted connections between ideas about natural and grammatical gender in languages and cultures.

Studying the grammatical category of gender of a noun is important not only from the point of view of studying linguistic material. Language is one of the most characteristic manifestations of human cognitive activity, so the peculiarities of cognitive approaches to the study of linguistic units make it possible to find out how a person cognizes the surrounding world. Currently, there are quite a few studies related to the grammatical category of noun gender. The discipline of gender linguistics or linguistic gender research is a component of interdisciplinary gender research. In general, the origins of the grammatical category of genus are within the language, and at a certain stage of development the natural gender acquires additional manifestations in the language. It is also

possible that the origin of the genus is determined by social variants of the language, in particular by differences in the endings used in the language of men and women, as well as in speech in general.

It can be said that the study of the question is not exhausted, as the new linguistic directions give new opportunities to consider the question from other perspectives to include research methods of general linguistics, psycholinguistics, neurolinguistics, cognitive linguistics and cultural science, naturally combining existing research with them.

Tadevosyan H., On Some Semantic Manifestations of Words Used in Medieval Medical Books. - This article discusses 21 semantic manifestations of words, that were used in medieval medical books to enrich the Middle Armenian vocabulary, while preserving the basic meanings of Grabar. Particular attention is paid to those participial forms that were used with term meaning as names of diseases or other medical terms. With their term meanings, those words are typical for Middle Armenian, although eight of them didn't find place in the "Dictionary of Middle Armenian". Only two of them, were preserved and fixed in the Modern Armenian language.

Torosyan Hr., Structural-grammatical Peculiarities of Communicative Phraseological Units Indicating an Individual's Attributes in Modern Armenian and Persian Languages. – Communicative phraseological units indicating an individual's attributes in Armenian and Persian languages have a structure of a sentence, a fixed and almost unchanged composition of components. Communicative phraseological units indicating an individual's attributes of contrastive languages show the following morphological-syntactic peculiarities:

- a) They are formed like free combinations, the verbal component is expressed in 3rd person.
- b) The verb-predicate is expressed in limited forms of mood and tense.
- c) The communicative phraseological units are expressed in declarative, interrogative, partly exclamatory intonation.

КРАТКИЕ АННОТАЦИИ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ*

ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ И НОРМИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ВОСТОЧНОАРМЯНСКОГО И ЗАПАДНОАРМЯНСКОГО ЯЗЫКОВ

Актуальные проблемы лексикологии (сборник статей).- В книгу вошли статьи исследователей отдела лексикографии Института языка им. Р. Ачаряна НАН РА, которые были опубликованы в различных журналах и сборниках в 2021-2023 гг.. В статьях рассматривается ряд вопросов, касающихся общих и частных проблем изучения лексики современного армянского языка. Представлены результаты исследований в области словообразования, семантики, лексических новообразований, а также вопросы, связанные с принципами отбора лексического материала для серии словарей новых слов.

Акопян Ф., Современные проблемы электронной лексикографии.

- Статья рассматривает пересечение веб-технологий и искусственного интеллекта в контексте развития армянской электронной лексикографии. Она раскрывает потенциал этих инноваций для составления словарей, особенно в создании современных электронных словарей, выходящих за рамки традиционных определений. Акцент делается на том, как веб-технологии и искусственный интеллект могут улучшить представление слов, включая фонологические, семантические и грамматические аспекты. В статье рассматриваются практические применения этих достижений, демонстрируя, как они способствуют развитию языковых ресурсов, делая их более полными и динамичными. В целом подчеркивается трансформационная роль технологий в формировании будущего лексикографии и представления языка, особенно в армянском контексте.

* Перепечатаны из соответствующих научных журналов.

Акопян Ф., Корпусная лингвистика в исследовании древнеармянского языка. - Изучение древнеармянского языка всегда имело большое значение для лингвистов. Проблемы, связанные с его сложной грамматической структурой, исторической эволюцией и ограниченными лингвистическими ресурсами, сделали изучение древнеармянского языка сложной задачей. Однако появление корпусной лингвистики, методологии, использующей большие электронные базы лингвистических данных, открыло новые возможности для изучения древнеармянского языка. В этой статье рассматривается применение корпусной лингвистики при изучении Грабара, подчеркивая, как этот подход улучшает наше понимание морфологии, синтаксиса и исторического развития языка.

Аракелян К., Язык карикатуры Аршака Чопаняна.- Тип литературного портрета имеет уникальную роль и интересное развитие в мировой и армянской литературе. Он прошёл через века, претерпел различные изменения и достиг чрезвычайно важной и интересной вехи в западноармянской литературе 19 и 20 веков, и к этому жанру обращались многие западноармянские писатели и поэты. Помимо всего этого у литературного портрета была и другая направленность: сатирическая, а сатирический портрет был доведён до совершенства великими западноармянскими сатириками Акопом Пароняном и Ервандом Отяном.

Творчество великих западноармянских писателей продолжили армянские писатели диаспоры, в том числе известный француско-армянский писатель Ншан Пешикташлян, наиболее известный как сатирик. Пешикташлян вдохнул новую жизнь в литературно-сатирический портрет, о чём свидетельствуют его более сотни портретов, среди которых свое особое место имеет портрет Аршака Чопаняна.

Портрет выделяется разными достоинствами: идейными, художественными и т.д. Одним из них является великолепный язык и удивительно образная речь, чему немало способствует обилие лингвистических средств образности, их правильное и уместное использование.

Аракелян К., Стилистические особенности языка молитвы «С верою исповедую» святого Нерсеса Шнорали.– Одним из самых ярких представителей армянской духовной, научной, литературной и музыкальной мысли является Святой Нерсес Шнорали. Велики его заслуги на литературном поприще: он был в высшей степени многожанровым творцом, оставил своему народу наследие в виде поэм, стихов, кладов, песен, загадок, посланий, молитв и т.д.. Наиболее известным и особенно популярным среди молитв является «Съ вьрою исповьдую», являющаяся частью церковного богослужения. Она состоит из двадцати четырех строф и соответствует двадцати четырем часам суток. Глубокое, многослойное, богатое содержание сочетается с доступным, но богатым и красивым языком молитвы, с умелым и уместным использованием различных средств изображения, создавая совершенную гармонию формы и содержания.

Асоян Т., Народный эпос как основное средство выражения национального языкового мышления.–Лингвистика как отдельная наука сформировалась в 19 веке. Со временем возникли новые лингвистические направления и междисциплинарные дисциплины. Сегодня лингвистика занимается не только изучением языковых единиц и грамматических структур. Это не только единственный полный способ представления науки, но и выражение народной психологии, истории, культуры, национального облика и существования. Те реалии, которые относятся к народу, нации, могут быть продемонстрированы через тесное единство языка и мышления-языкового мышления.

В данной статье рассматриваются некоторые вопросы, связанные с национально-языковым мышлением в контексте народного эпоса.

Асоян Т., Великий арменовед лингвист(к 110-летию со дня рождения Эд. Агаяна).–Завершилось 110-летие со дня рождения великого армянского языковеда Эдуарда Баграта Агаяна, внесшего огромный вклад в развитие армянского языкознания. Его научная деятельность и исследования в различных областях языкознания ознаменовали новый этап в развитии армянского языкознания. Эд. Агаян всегда проявлял оригинальный подход при рассмотрении

языковых явлений, по-новому интерпретируя многие фонетические, лексические, грамматические реалии, представляя языковые факты с иной точки зрения. Лингвист выделялся и своими организаторскими способностями. Работая научным проректором, деканом факультета, заведующим кафедрой, заведующий отделом института языка имени Р. Ачаряна, он проявил явные способности к науке и организатору научных работ. Эд. Агаян за свою научно-педагогическую деятельность воспитал и воспитал многие поколения, многие стали кандидатами наук и докторами под его умелым руководством и советом. Ученый занимался и общественной деятельностью: дважды (1980, 1985) был депутатом Верховного Совета АССР.

Эд. Агаян создал такие ценности, которые по праву являются достижениями в истории армянского языкознания и никогда не потеряют своего научного значения в будущем.

Асоян Т., Эдуард Агаян и вопросы системы армянских падежей. - Споры о количестве слогов в современном армянском языке начались в 1906 году, когда была опубликована работа М. Абегиана «Грамматика современного армянского языка». Дебаты были также в 1930-х и 1960-х годах и продолжаются по сей день. Эд. Агаян выдвинул отдельную теорию, провел оригинальные анализы, наблюдения, предложил новое решение проблемы. В статье рассматриваются вышеуказанные проблемы, связанные с новой системой армянского спряжения.

Асоян ., Стилистическая ценность односоставных предложений в сборнике А. Сагияна «Не ставьте мне отсутствие». - Лингвическое устное и письменное общение чаще всего происходит в таких предложениях посредством которого присутствуют оба члена предложения письменное сослагательное и сослагательное наклонение. Такие предложения называются биполярными. Но общение может происходить и через предложения, в которых есть один главный член. Такие предложения обычно называют унитарными, однополярными или уницентрическими. Существенным признаком сложных предложений считается однополярность, то есть составление из одной части.

Употребление односоставных предложений в речи в сравнении с двусоставным огращено, однако они представляют интерес как в речевом, так и в стилистическом плане.

Эти конструкции, обусловленные речевой ситуацией, иллюстрируют большую возможность передавать человеческие эмоции и чувства, создавать образы и портреты. Это и есть причина того, что односоставные предложения часто становятся материалом исследователей в различных произведениях с точки зрения стилистических особенностей.

Несмотря на восторженное исследование односоставных предложений сегодняшним днем, лингвистическое исследование различных произведений всегда является насущным вопросом.

Цель данной работы – поднять и показать возможности употребления односоставных предложений с их огромной стилистической окраской, опираясь на сборник Амо Сагияна "Не вставляйте мне отсуствие".

При описании статьи использовали методы повествования, описания и рассуждения.

Асоян Т., Вопросы языка в Венском издании Мхитаристов «Европа». – Деятельность Мхитаристов была эффективной и в сфере журналистики. Первая попытка создания периодики относится к началу 19 века. Выходя в свет два издания, однако большой вклад венецианцев в историю армянской журналистики связан с публикацией журнала «Бфзмавеп». Завершается неудачей первая попытка Венских Мхитаристов издать газету, однако с 1847 года начинает издаваться «Европа».

Цель статьи – рассмотрение затронутых в издании «Европа» вопросов, связанных с языковыми проблемами. Отмечается, что «Европа» коснулась таких вопросов в первом периоде, а во втором не встречается такого материала.

Материалы, опубликованные в «Европе», касаются различных вопросов. Наблюдения, касающиеся национального языка, часто представляются параллельно с проблемами исторически сложившейся судьбы армян, их воспитания и обучения, а также с проблемами сохранения и развития языка.

Оцениваются грамматические труды, книги нового типа, древние рукописи, клинописи, армянская библиография и т.д.

В своих публикациях Мхитаристы демонстрируют благоразумную позицию, учитывая специфику, характер, общественный резонанс обсуждаемого материала.

Асося Т., Армяноведческая деятельность Мхитаристов в оценке Эдуарда Агаяна.- В статье говорится, что Эдуард Агаян внес огромный вклад в развитие армянского языкознания. Его научная деятельность и исследования в различных областях языкознания ознаменовали новый этап в развитии армянского языкознания. Эдуард Агаян всегда проявлял оригинальный подход при рассмотрении языковых явлений, по-новому интерпретируя многие фонетические, лексические, грамматические реали, представляя языковые факты с иной точки зрения.

В своем труде «История армянского языкознания» Эд. Агаян много места уделил лингвистической деятельности Мхитаристов. Он отдельно коснулся их лингвистического наследия и оценил их как достижение арменоведения.

Эд. Агаян создал такие ценности, которые по праву являются достижениями в истории армянского языкознания и никогда не потеряют своего научного значения в будущем.

Барсесян А., Проявления синтаксических способов в поэзии Г. Эдосяна.-Автор «Избранное» считает поэзию “высшим уровнем языка, звеном, соединяющим духовные и материальные миры, которые действует на индивидуальном уровне (в сфере себя), придавая лицо и индивидуальные черты безграничной сущности языка”

В статье рассмотрены способы проявления синтаксических сочетаний (в данном конкретном случае связи между подлежащим и сказуемым, управлением и примыканием) в поэзии Г.Эдосяна. Изучение фактического богатого материала показало:

(а) согласование проявлений синтаксических способов сочетания соответствует закономерностям армянского литературного языка

- (б) управление проявлений синтаксических способов сочетания соответствует закономерностям армянского литературного языка
- (в) примыкание проявлений синтаксических способов сочетания в большинстве случаев не соответствует закономерностям армянского литературного языка (определитель от определяемого употребляется в обратном порядке или между ними употребляются другие слова). Это обусловлено особенностью поэтической речи.

Барсесян А., Проявления средств связи поэтической речи в поэзии Г.Эдосяна. Поэтическая речь представляет собой связанное целое, реализуемое определенными средствами и способами полностью обусловленное материальной идеей. Исследуя лингвистические особенности строения последнего, мы заметили, что связи предложений, составляющих частей, ближе, чем связи отдельных глав. Это обусловлено большей независимостью предложений.

Повторения в поэзии как способ сочетания, проявляются словами, словосочетаниями, строками и частям. Это обусловлено целостностью внутреннего содержания поэтического текста.

Галстян А., Вопросы классификации и семантико-структурного анализа новых слов в современном армянском языке. - В статье отмечается, что лексику "Новых слов" (12000 слов) можно классифицировать по нескольким принципам. Слова представлены по источнику их употребления, по структуре слова, по сферам употребления. Слова группируются по следующим критериям: а/ принадлежность нового слова к тому или иному части речи, б/ принадлежность компонентов слова к частям речи, в/ техника словообразования, г/ структура слова, д/ частотность употребления словообразовательных основ, е/ этимология компонентов слова, ж/ синтаксические отношения компонентов, з/ тематические группы и подгруппы.

Автор статьи отмечает, что эти классификации в исследованиях часто не различаются друг от друга. Автором также рассматриваются тенденции активизации некоторых суффиксов и суффиксоидов. В статье использован фактический материал серии "Новые слова".

Гамоян Л., Словосложения в семантическом поле «одежда». –

Целью данной статьи является представление и классификация сложных слов по типам, составляющим компонентам, внутренним отношениям между ними, путем рассмотрения словообразовательной системы семантического поля «одежда».

Основные типы сложных слов выделяются исходя из характера главного, управляющего (синтаксически независимого) члена словосочетаний: существительного, глагола, прилагательного. Из них, в первую очередь, выделяют имя существительное по следующим закономерностям: имя существительное + имя существительное, прилагательное + существительное, имя числительное + существительное, наречие + существительное, корень глагола + существительное. Есть много сложных слов с преобладающим глагольным корнем, состоящих в основном из существительного + корень глагола. Их компоненты семантически выражают дополнительно-обстоятельственные синтаксические отношения.

Были выделены: а) словосложения с сингармонизмом или без-, имеющие параллели, б) словосложения, одним из компонентов которых является диалектное, западноармянское или заимствованное слово, в) словосложения, которые присутствуют как в чередованных, так и в нечередованных версиях и т. д.

На основе словообразовательных, семантических и синтаксических существенных признаков исконно сложных слов выделены сопоставленные и соединительные словосложения. Сопоставленные словосложения, в свою очередь, классифицируются по номинальным (итеративные, соединительные) и глагольным отношениям. Соединительные словосложения в семантическом поле «одежда» возникли из-за дубликатов, которые чаще встречаются в диалектах.

Обращалось внимание и на новообразованные словосложения.

Мкртумян А., Саакян Р., Неологизмы в поэтических произведениях Тадевоса Тонояна. - В статье рассматриваются неологизмы в стихотворных сборниках Тадевоса Тонояна («Сермастх», «После земли», «До неба», «Определения для Армении»). Чтобы выразить свои мысли и донести их до читателя, писатель создает новые слова, которые в полной мере раскрывают систему языкового мышления поэта и ученого. Его речь богата символами-образами, заимство-

ваниями из грабара, интересными словообразовательными решениями.

Т. Тоноян восхищает читателя своими словотворческими возможностями, точным и уместным употреблением неологизмов, свойственными образному мышлению автора.

Многие образцы словотворчества Т. Тонояна благодаря своему уникальному морфемному составу и содержательной емкости могут стать общеупотребительными, войти в литературный язык и обогатить лексику современного армянского языка.

Мкртумян А., Слова с иноязычными словообразовательными элементами *агр(о)-*, *эк(о)-*, *эн(о)-* в армянском языке. В статье рассматриваются слова с иноязычными словообразовательными элементами *агр(о)-*, *эк(о)-*, *эн(о)-* по опубликованным толковым, орфографо-орфоэпическим, терминологическим, переводным словарям иностранных слов, словарям неологизмов и данных Интернета. Эти слова способствуют пополнению сельскохозяйственной научной лексики, создавая междисциплинарные терминологические системы.

Лексика армянского языка постоянно пополняется новыми терминами с элементами *агр(о)-*, *эк(о)-*, *эн(о)-*. Иногда для них создаются соответствующие армянские эквиваленты, однако освоение этих слов армянским языком – процесс сложный. Слова с компонентом *агр(о)-* в настоящее время находятся в процессе арменизации, в языке стало активным употребление с компонентом *эк(о)-*, а с добавлением компонента *эн(о)-* меньше в связи с тем, что это относительно молодая отрасль сельского хозяйства. Слова с элементами *агр(о)-*, *эк(о)-*, *эн(о)-* образуются путем сложения основ и аффиксации с участием как армянских, так и иноязычных компонентов.

В словах с начальными элементами *агр(о)-*, *эк(о)-*, *эн(о)-*, образованных в один или несколько словообразовательных шагов, производящие и производные основы могут меняться местами.

Нерсисян В., Классификация производных слов в трудах Манука Абеяна. - С целью нахождения путей решения проблем, существующих в сфере синхронного словообразования современного армянского языка, есть необходимость обратиться к соответству-

ющим трудам и теоретическим исследованиям разных лингвистов. В ходе данного исследования автором была предпринята попытка выявить подходы и принципы Манука Абебяна в области словообразования, представить его понимание и принципы классификации производных и, в частности, сложных слов. В рамках статьи автор обращается и к трудам других исследователей, по мере необходимости представляя их выводы и оценки.

М. Абебян слова по составу делит на два типа: простые и производные. Последние Абебян делит на сложные и аффиксальные. Абебян считает сложными слова, состоящие из двух слов, а аффиксальными – слова, состоящие из одного слова или корня и одного аффикса. Абебян предлагает также свою классификацию сложных слов, группируя их в *հարադրական* (*հարադրական բայեր*, *բաղիյունական հարադրություններ*, *կրկնավորներ*), *կցական*, *խկական բարդություններ*, детально исследуя каждый тип, приводя многочисленные примеры по каждому типу. Абебян выделяет также отдельный тип, названный им «*առաջադիրներով բաղադրություններ*». Под последними он понимает дериваты, образованные от нескольких наречий или их корней и нескольких глагольных корней и частиц, например, *անիք*, *առաջ*, *արև*, *բաղ*, *բազ*, *գեր*, *դեմ*, *դեր*, *զույգ* и т.д.

Нерсисян В., Анализ проблем словообразования в трудах Гургена Севака.–В статье представлены подходы и теоретическое обоснование Гургена Севака относительно различных проблем словообразования армянского языка. В статье отмечается, что Гурген Севак делит слова на 4 вида (по составу): простые, аффиксальные, сложные, сложно-аффиксальные. Гурген Севак выделяет следующие техники образования слов: стадия создания корней путем чередования, стадия образования сложных слов путем повтора корней (редупликация), стадия образования сложных слов, стадия аффиксации. В трудах Г. Севака детально рассматривается аббревиация как новейшая техника. Исследователем также рассмотрена и дополнена теория морфем, которые он подразделяет на основные и второстепенные, выделяя среди последних формообразующие и словообразующие морфемы. Кроме окончаний, к формообразующим морфемам он относит и

некоторые союзы армянского языка. Г. Севак рассматривает аффиксацию как сложную ступень словообразования. В трудах Г. Севака представлены все возможные способы образования аффиксов.

Нерсисян В., Значение изучения языковых явлений древнеармянского языка на отделении начальной педагогики и методики вузов РА.- Цель данного исследования – представить значимость изучения языковых явлений древнеармянского языка на отделении начальной педагогики и методики вузов РА в процессе подготовки будущих учителей, преподающих родной язык в начальной школе.

Учебный курс, включающий фонетические и грамматические явления грабара (древнеармянского языка), на протяжении многих лет был включен в образовательные программы по указанному направлению подготовки в ведущих педагогических вузах, однако в последние несколько лет (около десяти лет) был изъят из программ, уступив свое место «более современным и продуктивным курсам». В некоторых вузах вопрос был решен путем включения дисциплины в перечень элективных курсов магистерских образовательных программ (понятно, что не все выберут данный курс), что мы считаем неоправданным и неэффективным.

Преподавание дисциплины преследует цель расширить знания и профессиональные навыки студентов в плане восприятия и интерпретации различных грамматических явлений литературного армянского языка. Следовательно, мы считаем, что данный курс должен преподаваться в качестве обязательного на первом курсе бакалавриата в рамках указанной образовательной программы и служить базой для всестороннего выявления закономерностей и нюансов вузовского курса современного армянского языка.

Нерсисян В., Батикян Т., Вопрос оценки варваризмов и заимствований в труде Эдуарда Агаяна «История армянского языкознания».- Известно, что при написании своего двухтомного труда «История армянского языкознания» Эдуард Агаян принимал за основу теории происхождения и генетических связей армянского языка. Однако говоря о трудах отдельных лингвистов, внесших вклад в данную сферу, Агаян затрагивает и другие темы. В этом смысле интерес представляет отношение Агаяна к исследованиям арменис-

тов, посвященных взаимодействию армянского и других языков. Мнения арменистов, относящихся к оценке и использованию заимствований и варваризмов, актуальны и в настоящее время. Следовательно, в данной статье предпринята попытка представить точки зрения арменистов по теме исследования в оценке Агаяна.

Следует отметить, что, исследуя причины воздействия других языков на армянский и рамки употребления заимствований, великий лингвист разделяет точку зрения тех исследователей, которые были против перевода всех без исключения иностранных слов на армянский язык.

Нерсисян В., Игнатевосян Н., Изучение словообразования как средство обогащения словарного слова школьников младших классов.- Изучение словообразования считается одним из основных источников обогащения словарного запаса и должно оставаться в центре внимания учителя. Без богатого и активного словарного запаса сложно построить описательную, точную и красивую речь. Все это обусловлено актуальностью темы исследования. Целью данной статьи является выявление особенностей изучения словообразования в начальной школе, представление роли словообразования в процессе обогащения словарного запаса учащихся, содействие совершенствованию методики обучения в процессе развития речи путем исследовательских работ.

Данная статья представляет краткий анализ теоретической литературы по словообразованию в современном армянском языке, а также научно-методическую систему изучения словообразования в начальных классах.

Следует отметить, что обучение лексике в начальной школе способствует обогащению активного и пассивного словарного запаса учащихся, помогает формированию у них языкового мышления, а также развивает логику. Усвоение лексических единиц, использование лексических приемов и лексический анализ играют большую и важную роль в формировании умения образовывать новые слова, а понимание значения слов, в свою очередь становится основой обогащения словарного запаса.

Нерсисян В., Аветисян Е., *Роль изучения предложения в деле развития речи младшего школьника*, - Изучение языковых знаний, в том числе и предложения, в начальных классах является средством правильного понимания литературного языка, построения синтаксически правильной, связной, беглой речи. Поэтому развитие речи младших школьников по средством изучения предложения является одной из важных задач в современном образовательном процессе, в связи с чем тема исследования актуальна. Целью исследования было изучить эффективность обучения предложениям в начальных классах, показать значение изучения предложений в развитии связной речи, языкового, логического и образного мышления младших школьников, сделать выводы, дать рекомендации по повышению эффективности обучения предложениям и развитию письменной и устной речи.

Новизна темы исследования обусловлена тем, что обобщены результаты ряда исследований по данной проблеме, и в рамках исследования по-новому представлены необходимость обучения предложениям в начальных классах, его место и роль в развитии речи младших школьников. Изучение темы важно в том плане, что учащиеся часто допускают языковые ошибки в повседневной жизни. Имеется в виду несогласие членов предложения, неправильная композиция, неправильная логическая структура речи, неправильное произношение, неправильная пунктуация в письменной речи и др.

Новые слова, Выпуск 8 (словарь). - Восьмой выпуск серии "Новые слова" содержит 1000 словарных единиц. Представлены слова, незафиксированные в толковых словарях, а также в словарях неологизмов армянского языка.

Папикян С., *Изучение экзотизмов, заимствованных с русского и посредством русского языка в армянский*. - Армянский язык находился под сильным влиянием русского языка, особенно после объединения Восточной Армении с Россией в 1828 году. Связь между нацией и ее историей неоспорима, и история любой нации оставляет свой след на языке. В этом смысле важны политические, экономические, культурные отношения с соседними нациями, в результате чего языки заимствуют много слов друг у друга. Среди

заимствованных слов есть определенное количество экзотизмов, которые описывают объекты, явления и обычаи, специфичные для конкретной нации или страны. Обычно они используются, когда речь идет о концепциях (реалиях), характерных для данной нации. В статье рассматриваются некоторые экзотизмы, перенесенные с русского и посредством русского языка в армянский, которые классифицируются в следующих семантических группах: жилище-поселение-территория, искусство-литература, форма обращения-звания, политические направления, одежда, общие слова.

При рассмотрении выясняется, что некоторые экзотизмы, перешедшие с русского и посредством русского языка в армянский, являются исконно русскими и прямыми заимствованиями в армянском языке - *большевик, декабрист, меньшевик, мужик* и т. д., некоторые из них вышли из употребления и дополнили ряды архаизмов - *батрак, бурлак, холоп* и др., многие из них в ходе исторического развития приобрели новые значения, что привело к многозначности слова. Происхождение некоторых экзотизмов заимствованных с русского языка неизвестно.

Большое количество заимствований перешло из разных языков в армянский посредством русского языка, например *тайга* < рус. < *тюрк.*, *тундра* < рус. < *фин.* и т. д. Слова заимствованные с европейских языков в основном являются международными словами.

Папикян С., Исследование лексики современного армянского языка на основе работы Эд. Агаяна «Общая и армянская лексикология».- Работа Эд. Агаяна «Общая и армянская лексикология» (1984) является обобщением результатов многолетних исследований автора. В данном исследовании рассматриваются вопросы, связанные с семантикой, лексикой, развитием словарного запаса, терминологией и лексикографией.

В данной статье представлена генеалогическая классификация лексики согласно группам определенным Эд. Агаяном (общеармянские слова, общелитературные слова, среднеармянские слова, частные литературные слова, новоармянские (ашхарабар) слова, древнеармянские (грабар) слова, диалектные слова.

Папикян С., Изучение экзотизмов, заимствованных с русского и посредством русского языка в армянский.–Армянский язык находился под сильным влиянием русского языка, особенно после объединения Восточной Армении с Россией в 1828 году. Связь между нацией и ее историей неоспорима, и история любой нации оставляет свой след на языке. В этом смысле важны политические, экономические, культурные отношения с соседними нациями, в результате чего языки заимствуют много слов друг у друга. Среди заимствованных слов есть определенное количество экзотизмов, которые описывают объекты, явления и обычаи, специфичные для конкретной нации или страны. Обычно они используются, когда речь идет о концепциях (реалиях), характерных для данной нации. В статье рассматриваются некоторые экзотизмы, перенесенные с русского и посредством русского языка в армянский, которые классифицируются в следующих семантических группах: жилище-поселение-территория, искусство-литература, форма обращения-звания, политические направления, одежда, общие слова.

При рассмотрении выясняется, что некоторые экзотизмы, перешедшие с русского и посредством русского языка в армянский, являются исконно русскими и прямыми заимствованиями в армянском языке - *большевик, декабрист, меньшевик, мужик* и т. д., некоторые из них вышли из употребления и пополнили ряды архаизмов - *батрак, бурлак, холоп* и др., многие из них в ходе исторического развития приобрели новые значения, что привело к многозначности слова. Происхождение некоторых экзотизмов заимствованных с русского языка неизвестно.

Большое количество заимствований перешло из разных языков в армянский посредством русского языка, например *тайга* < рус. < *тюрк.*, *тундра* < рус. < *фин.* и т. д. Слова заимствованные с европейских языков в основном являются международными словами.

Сукиасян Г., Отложенная речь учителю.– В статье мы представили Эдуарда Агаяна как человека и как специалиста. Мы представили интересные подробности из его жизненного и профессионального пути, подчеркнув высшие человеческие ценности, которые он продемонстрировал на своем жизненном пути.

Особое внимание мы уделили чувству юмора Агаяна, которое не покидало его за все время пребывания председателем вступительной комиссии, его мужскому обаянию, экстравагантному характеру и его уважительному отношению к женщинам.

Он обладал способностью беспрекословно доказывать правоту собственной точки зрения, когда это было необходимо, доводить речь до конца, но не повышая голоса, не оскорбляя личность человека.

Способны ли мы чтить своих, ценить их, чтобы не потерять пути, ведущие к свету.

Телян Л., Арменоведческие исследования /сборник статей/- Статьи, вошедшие в сборник, относятся к актуальным проблемам синтаксиса, лексикологии и стилистики современного армянского языка.

Основная часть статей посвящена исследованию различных вопросов структуры простого и сложного предложения, употребления предлогов, послелогов и союзов, соотношения синтаксических единиц и способов их синтаксической связи, а также синтаксической нормы современного армянского языка, функционирующих в ней параллельных форм и отклонений. Большая часть этих исследований основана на анализе языкового материала средств массовой коммуникации.

Две статьи сборника посвящены вопросам терминологии, в частности калькированию и анализу внутренних и внешних факторов развития терминологической лексики современного армянского языка.

Отдельная статья посвящена обстоятельному изучению одного из функциональных стилей армянского языка-научного стиля.

Все статьи сборника /кроме одного-“О характере и особенностях синтаксической связи дополняющих членов существительного”/ были опубликованы в разных периодических научных изданиях.

Телян Л., О характере и особенностях синтаксической связи дополняющих членов субстантивного словосочетания.- Обычно

выделяемые дополняющие члены субстантивных словосочетаний-определение, несогласованное определение и приложение, в статье представлены с теоретических позиций структурного синтаксиса.

Определение и несогласованное определение как поясняющие члены субстантивных словосочетаний различаются не по их функционально-синтаксической характеристике, а только по средствам их морфологического выражения. Именно с этой позиции синтаксическая связь этих дополняющих членов с дополняемым существительным характеризуется как примыкание. Особо рассматривается также порядок их расположения как определяющее свойство синтаксического типа языка.

Автор статьи придерживается также позиции специалистов, согласно которой приложение исключается из состава дополняющих членов существительного и рассматривается как отдельный обособленный член предложения.

Телян Л., Основная единица синтаксиса в интерпретации Э. Агаяна.- Вопросы теории предложения армянского языка освещаются в книге “Основы языкознания” и в некоторых статьях полемического характера академика Э. Агаяна. Различительным признаком предложения Э. Агаян считает предикацию, которая в армянском языке выражается исключительно личными формами глагола. Другие способы предикации /интонация, порядок слов и др. / в армянском языке /в отличие, например, от русского/ не могут выполнять функцию оформления предложения. Коммуникативные единицы, не имеющие в своем составе личные формы глагола и в традиционном синтаксисе считающиеся предложениями, Э. Агаяном выделяются как особые, отличные от предложений единицы и называются специальным термином-**высказ**. Особый интерес представляют определения главных членов предложения, а также подробная классификация высказов в армянской речи.

Фелекян М., Тиоян С., Особенности лексикографирования неологизмов западноармянского языка.- В статье кратко изложены принципы выделения и отбора неологизмов западноармянского литературного языка. Отобранная лексика не должна присутствовать в предыдущих словарях армянского языка, в том числе и словарях

восточноармянского языка. Исключение должно быть сделано только для новейших словарей неологизмов восточноармянского языка, поскольку сейчас порой трудно точно определить, неологизм был ли вновь образован в восточноармянском или западноармянском языке.

В словаре должны быть представлены также семантические неологизмы. Заглавные слова должны быть в орфографии оригинал, что по большей части является традиционным или дореформным. В иллюстрирующих примерах сохраняется пунктуация оригинала. Для неологизмов даются минимально необходимые грамматические и стилистические сведения. Значения всех неологизмов определяются на основе иллюстративного материала. Потенциальные значения, не подтвержденные оригинальными цитатами, не должны определяться в словаре.

В таком словаре должны быть исключены примеры, составленные авторами. Иллюстративный материал должен иметь строго фактический первоисточник с конкретной ссылкой на реальный оригинал.

Хачатрян А., СТЕМ (STEM) (наука, технология, инженерия, математика) образование в системе перехода от школы к вузу. механизмы совершенствования.- Целью нашего исследования является четкое определение целей и задач СТЕМ образования, этапов и специфики его реализации в армянской действительности. Задача исследования – выявить проблемы, связанные с образованием СТЕМ (переходом от школы к вузу) и найти пути их решения.

В процессе комплексного изучения поставленной проблемы в рамках заявленной темы были применены как общенаучный метод – логический, так и частные или специальные методы – анализ, сравнение и статистика. СТЕМ образование – это инициатива, направленная на решение проблемы отсутствия конкурентоспособных специалистов в эпоху технологий. Применение возможностей СТЕМ образования в сфере общего образования будет содействовать развитию профессионального образования в вузах.

СТЕМ направленность образования может обеспечить конкурентоспособность сферы высоких технологий Армении посредством реализации новаторских идей, разработки и производства высокотехнологических продуктов, предоставляя

учащимся новые возможности стать конкурентоспособными специалистами в сфере информационных и высоких технологий. Благодаря совмещению науки и инноваций зарождаются эффективные решения не только для подготовки специалистов, но и для решения широкого спектра задач в сферах сельского хозяйства, экологии, стабильной энергетики, городских инфраструктур и др. СТЕМ образование открывает большие перспективы для учащихся, облегчая тем самым вопросы их дальнейшего трудоустройства.

В процессе нашего исследования, мы пришли к заключению, что СТЕМ образование – это вызов времени, успешная реализация которого не только поднимет образование и науку до качественно нового уровня, но и позволит иметь таких специалистов и граждан, деятельность которых будет направлена на совершенствование общественной жизни, развитие и процветание государства. А ограничения, вызванные принципами СТЕМ образования, можно устранить посредством применения технологий и методов, соответствующих теме и задачам обучения, и обеспечивая качественное образование, что и инициирует СТЕМ школа Ереванского государственного университета.

ВОПРОСЫ ОБЩЕЙ, СРАВНИТЕЛЬНОЙ И ПРИКЛАДНОЙ ЛИНГВИСТИКИ

Аветян С., Основные факторы, обуславливающие отсутствие конечного р и возникновение конечного ʀ императива единственного числа в армянских диалектах.- Императив 2-ого л. ед. ч., который образовался несколькими способами в древнеармянском языке, проявлял общую тенденцию к единообразию в дальнейшем развитии армянского языка. В этом отношении сильное аналогическое взаимодействие между формами императива простых глаголов спряжений Է и ʀ весьма примечательно. Тогда как в некоторых диалектах первоначальное различие между активным и медиопассивным типами спряжения сохранилось, в других диалектах простые глаголы бывших спряжений Է и ʀ объединились в один общий тип спряжения частично или полностью, при котором либо

окончание -իր, либо окончание -ի (< Old Arm.-իւի) было обобщено в результате аналогического расширения. Кроме того, с одной стороны конечный р окончания -իր императива единственного числа был потерян либо в результате фонетического изменения, либо по аналогии в ряде диалектов, с другой стороны, конечный гласный -ի (восходящий к древнеармянскому дифтонгу -իւի) императива единственного числа претерпел дальнейшее изменение փ>ի в тех же диалектных областях. Следовательно, конечный гласный փ императива 2-ого л. ед. ч. в таких случаях в принципе может быть либо результатом фонетической и/или аналогической потери конечного р в окончания -իր 2-ого л. ед. ч., либо результатом звукового изменения փ>ի. Иногда трудно с уверенностью сказать, какое из двух вышеупомянутых изменений является причиной появления данной формы. Кроме того, иногда не совсем ясно, повлекло ли за собой фонетическое изменение или аналогия фактическое исчезновение конечного р окончания -իր в том или ином диалекте. В этом отношении, сохранение или потеря конечного р в форме императива 2-ого л. ед. ч. неправильных глаголов в основном служит ориентиром для выявления реальной причины (а именно, артикуляционной или аналогической мотивации) отсутствия конечного р в форме императива 2-ого л. ед. ч. правильных глаголов, хотя в отдельных случаях конечный р императива 2-ого л. ед. ч. некоторых неправильных глаголов, вероятно, был восстановлен вторично по аналогии с формой императива 2-ого л. мн. ч.

Аветян С., К одной важной особенности императива единственного числа в Араратском диалекте.- Морфологические правила образования императива в Араратском диалекте в основном соответствуют тем, которые применяются в разговорной речи современного восточноармянского литературного языка. Тем не менее, некоторые говоры имеют одну важную особенность – форму, оканчивающуюся на гласный փ, а не на гласный փ в императиве единственного числа переходных простых глаголов спряжения փ (< др. арм. փ and փ), как, например, փփփ, փփփ, փփփ – которая, насколько нам известно, до сих пор не была должным образом объяснена ни с диахронической, ни с синхронной точки зрения. Аргументируется, что данная форма была создана по аналогии с

императивом единственного числа трёх высокочастотных переходных глаголов (а именно: *шутլ*, Imp. sg. *шут'*, *шдтл*, Imp. sg. *шдш'*, *шнтл*, Imp. sg. *шрш'*). Более того, глагол *шутл* сыграл ключевую роль в этом процессе аналогического преобразования. Поэтому не случайно, что только переходные простые глаголы спряжения *т* обычно показывают окончание *ш* в императиве единственного числа, в то время как непереходные глаголы в том же классе спряжения, регулярно сохранили стандартное окончание *һ*, которое, в свою очередь, восходит к древнеармянскому окончанию *һр*, или, возможно, к конечному дифтонгу *тш'* глагольной основы через промежуточную стадию *т* (то есть, *тш' > т > һ*). Окончание *ш* императива единственного числа далее распространилось по аналогии с простыми глаголами спряжения *т* также на каузативные глаголы в некоторых говорах (наиболее регулярно в говоре Вагаршапата (Эчмиадзина), где это стало продуктивным морфологическим правилом, не допускающим никаких исключений).

Амбарцумян В., Исследование языка образцов армянских средневековых двуязычных списков слов.—Помимо дошедших до нас рукописных армянских словарей и словарей, ставших предметом более или менее исследования, особенно в работах, посвященных словарям, являющимся частью средневековой письменной культуры, существуют также необширные, краткие справочники: списки слов, «списки книг» и т. д., которые, по нашему мнению, также являются важным источником по исторической фонологии, словарному запасу и т. д. для полной истории армянского языка.

Работа состоит из трех частей. В первой части рассматривается вопрос о значении обращения к таким спискам вообще для всеобщей истории армянского языка. Во второй части делаются новые, более подробные этнографические и орфографические наблюдения о знаменитом словаре Отуна X века. В третьем рассматриваются необширные («маленькие») двуязычные армяно-латиноамериканские словари на фонетическом уровне языков.

И во всех случаях имеется в виду, в какой степени упомянутые вопросы были предметом рассмотрения не только в прошлом, но и в сравнительно недавнее время, а это, конечно, необходимо для более или менее полного решения проблемы. каждая проблема.

Исследование проведено с использованием известных печатных и рукописных материалов, обнаруженных в различных типах средневековых рукописей, таких как двуязычные словари, которые вообще не изучались. В них имеются весьма примечательные сведения о литературном армянском языке и диалектах.

Вопросы прикладной лингвистики, Выпуск Б.- В книге представлены работы сотрудников отдела прикладной лингвистики института языка им. Р. Ачаряна НАН РА, которые в 2016-17 гг. были опубликованы в различных журналах и сборниках. Материалы, включенные в выпуске, касаются проблем изучения прикладной лингвистики.

Григорян Г., Изменения длительности, интенсивности и частоты основного тона определенного артикля ր [ə] в разговорной речи. - В статье рассматриваются изменения длительности, интенсивности и частоты основного тона определенного артикля ր [ə] в устной речи современного восточноармянского языка под влиянием ряда факторов. Цель исследования - показать появившийся в устной речи нежелательное, дефектное произношение, которое выражается в устной речи в последние годы. В частности, речь идет о неправильном акцентировании определенного артикля ր [ə]. Автор статьи пытается понять, аргументировать и обосновать причины возникновения этого явления. Представлена корреляция данных длительности, интенсивности и частоты основного тона, что проясняет и уточняет физические характеристики гласного [ə] в разных фонетических структурах. Материалом исследования послужили записи, собранные за последние 2 года из ряда медиа-источников: интервью на YouTube, социальные сети, интернет, телевидение, радио и др. Они взяты из устной речи общественных деятелей, журналистов, политологов, депутатов.

Григорян Г., Изменения интенсивности и длительности в разных стилях речи армянского языка - Речь является основным средством общения, которое служит мощным средством передачи информации, общения с людьми, выражения эмоций. Двумя важными элементами речевой эффективности и воздействия являются интенсивность и

длительность, которые существенно влияют на формирование речи. Эти критерии различны в разных стилях речи, поэтому можно оценить все нюансы общения и использовать их для более эффективной передачи сообщения. В данной статье рассматриваются интенсивность и длительность речевых единиц в разных стилях речи.

Микаелян С., Фонетические особенности опосредованных с персидского языка арабских заимствований армянского языка.- В статье рассматриваются арабские слова армянского языка (диалекта) опосредованно заимствованные с персидского языка. Сравниваются арабские заимствования в персидском языке и в армянских диалектах. Констатируются их соответствия и различия на фонетическом уровне. Рассматриваются те особенности, которые являются результатом влияния языка-посредника.

Микаелян С., Преподавание арабского как второго иностранного языка в контексте современной концепции обучения языку (уровни А1-А2).- В статье представлены несколько как традиционных, так и современных методов обучения иностранным языкам, отмечены их особенности и целесообразность применения.

В контексте современной концепции обучения иностранным языкам представлены принципы, особенности и ожидаемые результаты обучения арабскому как второму иностранному языку.

В процессе обучения учитываются особенности, свойственные арабскому языку и проявляющиеся на всех языковых уровнях. Отмечается, что сопоставление является способом выявления соответствующих дифференциальных и интегральных признаков знакомых учащимся языков.

Мкртчян М., Субъективное и объективное как проявление оппозиции: новый взгляд на классические подходы.- Субъективная и объективная дифференциация человеческого восприятия мира всегда интересовала философов, семиотиков и отчасти лингвистов. Более того, субъективное значение интерпретируется разными лингвистами по-разному, и, как следствие, взгляды на субъективное значение как на языковое явление принимают у разных лингвистов разный характер. Существуют также различные взгляды на то, кто

первым сформулировал идею субъективного значения с лингвистической точки зрения. В то же время субъективный и объективный характер значения иногда эксплицитно, а иногда и имплицитно присутствует в работах, которые более или менее относятся к употреблению слова. Пожалуй, Эдуард Агаян — один из немногих армянских лингвистов, обративших внимание на субъективное значение слова с семантической точки зрения и подчеркнувших случаи, когда значение слова, обозначающее объективное понятие, приобретает субъективное значение и субъективную семантическую окраску. Соответственно, данная статья имеет целью сначала рассмотреть понимание субъективного значения в лингвистике, затем описать подходы В. фон Гумбольдта, Шарля Бали и Эмиля Бенвениста к проблеме, отношения между субъективным и объективным значением, субъективностью и интересубъективностью с точки зрения когнитивной лингвистики (Лангакер, Ньюц), и не в последнюю очередь представить взгляды Эдуарда Агаяна на проявление субъективного значения слова, которые нашли отражение в его работах разных лет.

Мкртчян М., Коммуникативный аспект перевода в свете теории коммуникации Юрия Лотмана. - В данной статье предпринята попытка описать роль и место перевода в теории коммуникации Юрия Лотмана, сооснователя Тартуской-Московской семиотической школы. В статье показаны особенности понятия «коммуникация» в трудах Лотмана, представлены теории, способствующие формированию этого понятия, а также подчеркнуто своеобразие концепции Лотмана о «коммуникации», ее сходство с концепцией коммуникации Фердинанда де Соссюра и Романа Jakobsona, а также имеющиеся отличия. В статье подробно рассматриваются коммуникативные модели общения «Я-Он» и «Я-Я», предложенные Лотманом, их особенности, а также возможная сфера применения данных коммуникативных моделей. В статье также подчеркивается роль автокоммуникации в коммуникативной модели Лотмана и возможных форм ее проявления. Кроме того, делается упор на роль диалога и перевода в Лотмановской концепции коммуникации. В частности, выдвигается тезис о том, что коммуникация для Лотмана

является разновидностью перевода, его своеобразным проявлением и неотъемлемой частью.

Саргсян М., Амбарцумян В., Микаелян С., Баграмян С., Роль армянского языка и проблемы обучения в многоязычной среде.- Основной целью данного исследования "Роль армянского языка и проблемы преподавания в многоязычной среде: на примере армянских общин крупных городов Польши и Парижа" является представление языковой ситуации, тенденций развития и педагогических нюансов, связанных с армянским языком как вторым или иностранным. Данное исследование относится к области прикладной лингвистики и ставит своей целью всестороннее изучение вышеуказанных аспектов на примере опыта армянских общин, проживающих в крупных мегаполисах Польши и Парижа, с особым акцентом на педагогические проблемы, возникающие в процессе обучения языку в многоязычной среде.

В ходе исследования решаются несколько ключевых задач, которые являются основополагающими для данного исследования:

1. Изучить сложную взаимосвязь языка и общества, охватывающую различные аспекты отношений между языком и обществом, включая, в частности, динамику между языком и этносом, языком-историей, языком-культурой, языком-политикой, языком-школой и языком-религией.

2. Выяснить влияние социально-политических, экономических и культурных условий на языковую ситуацию на примере армянских общин в крупных городских центрах Польши и Парижа.

3. Изучить условия и нюансы многоязычия и билингвизма, рассмотреть вопросы языковой педагогики в многоязычной среде с целью применения соответствующих педагогических принципов.

4. выявить социолингвистические характеристики носителей языка путем комплексного социолингвистического изучения языкового сообщества на примере армянских общин, проживающих в крупных городах Польши и Парижа.

5. Изучить проблемы, связанные с преподаванием армянского языка как второго или иностранного, и предложить новые педагогические принципы и стандарты, адаптированные к преподаванию армянского языка как второго или иностранного.

6. Определить конечные результаты владения армянским языком в соответствии с международно признанными стандартами, обозначенными как уровни А, В и С.

Данное исследование является *междисциплинарным* и охватывает области прикладной лингвистики и общего языкознания. В данном контексте в качестве фокусного языкового сообщества для изучения выбраны армянские общины, проживающие в неродной языковой среде. В ходе исследования использовалось сочетание качественных и количественных методик, включая глубинные интервью, экспертные опросы, анализ документов, методы наблюдения и анкетирования.

Будучи адресованным широким кругам общества, данное исследование имеет значительную актуальность для различных целевых аудиторий. Оно может быть полезно нашим соотечественникам, проживающим как в Армении, так и за рубежом и придающим большое значение сохранению армянского языка и педагогике в иноязычной среде. Кроме того, оно может быть полезно иностранцам и представителям различных слоев населения, проявляющим повышенный интерес к изучению и преподаванию армянского языка. Более того, результаты данного исследования, а также выработанные в нем принципы и стандарты могут быть использованы не только в учебных заведениях иностранных языков, расположенных в Армении, но и в многогранной зарубежной среде, а также в армянских диаспорах по всему миру.

Саргсян М., Асилбекян Ш., Баграмян С., Хачибабян Н.,
Аффиксальный словарь армянского языка.- "Аффиксальный словарь армянского языка" может служить руководством для изучения и распознавания большого "мира" армянских аффиксов. Исследование основано на следующих словарях и глоссариях: "Толковый словарь современного армянского языка" Э. Агаяна, "Толковый словарь синонимов армянского языка" А. Сукиасяна, "Школьный словообразовательный словарь" С. Галстяна, Книги "Новые слова" А-Д, составленные отделом лексикографии Института языка имени Ачаряна НАН РА, "Новый орфографический словарь армянского языка" П. Мейтиханяна, "Словарь иностранных слов" А.

Айрапетяна, "Орфографо-образовательный словарь современного армянского языка" К. Сукиасяна и А. Сукиасяна.

Аффиксы и соответствующие примеры взяты из «Электронной базы армянского словообразования FormLang», содержащей словообразовательный анализ материала вышеупомянутых словарей. База данных доступна по веб-адресу <https://formlang.am/hy/>.

Этот словарь будет способствовать обогащению словарного запаса, поможет в изучении языка, поддержит развитие навыков письма, углубит понимание процессов словообразования.

Саргсян М., Цифровая лингвистика как новое направление в изучении языка. Перспективы развития. - Цель данной статьи - представить изменения в лингвистической парадигме в эпоху цифровых технологий, осмыслить положительные и отрицательные стороны этих изменений, выделить особенности и тенденции развития цифровой лингвистики, показать сдвиги в системе лингвистических дисциплин, трансформации дисциплин и перспективы развития.

Ссылаясь на результаты последних исследований в области эволюционной лингвистики, а также сравнивая лингвистические дисциплины, действующие на разных этапах развития языка, можно констатировать, что сейчас, в эпоху больших возможностей цифровых технологий, лингвистика претерпела довольно интересные трансформации, основной проблемой является комплексное представление языка, раскрытие функционального аспекта языка, обнаружение связей между языком и другими явлениями и т.д. Сегодня мы видим совершенно новое качество развития лингвистики в виде цифровой лингвистики, которая приходит с уже обновленными и совершенно новыми дисциплинами. Цифровая лингвистика может создать значительные перспективы для укрепления связей между различными лингвистическими центрами и для проведения междисциплинарных совместных исследований. Она позволяет не только заниматься описанием отдельных конкретных языков, но и решать теоретические и лингвофилософские проблемы, в равной степени заниматься как внутрилингвистическими, так и экстралингвистическими проблемами.

Саргсян М., Эдуард Агаян: выдающийся созидатель в области арменоведения. – В данной статье рассматриваются основные тематические направления научной деятельности Эдуарда Агаяна, что позволяет всесторонне осветить карьерную и биографическую траекторию этого выдающегося деятеля армянского языкознания. Э. Агаян оставил богатое научное наследие, охватывающее широкий спектр лингвистических субдисциплин, в том числе общее языкознание, историческую эволюцию армянского языкознания, диахроническое развитие армянского языка, сравнительную грамматику, диалектологию, современный армянский язык, историческую траекторию развития восточных литератур. В анналах армянского языкознания Эдуард Агаян предстает как последовательный и достойный наследования глубокий вклад таких выдающихся деятелей, как Г. Ачарян, М. Абемян, Г. Капанцян, С. Малхасянц, являя собой пример благоговейного увековечивания священных традиций армянской науки. Оставленный Агаяном научный опус навечно останется предметом научных поисков и исследований последующих поколений. Своим скрупулезным изложением лингвистических материалов Эдуард Агаян открывает дорогу начинающим лингвистам в обширную сферу языкознания.

Саргсян М., Амбарцумян В., Микаелян С., Баграмян С., Особенности преподавания армянского языка в армянской общине Польши. – В многоязычной среде языковое выражение, как правило, имеет заметные различия, обусловленные профессионально-квалификационными характеристиками его носителей. Кроме того, помимо доминирующего официального языка, в обществе используются и другие значимые языки, а родной язык, при всей его важности, не является единственным языковым средством общения. В этом контексте языковой ландшафт многоязычной среды не только приобретает особые черты, но и оказывает заметное влияние на пользователей языка, проживающих за ее пределами. Настоящее исследование посвящено изучению особенностей и проблем, связанных с педагогическими аспектами преподавания армянского языка в польской диаспоре. В данном исследовании рассматривается процесс обучения как в школьной, так и в университетской системах.

Как и в других армянских общинах, так и в польской диаспоре, сохранение и защита армянской идентичности исторически являлись первостепенной задачей диаспоры. Однако необходимо признать, что, несмотря на упорные усилия в этом направлении, в послевоенное время начался процесс ассимиляции армян. В настоящее время значительная часть этой общины уже не владеет армянским языком и может считаться полностью интегрированной в польское общество.

Симонян Н., Э. Агаян - Лексиколог, этимолог.- Статья посвящена лексикологическим и этимологическим изысканиям выдающегося лингвиста Э.Б.Агаяна, которые помещены в сборнике "Лексикологические и этимологические исследования" и в труде "Общая и армянская лексикология". Он предлагает индоевропейское происхождение для ряда армянских корней, которые ранее считались или неизвестного происхождения, или заимствованиями, также делает этимологические уточнения некоторых корней и диалектных слов.

Хачатрян О., Текстуальный конкорданс Григора Нарекаци "Тагер ев гандзер". - Текстуальные конкордансы в значительной степени способствуют изучению языка библиографических памятников, в особенности лексики, где языковые реалии, освидетельствованные данным произведением, отражены достоверно и систематизированно. В данном конкордансе собраны около 13.000 слов и словосочетаний..

Хачатрян О., Частотный словарь Григора Нарекаци "Тагер ев гандзер". - В частотный словарь вошли около 13.000 слов и словосочетаний, которые даны с убывающей частотой.

ИССЛЕДОВАНИЕ ДИАЛЕКТОВ АРМЯНСКОГО ЯЗЫКА

Барнасян Дж., О фразах в диалектной речи Ширака.- При проведении исследования в диалектно-коммуникативной среде исследователь записывает также многие употребляемые в диалектной речи фразеологизмы, зародившиеся на протяжении долгих веков жизни народа, репрезентирующие мировосприятие людей, представления, быт. Таким образом, фразеологизмы имеют не только диалектолого-лингвистическое значение, но и большое познавательное значение. В статье рассматриваются фразы, записанные в ходе полевых работ, проводимых в Ширакской области как в конце прошлого века, так и в последние годы.

Барнасян Дж., Наблюдения Эд. Агаяна по вопросу старых армянских названий месяцев.- Научной этимологией древнеармянских названий месяцев занимались Г. Ачарян, Ст. Малхасянц, Эд. Агаян, Л. Оганнисян, точки зрения которых в некоторых случаях совпадают, а вопросе происхождения названия некоторых месяцев имеются разногласия. К рассмотрению вопроса возвращаемся с тем намерением, что к приведенным лингвистическим фактам, учтенным при ориентации в вопросе достоверности данной этимологии мы можем добавить или сопоставить имеющиеся у нас диалектные данные. Не зря выдающийся ученый Эд. Агаян, анализируя этимологию армянских названий месяцев, источниковологическую ценность придает фактам, преподнесенным диалектами армянского.

Варданян А., Говор города Нахиджевана.- Древняя письменная форма армянского топонима *Нахиджеван* – *Նախիջևան* *Naxčavan*, от которой, согласно традиционной этимологии, произошла форма *Նախիջևան* *Naxiǰevan* («первое пристанище» Ноя). Однако материалы местных диалектов не исключают версию, что первоначальной является форма *Նախիջևան*, а *Նախիջևան* – ее видоизмененная форма (как *աղջիկ* *aǰik* («девушка») > *ախիճիճ* *axčig*, *աղցան* *alc'an* («салат») > *ախիճիճ* *axčapi* т.д.). Город Нахиджеван, в прошлом

являвшийся одним из видных культурных, экономических и политических центров Армении, неоднократно подвергался массовым перемещениям населения. В XIX веке, после подписания Туркменчайского договора 1828 г., его население вновь стало преимущественно армянским, а говор города формировался из речи старожилов, говорящих на араратском диалекте, и из говоров переселившихся из Хоя, Салмаста, Тебриза, а также из Гохтнской губернии и других окрестных деревень Нахиджевана. Имея в основном черты араратского диалекта, в результате взаимодействия диалектов говор приобрел некоторые фонетические, морфологические и лексические черты хойского и тебризского диалектов, а также междиалекта Северного Гохтна. Следовательно, говор города Нахиджевана можно считать смешанным (переходным) говором.

Варданян А., Хачатрян А., Этимология личного имени Эрикназ.— Некоторые армянские личные имена, подчиняясь законам чередования звуков диалектов, иногда бывают настолько удалены от форм оригиналов, что восстановление или этимология их первоначальной формы становится затрудненным или почти невозможным. К этому ряду личных имен можно отнести также традиционное армянское личное имя *Հրիքնազ Herik'naz* Эрикназ. Хотя Р. Ачарян выводил его этимологию как сокращенную форму словосочетания "довольно тебе нежиться", тем не менее, в статье предлагается иная версия происхождения этого личного имени. Исследуя армянские и персидские личные имена с окончанием *наз* (*Գոլնազ Golnaz*—«имеющая обаяние розы», от персидских корней *gol* («роза») и *nāz* («обаяние»), *Արեգնազ Aregnaz*—«имеющая нежность солнца», от армянской корня *արեգ(ակ) areg(ak)* («солнце») и *նազ nāz* («обаяние»), *Սալվինազ Salvinaz*—«имеющая нежность кипариса», от диалектной формы *սալվի salvi* («кипарис») и *նազ nāz*, *Մահնազ Māhnāz*—«имеющая нежность луны», от персидских корней *ماه māh* («луна») и *nāzi* т.д.), можно убедиться, что первоначальная форма этого личного имени была *Հիրիքնազ Hiriknaz* Ирикназ— со смыслом «имеющая нежность цветка ирис». С течением времени затуманился в армянских народных вариантах смысл названия цветка ирис, и личное имя в более позднее время получило народной этимологией форму Эрикназ. В пользу этой

версии говорит также имеющие звукочередование *h > /u h>x* в ванском, хойском, джугинском, марагинском и других диалектах рядом с формой слова *hɛrɪhɛrɪk* '(«довольно») существование исключительно формы этого личного имени *hɛrɪk'naz Herik'naz Эрикназ*. а в джугинском диалекте даже формы *Yerik'naz Йерикназ*.

Варданян А., Армяно-иранские языковые корреляции в агулисском диалекте и этимология названия армянской этнической группы "зок".—Работа посвящена армяно-иранским языковым связям в Агулисском диалекте и этимологии названия армянской этнической группы *зок*. Этимологией этнонима *зок* носителей агулисского диалекта армянского языка занимались многие исследователи. Николай Марр и Арарат Гарибян выводили этот этноним из этнонима *сак* скифов. Керовбе Патканян, Саргис Саргсянц, Аргам Айвазяни Рач Мартиросян считали, что этноним *зок* всего лишь прозвище, образованное от местоимений *һок, док, нок* ("это", "этот", "тот"), применяемых в диалекте с определенным артиклем *з* — *һок, здок, знок*. Согласно Мануку Абегяну, этноним *зок* произошел от формы *Зоһак* имени мифического мидийского царя *Аждаһака*. Эту версию защищали Лео и Сергей Умарян. Материал, предоставленный Агулисским диалектом, а также свидетельство отца армянской истории Мовсеса Хоренаци, позволяют предположить, что эту версию можно считать наиболее вероятной.

Варданян А., Палитра диалектов Нахиджевана.—Территория Нахиджевана охватывает перекрестки исторических ашхаров Васпуракан, Айрарат и Сюник Великой Армении. Это обстоятельство, а также массовые переселения населения способствовали диалектному многообразию на территории Нахиджевана. В канун событий 1918-1920 гг., когда абсолютное большинство населения составляли армяне, территория Нахиджевана охватывала около семи десятков армянонаселенных пунктов, подавляющая часть которых пользовалась говорами Хойского диалекта, а также Марагинским диалектом. Сохранились и коренные говоры – Агулисский диалект, Джугинский диалект, Джаук-вайкский междиалект, говоры Араратского

Арцахского диалектов, а также междиалект Северного Гохтна. В разнообразии этих 8-и диалектов выделяется своеобразностью агулисский (зокский) диалект, последние носители которого в 1989 году были изгнаны из села Цхнаисторической провинции Гохтн.

Варданян А., Этимология топонима Лачин.—В статье фонетическим и семантическим анализом доказывается, что топоним *Лачин* имеет прямую связь с названием провинции *Աղսի լեռն Ալաheč* или *Աղսի լեռն Ալաhečk'* Сюникской губернии исторической Армении. Топоним был фонетически изменен согласно законам чередований звуков Арцах-сюникского диалекта следующей цепочкой фонетических изменений: *Alaheč*>*Alaheč*>*Laheč*>*Laheč(in)*>*Lahč(in)*> *Lač(in)*> *Lač'in*. Хотя последняя степень изменения может быть обусловлена и народной этимологией—сходством с тюркским словом *laçın* ("сокол") и одноимённым словом *լաշին lač'in* ("высокий, стройный") Арцах-сюникского диалекта, тем не менее, наблюдается явление намеренного искажения и тюркизации традиционного армянского топонима.

Варданян А., Народная песня "Сари ахчик" как образец каринского троязычного армянского фольклора.—Армянская народная песня "Сари ахчик" ("Горянка") (на турецком языке "Sarı gelin", на азербайджанском языке "Sarı gəlin" ("Светловолосая невеста", "Светловолосая девушка") популярна не только среди армян, турок и азербайджанцев, но и как армянская народная песня в переводе, в переложении или в оригинале поют и другие народы региона: персы, курды, греки и др. Вокруг национальной принадлежности песни велись долгие и острые споры с азербайджанцами, которые считают это популярное произведение своим, хотя даже известные турецкие деятели искусства подтвердили ее армянское происхождение. Тем не менее оригинальный текст турецкой версии песни тоже ясно доказывает, что эта песня об армянке, созданная в армянской среде армянским автором. С учетом музыковедческого анализа, подтверждающего, что мелодия песни родственна армянскому народному песенному мышлению, имеет множество вариантов в армянском фольклоре, о чем свидетельствуют цитируемые публи-

кации (самая старая из них записана Комитасом в 1891 г.), становится очевидным, что песня является армянской.

Варданян А., Измененные народной этимологией личные имена в армянских диалектах.— Некоторые армянские личные имена, подчиняясь законам чередования звуков диалектов, народной этимологией иногда бывают настолько удалены от форм оригиналов, что восстановление или этимология их первоначальной формы становится затруднительным или почти невозможным. Библейское личное имя *Дебора*, имеющее на иврите значение "пчела", в междиалекте Джаук-Вайка получило форму *Թեփնուր T'epur*- со значением "перо". Личное имя *Սանդուխտ Sanduxt* ("дочь Санатрука") превратилось в *Սանդուխ Sandut* ("сундук, шкатулка"). Имя иранского происхождения *Վահրիժ Vahrič* ("доброжелательный") в котайкских говорах Мушского диалекта превратилось в *Վարիժ Vahrič'* ("руководитель, управляющий"). Армянское традиционное личное имя *Հերիքնազ Herik'naz*, которое Р. Ачарян хотя и толковал как сокращенную форму словосочетания "хватит тебе капризничать", ранее имело форму *Հիրիկնազ Hiriknaz*— со смыслом "имеющая нежность цветка ириса", но в дальнейшем затуманился в армянских народных вариантах смысл названия цветка *հիրիկ hirik* ("ирис"), и личное имя получило народной этимологией форму *Հերիքնազ Herik'naz*. Фактически, народ, говорящий на диалекте, иногда личные имена, имеющие непонятные для него значение, переосмысливает народной этимологией и воспринимает их с иными, понятными значениями.

Варданян А., Пахлеванян А., Вокруг национальной принадлежности народной песни "Сари ахчик".— Армянская народная песня "Сари ахчик" ("Горянка") (на турецком языке "Sarı gelin", на азербайджанском языке "Sarı gəlin" ("Светловолосая невеста", "Светловолосая девушка") популярна не только среди армян, турок и азербайджанцев, но и как армянская народная песня в переводе, в переложении или в оригинале поют и другие народы региона: персы, курды, греки и др. Вокруг национальной принадлежности песни велись долгие и острые споры с азербайджанцами, которые считают

это популярное произведение своим, хотя даже известные турецкие деятели искусства подтвердили ее армянское происхождение. Тем не менее оригинальный текст турецкой версии песни тоже ясно доказывает, что эта песня об армянке, созданная в армянской среде армянским автором. С учетом музыковедческого анализа, подтверждающего, что мелодия песни родственна армянскому народному песенному мышлению, имеет множество вариантов в армянском фольклоре, о чем свидетельствуют цитируемые публикации (самая старая из них записана Комитасом в 1891 г.), становится очевидным, что песня является армянской.

Геворкян Г., Общее описание языковых особенностей города Себастии.- Речь города Себастии, характеризующаяся обилием разнообразных фонетических и грамматических форм, является уникальным проявлением диалектного армянского языка. Работа важна для сохранения состояния диалектной единицы территории Западной Армении и того, что диалектный материал спасается от необратимой утраты.

Геворкян Г., Наблюдения над синхронными и диахронными проявлениями конструкций настоящего времени.- Грамматический строй глаголов настоящего времени изъявительного наклонения в ныне функционирующих диалектах армянского языка обнаруживает значительные структурные и морфологические различия. Глагольным формам литературного языка типа *grum em, sirum em* соответствуют в диалектах конструкции с многочисленными фонетическими вариантами: *grelem, sirelem, grelisem, sirelisem, grumem, sirumem, kugrem, kusirem, kagrem, kasirem, hagrem, hasirem*. Не случайно, что в основе морфологической классификации диалектов лежат формы настоящего времени. Участившееся со временем употребление древнеармянских видо-временных форм презенса и имперфекта (аориста) в значении сослагательного наклонения, постепенно привело к необходимости создания специальных форм, выражающих исконное значение настоящего времени. Первоначально с этой целью стали употребляться составные формы, включающие инфинитив с предлогом и вспомогательный глагол. Как видно по отрицательным конструкциям настоящего времени ныне существующих диалектов,

инфинитивный презенс широко распространился, охватывая практически все проявления армянского языка. Вместе с тем он долго не мог вытеснить презенс грабара и фактически употреблялся параллельно с ним. В конце концов, инфинитивный презенс в борьбе с презенсом грабара оказался победителем только в одной части устных вариантов армянского языка, в другой их части появилась новая форма презенса, образованная частицей *ku*. Таким образом, сложились две большие ветви армянских диалектов – *L* и *Ku*. В дальнейшем большая группа диалектов прежней ветви *ku* (современные диалекты ветви *kə*) в парадигме настоящего времени стала применять конструкции с *ku*, которые также выражали значение инперфекта. Диалекты другой группы (современной ветви *Um*) создали составные формы, включающие инфинитив на *-um* и вспомогательный глагол, оставив формы с *kə* только для выражения условного наклонения. В части говоров ветви *L* инфинитивный презенс продолжал функционировать, а для будущего употреблялись конструкции с *k* (современная ветвь *L*). В другой части говоров для презенса создались образования с причастными формами на *-lis* (диалекты современной ветви *S*), а инфинитивные конструкции продолжали выражать значение будущего времени. Позднее в части диалектов ветви *S* начало употребляться будущее с *kə*, а инфинитивное будущее сохранилось в нескольких диалектах.

Геворкян Г., Проявления значений модально-временных системах армянском языке по соотношению плана выражения и содержания.- С точки зрения целостного формально-семантического описания глагольной системы армянского языка обретает важное значение изучение категориальных форм времен и наклонений диалектов, которые в течение исторического развития претерпели значительные изменения, отразившиеся в различных территориальных вариантах языка. В диалектах имеется противопоставление пяти наклонений: изъявительного, желательного, условного, принудительного и повелительного. Первые четыре наклонения противопоставляются повелительному наличием частиц модальности (отсутствующих в повелительном), а также разнятся между собой по аналитическому либо синтетическому типу образования.

Геворкян Г., Говор города Гюмри и его языковые связи с диалектом Карина.- Гюмрийский говор характеризуется особенностями диалектных единиц западной группы с общими чертами с диалектом Карно и, главным образом, с речевыми отличительными особенностями. Работа важна сохранением состояния диалектической единицы и тем, что диалектический материал спасается от необратимой утраты.

Катвалян В., Об армянской наречии области Сурмалу.- Исследователи отнесли диалектную речь района Сурмалу либо к Араратскому, либо к Баязетскому диалектам, не обращая внимания на внутренние различия. Наблюдение за говорами десятка населенных пунктов региона позволяет зафиксировать, что населенные пункты провинции Сурмалу не являются лингвистически тождественными, их говоры нельзя считать единой диалектной единицей, называемой диалектом Сурмалу. Упомянутые населенные пункты делятся на три группы по языковому признаку: а) деревни, говорящие на Араратском диалекте, б) деревни, говорящие на Баязетском диалекте, в) деревни, говорящие говорами смешанного типа. Все говоры, находящиеся в зоне соприкосновения Араратского и Баязетского диалектов, в большей или меньшей степени сочетают в себе некоторые черты этих диалектов, а также имеют черты, общие для обоих диалектов.

Катвалян В., О гласном звуке Զ армянского языка.- Гласный звук армянского языка Զ заслуживает внимания как своими фонетическими, так и фонологическими особенностями. Фонологи наблюдали артикуляторные, физические, функционально-позиционные характеристики этого звука, особенности исторического развития, отношение к реалиям звукоизменения и т. д. Но, похоже, некоторые реалии ускользнули от их внимания. Наблюдения позволяют сделать вывод, что при характеристике гласной Զ литературного восточноармянского языка следует также отметить следующее: 1. Զ не встречается в односложном слове (кроме междометий), 2. В отличие от других гласных армянского языка, Զ не выступает как отдельный слог, 3. В начале слова Զ не может проявляться перед одной согласной.

Катвалян В., О некоторых синтаксических характеристиках диалектного армянского языка.- Синтаксические реалии диалектного армянского почти не изучены. В отдельных монографиях, посвященных армянским диалектам, можно найти лишь некоторые намеки на синтаксические реалии. В данной работе мы рассматриваем диалектные синтаксические особенности на примере диалекта Баязета. В диалектах синтаксические особенности проявляются как в сфере проявления средств сочетания, так и в выражении членов предложения и предложений. По сравнению с литературным языком другие средства (формульные конструкции, интонация, отрицание и др.) принимают более активное участие в выражении синтаксических значений в диалектной речи. Синтаксическая система диалектного языка имеет много интересных фактов, требующих тщательного исследования.

Катвалян В., Э. Агаян о диалектах.- В своих работах Э. Агаян затронул важнейшие теоретические вопросы диалектологии. Он считал диалект разветвленной системой общего языка, которая своими особенностями является общей для той или иной части общества на определенной территории. По его мнению, армянский язык впервые появился как совокупность диалектов, которые умерли после образования общенародного языка, а позднее образовались новые диалекты армянского языка. Что касается классификации диалектов, то Агаян дает примерно такую же классификацию, как до него А. Гарибян. С точки зрения диалектологии большее значение имеет исследование Э. Агаяна «Диалект Мегри», в котором лингвист интерпретирует диалектные реалии в контексте исторического развития языка, а также в связи с аналогичными явлениями родственных диалектов.

Катвалян В., Общая характеристика диалектной речи Ширакской области.- В статье представлены результаты научно-исследовательских работ, проведенных в 2022-2023 годах в рамках грантовой программы «Диалектная панорама Ширакской области». В регионе используются диалектные единицы ветвей Υ_r и Π_{Π} : Говоры ветви Υ_r делятся на три группы: а) говоры Каринского диалекта, б) говоры Мушского диалекта, в) говоры смешанного типа с

элементами Каринского и Мушского диалектов. Все говоры ветви $\Pi\iota\upsilon$ относятся к смешанному типу, поскольку имеют также характеристики диалектов ветви $\Upsilon\pi$. Диалектная речь региона характеризуется значительным количеством общих фонологических, грамматических и лексических особенностей, что, вероятно, является результатом господствующего положения и большого влияния Каринского диалекта.

Катвалян В., Гарибян А., Некоторые особенности проявления национального языкового мышления в эпосе "Сасна црер".- Эпос "Сасна црер" интересен с точки зрения восприятия действительности и взаимодействия языковых средств, проявления языкового мышления. В эпосе понятия образуются путем сочетания их смысловых компонентов, которые рассматриваются в разных эпизодах. В данной работе предпринята попытка рассмотрения сюжетов эпоса с целью освещения проявлений национального языкового мышления, с лингводиалектологической точки зрения. Таким образом, работа имеет двойственный характер: с одной стороны, она относится к фольклорному составу эпоса, особенностям восприятия жизни и мира, с другой стороны, к средствам их выражения и языковому мышлению.

Хачатрян Л., Катвалян В., Основные направления развития современной армянской лингвистики.- В статье рассматриваются актуальные направления исследований в области языкознания в современной Армении. К ним относится, прежде всего, продолжение работы над созданием диалектологического атласа армянского языка. Сегодня большое значение имеют проблемы армянского этно- и глоттогенеза, где большое значение имеют теоретические разработки, связанные с описанием развития армянского языка. Ученые Института языка Национальной академии наук Армении проводят большую работу по развитию современной армянской лексикографии и терминологии. Также ведется совместная работа армянских ученых по созданию лингвистической базы для автоматического перевода, лингвистической обработки информации.

Кумунц М.- Изучение праармянских слов лексической группы концепта «время» (по Суйско- Арцахским диалектам)-Одной из актуальных тем исторической диалектологии является этимологическое изучение разговорной лексики. Используя историко-сравнительный метод, можно определить слова индоевропейского происхождения, вошедшие в диалектную лексику. В данной статье предпринята попытка выделить слова доармянской лексики тематической группы “Время”, сопоставить их с предыдущими исследованиями. В самой крупной междиалектной группе армянского языка, в диалектном ареале Сюник-Арцах, 35 слов входят в семантическую группу «Время». Некоторые слова были рассмотрены отдельно или этимологически проанализированы: **ти(к) (uḥ(p))** “возраст, рост”, **кут (pūṭə)** 1: “хлеб, испеченный из муки низкого качества; полный, не разделенный на части” 1. “ленивый; необученный тихоходный”, **тор-тор (ṛon-ṛon)**, “слабый, неустойчивый; слова “свежий”. Результаты показывают, что основу лексики сюникско-арцахских диалектов составляют коренные, производные от основной лексики общеармянского языка. В диалектной лексике есть слова, сохранившие формы протоармянского языка, индоевропейского периода, например: **тив < ти (uḥl < uḥ)** “день” || **ти-зи (|| uḥ-qh)** < *dei- “светить, освещать”. Из рассмотрения этих и подобных им вопросов можно предположить, что существование СюникскоАрцахской диалектной группы начинается не с периода армянской письменности, а с того времени, когда индоевропейская общность расселилась на исторической территории Сюник и Арцах. На самом деле диалекты Сюника-Арцаха уникальны не только своим самостоятельным фонетико-грамматическим строем, но и базовой лексикой. Разумеется, иностранные слова также поступали в лексикон из различных контактов. Ряд понятий, общих для армянского языка, заменен заимствованными словами. Несмотря на различные внешние воздействия, диалектная лексика оставалась стабильной. Это связано с тем, что диалекты Сюника и Арцаха существовали на протяжении тысячелетий на одной территории, которая считается родной и исторической средой междиалектной группы.

Кумунц М., Нерсисян Л., Мкртумян А., О некоторых теоретических и прикладных проблемах глаголов с заимствованиями арабского происхождения—При изучении глаголов с иностранными корнями возникают различные вопросы. Один из них является, что это заимствованные слова или нет? В лингвистической литературе существуют различные мнения по этому вопросу. Для изучения вопроса мы взяли заимствования арабского происхождения из диалектной области Сюника-Арцаха, которые при необходимости были сопоставлены с формами, существующими в древнеармянских и среднеармянских языках. Заимствования арабского происхождения, ставшие в армянском языке глаголами, отличаются от других заимствований. Вот некоторые из них: основная часть этих слов имеет как самостоятельное употребление, так и становится именным компонентом глагольного отношения, в отличие от тюркских и персидских заимствований, в которых грамматические или словообразовательные формы языка-заимствования каким-то образом понимаются, а в арабских заимствованиях они не понимаются. При устном заимствовании мало внимания уделяется значению грамматических и лексических моделей заимствованного языка. Явление более заметно в тех арабских заимствованиях, которые были опосредованы или вообще были широко распространены в языках Востока. Грамматическую или словообразовательную форму заимствованного языка можно обнаружить только путем буквального анализа. Некоторые заимствования арабского происхождения перешли через другие языки. Большинство прямых или опосредованных заимствований из арабского языка имеют глагольные отношения. Вероятно, это одна из причин того, что такие слова были признаны диалектными заимствованиями и не перешли в литературный язык. Некоторые заимствования не имеют своих заменителей в армянском языке или не полностью выражают понятие, но и в литературный язык они не перешли. Заимствования такого типа можно назвать *полными*, которые восполняют пробел в выражении понятия в заимствованном языке, например **муннат** (**մոճմոխար**) «1. благодарность, 2. зависть, 3. Долг» > минна(т) مَنَّة > манна مَنَّ «милосердие, благодать». А те заимствования, которые имеют синонимичные заменители в заимствованном языке, можно считать *частичными*, как, например, **зарар** **анел** (**զարար ան** **շ-**

նէլ) «вредить», **зарарлу** (զարարլու) «вредный» < **ضَرَر** (zarar) «выводить из строя». Несмотря на это, арабские заимствования не сыграли вредной роли в нашем языке, они никак не повлияли на общий строй армянского языка и его диалектов. Напротив, они обогатили словарный запас необходимыми понятиями.

Кумунц М., Маргарян И., Нерсисян Л., Поселок Акнер исторической провинции Хабанд.- Изучение армянских топонимов стало одним из важных направлений арменоведения, особенно в последнее время, в связи с геополитическими событиями в регионе. Ономостика – это особая область языкознания, одно из ее подполей, топонимика, прямо или косвенно взаимодействует с другими дисциплинами, берет материал не только из языкознания, но и из истории, географии, этнографии. Целью нашей работы является обращение к одному из поселений исторической провинции Хабанд, городищу Акнер-Бруни, и рассмотрение топонимов. Храм Святого Какопа находится в Хачин Ос, село Акнер. Он сохранился до наших дней и о нем есть сказания. Задача состоит в том, чтобы узнать примерно в какой период образовалось святое место, какое название оно могло иметь в дохристианский период и при каких условиях оно изменилось и дошло до наших дней. Сравнительный анализ диалектного материала показывает, что имя Какоп образовано от нарицательного имени **габ** (диалектные варианты: **кяп** || **кыеп** || **кеп** (կ[յ]ափ || կ[յ]ըփ || կէփ)): “1. двуветвистая палочка наподобие крючка, которая привязывается к одному концу поводка, а другой конец пропускается через крючок для крепления груза, 2. бедро». Фактически атрибут входного и выходного божества сохранился в названии святилища.

Кумунц М., Монастырский комплекс и поселение Ерицванк— Арцваник провинции Багк исторического Сюника: этимология топонима.- Ерицаванк расположен в провинции Багк исторического Сюника, Капанского района современного Сюникского марза. По преданию, название поселка Арцваник произошло от Ерицванка, в административную территорию которого входит церковный комплекс Ерицванк. В историко-археологических работах отмечается, что в Арцванике сохранились следы и памятники армянского поселения

II—I тысячелетий до н. э. Сохранились также руины урартской крепости, захоронений и т. д. Ерицаванк упоминается в письменных источниках Мовсесом Каганкатвацци, Степаносом Орбеляном, Гукасом Себастиаци и другими. Единственная литографическая запись с упоминанием Ерицаванка сохранилась в Ваанаванке (1102 г.). Согласно преданиям, Еретсаванк (Երեցափնիր) получил свое название от армянского священнослужителя по имени Ерицак (Երիցակ). Возможно, после христианства топоним в разговорном языке подвергся некоторым изменениям. Происхождение топонима связано с образцом арцуи-еван-ик (արծուի-եփնիր), который по той же народной этимологии мог стать Ерец (Երեծ), а затем Ерец ванк (Երեծ փնիր) монастырь. Первая этимологическая гипотеза состоит в том, что топоним происходит от индоевропейского корня *argʰ-, «светить», «светить», «светить». Образованные при этом топонимы были широко распространены в Армянском нагорье (Арцания-Арацани, Арцн, Арцап, Арцке, Арцашку (Արծափնի-Արածափնի, Արծն, Արծափ, Արծկե, Արծաշքու) и др). Согласно второй гипотезе, слово Ерицванк (> Арцваник) (Երիցափնիր (> Արծփնիր)) связано с корнем арц (արծ), который также упоминается в Одзасарской урартской надписи. Отмечается, что корень имени Арцине (Արծիփնի) связан с индоевропейским словом арц (արծ), означающим «сияние», первоначальным значением которого является «сияние, яркость, свет». На самом деле урартский корень, встречающийся в разных регионах Армении, который был дан топонимам, указывает не на название конкретного города, а на имя, характеризующее указанное место, то есть на то, чем местность, «страна» известна.

Месропян А., Вопросы армянской диалектологии на страницах журнала "Арагат". - В статье представлены диалектные тексты и публикации, связанные с теорией диалектологии, нашедшие место на страницах «Арагат». Вышедшие в свет в научно-духовном журнале материалы отобраны, классифицированы и представлены в трех основных группах: а) православные проповеди, религиозно-церковные и другие статьи в которых нашли место диалектные грамматические формы, слова, словосочетания и выражения, б) чисто диалектные тексты и фрагменты, вошедшие в исследования, написан-

ные на литературном армянском языке, в) исследования по диалектологии, статьи, освещающие теоретические вопросы.

Исследование показывает, что журнал "Арарат" предоставляет огромный материал для изучения армянских диалектов. И как пишут авторы редакционной статьи журнала, "Арарат" сыграл известную роль в развитии армянской филологии и церковной литературы.

Месропян А., Арменоведческая деятельность католикоса Гарегина Овсепяна. - Католикос Великого Дома Киликийского Г. Овсепян известен научной и просветительской деятельностью. Знаменитый богослов известен также как искусствовед, библиограф, литограф, фольклорист, лингвист и т.д. Будучи уроженцем Арцаха, он знал несколько иностранных языков, а так же диалекты Мокса и Муша. Еще в студенческие годы Г. Овсепян проявил интерес к науке и в последние годы своей учебы опубликовал несколько научных статей в журнале «Арарат». Его первыми фольклорными и диалектологическими трудами стали армянский эпос «Сасма црер» и «Крошки из народной фольклористики», в которых он сделал новых открытий в области арменоведения. Он также является автором научно-теоретических вопросов и диалектологических выводов. Условием развития литературного языка он считает изучение диалектов и создание словаря популярных слов и выражений. Составил словарь лексики Мокса.

Месропян А., Семантико-аллегорические особенности названий растений, используемых в загадках Нерсеса Шнорали. - Нерсес Шнорали - основоположник жанра авторских загадок головоломки. Загадки с названием растений можно разделить на три основных группы: 1) название растения, оно предлагается как вариант ответа, то есть заглавие, 2) название растения, используемое в стихотворных строках загадки и подсказывающее разгадку, 3) группа загадок, с заглавием имен растений, которые отгадываются названием другого растения. В трех группах чаще всего встречаются слова дерево, плод, цветок, сад, поле. Другие названия растений в основном применяются в единичных случаях. Имена растений часто употреблены с разными стилистическими соображениями: наречие, срав-

нение, олицетворение, метафора, преувеличение, рифма стихотворной строки и т.д. С помощью загадок представлены богатый диалектный материал, а также много таких наименований растений, которые не входили в состав словарей и могут стать предметом исследований. Загадки, за малым исключением, содержат в основном широко известные наименования растений. Ряд наименований растений используются для рифмы стихотворной строки. Имеются литературные и диалектные названия растений, а также арабopersидские заимствования, характерные для среднеармянского языка. Составные названия растений в загадках встречаются редко. Большинство загадок имеют варианты, в которых иногда имя одного и того же растения не повторяется. Количество слов, обозначающих животный мир, превышает количество слов, обозначающих флору.

Месропян А., Функционально-смысловая характеристика названий растений, используемых в народных песнях Сюника. Рассматривая названия растений, отраженные в зангезурских народных песнях, мы стремимся на основе достоверного диалектного материала выявить лексику, характеризующую флору Сюника, с помощью которой можно составить представление о пейзаже Зангезура, об исходном состоянии наречия Гориса, о языковом мышлении диалектоговорящих, национальных традициях, праздниках и обрядах. В ходе исследования мы выяснили: 1) некоторые слова и фразовые единицы не засвидетельствованы в словарях или имеются различия в трактовке значения слова (искианац кир, цахканцав инкнел, орун кане, царцарут, мишабагх, нишанпах, шмаль), 2) в сюникских народных песнях редко встречаются заимствования, обозначающие название растения (гюл, баг, энджа, кол); 3) по частоте употребления выделяются персидские слова хиар, баг (багча), 4) в народных играх имена растений имеют не только стилистическое значение, но и цель рифмовать поэтические строки (кех и бег, дзоран и хндзоран, нуш и гуш, дзун и хун, нрни и крни, шмаль и чмал, пшат и шат, урма, бурма и хурма), 5) только небольшая часть исконных и заимствованных армянских названий растений отражена в народных играх Сюника, 6) мы выяснили, что народные песни Ширакской области отличаются разнообразием и видовым распространением названий растений, чего нельзя сказать о народных песнях Сюника.

Месропян А., Переселения амшенцев и языковые особенности Амшенского диалекта.-В статье представлена историческая география Амшена, особенности амшенского диалекта, сделан обзор диалектных материалов, вошедших в книгу Хачатура Тахмаза «Дженикская речь амшенского диалекта», проведено сравнительное сравнение речей армян Абхазии. Внутри общины амшенцев до сих пор сохраняется подразделение на трапезундцев, ордуцев и дженикцев - по тем местностям, откуда вышли их предки. Эти группы проживают в Абхазии вперемешку, но имеют собственные диалекты (хотя и взаимопонятные). Исследование подтверждает, что во второй половине XX века, также в начале XX -ого, различия между говорах Амшенского диалекта не составляют особого качества. Фонетические различия, упомянутые Г. Ачаряном, уже не действуют.

Месропян А., Об армянских библиотеках Новой Джуги.- На основе личных наблюдений представлен библиотеки Новой Джуги, созданные на трёх важных базах.

а) **Образовательный центр.** В 1831 году Хачатур Кесараци открыл монастырскую школу, на базе которой было создано множество школ. В настоящее время действуют школы «Армен», «Кананян», «Катаринян», кафедра арменоведения университета.

б) **Типография.** В 1637 году Кесараци основал первую в Персии типографию, которая печатала учебные, богословские, нравственные, исторические и фольклорные книги.

в) **Книга.** Армяне Джуги перечислили рукописи и книги, привезенные ими с родины, а также книги, напечатанные на новом месте проживания.

Сегодня в Новой Джуге действуют три основные библиотеки: 1) монастырская библиотека, 2) библиотека государственного университета, 3) библиотека общества «Арапат», где имеются также ценные диалектологические монографии.

Хачатрян А., Семантические проявления составных образований амшенского диалекта. В данной статье мы рассмотрели семантические проявления составных образований амшенского диалекта. В Амшене словообразовательные особенности диалектов проявляются в синонимических и синтаксических различиях компонентов, а также

в способах лексикализации и деривации. Благодаря своеобразному восприятию действительности особый интерес представляют диалектные соединения: *oñntñ* - омред (облако + гром), *ũĩzũĩnr* - машмурк (кожица плода - каштан), *ũĩrũĩr* - майромиг (божья коровка), *rrĩĩũĩtð* - кнахец (сонный), *ũrũrũĩtð* - врайнец (пальто), *ðĩtũrũĩ* - дзardзкон (дятел), *ũĩqũrũĩrũĩ* - мугджинджухк (летучая мышь), *ũrũr* - далар (муж золówki), *zũĩ zũĩrũĩ* - шенк шинуш (рукоделие), *ũrũr nrũrũĩ* - бас удуш (нарушение поста) и др.

Хачатрян А., Некоторые диалектные реалии в сказах героического эпоса Давид Сасунский ("Сасна Црер").- В данной статье рассмотрены некоторые диалектные реалии в сказах героического эпоса «Давид Сасунский» («Сасна црер»). В качестве материала для исследования взята диалектная лексика из четырех сказов на диалекте Муша, вошедших в том, составленный в 1977 году С. Арутюняном (сказители: Крпо из Тарона, Мурад из Апарана, Манук Тороян из Алашкерта, Оганес Акопян из Мартуни), а также диалектная лексика сказа Седрака Абаджяна из Алашкерта, включенного в том 3. Лексический состав сказов в героическом эпосе — неиссякаемый источник материала для диалектологических исследований. В них отражена диалектная панорама Муша 19-20 веков, с течением времени претерпевшая определенные изменения. Изучая диалектную лексику в упомянутых сказах, мы выявили ряд фонетических и морфологических особенностей, характерных для этого диалекта. Для диалекта Муша характерна четырехуровневая система согласных и наличие придыхательных, звонких согласных, а также звонкого *h'*. Еще М. Абемян заметил, что при записи устного народного творчества фольклористы «не следовали с научной точностью отображению диалектного звучания и грамматических форм», что сегодня затрудняет особенно диалектологический анализ героического эпоса. Однако в сказе, записанном в селе Ланджик Ширакской области, есть и звукозапись, в которой отчетливо прослушиваются придыхательные и звонкие, характерные для мушского диалекта. В диалекте есть и дифтонги *во (n)* и *е (jэ - ħ)*, которые частично задокументированы в сказах. Одной из важных особенностей мушского диалекта является употребление одного из звуков *h* или *ħ* (*x*) перед древнеармянским *h*. Среди морфологических

особенностей рассматривалось употребляемое в сказах Муша образование множественного числа – с грабаровским предлогом *q* в винительном падеже, употребление предлога */h* в разных значениях, грабаровские окаменелые падежные формы, препозитивное и постпозитивное употребление неопределенного артикля, своеобразные формы выражения принадлежности, постпозитивное употребление ряда препозитивных связок и т. д.

Хачатрян А. , Лексические особенности амшенского диалекта.- В данной статье рассмотрены некоторые лексические особенности амшенского диалекта. Замечено, что в данном диалекте в чистом виде сохранился ряд своеобразных словосотаний богатого древнеармянского словаря. В данной работе исследуются архаизмы, встречающиеся в говорах амшенского диалекта. В качестве таковых были рассмотрены лексемы грабара: *horpi* (*horú* – отчим), *uorpi* (*morú* – мачеха), *utp* (*ner* – жена деверя), а также неотмеченные в грабаре лексемы с индоевропейскими корнями *вэра* (дождь), *pnɬɨq* (*були́г* – маленькая девочка), существующие в диалекте Амшена по сей день. Были затронуты также лексемы *гедж*, *гив*, *герма́г* – в библиографии грабара имеющие свои параллели в древнеармянском лексическом слое амшенского диалекта, но в современном литературном армянском языке не использующиеся. В диалекте имеются словосочетания со своеобразными ответвлениями и анагенезом, из которых наиболее интересными являются своеобразные словосочетательные образования *hɨq* (*haz* – кашель) от слова *ɨnɬɨ* (*ток*), *wiɬɨ* (*амп* – облако, туча) от слова *uɨɨɨɨ* (*мрайл* – мрачный), «хорошо, здорово, ждать» от слова *ɨɬɨn* (*пэт*).

Хачатрян А. , Пример речи Басена как проявление диалекта Карина в Ширакской области (фонетическая система). В данной статье исследована речь села Мец Манташ Артикского района Ширакской области — как проявление басенского говора диалекта Карина. Говор характеризуется следующими фонетическими особенностями: 1. Имеет четырехуровневую систему согласных: *б'*, *б*, *п*, *п^h*, *г'*, *г*, *к*, *к^h* и *н*, то есть, употребляются также звонкие придыхательные согласные. 2. Одной из важнейших фонетических особенностей говора является наличие придыхательного *h* в начале слова: *haryn*

(арун - кровь), *һарч* (арч - медведь) и *һард* (арт – поле). 3. Для этого говора Бассена характерна также палатализация р (приглушенного р - р^ш): каштал (картал – читать), эштал (эртал – идти). Наличие в говоре *ф* вместо *һ* в начале слова в словах *фоғ* (*һоғ* – земля), *форт* (*һорт* – теленок), *фод* (*һот* – запах), *фор* (*һор* – яма). 5. Наличие *ј* (лат. йот) в середине слов и в конце слов вместо *һ*: *сајман* (*саһман* – граница) *пајел* (*паһел* – держать), *бај* (*баһ* – лопата), и др.

ВОПРОСЫ ИСТОРИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ АРМЯНСКОГО ЯЗЫКА

Григорян С., Смысловые движения правовых понятий (сужение, расширение или индивидуальное применение) в трудах Григора Татеваци.- Некоторые юридические понятия, о чем свидетельствует ранний грабар (древнеармянский), в дальнейшем появлялись со сдвигами в значении, сужаясь или расширяясь, нередко также отдаляясь от первоначального значения, как это мы имеем в случае со словом «*օճիւն*» (приданое), которое первоначально означало подарок приносимый женихом невесте, а впоследствии ставший из отцовского дома уделом, приносимым невестой.

Мы зафиксировали новое авторское употребление слова «*գիրքարի*» (виновный), поскольку грабарские (древнеармянские), словари не свидетельствуют, а Грачья Ачарян в «Армянском корневом словаре» упоминает только употребление Григора Татеваци. По мнению Григора Татеваци, слово "*arahaṙzan*" является юридическим понятием, утратившим силу в его время.

Григорян С., Некоторые правовые понятие литературного наследия Григора Татеваци в армянских словарях.- Сравнение некоторых юридических понятий Григора Татеваци с армянскими словарями показывает, что иногда они засвидетельствованы с одним и тем же значением (например, *քրեական*-уголовное), есть случаи смысловых сдвигов (например, *օճիւն*-приданое, *օրէնք*-закон), а есть случаи, которые не засвидетельствованы вообще, то есть мы имеем дело с новообразованными словами с (*ազգաշինչ*-геноцид). Для того, чтобы дать полное представление об изменении значения слова,

иногда мы приводили также диалектные реалии относительно данного слова.

Мхитарян Г., Факты, связанные с грамматической категории рода существительных в армянском языке. - Грамматическая категория рода существительного не характерна для армянского языка, но как индоевропейский язык армянский должен был унаследовать ее от праязыка. Исследователи отмечают, что род в протоиндоевропейских языках был полностью понятен и не было необходимости выражать его какими-либо знаками или окончаниями. Разделение полов (женщина-мужчина, мальчик-девочка, мужчина-женщина) характерно для позднего периода развития человечества.

Грамматические правила не являются отдельными или дискретными фактами, а обусловлены нашим познанием и влияют на наше понимание данного предмета. Род имени существительного представляет особый интерес для исследователей с точки зрения того, как он влияет на познание, т. е. является ли присвоение рода существительному произвольным или стихийным по своей природе или же оно определяется какими-то характеристиками? И влияет ли род существительного на то, как люди думают о вещах? Можно предположить, что связь между грамматическим родом существительного и его познанием обусловлена сложными и многогранными связями представлений о естественном и грамматическом роде в языках и культурах.

Изучение грамматической категории рода существительного важно не только с точки зрения изучения языкового материала. Язык является одним из наиболее характерных проявлений познавательной деятельности человека, поэтому особенности когнитивных подходов к изучению языковых единиц дают возможность выяснить, как человек познает окружающий мир. В настоящее время проводится довольно много исследований, связанных с грамматической категорией рода существительного. Это гендерная лингвистика или лингвистическая гендерология - научное направление в составе междисциплинарных гендерных исследований. В целом, истоки грамматической категории рода находятся внутри языка, и на определенном этапе развития естественный род приобретает в языке дополнительные проявления. Не исключено также, что происхож-

дение рода определяется социальными вариантами языка, в частности различиями в окончаниях, употребляемых в языке мужчин и женщин, а также в речи в целом.

Можно сказать, что исследование вопроса не исчерпана, поскольку новые лингвистические направления дают новые возможности рассмотреть вопрос с других позиций: включить исследовательские методы общей лингвистики, психолингвистики, нейролингвистики, когнитивной лингвистики и культурологии, естественно сочетая с ними уже существующие исследования.

Оганесян Л., Указательные местоимения в карабахском (арцахском) диалекте.- В статье рассматриваются указательные местоимения карабахского (арцахского) диалекта. Цель исследования – обнаружить архаизмы указательных местоимений в отношениях древнеармянского языка и диалекта. Статистические данные показывают, что они нечастотны в переводных источниках V века. Для уточнения ряда грамматических фактов следует обратить внимание на особенности письменного и устного общения.

Для обоснования гипотезы о различии письменной и устной речи необходимо тщательное изучение письменных источников V в..

Оганесян Л., Этимология нескольких слов карабахского (арцахского) диалекта.. - Ist - почка в славянских языках. В старославянском и в старорусском- isto. Lāluš – драка, шум. В исфаханском диалекте – “Ālāluš”. Henti – очень смуглый, то же самое, что hind (индус). Set - осведомлённый, исходит из индоевропейского setu.

Оганесян Л., О творительном падеже карабахского (Арцахского) диалекта. - В диалектах Карабаха (Арцах) и Мегри творительный падеж образуется падежным окончанием -ав. В статье представлен ряд наблюдений относительно этой особенности, согласно которым диалектное -ав является архаизмом.

Диалекты Арцахско-Сюникского региона имеют различные типы архаизмов, характерные для приграничных диалектов.

Оганесян Н., Новообразованные глаголы в рукописных словарях, датированных XII–XVI веками. – Представляя фонетические, морфологические и синтаксические особенности среднеармянского литературного языка, лингвисты отмечают много новообразований, новых лексических средств, подмечая также, что "детальное изучение рукописных словарей выявит немало новых слов, которые употреблялись в то время в нашей письменности и в публичной речи". По их мнению, в оригиналах, написанных на среднеармянском языке, больше новых или новосозданных синонимов. Сказанное безоговорочно можно отнести к рукописным словарям синонимов, датированных XII–XVI веками. В них нет текстуальных примеров, поэтому делается попытка установить существование рассматриваемых слов словообразованием армянского языка, словарями, опубликованными позднее, и, по мере возможности, текстуальными примерами.

Рассмотрены глаголы *ameghel, aragrel, arisheghel, bazhamtel, batsarotsel, batsirel, gengezel, tevadzaynel, kokovtel, pspuzel, hakatel, hangutsel, sosndzel, hikel, kkel, makhatsogh, nkiratsogh, odaparel*.

Выясняется, что писцы и переписчики создавали или добавляли слова, которые употребляли современники: эти слова засвидетельствованы в словарях Ер. Мегреци (XVII век), Мх. Себастици (XVIII век), отцов-мхитаристов (XIX век), в различных сборниках и грамматических работах и по словарным данным некоторые из этих слов сохранены в восточноармянском и западноармянском вариантах армянского языка.

Оганесян Н., Вопросы синонимии в трудах армянских грамматиков средневековья. – Синонимия считается показателем развитости языка, и естественно свойственна всем языкам. Проблема синонимии является одной из важнейших в современном языкознании: как отмечается в лингвистической литературе, на современном этапе в новой научной парадигме исследователи вновь и вновь возвращаются к анализу синонимичных отношений. Это обусловлено тем, что синонимия составляет философскую сторону языка. И в этом смысле характерны подходы армянских грамматиков средневековья к проблеме с точки зрения уточнения принципов составления созданных в тот период рукописных словарей синонимов и их синонимичных рядов.

В трудах армянских грамматиков средневековья для понятия "синоним" использовался термин "сослов", который является калькой из греческого языка, а понятие "синонимии" армянские грамматики объясняют основываясь на учении философов и грамматиков. Армянские толкователи "Искусства грамматики" Дионисия Фракийского (Давид Философ, Григор Магистрос, Есаи Нчеци, Ованес Ерзнкаци и др.), различая грамматические и философские значения слова, отмечают, что грамматики именуют "синоним" "многословием", которым называют один и тот же предмет различными словами, а философы - "сословами", которые являются наименованиями различных однородных понятий. Имея небольшие разногласия в определении, армянские грамматики средневековья единодушно считают, что синонимами являются слова, всесторонне характеризующие предмет, явление без семантического ограничения или разграничения семантико-функциональных отношений.

Оганесян Назик- Новосозданные слова, засвидетельствованные в рукописных словарях, датированных XII-XIII веками.- Исследователи рукописных словарей отмечают, что их детальное изучение выявит немало новых слов, которые употреблялись в то время в армянской литературе и в публичной речи, добавляя, что "...в оригиналах, написанных на среднеармянском языке, больше новых или новосозданных синонимов". Сказанное безоговорочно можно отнести к рукописным словарям синонимов, датированных XII-XIII веками. В них нет текстуальных примеров, поэтому делается попытка установить существование рассматриваемых слов словарями, опубликованными позднее, по мере возможности текстуальными примерами, а также выяснить и уточнить смысловые переходы и изменения, учитывая также особенности словообразования армянского языка.

Рассмотрены слова *geghapar*, *yergadzayn*, *eapativ*, *hartaqandak*, *anzut*, *geramit*, *tsaranots*.

Учитывая вышеизложенное, выясняется, что писцы и переписчики создавали или добавляли слова, которые употребляли современники: эти слова засвидетельствованы в словарях Ер. Мегреци (XVII век), Мх. Себастици (XVIII век), отцов-мхитаристов (XIX век), в различных сборниках и трудах и по словарным данным, кроме

еаратив-а, эти слова сохранены в восточноармянском и западноармянском вариантах армянского языка.

Тадевосян А., О некоторых семантических проявлениях слов, в употреблявшиеся в средневековых лечебниках. - В данной статье рассматриваются 21 семантические проявления слов, которые были использованы в средневековых лечебниках, обогатив словарный запас среднеармянского языка, сохраняя при этом основные значения Грабара. Особое внимание уделялось тем причастным формам, которые употреблялись как медицинские термины. По своему терминологическому значению эти слова в основном свойственны для среднеармянского языка, хотя восемь из них не были включены в "Словарь среднеармянского языка". Только два из них сохранились и зафиксировались в современном армянском языке.

Хачатрян В., Отклонения образования множественного числа существительных в современном армянском языке. Нормативные предложения.- В данной статье были рассмотрены отклонения образования множественного числа имени существительного в современном армянском языке, отмечены соответствующие закономерности формы и сделаны предложения по регулированию.

Хачатрян В., Диалектные слова в «Истории Армении» Павстоса Бузанда.- В данной статье исследуются слова, использованные в истории Павстоса Бузанда, которые отклоняются от древнеармянской закономерности. В основном это слова уникального употребления, которые частично используются в современных диалектах, либо являются диалектными с фонетической и словообразовательной точек зрения.

Эпизоды армянской истории (V-VII веки).- Объем и границы исследований армянской историографии, кажется, определены уже давно, и обращение к трудам историков представляется повторением. Но это только внешне. Сегодня перед Республикой Армения стоит множество сложных и многогранных задач: В XXI веке Армения

вновь оказалась в центре региональных военно-политических процессов. Бурные нынешние геополитические процессы вызывают у нашего народа такую же тревогу, как и на протяжении всей нашей тысячелетней истории. Первым и необходимым условием их решения является правильное восприятие этих вызовов и адекватный ответ на них. В трудах армянских историков отражены как дипломатия армянских царей - гибкая, но не пораженческая, реалистичная, но не уступчивая, так и сохранение суверенитета, территориальной целостности и безопасности Армении, что является национальной святыней для нашего народа. История имеет свойство повторяться. Может быть, это связано с коллективной памятью и национальной психологией нашего народа, и чтобы адекватно их воспринимать и реагировать на них, историческая память нуждается в регулярном обновлении. Человеческое мышление никогда не остается на одном уровне: наши знания об окружающем нас мире постоянно расширяются, и соответственно этому переосмысливаются случаи и события армянской истории, а при их анализе появляются новые точки зрения, новые гипотезы, новые интерпретации. возникают причинно-следственные связи.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Երկու խոսք	5
------------------	---

Մաս I

ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի 2023 թ. գիտական գործունեության հիմնական արդյունքները.....	7
Ա. Կարևորագույն արդյունքներ.....	7
Բ. Բազային ֆինանսավորմամբ ստացված հիմնական արդյունքներ	8
Գ. Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ ստացված հիմնական արդյունքներ.....	11
Դ. Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ.....	12
Ե. Հրապարակումների ցանկ.....	13

Մաս II

ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի 2023 թ. գիտական գործունեության հիմնական արդյունքները՝ ըստ ուղղությունների.....	27
Ա. Արդի արևելահայերենի և արևմտահայերենի ուսումնասիրման և կանոնարկման խնդիրներ.....	27
Բ. Ընդհանուր ու համեմատական և կիրառական լեզվաբանության հարցեր.....	63
Գ. Հայ բարբառների ուսումնասիրություն.....	83
Դ. Հայոց լեզվի պատմական զարգացման հարցեր.....	124

English Summaries.....	139
Problems of Study and Regulation of Modern Eastern and Western Armenian.....	139
Issues of General-Comparative and Applied Linguistics.....	155

Study of Armenian Dialects.....	165
Issues of Historical Development of the Armenian Language....	184
Краткие аннотации на русском язык.....	191
Проблемы изучения и нормирования современных восточноармянского и западноармянского языков.....	191
Вопросы общей, сравнительной и прикладной лингвистики.....	209
Исследование диалектов армянского языка.....	220
Вопросы исторического развития армянского языка.....	239